

ANALELE DOBROGEI

1931

XII, 1-12.

ANUL XII, 1931

FASC. 1—12

ANALELE DOBROGEI

Revista Soc. Culturale Dobrogene

Director : C. BRĂTESCU

Lui

Nicolae Iorga

Omagiu

Cernăuți 1931

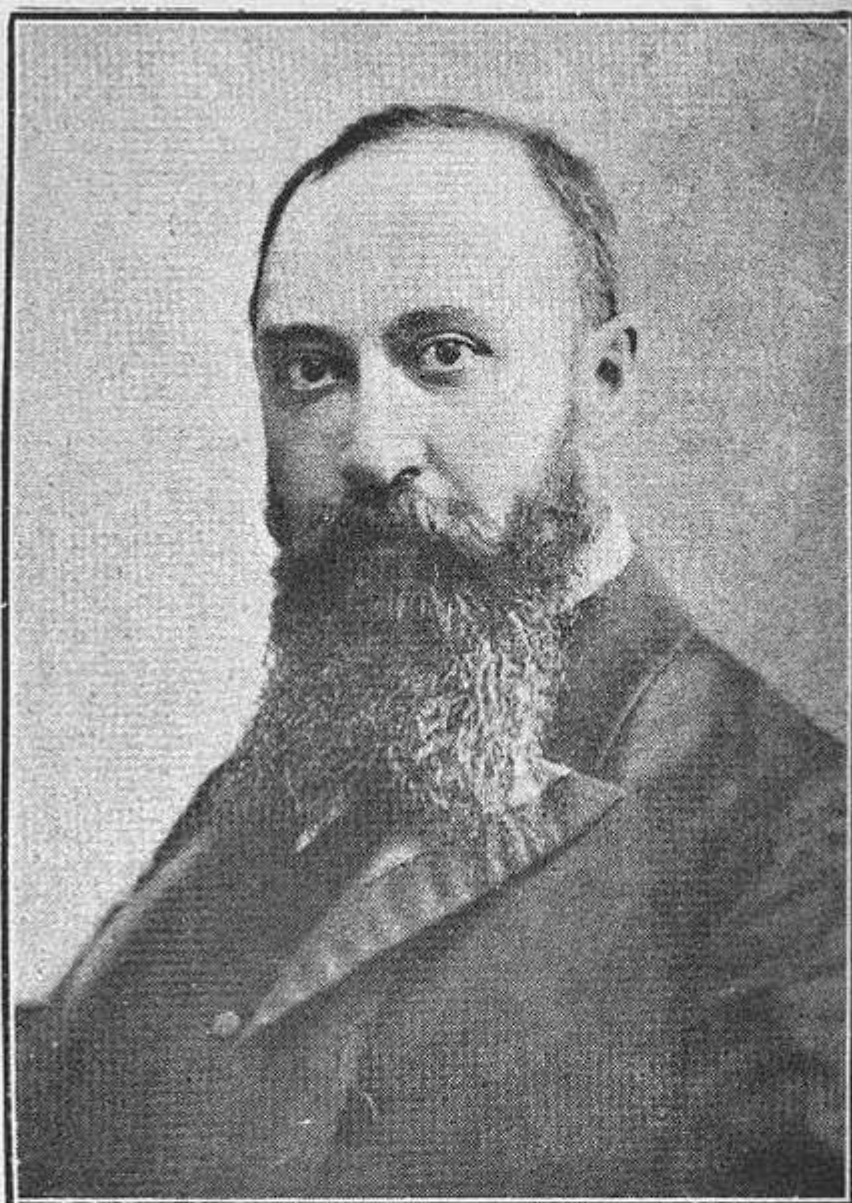
Institutul de Arte grafice și Editură „Glasul Bucovinei”

14070

Lui

Nicolae Forga

Omagiu

N. JORGA

INSULA ȘERPILOR

Schiță monografică

I. INTRODUCERE

1. Așezare, înfățișare și relief. Insula Șerpilor (Pl. VII, A) este una din puținele insule ale Mării Negre și singura situată la o depărtare mai mare de țărmul ei, fiind așezată în fața gurilor Dunărei, la o distanță de 45 km de Sulina¹⁾, între 45° 15' 53" latitudine nordică și 30° 14' 41" longitudine estică²⁾.

Această insulă, încă aproape pustie, are o înfîndere de 17 ha, perimetrul ei neregulat³⁾ avînd o lungime de 1973 m și închizînd aproximativ un patrulater ce prezintă un promontoriu (peninsulă) în colțul de NE al său (fig. 1).

Lungimea patrulaterului, dela N la S, e de 440 m, iar dela V la E, de 414 m.

Diametrul său cel mai lung, aproximativ NE—SV, trecînd și prin peninsulă, este de 662 m⁴⁾.

Înălțimea țămurilor este pe alocurea de 21 m spre S și E, unde acestea sunt foarte prăpășioase; la peninsulă înălțimea țărmului e mult mai mică (12 m) și mai uniformă (terasă litorală).

Interiorul insulei se înalță, mai mult sau mai puțin regulat, din-spre toate laturile spre centru.

Înălțimea maximă a insulei, către centrul patrulaterului, este cam de 40 m⁵⁾ și în acest punct se află clădirea farului și a piche-tului militar.

¹⁾ Cu pilotina C. E. D. („Hirondelle“) 3 ore de drum.

²⁾ După S. Corréard (Guide maritime et stratégique de la Mer Noire, Paris, 1854, p. 65): 45° 15' 31" latit. N și 27° 56' 42" long. E.

³⁾ Insula se poate ocoli complet cu piciorul, pe la margini, în 40 minute de mers normal, ținînd seama atât de obstacole cât și de urcușuri.

⁴⁾ H. Köhler, Mémoire sur les Iles et la Course consacrées à Achille dans le Pont-Euxin, în: Mém. de l'Acad. de Petersbourg, T. X, p. 531 (1825).

⁵⁾ După G. Murgoci, 37; după Taibout de Marigny (cit. M. D. Ionescu, Dobrogea în pragul veacului al XX-lea, Buc. 1904, p. 305), 129¹/₂ picioare (43 m).

Împrejurul insulei, adâncimea mării e cam de 4 m; spre N, la 59 m dela țarm, apa are o adâncime de 5—6 m; spre V, 10—16 m; spre S, 13—23 m; spre E, 9—19 m (*Corréard*).

În apă, de jur împrejurul insulei, se află blocuri mai mari sau mai mici de stâncă, dintre care unele sunt submerse, altele ies la suprafața apei.

Mari îngrămădiri de asemenea blocuri se observă mai ales în dreptul capurilor (colțurile patrulaterului); toate aceste blocuri provin din sfărâmarea țărmurilor sub acțiunea neîncetată a valurilor, ajutată și de o anumită structură petrografică a insulei.

Insula Șerpilor poate fi abordată¹⁾ prin 3 locuri: pe la S, unde se află și o potecă săpată în stâncă — și pe de-o parte (E) și alta (V) a gâtului promontoriului, unde țărmul, format din rocă mai moale, are forme mai domoale.

După *M. D. Ionescu* (op. cit. p. 306), locul cel mai bun pentru debarcare este la SE de peninsulă, vântul fiind aci mai puțin puternic, stâncile submerse mai rari și mai puțin periculoase — cu toate că pîlofina C. E. D. ancorează mai întotdeauna la NV de peninsulă.

2. **Nume.** În antichitate Insula Șerpilor se numea: *Leuce* (*Leuke*²⁾) sau chiar *Achillea*³⁾ în onoarea lui *Achille*, care ar fi fost înmormântat în această insulă — unde avea de altfel și un templu vestit.

În evul mediu se numea: *Selina* sau *Cacearia* (*Cazaria*⁴⁾), *Isola Rosia*, *Nisi*, *Rubra* etc.

Începând din secolul al XV-lea se numea *Phidonixi* (*Phidonissi* = *Ophidonissi*) de către Greci, *Zmeinoi Ostrov* de către Ruși, *Ilan Adassi* de către Turci, dela 1856, când ea devine proprietate turcească, toate aceste numiri însemnând în diferitele limbi acelaș lucru, adică *insulă a șerpilor*.

Dela 1879 (12 Aprilie) de când insula a trecut în stăpânirea României, ministru de război fiind generalul *Dabița*, ea se numește *Insula Șerpilor*, probabil traducere a numirilor de mai sus.

¹⁾ De fapt nici un vas nu poate acosta la țărmul Insulei Șerpilor din cauza stâncilor periferice; toate vasele mici și mari ancorează la cel puțin 50 m depărtare de insulă.

²⁾ Fie după culoarea albă (*leuke* = alb) a pescărușilor, fie după spuma albă a valurilor, fie după templul alb al lui *Achille* — după cum susțin diferiții scriitori antici.

³⁾ E posibil ca de aci să se tragă și numele brațului *Chilia*, al Dunărei.

⁴⁾ Dela poporul *Chazari*.

3. **Evoluția cunoașterii insulei ; explorări.** Primii scriitori cari fac mențiuni, mai mult sau mai puțin verosimile, în ceea ce privește situația și condițiile geografice ale Insulei Șerpilor, adesea însă foarte eronate ¹⁾, pentru că nu văzuseră ei înșiși insula, despre care povesteau mai mult din auzite, relatând adesea pur și simplu pe predecesori, sunt fie navigatori și geografi sau naturaliști, fie istorici, literați sau filosofi, fie chiar simpli particulari, având în primul rând preocupări mitologice.

Dintre aceștia, cel mai vechiu pare a fi *Aretinos* din *Milet* (777 a. Chr.), care, după cât știm, pomeneste cel dintâi în *Aethiopia* sa despre această insulă : „*Thefis* luând de pe rug pe fiul său *Achille*, îl duse în *Insula albă*“ (*Leuce*) ²⁾.

Din această afirmație a lui *Aretinos* rezultă că încă pe la anul 777 a. Chr. exista deja tradiția despre consacrarea acestei insule lui *Achille*.

Poetul *Pindar*, într'una din odele sale, precizează și situația insulei : „în *Pontus*, *Achille* are o insulă strălucitoare“ (*Neimea* IV, 49).

Tragedianul *Euripide* menționează într'un dialog din *Andromacha* faptul că *Peleu* „va vedea pe *Achille* locuind în locașurile insulare, pe țărmul cel alb din mijlocul *Pontului Euxin*“, pomenind, în alt loc despre „țara bogată în păsări“, de „țărmul cel alb“ și „frumosul drum al lui *Achille*“ din *Pontul Euxin*.

Philostrat vorbind în *Heroica* (p. 244) despre *Achille*, ne spune că locuște în *Leuce*, o insulă „pe care, cei ce intră în *Pont*, o au la stânga“ — iar poetul alexandrin *Lycophron* ne arată (*Cassandra* V. 186) că *Achille* „locuște de mult timp pe stânca albă de spume dela gurile mlăștinoase ale fluviului *Celtic*“ (*Dunărea*).

Geograful *Scylace* (*Periplus*, 68) scrie : „drumul în linie dreaptă dela *Istru* până la *Criumetopon* (promontoriu în *Chersonesul fauric*) e de 3 zile și 3 nopți ; dacă ia însă cineva țărmul, drumul e dublu, căci aci există un golf în care se află o insulă, pusfie ce e drept, numită *Leuce* și consacrată lui *Achille*“.

Alte mențiuni mai găsim la : *Ștefan din Bizanțiu*, *Hesychiu*, *Amian Marcelin*, *Scymnos din Chios*, *Dionysios Periegetul*, geograful

¹⁾ *Pausanias* și *Philostrat* vorbesc de păduri pe insulă — ceea ce nu reiese din studiul solului.

²⁾ *Photius*, cod. 239 ; *G. Müller*, *Geographi Graeci minores*, I, p. 397 ; *G. Popa-Lisescu*, *Rev. Arch.* VII (1894), II, pp. 390—416 ; *M. D. Ionescu*, op. cit.

*Strabo, Pomponiu Mela, naturalistul Plinius, Iulus Solinus, Priscianus Avienus, marele geograf Ptolemeu, Jornandes episcopul Goților, vestitul călător Pausanias, Leonin, filosoful Maxim din Tyr, istoricul Adrianus și alții*¹⁾).

Toți aceștia menționează pe Achille, care și-ar avea aici mor-mântul, un templu cu altare și oracol — iar unii amintesc chiar de o statuie de lemn a acestuia, ce-ar fi existat pe insulă; alții arată că dintre călătorii cari se abat pe la insulă, nu toți o fac de bună voie, ci mai mult pentru a aduce jertfe acestui erou grec. Odată ajunși la insulă, călătorii intră în templul măturat cu aripile și stropit cu apă de mare — ca să nu se facă praf — de către pescăruși, numai după ce au plătit destul de mult oracolului, cam pretențios, ca să înblânzească, făcând să nu fugă caprele de pe insulă, din care se aduc jertfe eroului! Dintre multele legende țesute în jurul acestei insule, care de care mai interesante din punct de vedere mitologic, dar care nu prezintă aproape nici-o importanță geografică, este de remarcat în deosebi una care coincide întâmplător intrucâtva și cu un fapt geologic, relativ recent, din trecutul Insulei Șerpilor. Este legenda relatată de *Philostrat*, după care Achille și Elena, fiind destinați a trăi împreună și negăsindu-se împrejurul Troiei nici-o insulă potrivită pentru ei, Thetis intervine pe lângă Neptun, zeul mărilor, și acesta scoase din valuri insula *Leuce*, pentru a locui pe dânsa Achille cu Elena!

Această primă fază a cunoașterii Insulei Șerpilor s'ar putea numi *faza mitologică*.

Prima notă științifică, cunoscută nouă, asupra Insulei Șerpilor, o găsim în *Mém. de l'Acad. des Sciences, St. Petersburg, X (1827) p. 599 (Mémoire sur les illes et la course consacrées à Achille dans le Pont Euxine)* în care Köhler publică planul insulei²⁾ cu ruinele templului lui Achille³⁾.

Într'o lucrare asupra M. Negre, apărută în 1830⁴⁾, constatăm

¹⁾ A se vedea G. Popa, *Leuki — Insula Șerpilor*, Buc. 1894 (op. cit.); Gr. Dănescu, *Dicționarul geografic, statistic și istoric al Jud. Tulcea*, Buc. 1896, p. 422; Dr. C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, Sibiu, 1900, II, p. 848; M. D. Ionescu, op. cit.

²⁾ Harta lui Köhler e reprodusă și de M. D. Ionescu (op. cit., harta No. 4).

³⁾ Un rezumat al acestui memoriu publică Zeune, în *Berghaus Annalen* (1835, p. 326) — reprodus mai târziu de către Ukert F. A. (*Geographie d. Griechen u. Römer*, Weimar, 1846, III, p. 448 et seq.).

⁴⁾ *Plans de golfs, baies, ports et rades de la Mer Noire et de la Mer d'Azov, l'évés, recueillis ou corrigés par E. Taitbout de Marigny*, Odessa, 1830.

că, de fapt, autorul primei hărți precise a insulei și planului templului, ambele executate deja în 1824, din ordinul amiralului rus Greig, este Locotenentul Comandor Kritsky.

În anul 1841, *Societatea de Istorie și Antichități din Odesa*, decizându-se a întreprinde o explorare arheologică amănunțită a Insulei Șerpilor, însărcină pentru aceasta pe arheologul *N. Murzachevici*, care, împreună cu naturalistul *A. D. Nordmann*, profesor la liceul Richelieu și însoțiti de un pictor, un căpitan, etc., făcură importante descoperiri, care se publicară în 1844, în *Buletinul Societății*¹⁾.

Românii încep studiul Insulei Șerpilor prin 1902, când *A. Procopianu-Procopovici* publică lista²⁾ plantelor strânse în insulă de *G. Brândză*, într'o excursie organizată de regretatul profesor *Sabba Ștefănescu*, decedat în vara anului 1931.

Nu ne'ndoim că *Procopovici* a determinat perfect materialul adus; păcat însă că informatorul său nu a fost tot atât de conștiincios în strângerea, prepararea și efichetarea justă, în ceea ce privește localitatea, a plantelor strânse de dânsul atât din insulă cât și din Dobrogea, pentru care motiv toți botaniștii privesc cu îndoială lista acestui autor.

În 1911, *G. Murgoci* publică într'o lucrare mai mare privind Dobrogea de N³⁾, și observațiile sale geologice făcute pe insulă.

Marietta Pallis, botanistă engleză, menționează în 1916, în monografia sa asupra plaurului⁴⁾: *Malva silvestris* var. *eriocarpa* Boiss., în Insula Șerpilor.

În 1923, *I. Prodan* menționează⁵⁾ aci *Trifolium subterraneum*, colectat de *Calafeteanu* — și pe care *A. Borza* l-a putut studia din ierbarul celui dintâi.

În 1924, *P. Enculescu* își publică observațiile sale agrogeologice și fitogeografice⁶⁾, făcute cu 12 ani în urmă pe insulă, când a însoțit aci cu *G. Murgoci*, pe botanista *Pallis*.

1) Zapiski Imperatorskago Odesskago Obscestva Istorii i Dreonostici, T. I, 1844, p. 540 (Călătorie în Insula Leuce sau Phidonissi, în rusește).

2) Etliche Pflanzen der Schlangeninsel, Publicațiile Societății Naturaliștilor din România, No. 3 (1902) pp. 32—33.

3) Cercetări geologice în Dobrogea nordică, cu privire specială la rocele paleozoice și eruptive, Anuarul Institutului Geologic al României, V (1911), Buc. 1912, pp. 307—494.

4) The Structure and History of Plav: the Floating Fen of the Delta of the Danube, Linnean Society's Journal-Botany, XIII (1916), pp. 233—290.

5) Flora, I, p. 622, Cluj, 1923.

6) Contribuțiuni la vegetația fanerogamică a Insulei Șerpilor, Bul. Inform. Grăd. Muz. Bot. Univ. Cluj, IV (1924), pp. 89—95.

Înfârzierea publicării acestor observații se datorește dorinței autorului de a le completa cu date culese și din alte anofimpuri.

În tot cazul, lista sa floristică cuprinde 38 plante (dintre care numai 4 genuri fără precizarea speciei, fiind la acea epocă fără flori și fructe, și deci nedeterminabile).

În Iulie 1923 *Institutul de Geografie al Universității din Cluj* organizează o excursie didactică în Delta Dunărei și Insula Șerpilor, sub conducerea d-ului *V. Merușiu*¹⁾, la care se atașează din fericire și 3 botaniști, dintre cari *A. Borza* publică în 1924 interesante contribuțiuni la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor²⁾, pe care le continuă apoi pe cont propriu, singur, în Aprilie 1924³⁾ — sau însoțit de asistentul său *G. Bujoreanu*^{4) 5)} în Iunie 1926.

Cu acesta din urmă, marele botanist clujean a făcut și serioase cercetări ecologice, în legătură cu condițiile edafice și climatice, utilizând o vastă și complicată aparatură.

A. Borza completează cu mult lista plantelor cunoscute în Insula Șerpilor — și este cel mai important cercetător al florei acestei insule.

La sfârșitul lunii Mai, anul 1926, *A. Spiess*⁶⁾, colonel și ornitolog, armat cu inele de aluminiu ale Stațiunii ornitologice de la Rossitten, se afla în Delta Dunărei, ca să studieze pelicani; înșelat în așteptările sale, se duse pe litoralul Mării Negre, în dreptul guri canalului Sulina, pentru a studia găște; „din păcate n'a găsit nici aici nimic” (p. 167) — și era cât pe aci să plece acasă, când primi pe neașteptate invitația de a lua parte la „excursia organizată de comisia europeană a Dunărei, cu destinația Insula Șerpilor” (p. 168); aci însă, după cum mărturisește autorul, fiica sa avu neșansa de a fi atacată cu pietre de pescăruși, iar marinarul mașinist și d-*l Spiess*

¹⁾ O excursie în Delta Dunărei, *Lucrările Institutului de Geografie al Univ. Cluj*, II (1924—5), Cluj, 1926, pp. 23—33 (despre insulă la pp. 25—27).

²⁾ Contribuțiuni la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor, *Bul. Soc. Șt. Cluj*, II (1924), 2, pp. 49—68.

³⁾ Noi contribuțiuni la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor, *Bul. Soc. Șt. Cluj*, II (1925), 2, pp. 113—132.

⁴⁾ Contribuțiuni experimentale la cunoașterea problemei originii florilor insulare, *Bul. Inform. Grăd. Muz. Bot. Univ. Cluj*, VI (1926), pp. (49—56) 73—80.

⁵⁾ Observațiuni fitosociologice pe Insula Șerpilor, *Întâiul Congres național al Naturaliștilor din România*, *Dare de seamă*, Cluj, 1930, pp. 78—93.

⁶⁾ *Revista Vânătorilor*, X (1929), 10, pp. 167—168; X, 11, pp. 179—180; X, 12, pp. 205—206.

fură „tratați de aceste păsări ceva și mai neplăcut“ ! (p. 180) — mijloc drastic de apărare al acestor păsări, pe care d=sa avu ocazia să=1 experimenteze chiar pe propria d=sale persoană ! Ce se'ntâmplase ? Ornitologul scosese inelele și începuse să ineleze cei 3—4 pui (după spusa paznicilor farului) aduși de un marinar de pe râpe — și, fie de teama cuiburilor în pericol (după cum susține autorul), fie poate din cauză că d=sa umbla pe insulă în pielea goală, pentru că era foarte cald, mamele clocitoare, indignate sau deranjate, se năpustiseră ca nebunele pe cei doi înalți oaspeți !

În tot cazul d=1 *Spiess*, amatorul recomandă Ministerului Domeniilor pe oologul *Dobay*¹⁾ și mulțumește pentru aceasta Ministerului în numele *Societăților ornitologice din România*²⁾ !

Cum acestea sunt în quintesență rezultatele generale, culese în Delta Dunărei și Insula Șerpilor, de d=nul *A. Spiess*, colonel și director al centralei ornitologice benevole dela Sibiu !

În vara anului 1927, la începutul lunii August, *A. Müller* (Sibiu), însoțit de *R. Ebner* (Viena), colectează pe insulă Artropode (și în special Orthoptere) timp de 7 ceasuri, cât le=a permis șederea pilotinei acolo — determinându=le singuri sau cu ajutorul câtorva zoologi străini (*Wettstein, Zerny, Reimoser, Winkler, Worell, Szilady, Rebel*). Rezultatele se publică de cei dintâi în 1927³⁾, 1928⁴⁾ și 1930⁵⁾.

Numărul animalelor terestre (și în special Artropode) citate pe insulă în aceste lucrări, este de 38.

În primăvara anului 1928, *Rudolf Drost*, șeful stațiunii ornitologice dela Helgoland, convins de deosebita importanță științifică a Insulei Șerpilor și stimulat de convorbirea cu *O. Heinroth*, care a vizitat=0 deasemenea în Octomvrie 1927, și=a petrecut aci o lună de zile (15 Aprilie—15 Mai), în tovărășia unui asistent al său, fiind ajutat materialicește de către Ministerul Prusian al Cultelor. Lucrul zilnic consta din următoarele : constatări și determinări ale speciilor,

¹⁾ Specii clocitoare pe Insula Șerpilor sunt numai două !

²⁾ Nu există încă la noi nici=0 Societate ornitologică !

³⁾ Bericht über eine Sammelreise nach der Schlangensinsel, Verh. u. Mitteil. d. Sieb. Ver. für Naturwiss. zu Herm. Sibiu, T. 77 (1927), II, pp. 33—40.

⁴⁾ Zur Kenntnis der Fauna der Schlangensinsel, Verh. u. Mitt. d. Siebenb. Ver. f. Naturwiss. zu Herm. Sibiu, T. 78 (1928) separat.

⁵⁾ Contribuțiuni la cunoașterea faunei Insulei Șerpilor, Intâiul Congres național al Naturaliștilor din Rom., Cluj, 1930, pp. 337—344.

numărarea indivizilor fiecărei specii, observarea trecerilor, sosirilor și plecărilor păsărilor, folosind binoclul, busola și ceasul, observarea trecerilor nocturne, a direcțiilor de zbor etc.; s'au studiat și relațiile între pasagii și factorii atmosferici.

Cu ajutorul sistemelor folosite și la Helgoland, s'au putut prinde și inela în Insula Șerpilor 750 păsări, aparținând la 146 specii (europene).

Observațiile d-lui *R. Drost* au format subiectul unei frumoase monografii ¹⁾, publicată în *Abhandlungen aus dem Gebiete der Vogelzugforschung* No. 2 (Vogelwarte Helgoland); tot în același an autorul publică și un rezumat asupra observațiilor sale ²⁾ în revista: *Forschungen und Fortschritte* (VI, 1930, 21, p. 278), tipărit și în românește de *Buletinul meteorologic lunar* (Iulie 1930) și, retipărit după acesta de *Analele Dobrogei* (XI, 1930, 1—12, pp. 188—191) ³⁾.

La 10 Septembrie 1929 am fost pentru prima dată pe această insulă, interesându-mă în special de Reptile ⁴⁾.

Scurt timp după această călătorie a mea în insulă, a fost trimis aci Ing. *R. Iacobi*, însoțit de Preparatorul *M. Bleich*, din însărcinarea *Centralei Zoogeografice* (18 Oct.—5 Nov. 1929).

Rezultatele sale științifice s'au publicat în 1930, în *Buletinul Agriculturii* ⁵⁾.

Numărul speciilor de păsări strânse într-o zi de Ing. *R. Iacobi* a fost de 19 — afară de cele găsite moarte (5).

Intr-o a doua notă a sa ⁶⁾, *R. Iacobi* este de părere că Insula Șerpilor s'ar preta minunat pentru înființarea unei Stațiuni ornitologice — ceea ce nu e de mirare, având în vedere că *Drost* arătase înaintea sa că Insula Șerpilor, numită de el Helgolandul Mării Negre, are un pasaj mai bogat decât chiar insula Helgoland.

Intre 8—20 Aprilie 1931, am venit pentru a doua oară în In-

¹⁾ Über den Vogelzug auf der Schlangeninsel im Schwarzen Meer, Friedländer Sohn, Berlin, 1930.

²⁾ Forschungen über den Vogelzug auf der Schlangeninsel im Schwarzen Meer.

³⁾ Observațiuni asupra trecerei păsărilor călătorești pe deasupra Insulei Șerpilor, *Buletinul Meteorologic*, Iulie, 1930 — și *Analele Dobrogei*, XI, 1930, 1—12, pp. 188—191.

⁴⁾ Contribuțiuni sistematice și zoogeografice la studiul Amphibiilor și Reptilelor din România, Academia Română, Memoriile Secțiunii Științifice, S. III, T. VII, Mem. 7, pp. 119—289 (extras pp. 1—171); pentru insulă: p. 202 (= 84).

⁵⁾ Studienfahrt in das Donaudelta, *Bul. Agriculturii*, vol. I, II, 1—4, Buc. 1930.

⁶⁾ Gedanken zu einer rum. Vogelwarte, Id.

sula Șerpilor, însoțit de Ing. *N. Celac*, care a fost invitat de mine să execute harta amănunțită a insulei — ce se publică separat.

În acest interval de timp am strâns un bogat material faunistic, în deosebi terestru ¹⁾, care s'a determinat în parte de specialiștii din țară și străinătate ²⁾, încât lista speciilor cunoscute pe această insulă, a crescut dela 38 (*A. Müller*) la 193, dacă luăm în considerație și speciile de păsări publicate de *R. Drost*.

Această schiță monografică, deși aduce unele importante contribuțiuni ³⁾, este a se considera numai o modestă sinteză a cunoștințelor noastre actuale privind Insula Șerpilor, cerută pentru *Analele Dobrogei*, la 1 Februarie 1931, de d=1 prof. Dr. *C. Brătescu*, Director al Institutului de Geografie și Decan al Facultății de Științe din Cernăuți, care a făcut toate intervențiile oficiale pentru reușita cercetărilor, acoperindu-mi și parte din cheltuieli.

Mulțumesc, și cu această ocazie, tuturor persoanelor (în primul rând d=lor : Prof. *C. Brătescu* și Loc. com. *R. Herter*) ca și tuturor instituțiilor (în primul rând *Comisia europeană a Dunărei* ⁴⁾) cari mi-au înlesnit cercetările, să primească și pe această cale, expresia deosebitei mele grafitudini.

II. STRUCTURA PETROGRAFICĂ ȘI EVOLUȚIA GEOLOGICĂ.

Insula Șerpilor este constituită de sus până jos din gresii și conglomerate quarțoase, pe care le presupune și *Peters* în Valea Telei, sub loess, constituind subsolul deltei spre mare.

Aceste gresii și conglomerate sunt foarte variate ca grăunte, însă monotone în compoziție, constând aproape exclusiv din diferite variațiuni de cuarț.

Așa, de pildă, se găsesc aici gresii fine, constituite aproape numai din cuarț, cu foarte rari grăunțe de cuarț alb pulverulent, ce poate fi ușor considerat drept feldspat alb caolinic; gresiile fine alternează sau trec, în acelaș banc, la gresii grosolane sau la conglomerate,

¹⁾ Marea era foarte agitată la această epocă, încât nu s'au putut strânge decât foarte puține animale marine.

²⁾ Aceștia se indică la locurile cuvenite.

³⁾ Ele se indică în text.

⁴⁾ Câteva fotografii mi-au fost puse la dispoziție și de Institutul de Geografie al Universității din Cluj, prin d=1 Prof. Dr. *V. Merușiu*, Director și Decan al Facultății de Științe — pe care-l rog și pe această cale să primească viile mele mulțumiri.

unele cu foarte mari elemente, de obicei rotunjite, în multe bancuri însă și colțurate, adevărate breccii, cimentate tot prin cuarț.

De obicei avem gresii și conglomerate formate numai dintr'un singur fel de cuarț, incolor, transparent sau translucid, bine cimentat, trecând la cuarțite sau la flint — conglomerate; dar sunt și conglomerate și gresii formate dintr'un cuarț mai alb, lăptos și unul hialin incolor sau cenușiu, cecece dă rocei un aspect de arcoză sau de conglomerat cu mari feldspați; rari sunt grăunțele de alte nuanțe și mai rari de alte roce. În crăpături și golurile rămase între grăunțele și gresiile conglomeratelor, avem cruste sau mici cristale de cuarț hialin, care în stare compactă închiagă și elementele.

În unele bancuri de gresii și chiar conglomerate avem nodule de o gresie cenușie-verzue, foarte fină, *uneori chiar argilă*¹⁾, constituită numai din grăunțe de cuarț, foarte puțin feldspat și fluturași de mică; la istmul peninsulei avem adevărate straturi de aceste gresii fine sau argiloase, care din cauza dislocărilor au suferit laminajuri etc. Pe fețele de laminaj, triturarea elementelor s'a făcut și mai intimă, încât roca ia aspectul caolinis foarte fin.

În genere, rocele acestea sunt albe, curate; dar în multe părți (cum de ex. la debarcader, la colțul de NV, la istm etc.) se observă și infiltrațiuni feruginoase care, nu numai că acoperă stâncile și fețele crăpăturilor cu pojghițe sau cruste de hematită și ocre, dar pătrund chiar în rocă și elemente (mai ales în părțile fin grezoase) ca și cum roca ar fi o breccie sau un conglomerat de cuarțuri roșii sau brune²⁾.

Promontoriul dinspre NE (peninsula), este un rest de terasă litorală (de 12 m alfit.), bine conservată, prezentând un petec de *terra-rosa*³⁾ quaternar (fig. 1) ce s'a păstrat mai ales în gâtul promontoriului (istmul peninsulei).

Păstrarea *terrei-rosa*, cu pietrișuri de cuarțite la bază, în gâtul promontoriului, se datorește faptului că gresiile și conglomeratele *liasice*⁴⁾ ale insulei se'ndoaie chiar aci sub forma unui slab sinclinal, ajungând pe promontoriu aproape orizontale sau chiar bombate (fig. 2).

1) Mai ales pe râpa dela Sudul insulei; *Murgoci*, în cele câteva ore cât a stat pe insulă, n'a văzut probabil capetele stratelor de argilă ce se termină la această râpă (Pl. II. B), căci altfel n'ar mai fi exprimat îndoială asupra identității acestei roce („uneori poate fi luată drept argilă“ pp. 414—416).

2) După *Ț. Murgoci*, op. cit. 1912, pp. 414—416.

3) Acest sol a fost determinat ca atare și de d-l Prof. *P. Enculescu*, după o probă adusă de mine.

4) *Murgoci*, p. 416.

Pentru *Murgoci* (p. 415) petecul de lehm roșu (terra-rosa), păstrat aci pe pietrișuri de cuarțite sau chiar conglomerate (mai ales la E), ca cele dela baza loessului¹⁾, este un indiciu că toată insula a fost acoperită altă dată cu terra-rosa și loess, cu toate că azi loessul lipsește aci, după cât știm, fiind probabil spălat ulterior de către ploii și apele mării²⁾.

În ceea ce privește originea sa, se știe că Insula Șerpilor este un rest al catenei chimerice (*Suess, Mrazec*), din care azi nu se mai păstrează decât munții din Nordul Dobrogei și Insula Șerpilor — și

care catenă se întinde, în această direcție, dinspre Crimeea, prin masivul Măcinului, spre partea nordică a podișului bulgar.

Ținând seama de altitudinea relativ mică a insulei, este aproape cert că în timpul penultimei transgresiuni a Mării Negre, dela sfârșitul Terțiarului, Insula Șerpilor a fost coborâtă sub nivelul mării.

Într-o ultimă perioadă glaciară ea este acoperită cu loess (dovadă resturile de terra-rosa cu pietrișuri de cuarțite la bază, arătate mai sus), ridicându-se cu mult deasupra nivelului actual al mării.

La sfârșitul Quaternarului, o ultimă transgresiune marină acopere insula aproape complet, spălându-i loessul, într'un timp când Delta

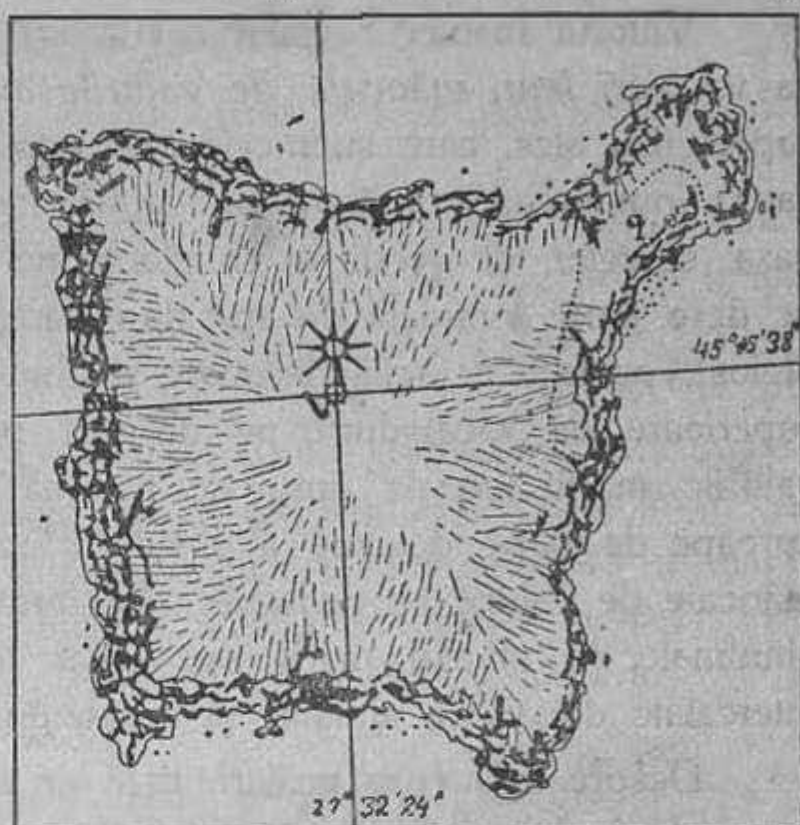

Fig. 1. — Insula Șerpilor (1/10.000) q = terra rosa : după Harta Stat. Major și *Murgoci*.

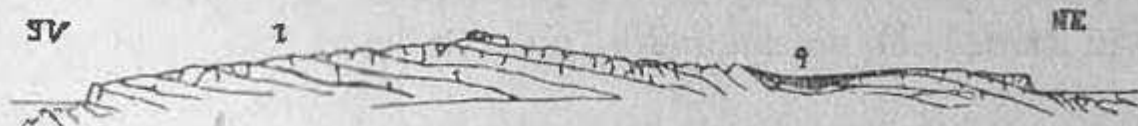

Fig. 2. — Secțiune geologică prin Insula Șerpilor 1 = gresii și conglomerate cuarțoase liasice ; q = depozite quaternare (pietrișuri și terra rosa) ; d. *G. Murgoci*.

Dunărei era un liman care se prelungea până mai sus de Isaccea, după care s'a ridicat din nou, lent, devenind uscat în timpuri destul

1) După cum se vede pe malul mării la Constanța, capul Midiei, Odesa etc.

2) *Murgoci*, p. 314.

de recente, fapt foarte important pentru începuturile și ritmul biologic al florei și faunei actuale a insulei¹⁾.

Viitorul Insulei Șerpilor e sumbru: mai curând sau mai târziu ea va pieri lent, mâncată de valurile mării, atât la râpe cât și la capuri mai ales, care sunt cele mai expuse. Aceasta în deosebi din cauza numeroaselor strate de argilă intercalate (Pl. II, B.) sau la baza stratelor de gresii și conglomerate cuarțoase, care argilă, fiind pe de-o parte înmuiată de apa de infiltrație²⁾ (mai ales după un timp ploios), permite o facilă dislocare și alunecare spre mare a stratelor superioare de rocă dură, pe de altă parte, fiind ușor spălate de valurile mării (ce pe timp de furtună se aruncă cu putere până aproape de baza de sus a insulei), face ca râpele să fie mai ușor mâncate de valuri, pe dedesubt, în formă de peșteri sau brâie longitudinale, la nivelul mării sau chiar mai sus, în dreptul stratelor intercalate de argilă, ajutând și accelerând prăbușirea lor.

Despre asemenea peșteri, care ne arată modul de distrugere, în timp, al râpelor și insulei în general, ne vorbesc atât anticii cât și cercetătorii mai recenți.

Astfel Nordmann, comparând insula în 1841 cu harta lui Kritsky (executată în 1824), constată între altele că „în loc de 3 stânci ieșite din apă, ce-au existat în 1824 (la NV), s'a produs o surpare a malurilor, care a schimbat complet aspectul acestui cap” — „la SV, o însemnată deschizătură, provenită (probabil) prin ruperea masei pietroase;” — „... dintre peșterile amintite de anticii n'a mai rămas decât una, spre capătul de SV al insulei, la nivelul mării; este o groță înaltă cât omul, făcută (poate³⁾ de valurile mării”.

Azi nu se mai vede nici această peșteră, iar pe locul ei se poate constata numai un morman de stânci și bolovani rostogoliți (Pl. IV, A). Sub râpa de E, cu puțin la N de capul SE, se formează în stâncă, la nivelul mării, un nou brâu în care valurile se

¹⁾ Este aproape sigur (dovadă lipsa endemismelor) că viața vegetală și animală foarte recentă a Insulei Șerpilor se înfiripează cel mult din epoca post-diluvială.

²⁾ Această apă de infiltrație, care mustește la capătul stratelor de argilă, hrănind o întreagă floră de Alge monocelulare, ia aproape aspectul unui început de svor pe versantul de E, la buza de sus a râpei și ceva sub suprafața insulei, marcându-se și prin dezvoltarea deosebită a vegetației.

³⁾ Expediția din care făcea parte Nordmann plecase cu scopuri arheologice — în cât acesta este aplecat a crede că peșterile făcute de valurile mării ar putea fi iăcute chiar de om!

aruncă într'un ritm liniștit pe vreme bună — și cu o putere formidabilă în timp de furtună, săpându-l de jos în sus.

III. CLIMA.

Insula Șerpilor e situată în zona cea mai aridă a stepelor est-europene.

La Sulina, suma totală a precipitațiilor anuale este de 366 mm¹⁾ — sumă foarte mică, ce ea însăși se repartizează neegal în timpul anului, căzând primăvara și toamna târziu și determinând astfel o vară extrem de secetoasă și uscată.

Cu toate acestea nu s'ar putea afirma că seceta îndelungată, lipsa ploilor și a apei în general, ca și uscăciunea aerului, ar fi fenomene caracteristice pentru climatul Insulei Șerpilor, cum s'a afirmat²⁾.

Observații sistematice și metodice ale fenomenelor meteorologice, care nu s'au făcut încă din nenorocire acolo³⁾, ne-ar arăta și alt aspect al chestiunii!

În special primăvara pare a fi anotimpul cel mai ploios al Insulei Șerpilor.

Astfel deja în prima zi a sosirii noastre (7/IV 1931) a plouat puțin la ora 6 p. m. — reîncepând însă a 2-a zi (8/IV) dimineața la ora 9 și ținând până a 3-a zi (9/IV); marea la fost foarte agitată și noaptea au trecut păsări migratoare, dintre care multe⁴⁾ s'au oprit pe insulă, din cauza vremei proaste; ploaia a încetat apoi cam pe la ora 12 a. m., deși vântul a continuat să bată cu furie dinspre E.

La 13/IV ora 7 p. m. a început să bată din nou vântul, iar în timpul nopții a burat; pe mare s'a iscat din nou furtuna și au căzut noi păsări.

La 14/IV ora 3 p. m. a reînceput burnița, care s'a transformat în ploaie adevărată ce a ținut toată ziua de 15/IV și noaptea spre 16/IV până dimineața.

¹⁾ Șt. Hepites, Album climatologique de Roumanie (Buc. 1900). Pl. XXIV. Régime pluviom. de Roumanie.

²⁾ A. Borza, Observațiuni fitosociologice pe Insula Șerpilor, op. cit. pp. 2—3 (79—80).

³⁾ Acest neajuns, de care s'au plâns toți oamenii de știință, cari au făcut studii pe Insula Șerpilor, s'ar putea ușor remedia prin înființarea unei stațiuni meteorologice, sub conducerea Institutului meteorologic central și prin îngrijirea C. E. D., fără nici-o cheltuială în plus, observațiile urmând a se face de cei 3 gardieni ai farului, destul de inteligenți pentru aceasta.

⁴⁾ Nu însă toate și din toate speciile care s'au putut observa noaptea din far.

În noaptea de 15—16/IV au venit, între altele, dinspre Sulina, o mare mulțime de *Larus fuscus* ce apar întotdeauna împrejurul insulei oridecâteori este sau se pregătește furtună, dispărând odată cu încetarea acesteia — lucru observat de altfel și de Dr. Drost.

Seara (16/IV) a început furtuna care a ținut toată noaptea și a 2-a zi, (17/IV), fiind însoțită de puternice manifestațiuni electrice; un uragan puternic sufla dinspre V, ziua și noaptea, neconținut și enervant, făcând să dărdăie turnul farului și să se agite adânc marea, care fălăzuia până aproape de buza de sus a insulei.

A fost aproape imposibil să părăsim locuința — și coborârea pe versantul vestic întâmpina o îndârjită și aproape neimaginabilă rezistență din partea uraganului puternic, rece și umed.

În asemenea momente păsările mici și mari (chiar pescărușii) nu zboară, ci preferă să stea nemișcate pe stâncile și printre stâncile versantului neexpus uraganului năprasnic, încărcat cu spic de zăpadă.

Cel mult, când sunt fugărite, ele zboară la foarte mici distanțe și înălțimi, în tot cazul sub altitudinea maximă a insulei, iar pescărușii se așează pe valurile mării, în micile golfuri adăpostite contra vântului!

Animalele mărunte (insecte, miriapode etc.) se vâra mai adânc sub pietre — și nu le găsim ușor pe o asemenea vreme, oricât de minuțios le-am căuta.

În noaptea de 17—18/IV n'au trecut păsări migratoare, deoarece călătoria ar fi fost foarte hazardată în asemenea condițiuni atmosferice.

Urganele nu sunt rare pe Insula Șerpilor. Ele bântuie mai ales iarna.

Astfel, de Crăciun (25/XII 1930) a fost aci o furtună atât de violentă, încât turnul farului, o construcție foarte solidă, s'a clătinat din loc și peretele clădirii de care era lipit, s'a rupt — ca și paratrăsnetul¹⁾.

Tot un uragan a rupt cu câțiva ani în urmă stâlpul drapelului din dreptul Pichetului, singurul semn de stăpânire românească a Insulei Șerpilor, care stâlp zace și azi la pământ.

Aceste uragane, însoțite de puternice furtuni de mare, se continuă și în Mai. Astfel Dr. Drost ne precizează că la 8 și 9 Mai 1928 a fost furtună mare — iar marea a fost puternic mișcată, când au sosit peste noapte cam 45 exemplare de *Larus fuscus*.

¹⁾ Acest paratrăsnet s'a reparat de către C. E. D. abia la 18/IV 1931, data plecării noastre din insulă.

Ultima furtună însemnată de Dr. *Drost*, între 15 Aprilie și 13 Mai 1928, a avut loc la 8 Mai — iar ultima ploaie la 12/V, 1928 (în ajunul plecării sale).

Ceața este deasemenea un fenomen meteorologic destul de cunoscut, iarna și primăvara, în Insula Șerpilor, din nenorocire destul de periculos pentru navigația în apropierea insulei — și contra căruia s'au luat unele măsuri.

În 1914, un cargobot englez al Comp. Weston, s'a lovit de stâncile insulei într'o noapte atât de cețoasă, încât nu se putea vedea nici puternica lumină a farului acesteia, care, în nopțile senine se vede chiar și dela Sulina (45 km) !

Și, în timp ce salvatoarele dela Constantinopol, anunțate imediat, se aflau în drum spre Insula Șerpilor, valurile agitate ale mării au isbit cargobotul de stânci cu atâta furie, încât cheltuelile de salvare și reparație fiind mai mari decât costul său, vasul (asigurat de altfel) a fost lăsat în părăsire — și resturile sale se văd și astăzi pe coasta de sud a insulei, lângă debarcader (Pl. I, B).

Cam de atunci C. E. D., pentru a evita asemenea nenorociri din cauza ceței, a construit pe insulă și un semnalizator cu fulmicoton care se utilizează în asemenea împrejurări; explosibilul necesar se ține într'o magazie vopsită în negru, situată către coasta de Sud.

În unele ierni grele, Insula Șerpilor suferă și cele mai cumplite geruri.

Astfel în iarna anului 1929 a fost un ger atât de puternic, încât marea a înghețat de jur împrejur pe o rază de mai mulți kilometri, insula continuându-se în depărtări printr'o adevărată banchiză de gheață care, pentru a fi spartă de spărgătoare de gheață dela Sulina, a necesitat un timp foarte îndelungat. Paznicii farului au stat astfel izolați și lipsiți de alimente și combustibil timp de două luni — și dacă nu ar fi economisit proviziile și cărbunii, ar fi murit de foame¹⁾ și de frig.

Însemnări²⁾ metodice asupra fenomenelor meteorologice ale primăverii pe Insula Șerpilor, găsim, pentru 27 zile, la Dr. *Drost* (op. cit. p. 17).

1) Astfel trebuie interpretată întreținerea oilor (cam numeroase, ce e drept) în Insula Șerpilor, de care se plâng botaniștii !

2) Cifrele însemnate cu cruce, au fost cetite ceva puțin mai târziu de ora 8, 14 și 19 (apusul soarelui).

IV. SOLUL

După cum am văzut, subsolul Insulei Șerpilor este format din gresii și conglomerate cuarțoase tari, de vârstă liasică.

Pe aceste roce, acoperite de mare și spălate de valuri de mai multe ori, apoi ridicate din nou la suprafață —, cu concursul unei anemice vegetații, mai ales la început, și prin intervenția animalelor

(a păsărilor în primul rând și apoi a animalelor domestice), s'a format solul actual al Insulei Șerpilor.

Acest sol, de o culoare neagră pronunțată din cauza marelui conținut de humus ce conține, însă cu o parte din materia organică incomplet transformată, cu structura pulverulentă, fin nisipos și în care adeseori se întâlnesc

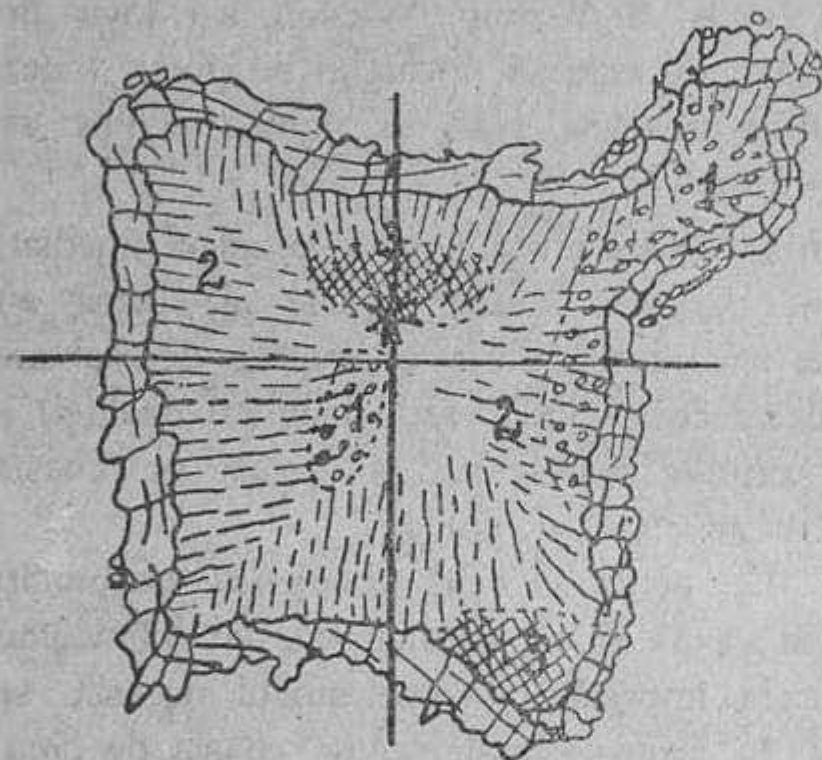

Fig. 3. — Repartiția solului în Insula Șerpilor 1 = sol turbos mai gros, cu puține fragmente de rocă; 2 = sol scheletoturbos subțire, presărat cu foarte multe blocuri de conglomerat; 3 = iviri de stânci, sol numai în crăpături și excavațiuni; d. P. Enculescu.

sate din roca ce-l suportă și din care și are originea, aparține tipului de sol turbos, sau scheletoturbos¹⁾ atunci când fragmentele de

rocă sunt destul de abundente²⁾.

Grosimea acestui sol variază foarte mult pe suprafața insulei (fig. 3), căci dela simplele localizări din crăpăturile și excavațiunile stâncei aride ce iese la zi, ajunge a avea o grosime chiar de 50—60 cm., cum e cazul pe promontoriul dinspre NE al insulei (fig. 4).

Însă chiar în această parte, pe când în pătura sa superioară, împâslită de rădăcinile plantelor, fragmentele nealterate ale rocei sunt mai puține, în adâncime ele devin din ce în ce mai abundente, constituind progresiv un puternic banc de pietriș, ce suportă solul pen-

¹⁾ Proba adusă de mine din partea estică a insulei, în apropierea farului — și examinată de d-l P. Enculescu, este un sol schelet.

²⁾ Dr. P. Enculescu, op. cit. 1924, p. 90.

	Time																																		
	hr	min	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Distances measured	0	-	10.2	10.7	11.2	11.7	12.2	12.7	-	-	-	11.0	-	10.0	10.5	11.0	11.5	12.0	12.5	13.0	13.5	14.0	14.5	15.0	15.5	16.0	16.5	17.0	17.5	18.0	18.5	19.0	19.5	20.0	
	14	10.2	10.7	11.2	11.7	12.2	12.7	13.2	-	-	-	11.0	-	10.0	10.5	11.0	11.5	12.0	12.5	13.0	13.5	14.0	14.5	15.0	15.5	16.0	16.5	17.0	17.5	18.0	18.5	19.0	19.5	20.0	
	18	-	10.2	10.7	11.2	11.7	12.2	12.7	-	-	-	-	-	-	10.0	10.5	11.0	11.5	12.0	12.5	13.0	13.5	14.0	14.5	15.0	15.5	16.0	16.5	17.0	17.5	18.0	18.5	19.0	19.5	20.0
Temperature Celsius	0	-	10.0	11.0	12.0	13.0	14.0	-	-	-	8	-	10.0	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
	14	10.0	11.0	12.0	13.0	14.0	15.0	-	-	-	8.0	-	10.0	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
	18	-	10	11	12	13	14	-	-	-	-	-	-	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
Velocity (m/sec)	0	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-	-	-	100.0	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
	14	10.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-	-	-	100.0	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
	18	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	-	-	-	-	-	-	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
State	-	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal	Normal
	-	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See
	-	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See
Velocity	-	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See
	-	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See
	-	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See
Time	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Observations	-	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See
	-	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See
	-	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See	See

insulei zăcând în dreptul istmului, spre E, pe petecul de *terra-rosa*¹⁾ menționat de Murgoci ca intercalat între sol și pietriș.

În afară de solul turbos și scheleto-turbos, se întâlnesc, în deosebi pe partea de E și SE a insulei (mai frecventată de păsări), depozite subțiri de guano, născut din îngrămădirea îndelungată a excrementelor păsărilor (mai ales a Pescărușilor, cari se găsesc aproape permanent aci, în cel mai mare număr).

În strânsă legătură cu natura și mai ales cu grosimea variabilă a solului, stă aspectul floristic, respectiv faunistic al insulei, vegetația fiind mai abundentă în părțile cu solul mai gros, mai săracă unde solul e mai subțire și foarte săracă sau nulă unde solul se întâlnește localizat numai în crăpăturile și excavațiunile rocilor.

V. FLORA

1. Compoziția floristică²⁾.

Incrângătura Talofitelor. Clasa Algelor. Ordinul Cloroficeelor³⁾.

Familia Chlorococacee. 1. *Chlorococcum humicola* Rabenh⁴⁾, pe argile umede, la coasta de Sud a insulei.

Familia Confervacee. 2. *Hormidium flaccidum* A. Br., idem.

Familia Palmellacee. 3. *Stichococcus bacillaris* Naeg., idem. Licheni. 4. *Psorotichia riparia* Arn., pe stânci (B.)⁵⁾; 5. *Rhizocarpa calcareum* Th. Fr., singură sau asociată cu precedentă, acoperind aproape complet stâncile cele mai de sus ale insulei (B.).

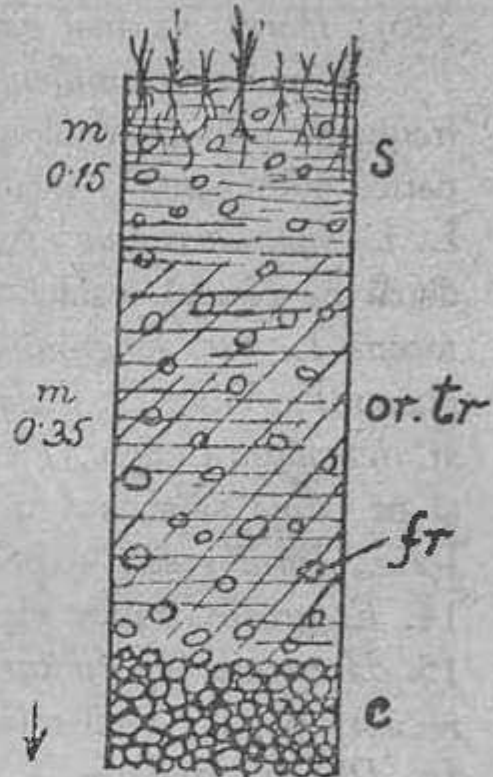

Fig. 4. — Profilul solului turbos din peninsula (1/10) s = sol turbos, negru, pulverulent, fin nisipos, împăslit de rădăcinile plantelor și cu fragmente nealterate de rocă; or. tr. = orizont de tranziție, gălbui-roșcat, nisipos și cu foarte multe fragmente de rocă; c = conglomerate liasice; fr. = fragmente de rocă; d.

P. Enculescu.

¹⁾ O probă luată de mine din istmul peninsulei și studiată de d-l P. Enculescu, arată a fi o *terra-rosa* veche, cu mult schelet, conținând CO_3Ca , adesea concreționat, identică cu aceea care se vede deasupra calcarului, în multe ținuturi dobrogene.

²⁾ Dela familie la formă, ordinea alfabetică; numirile populare după Prodan (op. cit.) și Panțu (Plantele cunoscute de poporul român, Buc. 1906).

³⁾ Determinate de d-l prof. I. Grințescu-Cluj; în afară de Chloroficeele de mai sus, s'a determinat și genul *Oocytis*.

⁴⁾ Această algă s'a mai recoltat de pe insulă și de d-l prof. Grințescu, în 1923.

⁵⁾ B = Borza, lucrările citate.

Incrângătura Briofitelor. Clasa *Muschilor frunzoși*. Ordinul *Bryineelor*.

Familia *Bryaceelor*. 6. *Leptobryum pitiforme* Schimp., alcătuieste mici pernife în scobiturile umede ale malurilor nepietroase (B.).

Incrângătura Fanerogamelor. Subincrângătura *Angiospermelor*. Clasa *Monocotiledonatelor*.

Familia *Cyperaceelor*. 7. *Carex flava* L., *Rogozul*; *Zeune* (p. 326); *Borza* n'a mai găsit această specie pe insulă (I, p. 52).

Familia *Gramineelor*. 8. *Agropyron dumetorum* Richt., *Pirul*, frecventă prin pietrișul plătoului (B.); 9. *A. repens* Beauv., către partea culminantă a insulei (Z.¹, E.², B.); 10. *Bromus hordaceus* L. f. *simplicissimus* A. & G. (= *B. mollis* L.) *Obsiga*; abundentă pe platoul insulei, ca iarbă dominantă (E., B.); 11. *B. tectorum* L. var. *longipilus* Borb.; element de stepă, în massă pe platou (E., B.); 12. *Calamagrostis epigeios* Roth. f. *flavescens* Grutt. sf. *densiflora* Ledeb., *Trestia de câmp*; în pâlcuri măricele pe platou și pe panta sfâncoasă dela Sud (E., B.); 13. *Cynodon dactylon* Pers., *Pirul gras*; în pâlcuri, ici-colo, mai ales către vârful insulei; 14. *Eragrostis minor* Host., către partea culminantă a insulei (E.); 15. *Hordeum leporinum* Link. f. *pseudomurinum* Tapp., *Orzul Șoa-recilor*, plantă mediterană, pe panta de NV a insulei (E., B.); 16. *Phleum pratense* L., *Timoftica* (Z.); 17. *Phragmites communis* L., *Trestia*, pe coasta de N a insulei, într'o mică râpă, în câteva exemplare ce nu se mențin un firăp mai îndelungat acolo (E.); 18. *Setaria glauca* Beauv., *Mohorul*, pe partea culminantă a insulei (E.); 19. *S. viridis* Beauv., id.; 20. *Vulpia myuros* Gm., cosmopolită, abundentă în insulă, mai ales către partea culminantă a ei (E., B.).

Familia *Liliacee*. 21. *Ornithogalum refractum* W. K., *Lușca*, specie paleo-ponfică, în pâlcuri mari, de un alb ademenitor, prefufin-denii și mai ales pe platoul sudic al insulei (B.), era înflorită sporadic încă din ziua sosirii noastre în insulă (8 Aprilie 1931).

Clasa *Dicotiledonatelor*. Subclasa *Archichlamideelor*. Ordinul *Apetalelor*.

Familia *Amaranthacee*. 22. *Amaranthus retroflexus* L., *Știrul sălbatec*; pe partea culminantă a insulei (E.).

Familia *Chenopodiacee*. 23. *Atriplex tataricum* L. var. *typicum* Hal., f. *incisum* Gürke și f. *obtusilobum* Beck., *Loboda*; în partea

¹) Z = *Zeune*.

²) E = *Enculescu*, op. cit.

terminală și mijlocie a peninsulei ca și pe marginile insulei (E., B.); 24. *Chenopodium opulifolium* Schrad., *Spanacul sălbatec*; pe coasta insulei dinspre peninsulă (Z., E.).

Familia *Polygonaceae*. 25. *Polygonum aviculare* L. var. *erectum* Roth., *Troscotul*; element ubiquist, în apropierea curții farului (B.); 26. *Rumex acetosa* L., *Măcrișul*; într'o depresiune în partea de V a insulei, unde pare a fi fost cândva o grădină de legume (B.); 27. *R. acetosella* L. B. *multifidus* Koch; spre partea culminantă a insulei (E.); var. *tenuifolius* Wallr.; ocupă întinderi mari în cele mai aride locuri ale insulei (B.); 28. *R. patientia* L., *Măcrișul de grădină*, în pâlcuri mici, pe platoul insulei, în apropierea farului (B.).

Familia *Urticaceae*. 29. *Urtica urens* L., *Urzica mică*; element ruderal ubiquist, în grădina paznicilor (B.).

Ordinul *Dialipetalor*.

Familia *Caryofilaceae*. 30. *Cerastium pumilum* Curt. subsp. *pallens* Schinz. var. *genuinum* Rouy & Fouc.; *Struna Cocoșului*; în pâlcuri dese, pe platoul înalt al insulei (B.); 31. *Dianthus nardiformis* Ik., *Garoafa sălbatică*; (P—P.¹); 32. *Holosteum umbellatum* L. var. *glutinosum* Turke f. *parciglandulosum* Schur., *Cuisorița*; abundentă sub stâncile cele mai de sus ale insulei (B.); 33. *Spergularia* (= *Lepigonum*) *media* Pers.; (P—P); 34. *Scleranthus dichotomus* Schur.; *Buruiana-Surpăturii* (P—P.); 35. *Stellaria media* L., *Rocoină*; element adventiv, în depresiunea cu *Rumex* și în grădina paznicilor (B.).

Familia *Crucifere*. 36. *Brassica rapa* L. var. *campestris* Koch. *Rapița sălbatică*; element eurasiatic, găsită de B. în curtea farului, azi nivelată și complet curățită; 37. *Capsella bursa-pastoris* Moench.; *Traista Ciobanului*; în partea culminantă a insulei (E., B.); 38. *Draba nemorosa* L., *Flămânzică*; element central-european, în exemplare împrăștiate prin iarbă (B.); 39. *D. verna* L., rară (B.); 40. *Lactuca scariola* L., *Lăptuca*, în partea culminantă a insulei (E.); 41. *Lepidium perfoliatum* L. f. *elatum* Kuntz., *Urda Vacii*; ruderală, stepică (E., B.); 42. *L. ruderale* L., *Păduchernița*, spre partea culminantă a insulei (E.); 43. *Sinapis arvensis* L., *Muștarul de câmp*; specie eurasiatică, adventivă, găsită de B. în curtea farului, azi nivelată și curățită.

Familia *Geraniaceae*. 44. *Erodium cicutarium* L'Herit, *Pliscul-Cucoarei*; pe partea culminantă a insulei (E.); 45. *Geranium pusillum*

¹) P—P = *Procopianu-Procopovici* op. cit. după plantele strânse de G. Brândza și etichetate probabil greșit.

Bouchet, *Ciocul-Berzei*; element eurasiatic, ruderal, pe partea culminantă a insulei, în grădina și lângă grădina farului (E., B.):

Familia *Leguminoase*. 46. *Trifolium arvense* L., *Papanași*; în stepa ierboasă a insulei (E., B.); 47. *T. campestre* Schreb., *Trifoiul de câmp*; element boreal-mediteranean, în stepa ierboasă a insulei (S.¹), B.); 48. *T. parviflorum* Ehrh.; element pontic-mediteran, în stepa ierboasă a insulei (B.); 49. *T. intermedium* Guss. f. *hirsutior* Borza; rassă geografică, specifică Insulei Șerpilor, sau formă ecologică, adaptată la ariditatea excesivă a acestei insulei (B.); 50. *T. subterraneum* L. var. *oxaloides* Rouy; element mediteran, comun în stepa ierboasă a insulei (P.²), B.); 51. *Vicia* sp., *Măzărichia*; pe partea culminantă a insulei (E.); 52. *Malva rotundifolia* L., *Cașul-Popii*; în partea culminantă a insulei (E.); 53. *M. silvestris* L. var. *eriocarpa* Boiss; *Nalba*; sporadică prin iarba platoului și spre culmea insulei (E., Pa.³) B.). 54. *Epilobium tetragonum* L., *Pufulița*; în puține exemplare și într'un singur punct, pe versantul sudic (E.); 55. *Portulaca oleracea* L., *Iarba grasă*; în partea culminantă a insulei (E.); 56. *Ruta suaveolens* D. C. (= *Haplophyllum Biebersteinii* Sp.), (*Ruta* P—P.); 57. *Anthriscus scandix* Scop., *Asmafuțul*; în grădina paznicilor (*A. cerefolium* lipsește, B.).

Subclasa *Metachlamideelor*.

Familia *Boraginee*. 58. *Lycopsis arvensis* M. B.; element eurasiatic, prin stepa ierboasă a insulei, într'un șanț (B.).

Familia *Compositae*. 59. *Achillea compacta* Willd., *Coada Șoarecelui*; (P—P.); 60. *Anthemis ruthenica* M. B., *Romanița*; (P—P.); 61. *Erigeron canadense* L., *Bătrânișul*; pe coasta vestică a insulei, în indivizi izolați, dar destul de numeroși (E.); 62. *Filago arvensis* L., *Flocoșele*; pe culmea insulei și numai într'un singur punct (E.); 63. *Matricaria chamomilla* L., *Mușețelul*; abundentă și amestecată — pe coastele abrupte, către NV — sau în pâlcuri curate pe îngustele pseudo-terase ale marginilor și în scobiturile în care cuibăresc cormoranii și pescărușii (B.); 64. *M. inodora* L., *Mușețelul prost*; pe coasta nordică a insulei, în pâlcuri pure sau amestecate (E.); 65. *Sonchus arvensis* L., *Susaiul de câmp*; pe coasta nordică a insulei (E.); 66. *S. asper* Hill. f. *typ.* și *S. pungens* Bisch., *Su-*

¹) S. = Săvulescu (1925) op. cit. Borza.

²) P. = Prodan op. cit.

³) Pa. = Marietta Pallis op. cit.

saiul porcesc; mai rară decât precedentă, pe coasta nordică și sudică (E.); 67. *Taraxacum megalorrhizon* H. M., *Păpădia*; specie mediterano-pontică, în indivizi răsleți, pe malul pământos din golful de SV al insulei ca și în stepa ierboasă (B.); este probabil că *T. officinale*, citată de E. pe coasta nordică a insulei, să aparțină de fapt acestei specii. 68. *Tragopogon* sp., *Barba Caprei*; pe culmea insulei (E.).

Familia *Rubiacee*. 69. *Galium aparine* L., *Turița*; specie eurasiatică, prin locurile umbroase și umede, în crăpăturile de stânci dela marginea insulei, ca și în grădina paznicilor (B.).

Familia *Solanacee*. 70. *Solanum miniatum* Bernh.; în partea culminantă a insulei (E.); 71. *S. nigrum* L., *Zârna*; în pâlcuri și chiar petece mai mari, pe coasta nordică a insulei (E.).

Familia *Valerianacee*. 72. *Valerianella costata* DC., *Fetica*; specie mediterană, în locul cu *Rumex acetosa*, găsită într'un singur exemplar (B.).

2. Asociațiuni.

În Insula Șerpilor vegetația este dispusă, conform condițiilor deosebite de trai, în mai multe asociațiuni distinse de d-l prof. A. Borza (II, pp. 114—115) după cum urmează (fig. 5 și 6):

A) *Stepa ierboasă* de *Bromus hordaceus* și *longipilus*, care sunt elemente caracteristice dominante, pure (*Brometum*) sau amestecate în proporții variabile, cu elemente de importanță secundară, ce determină faciesuri speciale.

a) *Brometum matricariosum* (cu *Holosteum umbellatum* și mai ales *Matricaria chamomilla*) pe solul pietros de pe versantul estic și nordic;

b) *Agropyretum* (cu *Agropyron*, *Rumex acetosella* și *Atriplex tataricum*), dezvoltat mai ales în timpul verii, printre bolovanii platoului;

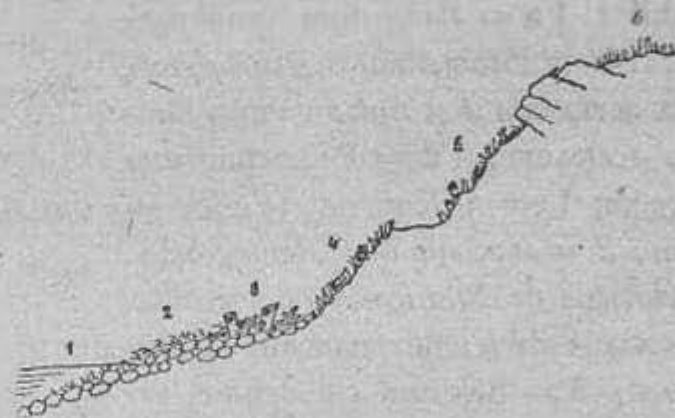

Fig. 5. — Profil fitogeografic (EV) prin asociațiile vegetale din golful peninsulei: 1 = oglinda mării, cu alge; 2 = alge (*Cystoseira*, *Enteromorpha*), aruncate la țărm; 3 = trunchiuri de *Salix*, *Phragmites*, *Typha*, *Trapa*; 4 = stepă de *Bromus*, *Matricaria*, *Atriplex*; 5 = stepă de *Bromus* cu *Rumex*, *Taraxacum*, *Malva*; 6 = stepă pietroasă cu *Bromus*, *Holosteum*, *Matricaria*; d. A. Borza.

c) *Brometum acetosum* (având, în afară de ierburi: *Rumex acetosa* la Nord, *R. acetosella*, *Holosteum umbellatum*, *Cerastium pallens*, *Geranium pusillum* și puțin *Ornithogalum*);

B) *Stepa de Calamagrostis arundinacea* (panta și țărmul nordic), amestecată cu *Matricaria chamomilla*, *Holosteum*, *Malva* și *Atriplex*;

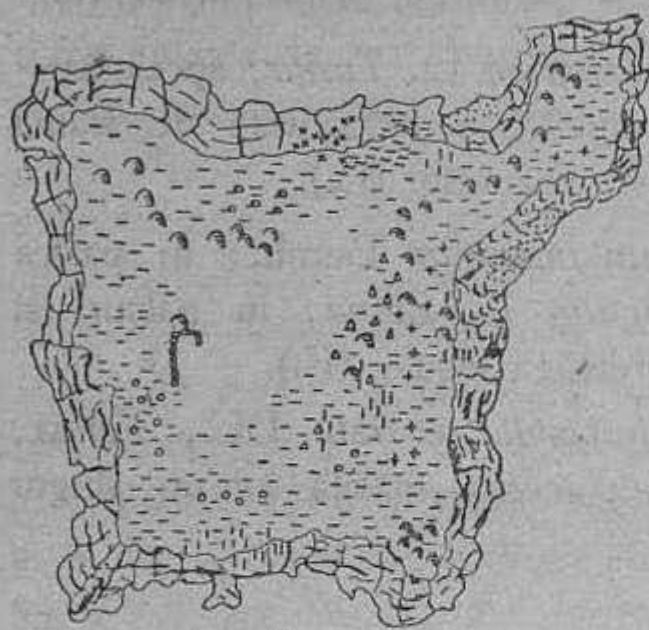

Fig. 6. — Repartiția asociațiilor vegetale pe Insula Șerpilor (1/10.000) 1 = stepă ierboasă de *Bromus*, cu subasociațiile și faciesurile: 1 a = *Brometum ornithogalosum*; 1 b = *Brometum* cu *Agropyron*, *Rumex acetosella* și *Atriplex*; 1 c = *Brometum acetosum*; 1 d = *Brometum matricariosum*, 1 e = pâlcuri de *Atriplex tataricum*; 2 = asociația de *Calamagrostis*; 3 = asociația de *Matricaria chamomilla*; 4 = asociația de *Rumex patientia* cu *Taraxacum*; 5 = bolovani cu detritus vegetal; 6 = stânci acoperite cu *Licheni*;

d. A. Borza.

C) Spre Nord, această asociație devine una pură de *M. chamomilla*;

D) Asociația de *Rumex patientia* ssp. *crispus* (ca element dominant, amestecat în proporții variabile cu *Taraxacum megalorrhizon*, sporadic; *Bromus hordaceus*, *B. longipilus*, *Atriplex* și *Holosteum*, distribuite inegal și accidental), pe panta golfului de Est, crescând pe solul roșu;

E) Asociația *Algelor chlorophicee*, dezvoltată mai ales pe panta prăpăstioasă de la Sud, pe argilele mustind de apă;

F) Asociația de *Licheni*, care acopere stâncile insulei (Pl. VI, A), dezvoltată mai ales în partea de NV (stâncile Pichetului), probabil din cauza vânturilor puternice, încărcate cu stropi fini de apă.

3. Originea florei Insulei Șerpilor.

După cum am văzut, Insula Șerpilor se află în echilibru stabil, față de nivelul mării, numai din epoca post-diluvială, încât flora sa nu poate fi, ca atare, mai veche decât această epocă.

De altfel sărăcia floristică, relativ excesivă, și mai ales lipsa relictelor (care să ne demonstreze un endemism conservativ, păstrător de forme străvechi, dispărute aiurea), sunt constatări foarte semnificative din punctul de vedere de mai sus.

Formele noi (varietăți sau forme ecologice), stabilite sau bănuite în flora acestei insule, nu presupun deasemenea un timp prea lung de evoluție (Borza, I, p. 62).

La țărmul golfului de Est al peninsulei, d-l Borza a găsit în primăvara anului 1924, mari grămezi de resturi vegetale (unele vii), aduse dinspre Delta Dunărei, de valurile mării (fig. 5), ca: *Salix*, *Typha*, *Phragmites*, fructe de *Trapa natans* etc. Această constatare ne dă oarecari indicii, atât asupra originii florei Insulei Șerpilor cât și asupra căilor de migrație.

Unele semințe de plante ce se găsesc pe insulă (*Matricaria*, *Atriplex*, *Taraxacum*, *Bromus longipilus*, *Malva* și *Calamagrostis*), pot suporta deasemenea foarte bine un transport de câteva zile în apa sărată.

Alte plante, adventive (*Stellaria*, *Capsella*, *Geranium*, *Rumex*), au fost aduse, voluntar sau nu, de către om, cu plantele sale de cultură.

La începutul epocii istorice insula a fost deja acoperită de o stepă săracă, dominată de buruieni.

Corăbierii greci și din Asia mică s'au abătut adesea la insulă, de voie sau de nevoie, precum am văzut, atrași de templul lui Achille, aducând cu ei animale de jertfă sau de hrană, precum de altfel și în zilele noastre, paznicii farului își aduc oile dela Sulina.

Ne putem ușor închipui că în lâna acestor animale sau în fânul și paie necesare nutriției lor, dealungul călătoriei, se ascundeau diferite semințe de plante mediterane, pe care azi le găsim în insulă (*Trifolium intermedium*, *Hordeum leporinum*, *Rumex acetosella*, *Bromus hordaceus*, *Agropyron dumetorum*).

Vântul și păsările migratoare au putut transporta din Rusia sudică, semințe de plante sud-estice, ca *Taraxacum megalorrhizon*.

Dintre plantele introduse pe insulă, nu toate au avut, de sigur, aceeași șansă de a se încetățeni aici; unele specii au dispărut mai curând sau mai târziu, ne mai fiind observate după un timp oarecare.

Cele dintâi sosite, probabil Gramineele, aduse de om sau păsări, au avut avantajul de a fi lipsite de concurenți, cu toate că au avut de luptat cu sărăcia solului și clima insulei, foarte uscată în timpul verei.

Pentru aceste din urmă motive, insula este dominată tocmai de speciile cele mai nepretențioase și mai bine adaptate aridității (*Holosteum*, *Bromus*, *Rumex acetosella*, *Vulpia*, *Matricaria*, *Agropyron*).

Un caracter specific al florei Insulei Șerpilor este *variația compoziției floristice în timp*, ceea ce face ca unele plante observate într-o anumită epocă (de ex. 1912), să nu mai poată fi observate după o anumită durată de timp (1923, 1931), afară, bineînțeles, de un număr oarecare de specii permanente, fidele locului.

4. Raporturi fitogeografice.

Analizate din punct de vedere geonemic și fitogenetic, Fanerogamele permanente sau adventive ale Insulei Șerpilor aparțin, după A. Borza, la 4 categorii:

a) *elemente ubiquiste* (unele chiar *cosmopolite*), printre care cităm :

Lepidium ruderales	Erodium cicutarium
Portulaca oleracea	Epilobium tetragonum
Malva neglecta	Taraxacum officinale
Lactuca scariola	Phragmites communis
Sonchus asper et pungens	Eragrostis minor
Erigeron canadensis	Bromus tectorum
Solanum nigrum et miniatum	Agropyron repens (în parte pontic)
Amaranthus retroflexus	Spergularia sp.
Setaria viridis și glauca	Draba verna
Cynodon dactylon	

b) *elemente pontice* (unele chiar *sarmato-balcanice*), printre care :

Malva silvestris var. eriocarpa	Bromus hordaceus
Atriplex tataricum	Holosteum umbellatum v. glutinosum
Rumex patientia	Cerasium pumilum
Calamagrostis epigeios	Valerianella costata

c) *elemente mediteraneene* (unele chiar *mediterano-pontice*) :

Lepidium perfoliatum	Vulpia myuros
Trifolium intermedium	Trifolium subterraneum
Rumex acetosella v. tenuifolius	Taraxacum megalorrhizon
Hordeum leporinum	Ornithogalum refractum

d) *elemente adventive* (legate de plantele de cultură) :

Capsella bursa pastoris	Rumex acetosa
Sonchus arvensis	Stellaria media
Matricaria inodora	Geranium pusillum
M. chamomilla f. debilis	Anthriscus cerefolium
Filago arvensis	

5. Aspectele sezonale ale vegetației Insulei Șerpilor,

sunt de 4 categorii :

a) *Aspectul prevernal* (Aprilie), când mijesc și încep a înflori primele plante anuale, germinate toamna (*Ornithogallum*, *Valerianella*, *Holosteum*, *Cerastium*), îmbrăcând insula într'un covor de verdeață fragedă ; acum germinează și plantele anuale de primăvară (*Sonchus*, *Filago*, *Solanum*, *Atriplex*, *Chenopodium*, *Setaria* etc.) ;

b) *Aspectul vernal* (Mai), când înfloresc și se dezvoltă rapid *Gramineele*, împreună cu *Taraxacum*, *Rumex* etc. ;

c) *Aspectul estival* (Iunie—August), când vegetația (afară de *Atriplex*, *Malva* și *Matricaria*) se usucă ;

d) *Aspectul autumnal* (Septembrie—Martie), când plantele anuale de toamnă (*Matricaria*, *Bromus*, *Hordeum*, *Vulpia*, *Holosteum*, *Valerianella* etc.) germinează și hibernează sub zăpadă, în habitus estival.

VI. FAUNA.

1. Compoziția faunistică (fauna terestră) ¹⁾.

Încrângătura Viermilor. Clasa *Chetopodelor*. Ordinul *Oligochetelor*.

Familia *Lombricide*. 1. *Allobophora* ²⁾ sp., *Râma* ; colectată de mine în solul moale, negru al peninsulei, la 10/IV 1931 ; specia se apropie de *Jassyensis*.

Încrângătura Artropodelor. Clasa *Crustaceelor*.

Ordinul *Isopodelor* ³⁾. 2. *Porcelio* (*Metoponorthus*) *pruinus* Br. ; colectată de mine la 9/IV 1931, în locuri umede, la țărm sau în locuri gunoioase, în exemplare numeroase, foarte comună, de și se citează pentru prima dată pentru Insula Șerpilor ; 3. *Chaetophiloscia* sp., colectată de mine la 9/IV 1931, sub pietre, în locuri mai umede, spre țărm, la E și NE, în câteva exemplare (3 ♂ și 9 ♀) ; specia se apropie de *elongata* Dollf. ; genul e mediteran.

Clasa *Miriapodelor*. Ordinul *Chilopodelor*. 4. *Geophilus* sp. ; găsit de mine la 9/IV 1931, în exemplare numeroase, pretutindeni

¹⁾ Dela familie la subspecie, ordinea alfabetică.

²⁾ Det. V. Pop, Cluj.

³⁾ Det. A. Demianowicz, Varșovia, prin intermediul colegului M. Ionescu.

sub pietre, sau în solul moale și umed ; 5. *Lithobius* sp., idem, în exemplare răslețe, sub pietre, în locuri gunoioase ; 6. *Scolopendra cingulata* Latr., *Urechelnița mare* ; în exemplare numeroase, dar izolate, sub pietre sau chiar sub scânduri, în curtea farului, găsită atât de mine în Septembrie 1929 și Aprilie 1931 — cât și de alți autori (N.¹), M.²).

Ordinul *Chilognatelor*. 7. *Glomeris* sp. ; găsită de mine la 9/IV 1931, în exemplare foarte numeroase, sub pietre, la buza de Est a insulei.

Clasa *Insectelor*. Ordinul *Orthopeterelor*.

Familia *Decticide*. 8. *Decticus verrucivorus* L., în partea prăpăstioasă a insulei, în apropierea țărmlui, având aripile uzate și evident scurtate, pentru a nu fi luate de vânt, ceea ce reprezintă o adaptare ecologică la mediul insular (M.) ; 9. *Platycleis* (Metrioptera) *affinis* Fieb. ; în pajiștea de *Bromus* și *Cynodon* (M.) ; 10. *Platycleis* (Metrioptera) *escaleraei* Bol. ; rară, în locurile stâncoase, de pe panta estică a insulei ; element mediteran (M.).

Familia *Oedipodide*. 11. *Oedaleus decorus* Germ. (= *nigrofasciatus* Auct.), ♂, ♀, rar (M.) ; 12. *Pachytylus migratorius* L., *phasis migratoria* Üv., lăcusta călătoare, câteva ♀ (M.).

Familia *Tettigide*. 13. *Aiolopus thalassimus* Fabr., 1 ♀ verde (M.).

Ordinul *Coleopterele*.

Familia *Carabide*. 14. *Calathus ambiguus* Paik.³), găsit de mine la 8/IV 1931, pe sub pietre, în exemplare numeroase (14) ; 15. *Calosoma* sp., o elită (M.) ; 16. *Harpalus serripes* Quens.⁴), sub pietre, în asociație cu *Nitidula* (M.) sau chiar în solul moale, cum a fost găsită de mine la 8/IV 1931 ; 17. *H. vernalis* Duft.⁵), găsită de mine la 8/IV 1931, pe sub pietre și în solul umed ; 18. *Trichocelis* sp. ; un singur exemplar colectat de mine la 8/IV 1931, sub pietre, care, după toate caracterele bune ce prezintă, pare a fi o bună specie nouă ; neavând material suficient, d-l *Jedlicka* nu s'a putut pronunța

1) N. = Nordmann, v. Murzachevici op. cit.

2) M. = Müller op. cit.

3) Det. *Jedlicka*, Cehoslovacia, prin intermediul institutului : *Deutsches Ent. Institut d. Kaiser Wilhelm-Gesellschaft*, director *W. Horn*, trimis de d-l *W. K. Knechtel*.

4) Idem.

5) Idem.

definitiv asupra acesteia; exemplarul de mai sus a rămas în posesia d-sale.

Familia *Coccinellide*. 19. *Coccinella divaricata* Ol., foarte comună (M.); 20. *C. septempunctata* L., foarte comună (M.).

Familia *Dermestide*. 21. *Dermestes frischi* Kug., pe lână învechită de oaie (M.); 22. *D. undulatus* Brahm., id. (M.).

Familia *Nitidulide*. 23. *Nitidula carnaria* Schall., id. (M.).

Familia *Tenebrionide*. 24. *Gonocephalum pusillum* Fbr., sporadic (M.), găsit și de mine la 9/IV 1931¹⁾; 25. *Pedinus femoralis* L., comun, pe sub pietre (M.) și în solul moale, găsit și de mine²⁾.

Ordinul *Neuropterele*.

Familia *Aeschnide*. 26. *Aeschna mixta* Latr., foarte rară (M.).

Familia *Chrysopide*. 27. *Chrysopa* sp., un exemplar observat (M.); 28. *Creagriss plumbea* Ol. ♂ și ♀ (M.).

Ordinul *Himenopterele*.

Familia *Myrmicide*. 29. *Tetramorium coespitum* L. ♀ *Furnica*, comună, pe sub pietre și în solul moale; citată de M. și găsită de mine, în exemplare numeroase, la 12/IV 1931³⁾; 30. *Solenopsis fugax* Latr., ♀; specie mai mult meridională, ducând o viață sedentară, ascunsă, în galeriile sale de sub pietre; strânsă de mine, în mai multe exemplare, la 12/IV 1931⁴⁾.

Ordinul *Lepidopterele*.

Familia *Noctuide*. 31. *Heliothis peltigera* S. V. (M.); 32. *Mamestra oleracea* L. (M.).

Familia *Nymphalide*. 33. *Pyrameis cardui* L., rară, în exemplare deteriorate (M.).

Familia *Papilionide*. 34. *Pieris* sp., un exemplar observat (M.).

Familia *Pyralide*. 35. *Nemophila noctuela* S. V. (M.).

Ordinul *Hemipterele*. Müller (p. 343) citează aceste insecte („*Rhynchota*“) fără să precizeze nici-o specie.

Ordinul *Dipterele*.

Familia *Muscide*. 36. *Lucilia ruficeps* Meig., 2 ♀ (M.); 37. *Musca domestica* L., în clădirea farului (M.); 38. *M. vitripennis* Meig. (M.).

1) Det. W. K. Knechtel, București.

2) Idem.

3) Det. C. Bogoescu, București.

4) Idem.

Clasa *Arachnidelor*.

Ordinul *Araneinelor*. 39. *Evophrys* sp. (M.); 40. *Hogna radiata* Latr. (M.); 41. *Pholcus* sp. (M.); 42. *Pterotricha* sp. (M.); 43. *Sitticus* sp. (M.).

Incrângătura *Moluștelor*.

Ordinul *Gasteropodelor*. Unicul exemplar, desgropat de mine din solul umed și moale, în Aprilie 1931, s'a spart și n'a putut fi determinat.

Incrângătura *Vertebratelor*. Clasa *Reptilelor*. Ordinul *Ophidienilor*.

Familia *Colubride*. 44. *Natrix tessellata* Laur. (= *Coluber*

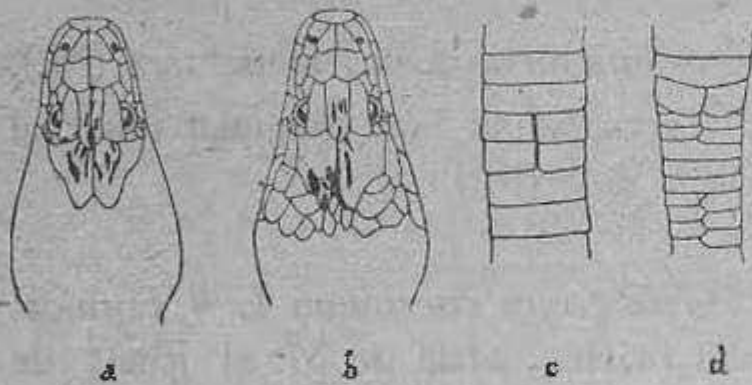

Fig. 7. — Caracterile șerpilor din Însula Șerpilor : a = încreșirea parietalelor la partea lor posterioară; b = pseudo-multiplicarea solzilor pileului prin invaginarea și fragmentarea parietalelor la partea lor posterioară; c = dedublarea transversală a plăcilor abdominale; d = dedublarea analei.

hydrus Pall.), Șearpele de apă; 15 exemplare colectate de mine la 10 Septembrie 1929, în diferite puncte ale insulei, atât la țârm cât și pe platou, printre buruienile uscate ale gropilor și printre stânci; majoritatea exemplarelor aparțin formei cu 3 pre-oculare și 4 postoculare (= *hydrus* Pall.), manifestând o puternică tendință de dedublare și multiplicare a plăcilor pileului și chiar a plăcilor

abdominale (fig. 7); unele exemplare, prinse la țârm, se căsneau să înghită pești destul de mari (*Serranus*) față de gura lor; citată și de N. și M.

Clasa *Păsărilor*¹⁾. Ordinul *Păsărelelor* (= *Passeres*).

Familia *Accentoride*. 45. *Prunella modularis* (L.), *Brumărița de pădure*, câte un exemplar la 17 și 19/IV 1928 (D.²⁾).

Familia *Alaudide*. 46. *Alauda arvensis arvensis* L., *Ciocârlia de câmp*; în afară de forma sudică (ssp. *cantarella* Bp.), se citează în România, se pare pentru prima dată, aci în Însula Șerpilor și această subspecie central- și nord-europeană (forma tipică), determinată de *Stressmann*; printre exemplarele observate, s'au putut distinge și câteva aparținând primei subspecii; direcția predominantă de mi-

¹⁾ Clasificarea după *Ernst Hartert*: Die Vögel der paläarktischen Fauna, Berlin, 1910--1923; dela familie la subspecie, ordinea alfabetică.

²⁾ D. = *Drost*, op. cit.

grație: spre NV (D.); 47. *Calandrella brachydactyla brachydactyla* (Leisl.), Ciocârlia cu degete scurte; 20—30 exemplare observate între 15/IV—15/V 1928; direcția de migrație: spre NV (D.); 48. *Galerida cristata tenuirostris* Brehm; Ciocârlanul cu cioc subțire; un exemplar împușcat la 28/IV 1928 (D.); 49. *Lullula arborea* (L.), Ciocârlia de pădure; determinată după strigătul nocturn (D.).

Familia Corvide. 50. *Coloeus monedula soemmeringii* (Fisch.), Stâncuța; în afară de ssp. *collaris* (Drum.), balcanică, se constată aci, pentru prima dată după cât știm (D.), și această formă sud-est-europeană; direcția predominantă de migrație: SV—NE; un stol de 20—30 exemplare, am observat și eu la 7/IV 1931; în pipota unui exemplar am găsit Coleoptere și iarbă; 51. *Corvus cornix cornix* L., Cioara cenușie; văzute cca 34 exemplare între 18/IV și 11/V 1928; sosirea dinspre VSV, plecarea spre E (D.); 52. *C. frugilegus* L., Cioara de câmp, în numeroase stoluri (20—30 ex.), totdeauna; în timpul marilor geruri, multe (finere) mor de foame; direcția predominantă a migrației: SV—NE (D.); un stol de 30—40 exemplare la 8/IV 1931; după spusele paznicilor farului, Ciorile de câmp vin toamna dela Sulina și pleacă primăvara, iernând deci în Insula Șerpilor.

Familia Fringillide. 53. *Calcarius lapponicus* (L.); această specie arctică și subarctică, locuitoare a tundrei și suprafețelor mlăștinoase de dincolo de limita nordică a vegetației lemnoase, care se retrage toamna spre Sud și mai ales spre Europa orientală, a fost recunoscută de Drost (p. 23), la 10 și 12/V 1928, în Insula Șerpilor; 54. *Carduelis cannabina* (L.), Câneparul; în exemplare foarte puține și izolate, migrând primăvara spre NNV (D.); o pereche, sburând din piatră în piatră, zărită și toamna, la 22 Oct. 1929 (I.¹); 55. *Carduelis carduelis rumaeniae* Tschusi, Sticletele românesc; în timp de 2 zile (17 Aprilie 1928) s'au observat 17 exemplare (D.); 56. *C. spinus* (L.), Scatiul; 17 ex. observate între 17/IV și 3/V 1928 (D.); un stol de 60—80 ex., odihnind pe tulpini de buruieni, cu ale căror semințe se hrănesc, a fost observat la 22 Oct. 1929 (I.); 57. *Chloris chloris* L., Florintele; 4 ex. observate între 26/IV și 10/V 1928 (D.); 58. *Coccothraustes coccothraustes* L., Botgrosul; 4 exemplare între 16/IV—18/IV 1928 (D.); un ex. lovit cu capul de far, în noaptea de 14—15/IV 1931; 59. *Emberiza calandra calandra* L., Presura sură; 13 ex. între 15/IV—29/IV 1928 (D.); 60. *E. hortulana* L.,

¹) I. = *Iacobi*, op. cit.

Presura de grădină; între 12/IV—7/V 1928, în exemplare puține (D.); 61. *E. melanocephala* Scop., *Presura cu capul negru*; un ex. la 7/V 1928 (D.); pentru prima dată în România; 62. *E. schoeniclus* (L.), *Presura de trestie*; un ex. la 23/IV 1928 (D.); 63. *Fringilla coelebs coelebs* L., *Cinteza*; în exemplare numeroase, mai ales ♀, dela 17/IV 1928, călătorind spre NNV (D.); se introduc și în curtea farului, prinzându-se în curse simple, la 8/IV 1931; 64. *Passer montanus* (L.), *Vrabia*; în puține exemplare (D.).

Familia *Hirundinide*. 65. *Delichon urbica urbica* (L.), *Rândunica de casă*; în numeroase ex. între 15/IV—13/V 1928, unele călătorind dinspre SV (D.); *Hirundo daurica rufula* Temm.; sub-specie sud-est-europeană, se citează pentru prima dată în România, aci în Insula Șerpilor, la 30/IV 1928 (D.); 67. *H. rustica rustica* L., *Rândunica de câmp*; între 15/IV—13/V 1928 (D.); 68. *Riparia riparia riparia* (L.), *Lăstunul*; între 22/IV—13/V 1928 (D.).

Familia *Laniide*. 69. *Lanius collurio collurio* L., *Sfranciocul roșietic*; cam 258 ex. între 24/IV—13/V 1928, migrând mai ales spre NV (D.); 70. *L. minor* Gm., *Sfranciocul mic*; cam 86 ex. între 27/IV și 13/V 1928 (D.); 71. *L. senator senator* L., *Sfranciocul cu capul roșu*; cam 3 ex. între 22/IV—2/V 1928 (D.), pentru prima dată în România.

Familia *Motacillide*. 72. *Anthus campestris campestris* (L.), *Fâsa de câmp*; în puține ex. (Aprilie 1928, D.); 73. *A. cervinus* (Pall.), *Fâsa roșie*; în 20—30 ex. la 1/V 1928 și 20 ex. la 7/V 1928, migrând spre NNV (D.); 74. *A. pratensis* (L.), *Fâsa de luncă*, în puține exemplare, migrând spre NV (D.); 75. *A. trivialis trivialis* (L.), *Fâsa de pădure*; cele mai multe ex. (peste 20) observate la 29/IV 1928, sosind dinspre S sau SE și migrând spre NV (D.); 76. *Motacilla alba alba* L., *Codobatura albă*; cam 60 ex. între 15/IV—7/V 1928, migrând spre NNV (D.); se văd în mare număr primăvara și înainte de 15/IV (8/IV 1931), ca și toamna (I.); dau chiar în cursele *Cintezelor*, din curtea farului; 77. *M. cinerea cinerea* Tunst. (= *boarula boarula* L.), *Codobatura de munte*; o ♀ la 15—16/IV 1928 (D.); 78. *M. flava flava* L., *Codobatura galbenă*; între 17/IV—13/V 1928, migrând spre NV (D.); 79. *M. flava thumbergi* Billberg (= *borealis* Sund.), *Codobatura nordică*; 6 ex. între 27/IV—6/V 1928 (D.).

Familia *Muscicapide*. 80. *Acrocephalus arundinaceus arundi-*

naceus (L.), *Lăcarul mare*; 10 ex. între 22/IV—13/V 1928 (D.); 81. *A. schoenebenus* (L.), *Rogozarul*; cam 30 ex. între 22/IV—13/V 1928 (D.); 82. *A. scirpaceus scirpaceus* (Herm.) (= *strepera strepera* Vieill.), *Lăcarul mic*; 6 ex. între 24/IV—10/V 1928 (D.); specie mediterană (Algeria); 83. *A. palustris* Bechst., *Lăcarul de baltă*; 2 ex. între 27/IV—13/V 1928 (D.); 84. *Erithacus rubecula* (L.), *Măcăleandrul*; între 15/IV—26/IV 1928 (D.); 85. *Hippolais icterina* (Vieill.), *Frunzărița comună*; cam 13 ex. între 3/V—13/V 1928 (D.); 86. *Locustella luscinioides luscinioides* (Savi), *Privighetoarea de stuf*; 4 ex. la 22/IV 1928 (D.); 87. *Luscinia luscinia* (L.), *Privighetoarea mică*; mai târziu decât specia următoare (între 26/IV—12/V 1928), cele mai multe ex. (peste 30) la 11/V 1928 (D.); 88. *L. megarhyncha megarhyncha* Brehm., *Privighetoarea mare*; între 16/IV—12/V 1928, cele mai multe ex. (cam 10) la 23/IV 1928 (D.); 89. *Luscinia* sp. (D.); 90. *Oenanthe oenanthe* (L.), *Pietrarul cenușiu*; cele mai multe ex. (20, îndeosebi ♀), între 27—29/IV 1928 (D.); 91. *O. pleschanka pleschanka* (Lepech.), *Pietrarul negru*; între 23/IV—12/V 1928 (D.); 92. *Monticola saxatilis* L., *Mierla de piatră*; o ♀ la 29/IV 1928 (D.); 93. *Muscicapa albicollis* Temm., *Muscarul gulerat*; 4 ♂ între 18/IV—29/IV 1928 (D.); 94. *M. hypoleuca hypoleuca* (Pall.) (= *atricapilla atricapilla* L.), *Muscarul negru*; cam 89 ex. între 22/IV—13/V 1928 (D.); 95. *M. parva parva* Bechst., *Muscarul mic*; cam 26 ex. între 26/IV—13/V 1928 (D.); 96. *M. striata striata* (Pall.), *Muscarul sur*; cam 73 ex. între 27/IV—13/V 1928 (D.); 97. *Phoenicurus phoenicurus phoenicurus* (L.), *Codroșul de grădină*; cele mai multe ex. între 25—30/IV 1928 (D.); se observă și toamna (Oct. 1929, I.); 98. *Phylloscopus collybita abietinus* (Nils.), *Pitulicea verde*; peste 261 ex. între 18/IV—13/V 1928 (D.); 99. *P. sibilatrix sibilatrix* (Bechst.), *Pitulicea sfârâitoare*; 3 ex. între 24/IV—11/V 1928 (D.); 100. *P. trochilus eversmanni* (Bp.); în 4 ex. la 6/V 1928 (D.), pentru prima dată, în mod sigur la noi; ssp. ru-sească; 101. *P. trochilus trochilus* (L.), *Pitulicea fluerătoare*; cam 114 ex. între 29/IV—13/V 1928 (D.); 102. *Saxicola rubetra rubetra* (L.), *Mărăcinarul mic*; în exemplare numeroase între 16/IV—28/IV 1928 (D.); 103. *Sylvia atricapilla atricapilla* (L.), *Pitulicea cu capul negru*; până la 29/IV 1928, numai ♂, apoi și ♀ (D.); 104. *S. borin* (Bodd.), *Pitulicea de grădină*; în puține exemplare, între 22/IV—13/V 1928 (D.); 105. *S. communis communis* Lath.,

Pitulicea de câmp; cele mai multe ex. (cam 50), la 22/V 1928 (D.); 106. *S. curruca curruca* (L.), *Pitulicea pitică*; cele mai multe ex. (cam 50), la 10/V 1928 (D.); 107. *S. nisoria nisoria* (Bechst.), *Pitulicea cenușie*; cam 18 ex. între 10/V—13/V 1928 (D.); 108. *Turdus merula atterimus* (Mad.), *Mierla neagră*; în puține ex. între 16—24/IV 1928 (D.); 1 ♀ la 22/X 1929 (I.); 7—8 ex. la 9/IV 1931; 109. *T. musicus* L., *Sturzul roșcat*; 2 ex. între 18/IV—1/V 1928 (D.); 2 ex. la 22/X 1929 (I.); 110. *T. phylomelus phylomelus* Brehm., *Sturzișorul*; cele mai multe ex. la 28/IV 1928 (D.); 111. *T. torquatus torquatus* (Brehm.), *Mierla sură*; 2 ♂ între 20—21/IV 1928 (D.); 112. *T. viscivorus* L., *Sturzul mare*; în puține ex. între 18/IV—7/V 1928 (D.); în exemplare numeroase la 22/X 1929 (I.).

Familia *Oriolide*. 113. *Oriolus oriolus oriolus* (L.), *Grangurele* 2 ♂ și 4 ♀ între 1—10/V 1928 (D.).

Familia *Sturnide*. 114. *Sturnus vulgaris balcanicus* But. & Härms, *Graurul balcanic* (D.); între 10—18/IV 1931, în stoluri de 7—17 ex.

Familia *Troglodytide*. 115. *Troglodytes troglodytes* (L.), *Ochiul-Boului*; 1 ex. la 26/IV 1928 (D.); 1 ex. la 8/IV 1931, printre stâncile capului de NV al insulei.

Ordinul *Cypseli*.

Familia *Cypselide*. 116. *Apus apus* (L.), *Drepneaua*; în câte puține ex., între 5—11/V 1928 (D.).

Ordinul *Caprimulgi*.

Familia *Caprimulgide*. 117. *Caprimulgus europaeus europaeus* L., *Mulge capre*; în câte puține ex. între 23/IV—13/V 1928 (D.).

Ordinul *Meropes*.

Familia *Meropide*. 118. *Merops apiaster* L., *Prigoarea*, în ex. numeroase, între 1—13/V 1928; cele mai multe (50—60) la 10/V 1928; migrația: dinspre SE sau S, spre NV sau N (D.).

Ordinul *Upupae*.

Familia *Upupide*. 119. *Upupa epops epops* L., *Dupăza*; zilnic, în câte puține ex. (maximum 20) între 15/IV—13/V 1928 (D.); 7 ex. de la 8/IV 1931, culegând insecte, mai ales pe platoul estic al insulei.

Ordinul *Coraciae*.

Familia *Coraciide*. 120. *Coracias garrulus garrulus* L., *Gaița*;

în câte puține ex. (1—2, max. 20) între 27/IV—13/V 1928; Direcția migrației: spre NV (D.).

Ordinul *Pici*.

Familia *Picide*. 121. *Jynx torquilla torquilla* L., *Cap întortura*; în câte puține ex. (1—2), între 21/IV—29/IV 1928 (D.); 2 ex. prinse în cursă de mine, la 14/IV 1931.

Ordinul *Cuculi*.

Familia *Cuculide*. 122. *Cuculus canorus canorus* L., *Cucul*; 1 ♀ la 4/V 1928 (D.).

Ordinul *Striges*.

Familia *Strigide*. 123. *Asio flammeus flammeus* (Pontopp.), *Ciuful de baltă*; în câte puține ex. (1—2) între 22/IV—12/V 1928; direcția migrației, spre NV sau NE (D.); 124. *Asio otus otus* L., *Ciuful de pădure*; 1 ex. la 29/IV 1928 (D.); 125. *Otus scops scops* L., *Ciuful pitic*; 1 ex. la 29/IV 1928 (D.).

Ordinul *Accipitres*.

Familia *Aquilide*. 126. *Accipiter brevipes* (Severtz.), *Păsărarul scund*; 1 ♀ la 22/V 1928 (D.); 127. *A. nisus nisus* (L.), *Uliul păsărar*; între 20/IV—13/V 1928; direcția migrației: spre NNV (D.). 128. *Aquila heliaca heliaca* Sav. (= *imperialis* Bechst.), *Acvila imperială*; 1 ex. găsit mort pe insulă, la 22/X 1929 de Iacobi. 129. *Buteo buteo* (= *desertorum*) *zimmermannae* Ehmke, *Șorecarul lui Zimmermann*; ssp. sud-estică, observată în 3—4 ex. la 22/X 1929 (I.); 130. *Circus aeruginosus aeruginosus* (L.), *Șorecarul de baltă*; în puține ex. (1—4) între 18/IV—13/V 1928; direcția migrației: spre NV (D.); 131. *C. macrourus* (Gm.), *Gaia de stepă*; în câte puține ex. (1—6) între 22/IV—13/V 1928, direcția migrației: spre N (D.); 1 ex. la 22/X 1929 (I.); 2—3 ex. între 8/IV—20/IV 1931; 132. *C. pygargus* (L.), *Uliul alb*; în câte puține ex. (1—4), între 28/IV—12/V 1928 (D.); 133. *Falco columbarius aesalon* Tunst. (= *regulus* Pall.), *Șoimul de iarnă*; între 22/IV—26/IV 1928 (D.); 1 ex. găsit mort la 22/X 1929 (I.); 134. *F. peregrinus* Tunst., *Șoimul călător*; 1 ex. la 10/V 1928 (D.); alt ex. la 22/X 1929 (I); 135. *F. tinunculus tinunculus* L., *Vânturelul ruginiu*; între 15/IV—13/V 1928, în câte 1—2, până la 17 ex. (D.); 136. *F. vesperinus vesperinus* L., *Vânturelul de seară*; între 22/IV—13/V 1928; direcția migrației: spre N, NNV, dinspre S, SSE (D.); numeroase ex. la 10/IV 1931.

Ordinul *Gressores*.

Familia *Ardeide*. 137. *Ardea cinerea cinerea* L., *Stârcul cenușiu*; între 18/IV—12/V 1928, dela 1—6 ex. (D.); la 15/IV 1931, 2 ex. au venit dinspre SV și s'au așezat pe coasta de S a insulei. 138. *A. purpurea purpurea* L., *Stârcul ruginiu*; câte 1—6 ex. între 21/IV—13/V 1928; direcția migrației: dinspre SE spre SV (D.); 139. *Ardeola ralloides* (Scop.), *Stârcul galben*; 5 ex. poposinde, la 13/V 1928 (D.); 140. *Botaurus stellaris stellaris* (L.), *Bâtlanul de stuf*; 1 ex. sburând de lângă cisterna estică a peninsulei, la 18/IV 1931; 141. *Egretta alba alba* (L.), *Stârcul alb*; un stol de 9 ex. la 11/V 1928 (D.); 142. *Ixobrychus minutus* L., *Bâtlănașul*; (D.); 143. *Nycticorax nycticorax nycticorax* (L.), *Stârcul de noapte*; 2 ex. între 24/IV—13/V 1928 (D.).

Familia *Ibide*. 144. *Plegadis falcinellus falcinellus* (L.), *Ibisul brun*; 25 ex. la 10/5 1928; direcția migrației: spre VNV (D.).

Familia *Anatide*. 145. *Anas crecca crecca* L., *Rața sălbatică mică*; 1 ex. la 24/IV 1928 (D.); 146. *A. querquedula* L., *Sarsela*; 5 ex. poposinde, la 1/V 1928, în apele adăpostite ale mării (D.); 147. *A. platyrhyncha* L. (= *boschas* L.); 1 ♂ la 13/V 1928 (D.); 1 ex. bolnav, în bufuieni, la 22/X 1929 (I.); 148. *Spatula clypeata* (L.), *Lopătarul*; în câte puține ex. (1—3), între 1/V—10/V 1928, în apele mării (D.).

Ordinul *Steganopodes*.

Familia *Phalacrocoracide*. 149. *Phalacrocorax aristotelis* (= *graculus*) *desmaresti* (Payr.), *Cormoranul lui Aristotel*; această specie, a 3-a din România, se citează pentru prima dată la noi, în Insula Șerpilor (D.), unde și aci e destul de rară, distrusă fiind de soldații dela pichet, cu armele de război; sp. autohtonă, clocind în insulă, este *Cormoranul*, amintit atât de anfici cât și de scriitorii moderni — și ar trebui să fie protejat prin lege.

Ordinul *Pygopodes*.

Familia *Podicipide*. 150. *Podiceps cristatus cristatus* (L.), *Corcodelul mare*; câte 1 ex. la 25/IV și 12/V 1928 (D.); 1 pereche la 22/X 1929 (I.); 151. *P. griseigina griseigina* (Bodd.), *Corcodelul cu gât roșu*; în câte puține ex. (1—4), între 25/IV—13/V 1928 (D.); 152. *P. nigricollis nigricollis* Brehm, *Corcodelul cu gât negru*; în ex. mai numeroase (15), între 15/IV—13/V 1928 (D.); în câte 2—7 ex., între 12/IV—18/IV 1931; 153. *P. ruficollis ruficollis* (Pall.), *Corcodelul pitic*; 2 ex. la 26/IV și 1 ex. la 4/V 1928 (D.).

Familia *Urinatoride*. 154. *Colymbus arcticus arcticus* L., *Cufundacul polar*; în numeroase ex., între 15/IV—13/V 1928; direcția migrației: spre N sau NV (D.); 155. *C. stellatus* Pontop., *Cufundacul cu gât roșu*; între 15/IV—13/V 1928, în câte cel mult 10 ex. (D.).

Ordinul *Columbae*.

Familia *Columbide*. 156. *Columba oenas* L., *Porumbelul vânăt*; în puține ex. (1—2), între 1—13/V 1928 (D.); 157. *C. palumbus palumbus* L., *Porumbelul popesc*; în ex. puține (1—5, până la cel mult 25), între 15/IV—13/V 1928 (D.); 1 ex. la 22/X 1929 (I.); în câte 3 până la 20 ex., între 10—15/IV 1931, mai ales pe platoul ierbos dinspre V; 158. *Streptopelia turtur turtur* L.; în numeroase ex., peste 100, între 9—13/V 1928; direcția migrației: spre NV și VNV (D.).

Ordinul *Limicolae*.

Familia *Burhinidae*. 159. *Burhinus oedicnemus oedicnemus* (L.), *Fluerarul mare*; între 16/IV—13/V 1928, în câte 1—10 ex. (D.); 160. *Glareola pratincola pratincola* (L.), *Ciovlica de mare*; între 2—10/V 1928, în câte 1—5 ex.; direcția migrației: spre NNV, N, NNE (D.).

Familia *Charadriide*. 161. *Arenaria interpres interpres* (L.); pentru prima dată în România, pe insulă, între 20—29/IV 1928; ssp. nordică (D.); 162. *Calidris alpina* (L.), *Fugaciul de munte*; det. după voce (între 10—12/V 1928) (D.); 163. *C. feruginea* (Brünn), *Fugaciul roșietic*; după voce (13/V 1928) (D.); 164. *Cappella gallinago gallinago* (L.), *Becașina comună*; 2 ex. la 23/IV 1928 (D.); 165. *Charadrius dubius curonicus* Gm., *Prundărașul de râu*; între 7—13/V 1928; direcția migrației: spre NNV (D.); 166. *C. hiaticula* L., *Prundărașul gulerat*; între 6—12/V; direcția migrației: spre NV (D.); 167. *Haematopus ostralegus* L., *Ostrigarul*; după voce, în noaptea de 2/3/V 1928 (D.); 168. *Limosa limosa limosa* (L.), *Fluerarul cu coada neagră*; 1 ex. în noaptea de 23/24/IV 1928 (D.); 169. *Lymnocyptes minimus* (Brunn.), *Becașina mică* (= *Surda*); 1 ex. la 1/V 1928 (D.); 170. *Numenius arcuatus* (L.), *Culicul mare*; în puține ex. între 3—10/V 1928 (D.); 171. *Philomachus pugnax* (L.), *Bătăușul*; zilnic câte 7—8 ex., ținându-se de preferință pe versantul coloniei de pescăruși, între 23/IV—4/V 1928 (D.); 172. *Scolopax rusticola rusticola* L., *Sitarul*; 2 ex. la 23/IV 1928 (D.); 1 ex. în buruieni, la 22/X 1929 (I.); 8 ex. la 7/IV, 2

ex. la 9/IV 1931, împuşcate de mine; 173. *Squatarola squatarola squatarola* (L.), *Ploierul argintiu*; după voce, la 11/V 1928, spre NV (D.); 174. *Tringa erythropus* (Pall.), *Fluerarul negru*; 1 ex. între 22—27/IV 1928 (D.); 175. *Tringa* (= *Totanus*) *glareola* L., *Fluerarul de mlaştină*; între 5—13/V 1928; direcţia migraţiei: spre NNV (D.); 176. *T. hypoleucos* L., *Fluerarul de munte*; între 20/IV—9/V 1928, în câte 2—10 ex.; direcţia migraţiei: spre NV (D.); 177. *T. nebularius* (Gunn.), *Fluerarul cu picioare verzi*; între 23/IV—10/V 1928; direcţia migraţiei: spre VNV (D.); 178. *T. ochropus* L., *Fluerarul de pădure*; după voce, între 28—29/IV 1928 (D.); 179. *T. totanus* (L.), *Fluerarul cu picioare roşii*; între 20/IV—1/V 1928 (D.).

Ordinul *Lari*.

Familia *Laride*. 180. *Chlidonias leucopterus* (Temm.), *Chirighiţa cu aripi albe*; la 10/V 1928, cam 50 ex. pe mare, în apropierea ţarmului (D); 181. *C. niger niger* (L.), *Chirighiţa neagră*; 1 ex. la 7/V 1928 (D.); 182. *Gelochelidon nilotica nilotica* (Gm.), *Rândunica răzătoare*; 2 ex. la 29/IV 1928; direcţia migraţiei: spre NV (D.); 183. *Larus argentatus cachinnans* Pall., *Pescăruşul argintiu*; subspecie staţionară (Pl. V A), care cloceşte în 2 colonii separate între ele, pe platoul sudic, dar găsindu-se şi prefufindenii la coasta insulei (D.); toamna (22/X 1929) încă se mai observă pe insulă (L); însă în iernile grele, *Pescăruşul argintiu*, despre care fac menţiune toţi scriitorii vechi şi noi („*Pescăruşul alb*“), el însuşi ar părăsi insula, după spusa paznicilor, ducându-se pe litoralul mării.

Astă primăvară (1931), pescăruşii insulei au început să-şi construiască cuiburile lor simple, la 18/IV, după încetarea furtunei; tot la această dată s'a găsit şi primul ou.

Numărul de ouă¹⁾ dintr'un cuib este de 3 şi dacă sunt culese de paznicii farului (ceace aceasta se întâmplă regulat), pescăruşii pot oua din nou, în cuiburile părăsite de semeni, de cel mult 3 ori câte 3 ouă, după care mai fac, a 4-a oară, un ultim ou mic.

Luat şi acesta, pescăruşii clocesc o piatră ovală, pe care paznicii, drept mulţumită, au grija umană de a le-o pune în cuib!

Dacă estimăm, în medie, numărul femelelor la cel puţin 200 şi înmulţim cu 10 ouă ($3 \times 3 + 1 = 10$), cifra ouălelor pescăruşilor de pe insulă este aproximativ de 2.000, din care cel mult 10⁰%, ascunse

¹⁾ Oul de pescăruş e aproape cât oul de găscă, de culoare brună, cu mici pet. închise; e un aliment delicat, foarte gustos şi ar conţine iod.

prin râpele inaccesibile lăcomiei omului, scapă neculese, formând baza perpetuării speciei, în ciuda împrejurărilor!

În consecință, se culeg anual de către paznicii farului dela Insula Șerpilor ca și de către lucrătorii comisiei europene a Dunării, ce vin periodic aci, cam 1.800 ouă, ce se mănâncă de către dâșii, sau se vând cu lăzile la Sulina!

Aceasta, bine înțeles, fără nici-o autorizație, pe care de altfel n'ar fi nimeni în drept s'o dea — și călcându-se chiar mai multe articole din legea pentru protecția¹⁾ vânatului și reglementarea vânătoarei!

184. *Larus fuscus fuscus* L., *Pescărușul negricios*; Drost constată că în tot timpul șederei sale la insulă, se opreau aci exemplare izolate sau în perechi, din această specie, amestecându-se printre pescărușii din sp. precedentă; la 8 și 9/V 1928, când a fost furtună și marea foarte agitată, numărul pescărușilor din această specie a crescut în prima zi la 45, scăzând a 2-a zi la 20; acest lucru l-am constatat și eu: după o zi de furtună, au venit 5 ex. în noaptea de 13—14/IV 1931 și s'au văzut ziua sburând de-asupra țărmlui insulei, aproape de valuri și mai mult în dreptul golfului estic al peninsulei; se țineau la distanță de pescărușii din sp. precedentă, și numai rar sburau printre aceștia; la 16/IV 1931 au apărut din nou câteva exemplare, pentru a dispărea peste o zi; la Sulina erau în mare număr și e posibil că pe timp de furtună, să vină mai ales de aici.

185. *Larus marinus* L., *Pescărușul negru*; 1 ex. la 7/V 1928 (D.);

186. *Sterna sandvicensis sandvicensis* Lath., *Rândunica mică de mare*; în câte 2—4 ex. între 27/IV—10/V 1928 (D.).

Ordinul *Alectorides*.

Familia *Rallide*. 187. *Crex crex* (L.), *Cârsteiul comun*; în câte 1—3 ex. între 10—13/V 1928 (D.); 188. *Porzana parva* Scop., *Cârsteiul mijlociu*; 1 ♀, s'a lovit cu capul de far în noaptea cu furtună, de 8—9/IV 1931; 189. *P. porzana* (L.), *Crsteiul pestriț*; exemplare lovite cu capul de far, în timpul nopții 22/23 și 23/24/IV 1928 (D.); 190. *P. pusilla intermedia* (Herm.), *Crsteiul pitic*; 1 ex. la 9/IV 1931; 191. *Gallinula chloropus chloropus* (L.), *Găinușa*; exemplare lovite cu capul de far, noaptea, între 20/IV—13/V 1928 (D.); id. 8—9/IV 1931.

¹⁾ Protecția acestei subspecii ca și a *Cormoranului* de mai sus, elemente sud-estice, rare și ducitoare la noi, ar trebui să formeze una din preocupările de căpetenie ale Consiliului permanent al Vânătoarei, care are cam prea puțin timp pentru aceasta.

Familia *Gruide*. 192. *Anthropoides virgo* (L.), *Cocorul mic*; câte 1—2 ex. între 26—28/IV 1928 (D.); în primăvara anului 1931, au poposit pe insulă, la 9/IV, după o noapte de ploaie și vânt, 50 ex., (Pl. V B), dintre care, la 11/IV rămaseseră 3, plecând și acestea în noaptea de 11—12/IV 1931; 193. *Megalornis grus grus* (L.), *Cocorul mare*; între 1—12/V, în câte 1—4 ex. (D.).

Familia *Otidide*. 194. *Otis tarda tarda* L., *Dropia*; se poate considera deasemenea o migratoare a Insulei Șerpilor, după afirmația paznicilor, cari au arătat lui *Drost*, pene din această specie, împușcată aci; *Heinroth* (cit. *Drost*) arată dealfel că și în ținutul Odesei se găsesc adesea, în timpul *pasajului* de foamnă mai ales, *Dropii* lovite sau chiar moarte prin diferite accidente.

Ordinul *Galli*.

Familia *Phasianide*. 195. *Coturnix coturnix coturnix* (L.), *Pitpalaca*; între 15/IV—13/V 1928, în maximum 90 ex. (23/IV 1928) (D.); 3 ex. în buruieni, la 22/X 1929 (I.); 1 ex. împușcat de mine la E de far, la 9/IV 1931.

2. *Asociațiuni.*

Cu tot numărul cel mare de specii, din care am văzut că se compune fauna Insulei Șerpilor, variabilă ca aspect și compoziție, în timpul anului, ea nu e încă suficient cunoscută și noi cercetări vor aduce cu siguranță noi specii¹⁾; deaceia ar fi oarecum hazardat a se încerca de pe acum o împărțire amănunțită a ei, pe zone.

Totuși, de la prima vedere ni se impune o împărțire simplă, destul de net caracterizată: 1. *Zona litorală* (a mării peri-insulare și a stâncilor submerse și emerse); 2. *Zona malurilor și râpelor*; 3. *Platoul*, cu pajiștele de Graminee (*brometum*), Chenopodiacee, stânci acoperite cu Licheni, gropi cu bălării și gunoaie etc., care oferă tot atâtea condiții deosebite de existență pentru faună, constituind tot atâtea subasociații faunistice.

1. *Zona litorală*. Pe oglinda apei plutesc păsările aquatice care aterizează pe insulă sau de jur-împrejurul ei (Corcodei, Cufundaci, Gâște, Rațe diverse, Cormorani, Pescăruși etc.); printre stâncile submerse sau emerse trăiesc șerpi (*Natrix tessellata* Laur.) hrănindu-se cu pești de țarm; sub stânci sau printre stânci, în apă, în crăpătu-

¹⁾ În excursia Congresului fitogeografic internațional s'a mers o zi (15 Iulie 1931) și la Insula Șerpilor, cu care ocazie d-nii W. K. Knechtel și M. Ionescu au și descoperit câteva Artropode necitate încă în Ins. Ș.

rile și anfractuositățile stâncilor, în apropierea coastei sau mai departe, găsim Midii (*Mytilus galloprovincialis* Lmk.), forma de coastă (6—8 m. adâncime) și de fund (20—30 m.) ca și forma *Mytilus minimus* Poli. Pe cochiliile acestora, infestate cu *Balanus*, găsim Briozoare (*Membranipora*) și Viermi (*Spirorbis*, *Vermilia*); între 8—20/IV 1931 am găsit, la țărmul peninsulei: *Actinia equina* L., *Aurelia aurita* M. Edw.

Vara se găsesc, mai ales printre pietrele din jurul peninsulei, următorii Crabi: *Xanto rivulosus* Risso (= *Thalitrus montagii* la Nordmann) sau Crabul de țărm; *Carcinus* (= *Cancer*) *moenas* Leach. sau Crabul de iarbă; *Pachygrapsus marmoratus* Stimp. (= *Grapsus variegatus* la Nordm.) sau Crabul de piatră, foarte agil; *Eriphia spinifrons* Herbst sau Paguria.

Printre pești cunoaștem genul *Serranus*.

Mai la larg sburdă din valuri cele 3 *Delphinide*: *Delphinus delphis* L.¹⁾, *Phocaena relicta* Abel, și *Tursiops truncatus* Mont.

A doua specie, endemică pentru Marea Neagră, este cea mai comună în jurul insulei și pe distanța Sulina-insulă, ținându-se în mare număr după pilotină, dela Sulina până la locul de ancorare al acesteia, în apropierea țărmului insulei.

Altădată, în 1841, trăia, după spusele lui Nordmann, în apropierea coastei acestei insule, chiar *Foca cu burta albă* (*Monachus albiventer* Bodd.) care azi e restrânsă, după cum se știe, la litoralul Coastei de argint, de unde câteodată, foarte rar însă, înaintează dealungul țărmului mării până aproape de gurile Dunării.

Astfel în 1877 o asemenea Focă a fost prinsă cu cârligele de Moruni tocmai la Sf. Gheorghe²⁾, un alt exemplar a fost prins în 1913, în lacul Zaton.

Mai recent, prin 1923, un exemplar tânăr a fost prins în plasa (talianul) dela Agigea-Constanța, altul bătrân și greu până la 150 kg., fiind văzut la 3 Octombrie 1923 de către pescarii dela Agigea³⁾.

2. În zona *malurilor* mai umede, găsim pe sub pietre *Isopode terestre* (*Porcelio*, *Chetophiloscia*), *Miriapode* (*Geophilus*), printre

¹⁾ După culoarea albă a pântecelui, pe care am putut-o distinge din valuri, e probabil că unele exemplare aparțin subspeciei *mediteraneus* Loche.

²⁾ Gr. Antipa, Pescăria și pescuitul în România, Buc. Ac. Rom. 1916.

³⁾ I. Borcea, Données sommaires sur la faune de la Mer Noire, Ann. Scient. de l'Univ. Jassy, T. XIV, 1926—27, p. 548.

pietre și pe solul umed *Limicole* (*Sitari* mai ales, cari preferă versantul estic și nordic), *Stârci* etc.; în subzona râpelor, *Pescărușii* dorm sau se odihnesc în scobiturile stâncilor; pe pietrele late ale râpelor, acoperite în parte de iarbă, găsim Lăcustea *Decticus verucivorus*, care prezintă aripile evident scurtate pentru ca să nu fie luată și dusă de vânt (adaptare ecologică); tot în părțile râpoase ale insulei, mai ales spre E, trăește Lăcustea *Platycleis escaleraei*, element mediteran.

Celelalte Lăcuste preferă pășunile platoului (*brometum*), chiar când sunt arse de arșița verei, evitând însă locurile în care cresc *Chenopodiacee*, încă verzi în August (M.); aceasta se explică probabil, prin frecventarea acestor locuri de către șerpi, cari le mănâncă; în Septembrie însă și aceste locuri sunt frecventate de lăcuste: *Chenopodiacee*le sunt uscate și nu mai oferă suficient ascunziș pentru șerpi; poate că e vorba și de hromocromie.

Șerpi neascunși, traversând o potecă, o pășune, sau stând încolăciți printre pietre, la soare, se observă mai rar; în general ei trebuie căutați prin bălării, la suprafața platoului și mai ales în gropi, unde se strâng în câte 4—5 ex. mari — și de unde se scot cu destulă greutate, pentru că se'ntâmpină o mare rezistență din partea acestora. Prin pășunile de *Bromus* găsim cele mai multe *Insecte* și *Nevertebrate* în genere, ascunse în solul umed și moale în timpul primăverii, scobit pretutindeni în acest anotimp de către miile de ciocuri mai scurte sau mai lungi ale păsărilor, în deosebi *Cocori* (pl. V, A), *Dupeze*, *Fringilide*, *Muscicapide* etc., fugărite de *Răpitoare* (*Circus*, *Falco* etc.).

Sub pietre găsim *Scolopendra*, *Glomeris*, *Calathus*, *Harpalus serripes* și *vernalis*, *Tetramorium* și *Solenopsis*, cele 2 furnici ale insulei; pe lâna învechită, lăsată de oi, printre buruieni: *Dermestes fritschi* și *undulatus*, *Nitidula*; printre stâncile platoului de Vest se ascund *Răpitoarele nocturne*; în locurile gunoioase, în gropi, sub pietre, printre dărâmături de cărămidărie veche, găsim *Păianjeni*, *Miriapode* etc.; în colțul de SE al insulei este zona de clocire a *Pescărușului argintiu*, ocupată aproape exclusiv de această pasăre.

3. Aspectele sezonale ale faunei.

Aspectele sezonale ale faunei sunt de 3 feluri: a) vremea caldă (vara); b) vremea rece (iarna) și c) timpul migrațiilor (primăvara și toamna).

a) Primul aspect e caracterizat prin *predominanța Ortopterelor*; multe din celelalte Nevertebrate *estivează*, introduse în sol sau crăpăturile stâncilor; numărul păsărilor, ca specii și indivizi, e *mic*; printre acestea există întotdeauna *Pescărușul argintiu* și *Cormoranul lui Aristotel*;

b) Al 2-lea aspect e caracterizat prin *pustietate*; Nevertebratele au pierit, persistând prin ouă, sau *hibernează* adânc în sol; numărul păsărilor, ca specii, este *minim*; *Ciorile* vin toamna, de peitoralul mării, ca să hiberneze în parte aici, plecând primăvara; în iernile grele chiar *Pescărușul argintiu* părăsește provizoriu insula;

c) Al 3-lea aspect e caracterizat printr'o *mare abundență de păsări migratoare*, atât ca număr de specii (74 într'o zi) cât și ca număr de indivizi (1.300 într'o zi); acest caracter maschează pe celelalte, mai ales că șerpii și nevertebratele n'au ieșit încă (primăvara) sau încep să intre în hibernație (toamna).

4. *Originea faunei terestre a Insulei Șerpilor.*

Animalele ce compun fauna terestră a acestei insule sunt, din punct de vedere al mobilității, de 3 feluri: a) *bune înotătoare* (șerpi); b) *bune sburătoare* (păsări și unele insecte); c) animale cu *mijloace reduse de locomoție* (restul faunei).

Se pare deci că aceste 3 categorii de componente ale faunei Insulei Șerpilor, au ajuns aci, prin migrații accidentale, fie *activ*, prin propriile lor mijloace, pe *calea aerului* (*Păsările și Insectele bune sburătoare* ca *Lăcustele, Odonatele, unii Fluturi*) sau pe *calea apei* (*Șerpi*) — fie *pasiv*, cu fragmentele vegetale vărsate de Deltă (*Râme, Melci, unele Miriapode, Furnici, Coccinelide, Păianjeni etc.*) sau cu obiecte umane ca bărci, lemne de foc, provizii de hrană, etc. (*Scolopendra, Carabide, Tenebrionide, Dermestide etc.*); tot cu barca sau cu pilotina au putut să vină din Deltă: *Muștele etc.*;

Nimic nu îndreptățește părerea (M.) că s'ar afla pe Insula Șerpilor și unele resturi de colonii autochtone, păstrate aci din timpuri geologice; *lipsește endemismul* iar evoluția geologică recentă a insulei, ne permite a crede că fauna (ca dealtfel și flora, v. B.) *sa actuală nu a existat mai înainte de epoca post-diluvială.*

5. *Raporturi zoogeografice.*

În cece privește fauna, Insula Șerpilor are raporturi geografice cu Europa centrală, nordică și mai ales cu cea sud-estică și sudică.

Animalele terestre ale acestei insule aparțin în parte faunei *balto-sibirice* (*Diptere*, *Coleoptere*, *Lepidoptere*), în parte faunei *ponto-sibirice* (cele mai multe *Ortoptere* și *Neuroptere* (M.).

6. Migrațiunile Păsărilor.

După cum am văzut, dintre păsările care se pot observa în Insula Șerpilor, în interval de un an, numai *Larus argentatus cachinnans* Pall. care formează aci o colonie puternică (Pl. V, B.) și *Phalacrocorax aristotelis desinaresti* Payr., în câteva perechi, rămase de pe urma vandalismului soldaților dela Pichet, sunt păsări staționare și *clocitoare* aci; în unele ierni grele, chiar și acestea părăsesc provizoriu insula.

Toate celelalte specii sunt migratoare, iar cifra speciilor care se pot observa zilnic, ca și numărul indivizilor diferitelor specii în timpul migrației, sunt cu totul impunătoare.

Astfel la 10/V 1928, cifra sp. observate a fost de 74 — și, după cum mărturisește însuși Dr. Drost, șeful stațiunii ornitologice dela Helgoland, o asemenea cifră nu s'a înregistrat până acum, într'o singură zi, la nici-o stațiune ornitologică cunoscută; la Helgoland, unde există deasemenea un puternic pasaj, cifra cea mai înaltă a speciilor care s'a înregistrat într'o zi (în Aprilie 1924), a fost de 50!

Timp de aproape o lună, cât a stat în Insula Șerpilor (15/IV—13/V 1928) Dr. Drost a putut determina, cu toate, 146 specii, exclusiv europene.

Dintre acestea, repartizate pe categorii de origine,

a) o parte își au originea în *Sudul și Sud-estul Europei*:

<i>Calandrella brachydactyla</i>	<i>Carduelis carduelis rumaeniae</i>
<i>Galerida cristata tenuirostris</i>	<i>Emberiza melanocephala</i>
<i>Plegadis falcinellus</i>	<i>Oenanthe pleschanka</i>
<i>Ardeola ralloides</i>	<i>Accipiter brevipes</i>
<i>Glareola pratincola</i>	<i>Anthropoides virgo</i> etc.;
<i>Sturnus vulgaris balcanicus</i>	

b) altă parte, destul de mare, își au originea în *Europa centrală*;

c) o parte mult mai mică, își au originea în *Estul Europei* (*Coloeus monedula soemeringii* etc.);

d) altă parte, mai numeroasă, își au originea în *Europa nordică și chiar arctică*;

Anthus cervinus
Motacilla flava thunbergi
Turdus musicus
Falco columbarius aesalon
Colymbus stellatus

Squatarola
Tringa erythropus
T. nebularia
Colymbus arcticus
Calcarius lapponicus etc.

La unele specii pasajul este foarte regulat :

Lanius
Phoenicurus phoenicurus
Hirundinide

Streptopelia turtur
Coturnix etc.

La câteva s'a găsit chiar o ordine de pasaj (după vârste, sex etc.):

Saxicola rubetra
Luschnia megaryncha etc.

Multe specii, călătoare noaptea, sosesc adesea în timpul zilei, aterizând obosite.

La unele specii, momentul din zi al pasajului este mai mult sau mai puțin constant (*Merops apiaster*). Diferențele între momentele de sosire în timpul zilei, depind adesea de direcția pasajului: specii care sosesc dintr'o direcție în care țărmul este aproape, sosesc de vreme, pe când altele, a căror direcție indică o coastă mai îndepărtată, sosesc mai târziu (*Hirundinide*).

Treceri de păsări s'au notat aproape din toate direcțiile, dar mai ales dela SE, S, SV — spre E, NE, N și mai ales NV (fig. 8).

Unele specii prezintă oscilații de direcție; totuși se poate preciza o direcție predominantă: Ciorile, deși oscilante, se îndreaptă mai ales dela SV spre NE; *Fringilidele*, *Laniidele*, *Hirundinidele*, trec de obicei spre NV.

Majoritatea speciilor trec transversal Marea Neagră, pe un drum de peste 500 km. Se poate constata deasemenea că pe timp de furtună nu toate păsările aterizează pe insulă, în deosebi cele mici, care se pare că tocmai prin micimea lor înfruntă furtuna mai ușor, oferind vântului o suprafață mai mică.

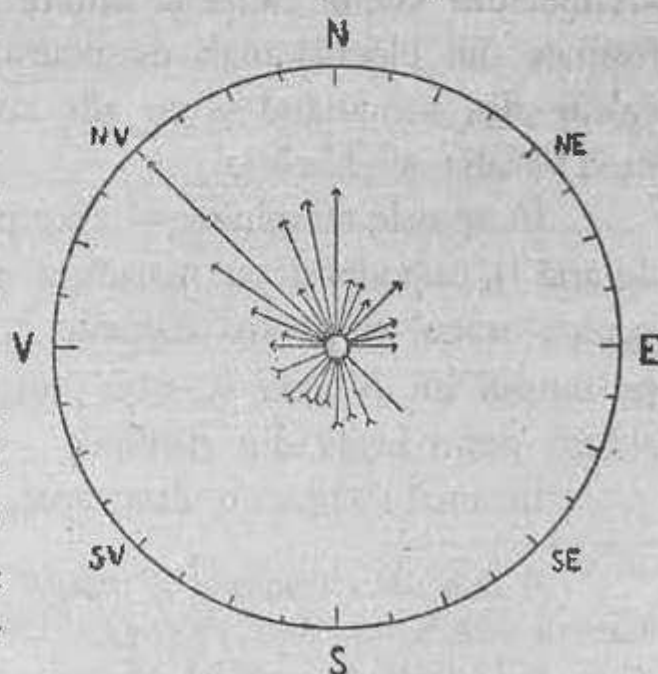

Fig. 8. — Direcțiile migrației de primăvară a păsărilor pe Insula Șerpilor d. R. Drost.

Așa de ex., în noaptea de 8—9/IV 1931, a fost furtună și ploaie, când s'au putut observa din far păsări migratoare de diferite mărimi, dela *Rallide* la *Cocori*.

Ziua am găsit moarte, prin isbire cu capul de far, câteva *Rallide* (*Gallinula, Porzana*), însă n'am putut vedea nici-un singur exemplar viu, pe toată întinderea insulei. Din contră *Cocorii*, păsări mari și mai grele, se opriseră într'un număr impunător (într'un cârd de peste 50 de capete).

VII. OMUL.

1. Vestigiile ale trecutului.

Din vechiul templu al lui Achille, menționat de vechii scriitori greci și romani, azi nu se mai vede nimic!

Dealtfel chiar pe la 1823, pe timpul când insula era explorată de *Kritsky*, acesta găsisse numai *urme*, baza, după care construisese planul templului.

Acest templu avea o întindere foarte mare; forma lui era pătrată, fiecare latură având o lungime de 29, 87 m,

Un zid dela N la S îl împărțea în 2 jumătăți egale, dintre care cea dela V era împărțită la rândul ei în 3 părți egale, care aveau o lungime de 14, 93 m pe o lățime de 11, 93 m.

În partea de E a templului se afla sanctuarul lui Achillie (*Filostrat*); e însă foarte probabil că dispoziția templului a variat în decursul timpului (*Köhler*).

Templul și construcțiile Leucei se reduceau, pe cât se pare, la arhitectura veche elenă și anume a epocii *cyclopeene*, zidurile fiind formate din blocuri mari de piatră, puțin cioplite și fără ciment, din calcar alb, semănând și cu alte construcții *cyclopeene* ce s'au găsit în Thesalia și Thracia.

În spatele templului — care pare a fi fost un frumos monument de artă ¹⁾, împodobit cu marmură albă ²⁾ —, au existat și alte camere, pentru oracol și pentru darurile ce se aduceau eroului; în tot cazul, pe timpul lui *Kritzki* se mai puteau distinge urmele a cel puțin 2 ziduri, puțin ieșite din pământ.

În anul 1828 s'au desgropat, din apropierea zidurilor, numeroase

¹⁾ Descrierea templului și urmelor sale la *M. D. Ionescu*, Dobrovia în pragul veacului al XX-lea, Buc. 1904 pp, 315—316.

²⁾ O tablă de marmoră albă zace și azi, acoperită cu inscripții recente, la intrarea principală a curții farului.

fragmente de marmoră și de calcar, ca și unele bucăți dintr'o cornișe frumos și cu îngrijire lucrată.

Însă deja cu 14 ani înainte, la 1814, după cum afirmă *Köhler*, căpitanul unei corăbii italiene luase din Insula Șerpilor „*les morceaux les plus considerables et un chapiteau de colonne aussi en marbre blanc*“ (*Murzachevici*, II p. 414).

La 1839, în urma deciziei guvernatorului militar din Basarabia, *P. I. Teodorescu*, archeologul *P. O. Soloviev* făcând cercetări în insulă, a găsit multe resturi vechi, blocuri de marmoră (unul cu inscripții), câteva bucăți de cornișe, monede și alte obiecte mărunte.

La 1840, *Sideri*, un comerciant din Ismail, aduse din Insula Șerpilor câteva table de marmoră, o inscripție de câteva litere, monede și obiecte mici.

La 1841, *Murzachevici* nu mai găsea nici baza zidurilor, ci numai blocurile acestora, așezate în stânceni cubici, gata de utilizat pentru construcție; pe un bloc a găsit și o inscripție.

În ceea ce privește aceste inscripții, găsite până acum în legătură cu Templul lui Achille din Insula Șerpilor, ele sunt 3 mai principale: una (aflătoare la Muzeul archeologic din Petersburg), pe calcar alb, conține cuvintele: „*Menestratos Olbiopolitanul a ridicat o statuă lui Achille*“; o a doua, găsită pe fundul unui vas de pământ (colorat în negru, cu gâtul și mânerul galbene), conține cuvintele: „*Glaucus din Possidia, pe mine m'a închinat lui Achille stăpânitorul insulei*“; o a treia, cea mai lungă (aflătoare la Muzeul archeologic din București), cu toată e din Olbia, are și referințe la insulă.

Tot în insulă s'au mai găsit (și se află azi în muzeul dela Odesa) următoarele resturi antice: un fragment dintr'un vas frumos, lucrat de *Epictet*, fiul lui *Ikosthenos*; o statuie mică de pământ, reprezentând un copilăș, și câteva jucării de lut; mai multe inele de fier și câteva de bronz; în inele au fost puse pietre fără preț și chiar sticle colorate, având pe ele, reprezentate în relief, zeități ca: Serapis, Jupiter, Diana, Pallas, Apolo, Marte, Mercur, Hygia, Victoria etc. sau chiar animale ca: lei, iepuri, tauri, câini, păsări etc.; 6 arșice; mici statuete reprezentând oameni; un cocoș; cuie de fier și de bronz; pietricele colorate, pentru coliere; agrafe; ace cu gămălie; o oală de pe acoperișul templului; o amforă și 8 vase de diferite mărimi, toate de o factură ordinară¹⁾.

¹⁾ *Murzachevici*, op. cit.; p. 415; *M. D. Ionescu*, op. cit., p. 317.

Cercetările făcute până la 1850 au descoperit și o mulțime de monede, peste 2.000, dintre care cam 600 s'au curățat de rugină și cetit, publicându-se de către *Murzachevici* (III, f. 2, 1853); unele, descoperite mai de mult, fuseseră publicate deja de *Mionnett*¹⁾ și *Blarenberg*²⁾.

Toate prezintă și o mare importanță geografică, arătându-ne orașele cu care Olbia, metropola Leucei, avea raporturi comerciale.

Monedele publicate de *Murzachevici* (v. *Ionescu*, p. 317) sunt din următoarele locuri: Megara Siciliei (2), Tyras (5), Callatis (5), Dionysopolis (3), Istros (3), Markianopolis (6), Nicopolis (2), Tomis (29), Anchial (3), Bizanțiu (5), Adrianopolis (1), Heraclea din Bithinia (3), Heraclea din Ionia (1), Mesembria (1), Nicea (1), Odessus (4), Ferae (1), Pylos (1), Amastris (2), Nicomedia (2), Tios (6), Adramythium (1), Lampsac (2), Abydos (1), Efes (1), Insula Chios (1), Prusia (1), Cyzic (4), Apollonia din Caria (1), Patara (1), Perga (1) — sau aparțin următorilor șefi de stat: Lisimac (1), Roemetalches (2), Inismeus (regele Callipizilor³⁾) (1), Chamitus (3), Ilios (1), Kesmagaku (2).

Pe lângă aceste monede grecești, romane și callipidice, s'au mai găsit și unele tătărești, turcești și poloneze, iar după spusele necontrolabile ale paznicilor farului, s'ar fi găsit, cu ocazia reconstruirii acestuia din 1922, și o monedă de pe timpul lui Ludovic al IV-lea (?).

Azi, în mijlocul micii peninsule a Insulei Șerpilor, în locul însemnat „Ruine” pe harta Statului major 1/100.000, nu se mai observă la suprafața solului decât o mulțime de cioburi de ceramică veche, dar încă roșii, fiind neconținut spălate de ploi. Tot aci se găsesc și bucăți de cărămidă veche, utilizate în parte (ca și cioburile și unele pietre de aici), atât pentru împodobirea primitivă a mormintelor și în special a celui de pe peninsulă, cât și la construirea zidurilor ce înconjură cele 2 grădini ale paznicilor farului.

Deducând după starea șanțurilor și gropilor, care par a fi recent făcute pe peninsulă în dreptul acestor „ruine”, putem conchide că s'au mai făcut aici și alte săpături archeologice, dela *Murzachevici* încoace. Cele câteva fragmente dintre cele mai caracteristice, luate de

1) Description des medailles antiques, grecques et romaines, op. cit. M. D. Ionescu

2) Choix de médailles antiques d'Olbiopolis etc. id.

3) Callipizii s'au născut din amestecul Elenilor cu Sciții și Tracii, în apropierea orașului Olbios.

mine (cioburi, mânere, gâturi, funduri)¹⁾ sunt de amfore probabil grecești, fără a prezenta însă nici-o inscripție²⁾.

Ele seamănă perfect cu aceleași părți ale *amforelor întregi*, găsite una în com. Vlahii, jud. Constanța, și alta în com. Dăeni, jud. Tulcea, aflătoare în Muzeul regional al Dobrogei, dela Constanța, unde am avut ocazia să le văd în vara anului 1931.

Cred deasemenea că nu este exclusă o apropiere ce s'ar putea face între epoca acestei ceramice și aceea a arhitecturii templului, față de care prima nu poate fi în nici-un caz mai veche.

* * *

În timpurile noastre, în afară de persoanele atrase de mirajul inepuizabil *științific* sau *arheologic* al insulei, și în afară de acelea ce abordează insula de plăcere (*turiști*) sau de nevoie (*pescari, emigranți etc.*), ce sosesc intermitent sau accidental și rămân aci o durată mai lungă sau mai scurtă de timp, populația umană a Insulei Șerpilor este formată în deosebi de personalul farului și acela al pichetului militar.

2. *Personalul farului* (Pl. VII, B).

Este compus din 4 persoane, de 4 origini diverse: Nord-Est, Sud, Sud-Est și Vest!

De obicei una din aceste 4 persoane este mai înfotdeauna în concediu, prin rotație, câte o lună de zile, pentru a-și vedea familia dela Sulina.

Ștefan Petrov, gardianul-șef, de origină ruso-bulgar și *Vasile Iona*, de origină grec, sunt de 12 ani pe insulă, în serviciul Comisiei europene a Dunărei.

Al 3-lea gardian, *Dumitru Curteanu*, e numai de 5 luni și a fost trimis dela farul Sf. Gheorghe, unde funcționase 3 ani.

Cel de-al 4-lea, *Rahmi Ilias*, de origină turc, este de 5 ani pe insulă și când am sosit noi (7 Aprilie 1931) el tocmai pleca în concediu la Sulina, fiind înlocuit de *Curteanu*.

Acești gardieni locuiesc în camere separate, în impunătoarea clădire a farului, reconstruită de C. E. D. în 1922, în care au la

¹⁾ Aceste fragmente s'au încredințat, pentru studiu, D-lui prof. *A. Lambrino*.

²⁾ După spusele paznicilor, un asemenea ciob s'ar fi descoperit și luat de curând de către comandantul unei grupe de cercetași veniți în excursie.

dispoziție o mare bucătărie comună, o mare cămară comună cu despărțituri speciale, un atelier, magazii, cuptor de pâine etc.

Trei camere, dintre care una a fost ocupată de Dr. R. Drost în 1928, sunt goale¹⁾.

În afară de munca oficială de îngrijire și bună funcționare a farului²⁾, gardienii au destul timp ca să se ocupe și cu de-ale gospodăriei, să cultive zărzavaturi (varză, porumb, cartofi, pătrunjel, ceapă, pătlăgele vinete, roșii, pepeni) în cele 2 grădini din fața și dosul farului, să scoată midii din mare cu ciorpacele (prăjini lungi de 4—5 m având la capăt un inel de fier cu diametrul de 30 cm, de care inel e legată o rețea groasă, conică), să prindă pește³⁾, să culeagă cele 3 rânduri forțate de ouă de pescăruși (care muncă obositoare ține dela 22 Aprilie până în Iunie, fără încetare!), să impuște (fără permise de port-armă și vânătoare și nesocotind epocile rutului și clocirei, reglementate de Legea vânătorului) sitarii, porumbeii sălbateci și celelalte păsări migratoare comestibile, toată primăvara și toată toamna, să cosească iarba și să facă chiar clăi de fân, ca pe orice moșie particulară, din cele 17 ha ale Statului, propuse odată a se păstra ca *rezervație științifică*.

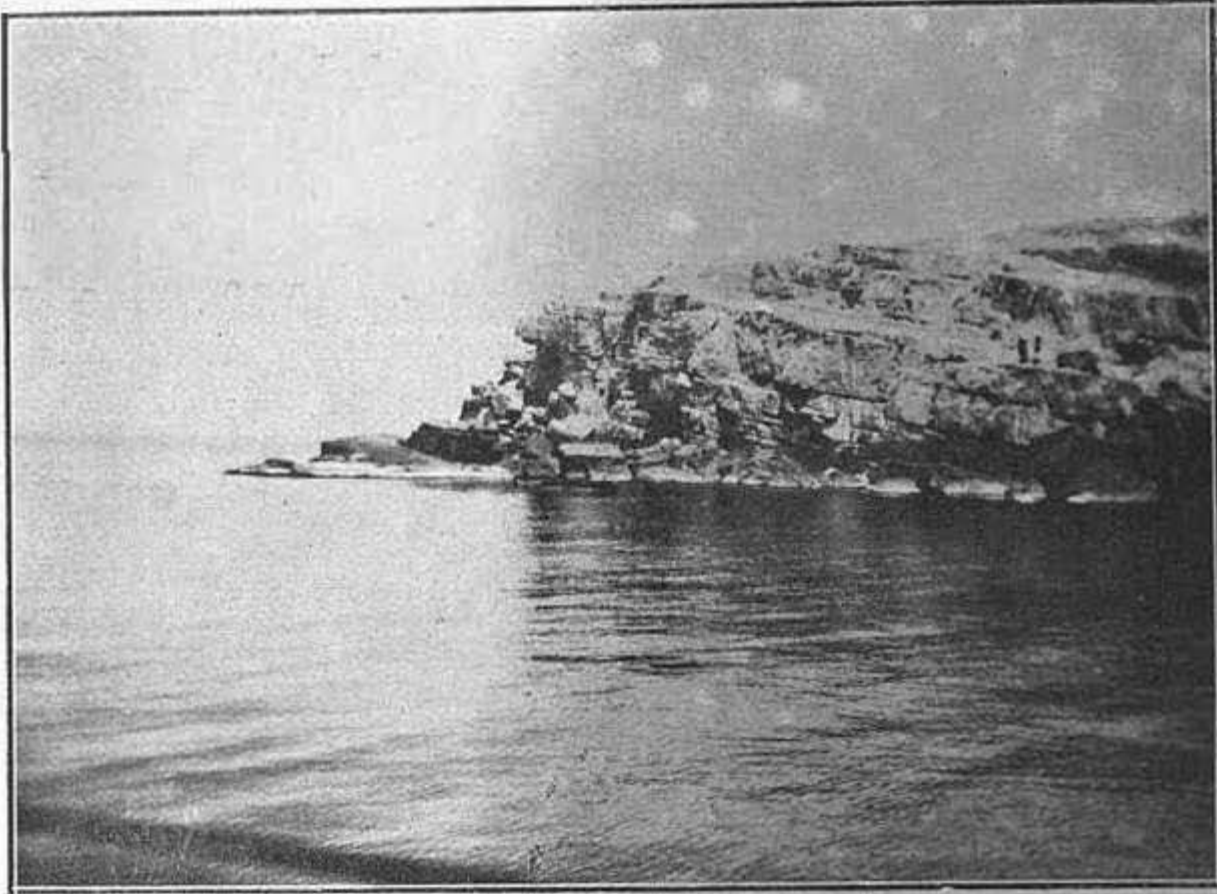
De animalele lor domestice (oi și păsări de curte), cari trăiesc în perfectă libertate, păscând și ciugulind nestângenite, pretutindeni, aproape că nu se îngrijesc! Cel mult le dau apă din când în când! Pentru acest motiv ele au devenit aproape sălbatică, dar priindu-le libertatea și iarba succulentă și sărată a insulei, prosperă, se îngrașă și se înmulțesc de minune!

Dacă însă aceste animale domestice (printre cari 31 oi, cu cei 19 miei ai lor, repartizate la 3 gardieni), sunt foarte utile când celelalte alimente se termină și timpul defavorabil nu permite aprovizionarea la vreme, cifra prea mare a oilor în deosebi, mi se pare prea urcată — ținând seama de vegetația interesantă a insulei ca și de

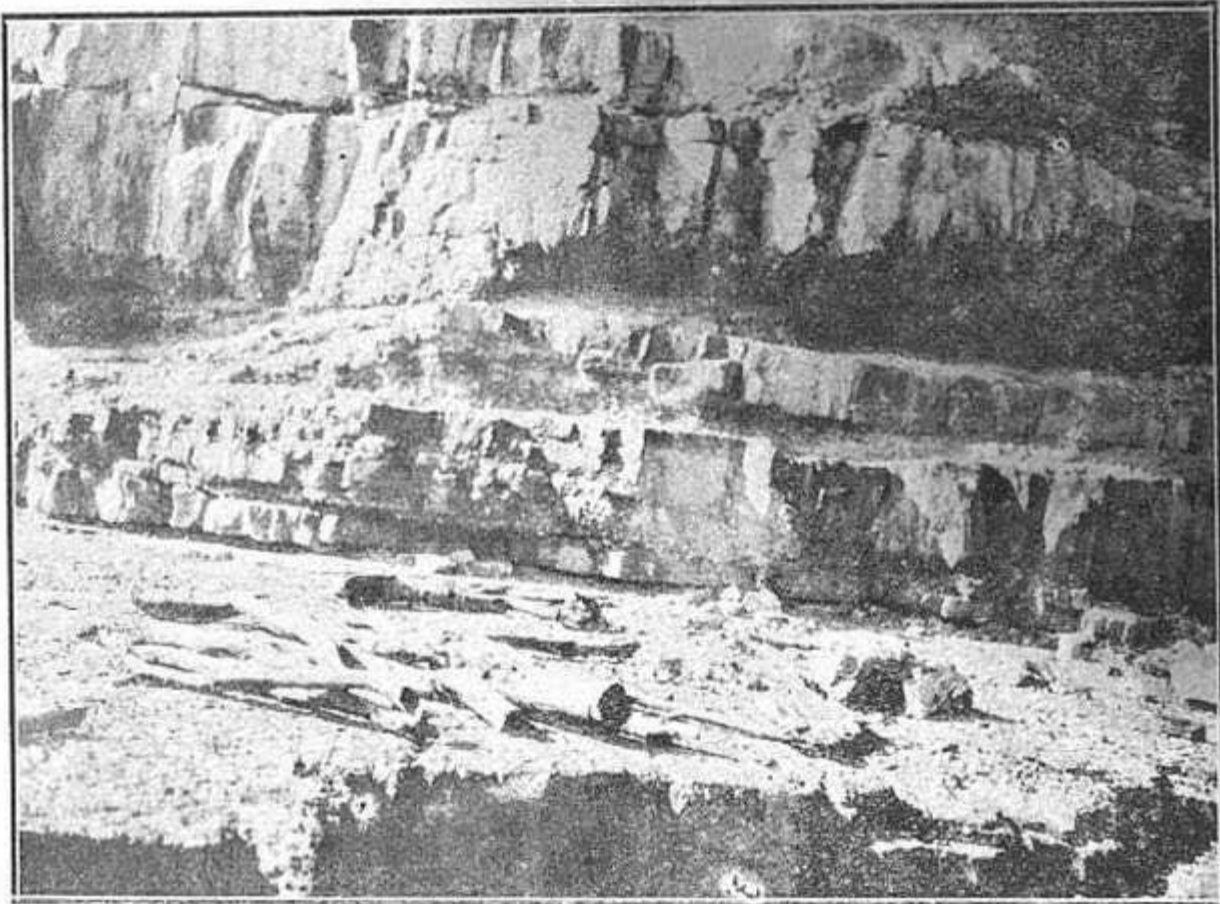
1) Două din aceste camere au fost ocupate de noi, în timpul șederei la insulă; aceste 2 camere ar putea fi folosite exclusiv pentru scopuri științifice și ar fi de datoria Stațiunii zoologice dela Agigea să intervină pe lângă C. E. D. ca să i-le pună la dispoziție pentru asemenea preocupări. De această părere este și Dr. Drost (corespondență particulară).

2) Farul se aprinde la apusul soarelui și se stinge la răsăritul său; funcționarea sa normală e supravegheată noaptea de cei 3 gardieni cari fac cu rândul (3 schimburi).

3) Peștele e prins mai mult de pescari streini cari, poposind pe insulă, le dăruiesc și lor din el, sau le vând.

A. Capul de sud-vest al Insulei Șerpilor. Vedere luată de pe vapor.
Clișeu Inst. de Geogr. Cluj.

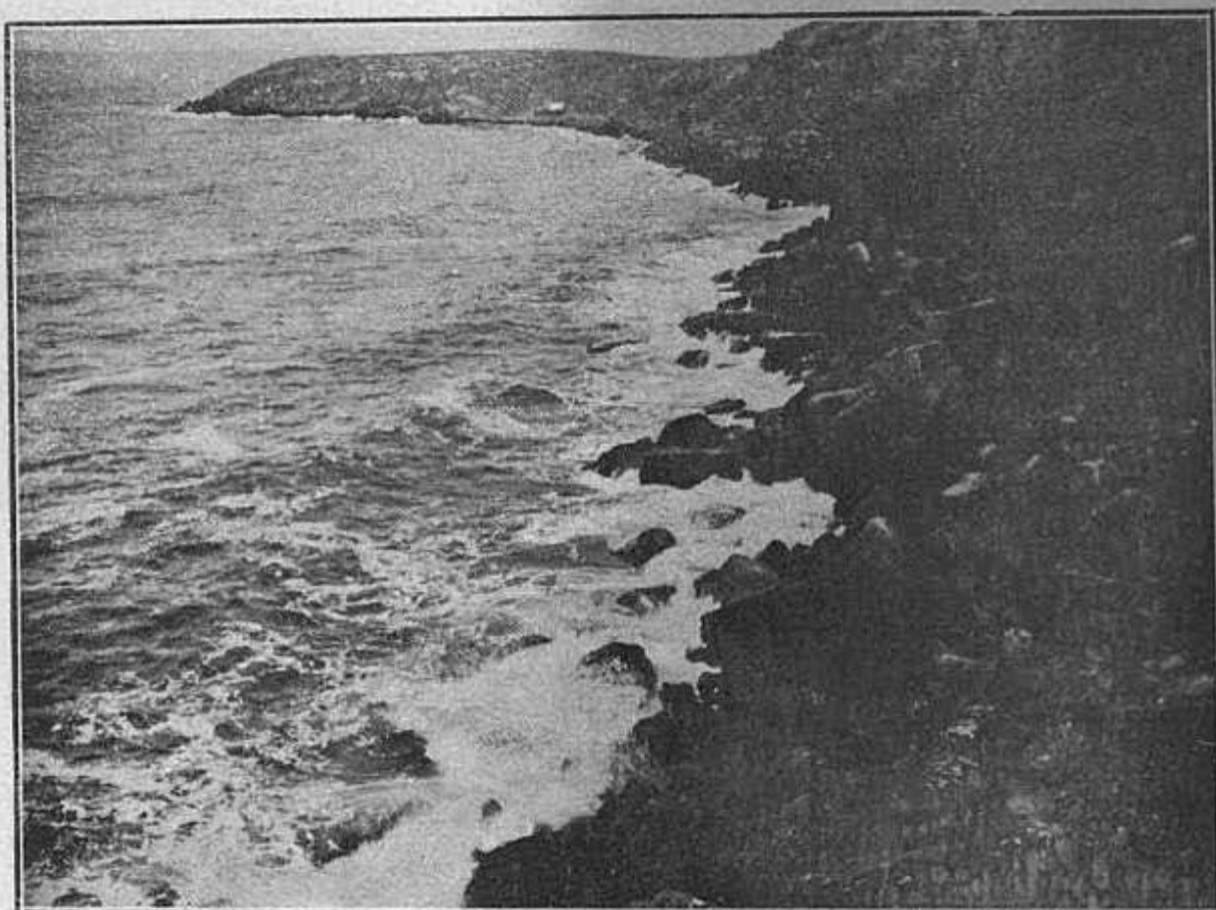
B. Râpa sudică a Insulei Șerpilor. Alternanță de strate de rocă dură (quarțite și conglomerate liasice) și moale (gresii și argile, în parte spălate).
Clișeu R. I. Călinescu.

A. Golful de NV al Insulei Șerpilor. Văzut dinspre latura nordică a insulei spre peninsulă; în planul al 2-lea cisterna și o barcă pescărească. Clișeu R. I. Călinescu.

B. Golful de NV al Insulei Șerpilor. Văzut dinspre peninsulă spre latura nordică a insulei; în fund, capul de NV al insulei. Clișeu Inst. Geogr. Cluj.

A. *Laturea nordică a Insulei Șerpilor. Vedere luată dela capul nord-vestic; în fund peninsula. Clișeu R. I. Călinescu.*

B. *Laturea sudică a Insulei Șerpilor. Vedere luată dela capul sud-vestic; în fund capul sud-estic; în planul întâi, resturile cargobotului englez, lovit de stânci din cauza cetei, în 1914. Clișeu R. I. Călinescu.*

A. Peșteră litorală, prăbușită la capătul sud-vestic al Insulei Șerpilor.
Clișeu R. I. Călinescu.

B. Porțiunea nord-vestică a Insulei Șerpilor. Vedere luată din afară; în fund peninsula.
Clișeu R. I. Călinescu.

A. Platoul sudic al Insulei Șerpilor. Vedere spre capul sud-estic; în fund Cocori.
Clișeu R. I. Călinescu.

B. Platoul sudic al Insulei Șerpilor în apropierea capului sud-estic. Locul de odihnă
și nidificare al Pescărușilor. Clișeu Dr. R. Drost.

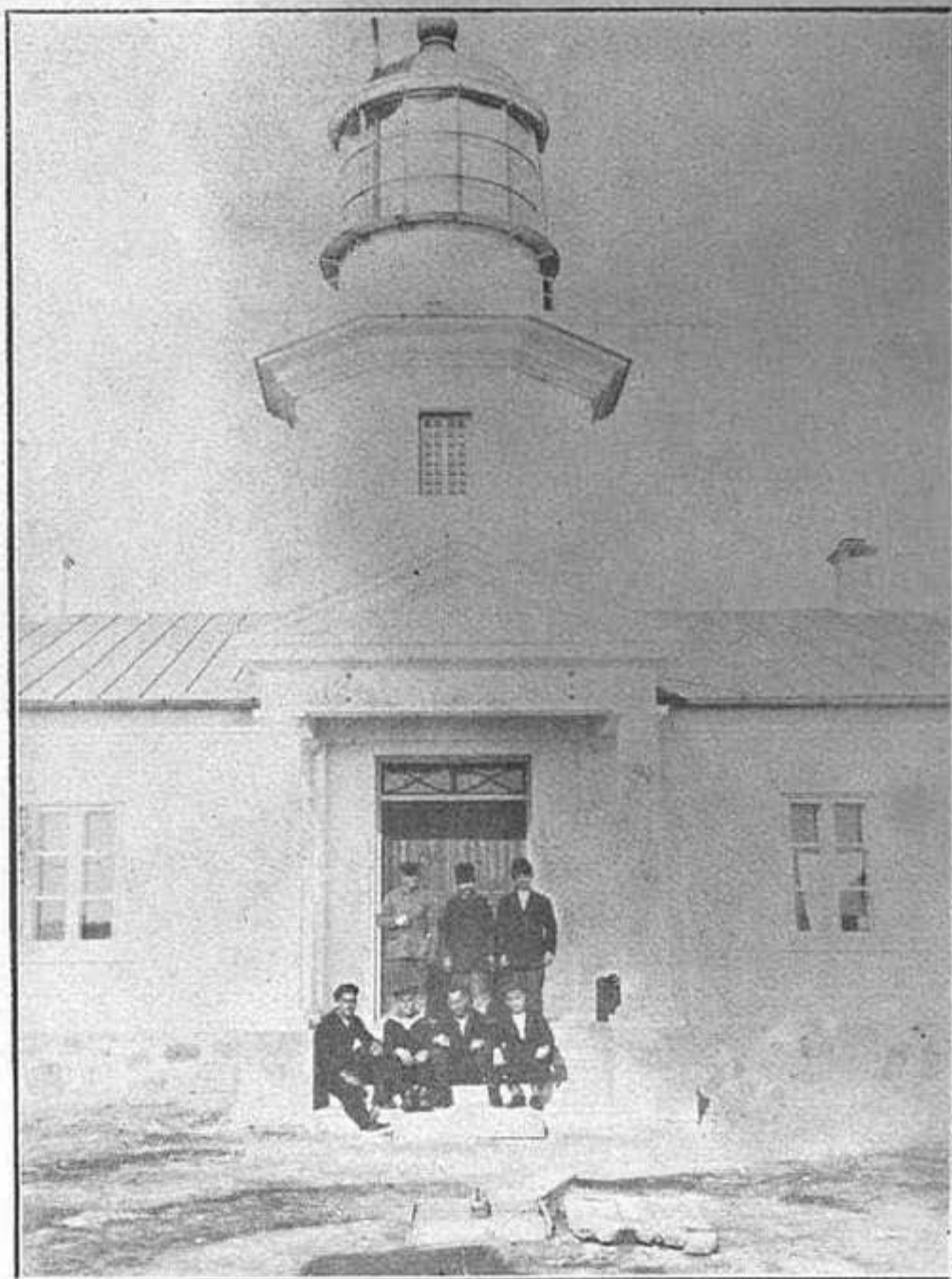
A. Stâncile pichetului pe Insula Șerpilor, acoperite de o bogată vegetație de Licheni.
Clișeu Inst. de Geogr. Cluj.

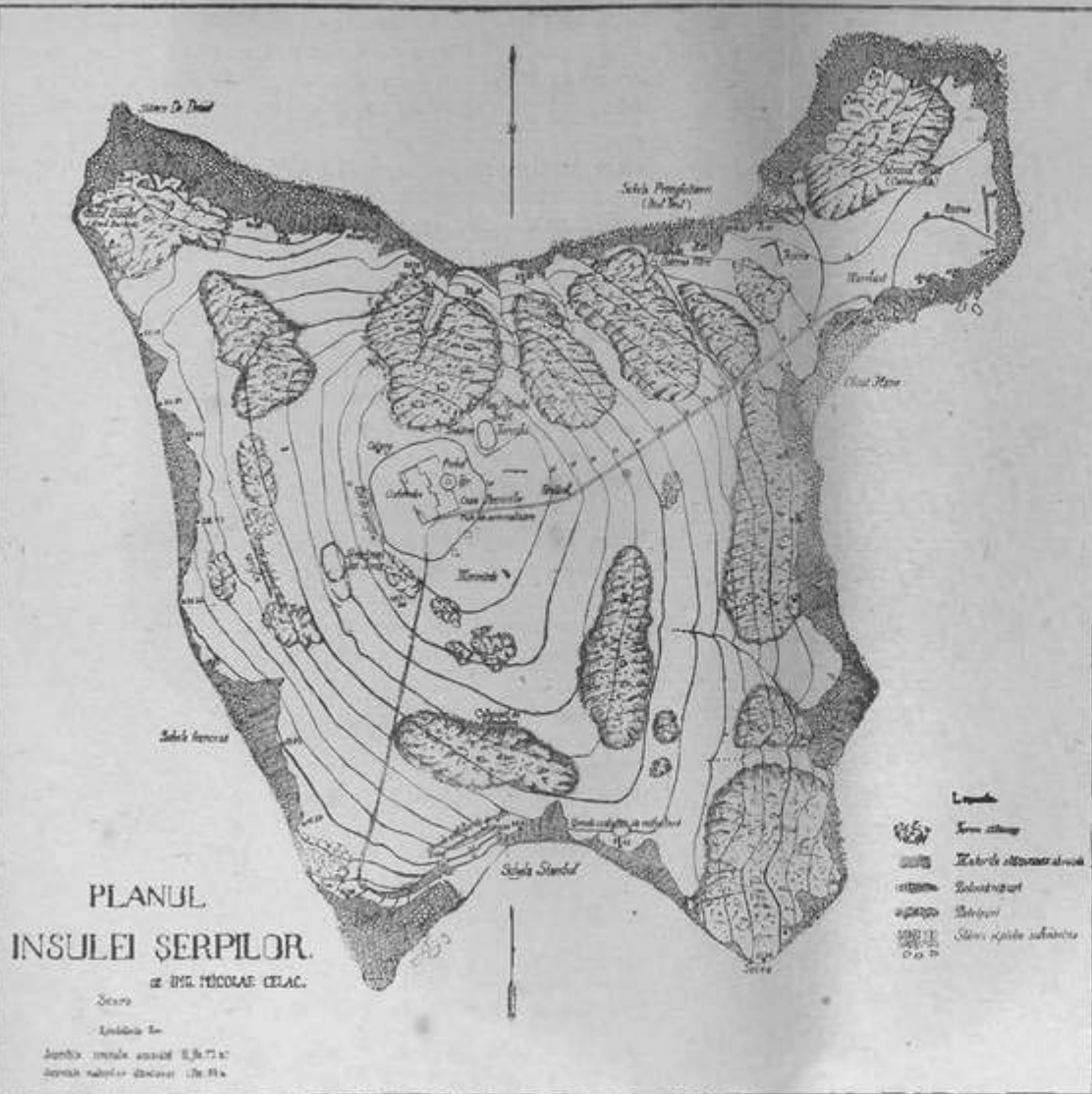
B. Farul din Insula Șerpilor. Vedere dinspre Est. Clișeu Dr. R. Drost.

A. *Insula Șerpilor. Vedere de ansamblu. Clișeu Inst. de Geogr. Cluj.*

B. *Populația umană a Insulei Șerpilor. În planul I, personalul pichetului; în planul al II-lea, personalul farului; farul văzut dinspre Vest; în față, cisterna de apă din mijlocul curșii. Clișeu R. I. Călinescu.*

PLANUL
INSULEI ȘERPILOR.
de ING. PÉCOLAF CELAC.

Scara

Legendă:

Șerpilor, insula nr. 13, în
arhipelagul Șerpilor nr. 13.

Câteva note privitoare la toponimia Insulei Șerpilor.

Insula Șerpilor (turc. = İlan Adâ; grec. = Fidonisi) are întreaga toponimie în limba turcească. Aceasta se explică prin faptul că paznicii fanului insulei — construit de Ruși la 1842 și distrus de vasul de război „Breslau” în 1917 — au fost Turci din Selina, cari își aveau aici, pe insulă, toată gospodăria lor.

Informațiuni asupra toponimiei mi-au procurat bătrânii paznici Vasile Ionă și Ștefan Petrof, precum și bătrânul turc Elias din Selina.

Pentru planul insulei am întrebuințat numirile traduse în românește, însoțite de cele turcești.

La început mi s'a părut că unele numiri n'au nici o legătură cu insula, cum este *Chișot Hané*, numele golfului dinspre NE., care înseamnă „*fabrica de lămpi*”. Explicarea acestei nuzee este foarte interesantă: coasta estică a insulei este cea mai expusă vântului dinspre NE., care provoacă furtuni mari pe mare; valuri uriașe sunt împinse dinspre larg și sparte de pietrele și pietrișul de pe țărm, producând o spumă foarte abundentă, pe care vântul o ridică și o poartă în aer ca pe niște pește de lămpie albă. Eu însuși am observat acest fenomen în timpul șederii mele pe insulă.

Schela Sântă mai poartă și numele românesc „*la vaporii înecați*”, fiindcă aici se găsește un vapor grecesc naufragiat la 1909, a cărui praf este jumătate sub apă.

Capul *Secca*, punctul cel mai sudic al insulei, și-ar avea numele, după o legendă din partea locului, la *Cazaci Zaporozeci* — din cetatea *Secca* — cari odihneau pe insulă, când treceau cu bărcile lor spre Turcia.

Lângă capul *Botal Ursului* (turc. = Aūd Burunâ) se află o piatră foarte frumoasă, de formă cubică, cu latură de 1,50 m, așezată pe alte două pietre mai mici. Această piatră era locul de odihnă favorit al șerului *Rudolf Drost*, ornitologul german, care a petrecut trei luni pe insulă, lăsând celor cari l'au înconjurat cele mai plăcute amăninți despre dânsul. Paznicii îi spun acestei stânci „*piatra lui Drost*”, iar eu am fixat pe planul insulei numele: *Stânca Dr. Drost*.

Grădinile de pe insulă poartă numele celor cari le îngrijesc.

Lângă *Grădina Turcului* se află, deteriorată de intemperii, plasa de metal, de care s'a servit șerul Drost pentru prins păsări pentru indare.

Bătrânii paznici m'au informat, că în vecinătatea fântânii de lângă cărarea spre schela *Privighetelor*, precum și în regiunea depozitului de fulmicoton „*sună pământul*”. Verificând, am avut și eu impresia că sub primele straturi geologice s'ar găsi niște peșteri. Rămânând ca lucrul acesta să fie verificat de specialiști.

Ing. Celac.

principiul modern al ocrotirii monumentelor naturale — și întru nimic justificată, în afară de lăcomia proprietarilor lor¹⁾.

Restul zilei gardienii și-l petrec dormind sau făcând câte-o cafea, pentru a se'ntreza de oboseala nopții trecute și a se'ntări pentru aceea a nopții ce vine.

Unii citesc literatură (mai ales în orele lor nocturne de veghe în far) și printre cărțile lor am găsit și lucrări mai bunele.

Dealtfel gardienii farului dela Insula Șerpilor sunt oameni inteligenți și capabili, năzuind un viitor mai bun pentru copiii lor ce'nvață la școlile din Sulina, îngrijiți de mamele rămase acasă²⁾.

Cu toate acestea, sau poate tocmai deaceia, dacă între ei gardienii farului formează o mică familie, apropiată și strâns unită prin aceleași griji, interese și nevoi, trăind în bună înțelegere și manifestând unul față de altul chiar oarecare afecție și compătimire la suferință, însă având fiecare camera sa separată și sub lacăt, găfindu-și adesea fiecare numai pentru sine, față de străini, oricare, au suficientă rezervă și neîncredere, neajutându-i bucuroși la nevoie, sau făcând-o cu gândul exclusiv la câștig.

Acești gardieni, izolați de-atâta vreme de lume, evită par'că lumea, vorbesc puțin și încet, fiind mai mult niște firi meditative și având adesea niște gânduri foarte clare despre viață.

Izolarea a făcut din ei niște indiferenți, niște fataliști, un fel de călugări ai insulei, cari primesc, cu aceeași figură fără expresie, atât bucuriile cât și nenorocirile.

Apa de băut și de spălat, întrebuințată atât de personalul farului cât și de acela al pichetului, este apa de ploaie care se strânge în cisterne³⁾, 4 la număr, câte una de-o parte și de alta a peninsulei a treia în partea de N a insulei, sub stâncile pichetului și a patra, cea mai importantă, în curtea farului.

Când începe să plouă, se lasă să se scurgă pe jghiaburi și

1) Constrâns de împrejurări, din cauza întârzierii pilotinei, am tăiat în ajunul Paștelui un miel al gardienilor pe care mi se ceruse 300 lei și care la București costa cel mult pe jumătate!

2) Un amănunt duios: bănuind data aproximativă a sosirii pilotinei pentru a ne lua, unul din gardieni a oprit toți porumbeii și sîtarii ce-a putut prinde sau împușca, cu câteva zile înainte, i-a curățat și sărat — și i-a încredințat unui matelot pentru a-i duce copiilor la Sulina.

3) Cisterne sau pușuri săpate în stâncă, existau și pe timpul templului, în dosul și fața acestuia; relatate și de Ionescu (op. cit., p. 306), azi nu se mai observă.

burlane tot praful și necurățeniile de pe acoperișul clădirii și apoi printr'un dispozitiv simplu de schimbare a cursului apei, aceasta ia direcția cisternei din mijlocul curții.

Apa culeasă astfel de pe acoperișul clădirii, e destul de bună la băut, rece și gustoasă, fierbând deasemenea foarte bine alimentele și folosind tot atât de bine la spălatul rufelor.

3. *Personalul Pichetului militar* (Pl. VII, B).

E compus dintr'un număr variabil de soldați marinari, cari au însărcinarea de a observa și nota toate vasele care trec pe lângă insulă și direcția acestora.

Astfel în Aprilie 1931, când am fost noi pe insulă, personalul Pichetului era constituit dintr'un fruntaș (șeful Pichetului) și 3 soldați (în afară de 2 pedepsiți), toți din Divizia de mare, Baza navală Sulina.

Printre arestați se găsesc câteodată chiar criminali ordinari, cari sunt în stare să se fugărească, pentru nimic, cu arma în mână, toată insula, cum s'a întâmplat acum 2 ani când, se zice, un soldat ar fi și înebunit de groază!

De aceea șeful Pichetului are întotdeauna grija de a ascunde armele soldaților la gardienii farului!

Nu înțelegem de-altfel care e rostul acestor arme pe insulă, care ar rămâne absolut neutilizabile în cazul unui bombardament inamic — și cu care soldații nu fac altceva aici decât să se amenințe unul pe altul, sau să distrugă pe rând ultimele exemplare de *Phalacrocorax aristotelis desmaresti* Pall. (Cormoranii lui Aristotel, pe care soldații îi numesc „Crocodei“!), în unica lor stațiune cunoscută în România!

Pichetul este instalat în aripa dreaptă a clădirii farului (spre Nord).

4. *Repercusiuni sociale moderne și perepeții.*

Marile evenimente și prefaceri sociale moderne au avut răsunet și asupra Insulei Șerpilor. Astfel, farul acesteia, care data din 1842, a fost bombardat și distrus de Germani la 1917, pentru a fi reconstruit de C. E. D. la 1922.

Cam în același timp a fost înecat de către minele germane un torpilor rusesc, care venea să aprovizioneze pe soldații ruși aflați pe

insulă ¹⁾, iar resturile acestui torpilor, scufundat la Nord de insulă, se găsesc și azi acolo.

Acum 9 ani, 32 de emigranți ruși Wrangheliști, bărbați, femei și copii, încărcăți în bărci cu ce-au putut scăpa de teroarea bolșevică, au ancorat și au stat pe insulă, din cauza furtunei, 4—5 zile, după care au plecat mai departe, spre Varna și Constantinopol, căutându-și liniștea pierdută!

După vreo 3 ani, prin Iunie 1925, o barcă mare cu Wrangheliști, făcând drumul întors, dela Varna spre Odesa, acostă din nou la Insula Șerpilor, ai cărei oaspeți rămâneau 7 zile!

Altădată, acum 6 ani, o barcă, cu 2 marinari greci, porniți dela Tuzla spre Constanța, a fost împinsă de furtună spre Nord și isbită de stâncile insulei.

În istmul peninsulei se află mormântul unui pescar rus, înecat pe timp de furtună și găsit mort la țarm.

VIII. IMPORTANȚA INSULEI ȘERPILOR.

1. *Importanța climato-balneară.*

S'a zvonit că Insula Șerpilor ar avea excelente proprietăți curative, mai ales în ce privește bolile de plămân. Un soldat marinar, venit aici bolnav de plămâni, după cum a mărturisit el însuși la cazarmă și după cum a fost crezut de superiori, s'ar fi întors complet sănătos, după o ședere de mai multe luni de vară pe insulă!

Dacă zvonul acesta conține și o parte mai mare sau mai mică de adevăr, putem fi siguri că soldatul n'a fost prea grav bolnav de plămâni. Pe de-altă parte, aerul Insulei Șerpilor a fost și este într'adevăr foarte curat, liniște berechet, alimente dela Sulina din belșug, băi de mare oricând și muncă de loc, încât nu este de mirare că soldatul s'a întors la cazarmă mai zdravăn și mai sănătos decât venise, după o ședere relativ scurtă. Ținând seama de aceste considerente și gândindu-se probabil și la Insula Șerpilor a Mării Nordului: Helgoland, stațiune climaterică balneară germană de lux, C. E. D. plănuișe cândva a construi aici, și anume pe peninsulă, un hotel-pensiune, pentru funcționarii ei.

Însă vânturile năprasnice și neregulate, care bat îngrozitor de toamna până în primăvară, greutatea de aprovizionare și mai ales cheltue-

¹⁾ Săpând la peninsulă, gardienii farului au găsit 3 schelete umane pe cari le-au îngropat în 3 morminte, pe platoul insulei, la Sud de far; aceste schelete aparțin, după nasturii de metal descoperiți lângă ele, unor soldați ruși.

lile construcției, au fost desigur tot atâtea motive pentru ca să se renunțe la realizarea acestui proiect.

Cu toate acestea se pare a se fi renunțat cam prea ușor, pentru că Insula Șerpilor întrunește, cel puțin vara, condițiuni admirabile de stațiune climaterică-balneară de primul rang.

Căci, după cum se știe, climatul maritim în general, mai puțin la țărm și mai mult în largul mării, formează un complex de condițiuni, pe care nu le găsim în altă parte: zilele ploioase sunt vara puține sau de loc, temperatura e aproape constantă, aerul mării, adus de adierile vântului, e bogat în oxigen și ozon (de 3 ori mai mult ca atmosfera uscatului) și încărcat cu săruri (cloruri, bromuri de sodiu etc.).

Razele ultraviolete sunt deasemenea foarte abundente, unele venind dela soare, iar altele fiind reflectate în toate direcțiile, ca de niște enorme oglinzi, de nisipul sclipitor al plajei ca și de imensa întindere de apă a mării.

Acțiunea razelor ultra-violete e multiplă și dintre cele mai bine-făcătoare: microbicidă, analgeziantă, rezolutivă, eliminatrice, cicatrizantă și tonică.

Aerul marin însuși, din cauza compoziției sale, posedă proprietăți oxidante, remineralizante și stimulante; pofta de mâncare e mărită; respirația se face mai ușor.

Acțiunea combinată a razelor și vântului excită pielea, producându-i vitamine.

Forța musculară e mărită în urma excitației psiho-motrice și a glandelor cu secreție internă. Greutatea corporală crește.

Helioterapia se recomandă în: spasmofilie, rachitism, debilitate, anemie, tulburări de menstruație, reumatisme cronice, artrite blenoragice, obezitate, diabet, gufă, neurastenii, supurații cronice, tuberculoze ganglionare, adenopatii tracheo-branchice, tuberculoze osoase și articulare, peritonite tuberculoase, tuberculoze genitale, anale, renale, dermice și afecțiuni ginecologice.

În străinătate helioterapia și climato-terapia marină în general se face adesea pentru condițiile fizice de mai sus, călătorind cu vaporul în largul mării, pentru ca pacientul să fie expus cât mai mult climatului marin, aerul fiind pe mare mult mai curat ca pe țărm, soarele mai puternic și climatul mai uniform.

Tratamentul helio-marin făcut în largul mării, îndeplinește toate

condițiile cerute, dar e de obicei greu realizabil din cauza scumpei pete sale¹⁾.

Un mare hotel, cu o terasă largă și un restaurant curat, clădit de Stat sau de o societate particulară în Insula Șerpilor, pe locul vechiului templu al lui Achille de pe peninsulă, deservit cu cele necesare (dela Sulina, unde viața e destul de ieftină), zilnic (în 3 ore de drum) sau săptămânal, de un vapoasă, ar fi cel mai potrivit templu înălțat de către contemporani, sănătății sociale, menit să continue celebritatea celui al lui Achille, a cărui faimă a străbătut până la noi, dealungul a mai mult de 27 de veacuri!

2. *Importanța farului.*

Dacă cele 17 ha de sol ale Statului, ce se întind deasupra Insulei Șerpilor, nu au atras în nici-un fel atenția guvernelor noastre și a Ministerului de Domenii în special (pentru care insula e aproape inexistentă), în vederea unei utilizări practice a lor, importanța farului din Insula Șerpilor (Pl. VI, B), pe vreme senină, este imensă din punct de vedere practic, ferind vapoarele de a se ciocni de stâncile submerse și emerse din jurul ei.

Totuși, am văzut că pe timp de ceață, lumina farului nu e de nici-un folos și atunci se întrebuițează dela o vreme semnalizarea prin explozii de fulmicoton.

Dacă în primul caz²⁾ se poate comunica întrucâtva cu Sulina prin semnale luminoase convenționale, deși lumina farului deabia se distinge, în al 2-lea caz orice posibilitate de comunicație este întreruptă și am fost martor când, din cauza unui accident survenit unui gardian, s'au făcut în zadar, nopți întregi de-arândul, semnale luminoase celor dela Sulina, cari nu răspundeau.

În asemenea împrejurări o nenorocire (îmbolnăvirea sau rănirea gravă a vre-unui gardian sau marinar, naufragiul unui vapor etc.) ale cărei urmări fatale s'ar putea evita printr'un mijloc eficace de comunicație — poate fi dezastruoasă!

3. *Importanța strategică.*

Din punct de vedere strategic, Insula Șerpilor reprezintă un important avant-post, care oricând ar putea da alarma la apropierea flotei dușmane, pentru ca aceasta să fie primită la larg de flota noastră.

¹⁾ Dr. Horia Stoboianu, Băile de soare și climatul marin, Buc. 1925, p. 25.

²⁾ Chiar și în acest caz neatenția și neglijența paznicilor farului dela Sulina fac de obicei să nu se poată comunica nici pe această cale!

Dar dacă soldașilor noștri marinari, ce formează personalul pichetului insulei li s'au dat arme cu care n'ar avea ce face în cazul unui bombardament și cu care distrug pe rând toți *Cormoranii* (de o specie rară, existentă la noi numai în Ins. Ș.), ce sălășluiesc sporadici printre stâncile râpelor și ale căror piei jupuite tapetează gunoiul din fața pichetului, s'a uitat a li se da și un cât de modest aparat de *radio-telegrafie*¹⁾, care ar fi fost mai util decât toate armele și cartușele ce aceștia au stricat până acum pe păsările migratoare ale insulei și fără de care pichetul militar de pe Insula Șerpilor este o instituție comică ! Cu atât mai mult, cu cât stâlpul drapelului național, trântit la pământ de o furtună, deja de multă vreme, nici azi n'a fost ridicat, de rușine cel puțin, dacă nu din mândrie națională sau necesități patriotice !

Și aici ca în atâtea alte locuri, am lucrat cu jumătăți de măsuri, cu toate că aici mai mult decât oriunde ar fi trebuit să lucrăm cu măsuri foarte întregi !

Imi fac doar o datorie patriotică de a aduce această tristă situație la cunoștința Ministerului de Război, care nu știe probabil ce se petrece la Insula Șerpilor, postul cel mai avansat al său de informație în drumul bolșevicilor !

4. *Importanța științifică.*

Insula Șerpilor este insuficient studiată din punct de vedere științific (geologic, paleontologic, floristic, faunistic, meteorologic etc.) ; noi cercetări vor aduce în mod sigur noi și interesante contribuțiuni științifice.

Pe această insulă s'ar putea crea o stațiune meteorologică (prin îngrijirea Institutului meteorologic central), foarte necesară pentru cercetările ecologice, care ar urma să fie deservită de gardieni.

Tot aci s'ar putea face și o stațiune ornitologică, Insula Șerpilor fiind un punct de pasaj și oprire a păsărilor migratoare mai important chiar decât insula Helgoland (*Dr. R. Drost*), a cărei stațiune ornitologică este celebră în lumea întreagă.

Această stațiune ornitologică de pe Insula Șerpilor ar trebui să fie o anexă a stațiunii zoologice maritime dela Agigea, în care s'au făcut cele mai importante lucrări românești asupra faunei Mării Negre (*Prof. I. Borcea*).

¹⁾ Se afirmă că un asemenea aparat s'ar afla neutilizat și acoperit de praf într'un depozit militar dela Sulina !

Rezumat

Așezată cam în dreptul Sulinei, la 45 km. spre ENE de aceasta, între $45^{\circ} 15' 53''$ lat. N și $30^{\circ} 14' 41''$ long. E, la cam 3 ore de navigație pe Marea Neagră, Insula Șerpilor, încă aproape pustie, are forma unui patrulater neregulat, prezentând o mică peninsulă spre NE, având un perimetru de 1973 m. (ce se poate călca în 40 minute), o suprafață de 17 ha și o altit. maximă de 40 m.

Această insulă stâncoasă poate fi abordată pe la Sud și pe de-o parte și alta a gâtului peninsulei.

În antichitate se numia *Leuce* sau *Àchillea*; în evul mediu: *Selina*, *Cacearia*, *Isola Rosia*, *Nisi*, *Rubra* etc.; în secolul al XV-lea *Phidonisi* (= *Ophidonissi*) de către Greci, *Ilan Adassi* de către Turci, iar dela 1879, când a trecut în posesia României: *Insula Șerpilor*, ceea ce însemnează și în celelalte limbi.

Se pare că primul scriitor ce face mențiune despre Insula Șerpilor este *Aretinos din Millet* (777 a. Chr.); după acesta, cei mai mulți scriitori (navigatori, geografi, naturaliști, istorici, literați, filosofi, particulari), au preocupări mitologice, vorbind cu toții despre *Achille* și templul său, care a existat aici.

Prima notă științifică asupra insulei se publică la 1827 în Rusia, de către *Köhler*; dintre persoanele care au studiat metodic insula, dela *Köhler* spre noi, sunt de citat mai ales: *Kritsky* (1830), *Murzachevici* (1844), *Murgoci* (1911), *Enculescu* (1924), *Borza* (1924—1930), *A. Müller* (1927), *R. Drost* (1928) etc.

I. **Structură petrografică și evoluție geologică.** Insula Șerpilor este constituită din gresii și conglomerate cuarțoase, de vârstă *liasică*; promontoriul dinspre NE este un rest de terasă litorală (12 m. altit.), prezentând un petec de *terra-rosa* quaternar, cu pietrișuri de cuarțite la bază, păstrat într'un sinclinal, ceea ce pare a fi un indiciu că altădată toată insula a fost acoperită cu *terra-rosa* și *loess*, spălat ulterior.

Ca origine, Insula Șerpilor este un *rest al catenei chimerice*; la începutul quaternarului ea suferă câteva transgresiuni ale Mării Negre, devenind uscat de-abia după epoca *diluvială*, ceea ce ne indică atât unele fapte geologice cât și lipsa endemismelor în flora și fauna ei.

Insula Șerpilor, mai mare și cu altă configurație la margini, în timpurile istorice, va pieri mâncată de valurile mării, atât la râpe cât

mai ales la capuri, din cauza numeroaselor straturi de argilă bazale și intercalare, spălate de valurile mării sau înmuiate în apa de infiltrație, dealungul crăpăturilor rocei dure, înlesnind astfel alunecarea și dislocarea acesteia.

II. **Clima** este excesivă: vara foarte caldă și secetoasă, iarna foarte rece; ploile și vânturile bat furtunos în tot timpul rece, de toamna până primăvara târziu.

III. **Solul** (în afară de micul petec de *terra-rosa*) este *turbos* sau *scheleto-turbos*, având pe-alocurea un strat subțire de *guano*.

IV. **Flora** (terestră), compusă după cunoștințele actuale, dintr'un număr variabil de 72 specii și varietăți (dintre care 5, ale lui *Procopianu-Procopovici*, nesigure și neprobabile), majoritatea *Fanerogame* (toate, afară de 6 *Criptogame*) și lipsită de elemente lemnoase, prezintă puține asociațiuni și faciesuri edafice de *sfepă ierboasă*; pe argile se dezvoltă *Chloroficee*; pe stânci, o bogată vegetație de *Licheni*.

În ceea ce privește originea, elementele floristice componente s'au comportat ca și față de un acoperiș de casă pustie: semințele lor au venit de unde s'a nimerit și cum au putut, pe valurile mării, prin aer (anemochoric sau prin intermediul păsărilor), în lâna animalelor domestice, printre semințele comestibile, sau în fânul adus de către om, dela N și NE, dela V și mai ales dela S; multe din speciile componente sunt ubiquiste; vegetația prezintă aspecte deosebite dealungul anului: prevernal, vernal, estival și autumnal.

V. **Fauna** e compusă, după cunoștințele noastre *actuale* dintr'un număr variabil de 193 sp. și ssp. (terestre) cunoscute, marea majoritate (151) păsări, dintre care numai 2 sunt specii staționare, celelalte fiind cu toate migratoare; această faună prezintă asociațiuni diferite în *zona litorală* (a mării peri-insulare, a stâncilor submerse și emerse), *zona malurilor și râpelor*, *zona platoului* cu pajiștile de *Bromus* etc.

În timpul verei predomină insectele (*Orthopterele*); în timpul iernei nevertebratele și șerpii hibernează în sol și crăpături de stâncii iar dintre păsări doar ciorile se mai văd; primăvara și toamna (timpul migrațiilor dela S spre N și dela N spre S), predomină păsările, în mare număr, până la 74 sp. și 1.300 indivizi într'o singură zi, mai mult chiar decât în celebra insulă Helgoland.

Ca și flora, această faună a populat Insula Șerpilor prin migrații accidentale ale speciilor componente, fie activ (autochoric), pe calea

aerului (bune sburătoare) sau a apei (bune înotătoare), fie pasiv, cu fragmentele vegetale vărsate de Delta Dunărei — sau cu vehicule (bărci etc.) sau alte obiecte umane.

Lipsesc resturile unei faune autochtone vechi, care să se păstreze din timpurile geologice îndepărtate — și aceasta se explică prin transgresiunile quaternare ale Mării Negre, suferite de insulă și prin repopularea recentă (postdiluvială) a faunei actuale; dovezi; lipsa endemismelor.

Păsările migratoare care poposesc în Insula Șerpilor, își au originea fie în Sudul și Sud-Estul Europei, fie în Europa centrală, estică, nordică (și chiar arctică).

Migrațiile de primăvară au direcția mai ales spre NV; speciile mijlocii nu aterizează nici pe timp de furtună.

Fauna litorală a Insulei Șerpilor are, după cât se știe aproximativ azi, aceeași compoziție ca și aceea a litoralului dobrogean, bine cunoscută prin importante lucrări ale d-lui prof. I. Borcea; în zona litorală a insulei găsim în plus șearpele de apă (*Natrix tessellata* Laur.), inofensiv, care se găsește și pe platou și dela care se trage numele insulei, atât în românește cât și în grecește, turcește și rusește.

VI. Omul. Pe locul vechiului templu al lui Achile, citat de antici și studiat în amănunte de cercetătorii ruși, situat pe promotoriu și aparținând arhitecturii epocii *cyclopeene*, nu se mai văd astăzi nici „ruinele” însemnate pe harta Marelui Stat Major 1/100.000, afară de câteva resturi de ceramică (amfore), probabil din aceeași epocă, ce se găsesc atât la suprafața solului cât și în șanțurile și gropile recent săpate; pe lespezile de marmoră, ce împodobeau templul, s’au găsit și inscripții; s’au mai găsit aci, între alte obiecte, peste 2.000 de monede, ce-au arătat, la cetire, orașele cu care Olbia, capitala Leucei, avea legături comerciale.

Azi, în afară de populația fluctuantă a cercetătorilor (naturaliști archeologi), a turiștilor, pescarilor etc. cari sosesc aci întâmplător, rămânând puțin timp, populația umană a Insulei Șerpilor este formată din personalul farului (4 gardieni, dintre cari unul în concediu, pe rând și la trei luni odată) și personalul Pichetului Insulei Șerpilor (2—3 soldați, 1 fruntaș, care e șeful Pichetului, și 1—2 pedepsiți, toți din Divizia de mare, Baza navală Sulina).

În timpul războiului mondial (1917) farul, clădire ce data din

1842, a fost bombardat și distrus de un vas german de război, fiind reconstruit la 1922 de C. E. D.

VII. **Importanța Insulei Șerpilor.** Aerul insulei e foarte curat, lipsit de praf, puternic ozonificat, liniștit și plăcut în timpul verii — iar acțiunea combinată a acestuia și a razelor ultraviolete, abundente și puternice la țărnul insulei, ar putea fi cu folos exploatată de un hotel-pensiune pentru curarea, prin helioterapie și băi de mare, a numeroase boale.

Importanța cea mare a Insulei Șerpilor o formează azi farul, ce semnaleză vapoarelor pericolul stâncilor submerse și emerse din jurul ei.

Din punct de vedere strategic, această insulă reprezintă un important avant-post spre E, care oricând ar putea da alarma, în mod foarte eficace, dacă ar avea mijloace rapide și sigure de comunicație (*radiotelegrafie*), la apropierea flotei dușmane, pentru ca aceasta să fie primită la larg de flota națională.

Armele soldaților marinari, cu cari aceștiaucid *Cormoranii* (de o specie existentă la noi numai în Insula Șerpilor), nu servesc la nimic, mai ales în cazul unui bombardament!

În Insula Șerpilor Statul, prin Institutul meteorologic central și prin Stațiunea zoologică dela Agigea, în înțelegere cu C. E. D., care a apreciat întotdeauna inițiativele de natură științifică, ar putea înființa 2 instituții de mare importanță științifică și națională: o stațiune meteorologică, necesară studiilor ecologice și una ornitologică, insula fiind unul dintre cele mai importante puncte de migrație din Europa, după cum a constatat și Dr. R. Drost, savantul director al celebrei Stațiuni ornitologice dela Helgoland.

București, 8 Septembrie 1931.

DIE SCHLANGENINSEL.

Monographische Skizze.

Zusammenfassung.

Die Schlangensinsel liegt ungefähr Sulina gegenüber, 45 km ONO von diesem entfernt, zwischen $45^{\circ} 15' 53''$ nördlicher Breite und $30^{\circ} 14' 41''$ östlicher Länge, etwa 3 Stunden Schifffahrt auf dem Schwarzen Meere. Sie ist noch beinahe vollkommen öde und hat die Form eines unregelmässigen Vierecks. Nach NO weist sie eine kleine Halbinsel auf. Ihr Umfang beträgt 1973 m (und kann in 40 Minuten

umschritten werden). Ihre Oberfläche ist 17 ha und ihre grösste Höhe 40 m.

Diese Insel ist im Süden und jederseits der Einschnürung der Halbinsel zugänglich.

Im Altertum hiess sie *Leuke* oder *Achillaea*; im Mittelalter: *Selina*, *Cacearia*, *Isola Rosia*, *Nisi*, *Rubra*, u. s. w., im XV-ten Jahrhundert nannten sie die Griechen: *Phidonisi* (= *Ophidonissi*) und die Türken *Ilan Adasi*. Seit sie im Jahre 1879 unter die Herrschaft Rumäniens kam, heisst sie *Insula Șerpilor* (Schlangensinsel). Die Namen in anderen Sprachen haben die gleiche Bedeutung.

Der erste Schriftsteller, der die Schlangensinsel erwähnt, scheint *Aretinos von Millet* (777 v. Chr.) zu sein. Nach ihm beschäftigen sich die meisten Verfasser (Schiffer, Geographen, Naturwissenschaftler, Geschichtsschreiber, Schriftsteller, Philosophen, Privatpersonen) mit der Mythologie der Insel, indem sie alle von Achilles und seinem Tempel, den es hier gegeben hat, sprechen.

Die erste wissenschaftliche Note über die Insel wird im Jahre 1827 in Russland von *Köhler* veröffentlicht. Von den Verfassern, die von *Köhler* bis zu uns die Insel methodisch untersucht haben, sind besonders: *Kritsky* (1830), *Murzachevici* (1844), *Murgoçi* (1911), *Enculescu* (1924), *Borza* (1924–1930), *A. Müller* (1927), *R. Drost* (1928) u. s. w. zu erwähnen.

I. Die petrographische Struktur und geologische Entwicklung.
Die Schlangensinsel besteht aus Sandsteinen und quarzigen Konglomeraten, aus dem *Lias*, der nord-östliche Vorsprung ist der Rest einer Küstenterasse (12 m Höhe) und weist einen Flecken *Terra-rosa* aus dem Quaternär, mit Quarzschotter am Grunde auf, der in einem Sinklinal erhalten ist, was ein Hinweis darauf scheint, daß die Insel einst ganz mit *Terra-rosa* und Loess bedeckt war, die später abgewaschen wurden.

Als Ursprung ist die Insel ein Rest der cymerischen Kette; am Anfang des Quaternärs erleidet sie einige Transgressionen des Schwarzen Meeres; zu trockenem Land wird sie erst nach dem Diluvium, was uns sowohl einige geologische Tatsachen als auch das Fehlen der endemischen Formen in Flora und Fauna anzeigen.

Die Schlangensinsel war noch in geschichtlicher Zeit grösser und von anderer Gestalt. Sie wird verschwinden, da die Wellen des Meeres sie sowohl an den Steilküsten, als besonders an den Vor-

sprünge abnagen. Diese Zerstörungsarbeit wird bedeutend gefördert, da am Grunde und zwischen den Schichten der harten Gesteine Tonschichten eingelagert sind, die durch das Meer ausgewaschen, oder durch das durch die Sprünge des harten Gesteins eingesickerte Wasser aufgeweicht werden und so das Abgleiten und die Dislokationen der letzteren erleichtern.

II. **Das Klima** weist grosse Gegensätze auf, der Sommer ist sehr heiss und trocken, der Winter sehr kalt, und die ganze kalte Jahreszeit über, vom Herbst bis zum späten Frühling, ist Regen und stürmischer Wind.

III. **Der Boden** ist (ausser dem kleinen Fleckchen Terra-rosa) torfig oder skelettisch-torfig, und hat an manchen Stellen eine dünne Schicht Guano.

IV. **Die Pflanzenwelt** (des Festlandes) besteht, nach den heutigen Kenntnissen, aus einer variablen Anzahl von durchschnittlich 72 Arten und Varietäten (von denen 5, des Procopianu-Procopovici, unwahrscheinlich und unsicher sind); die Mehrzahl sind Phanerogamen (alle, ausser 6 Kryptogamen); holzbildende Pflanzen fehlen und sie weisen wenige Pflanzengesellschaften der Grassteppe auf.

Auf dem Ton entwickeln sich Chloroficaeen, auf den Felsblöcken eine reiche Flechtenflora.

Was den Ursprung dieser Pflanzen anbelangt, so haben sich die zusammensetzenden Elemente gerade wie einem leeren Hausdach gegenüber verhalten. Ihre Samen sind hingelangt, von wo und wie sie konnten: auf den Wellen des Meeres, durch die Luft (anemokorisch oder durch Vermittelung der Vögel), in der Wolle der Haustiere, oder sie wurden von Menschen zwischen den essbaren Samen und dem Heu gebracht, von N und NO, von W und besonderes von Süden; viele der Arten sind weitverbreitete. Die Vegetation bietet während der Jahreszeiten verschiedene Anblicke: Vegetation des Vorfrühlings, des Frühlings, des Sommers und des Herbstes.

V. **Die Tierwelt** wird nach unseren heutigen Kenntnissen von durchschnittlich 193 (terrestren) Arten und Unterarten zusammengesetzt, die grosse Mehrheit Vögel (151), von denen nur 2 stationär sind, die übrigen sind alle Wandervögel. Diese Fauna weist verschiedene Tiergesellschaften auf: die der *Küstenzone* (des inselumgebenden Meeres, der unter- und eingetauchten Steinblöcke), die

Zone der Ränder und der Steilhänge, die Zone der Inseloberfläche mit den Bromuswiesen usw.

Im Sommer herrschen die Insekten (Orthopteren) vor; im Winter überwintern die Wirbellosen und Schlangen im Boden und in den Felssprünge. Von den Vögeln sieht man nur noch Krähen.

Im Frühling und Herbst (zur Zeit der Wanderungen von S nach N und von N nach S) herrschen die Vögel vor, bis zu 74 Arten und 1.300 Individuen an einem einzigen Tage, mehr noch als auf der berühmten Inseln Helgoland.

Sowie die Flora ist auch die Fauna durch zufällige Wanderungen der zusammensetzenden Arten auf die Insel gelangt, sei es aktiv (autokorisch) auf dem Luftwege (gute Flieger) oder auf dem Wasser (gute Schwimmer), sei es passiv, mit Pflanzenstücken, die aus dem Donaudelta ins Meer geführt werden, oder mit Fahrzeugen (Kähnen usw.) oder anderen menschlichen Gegenständen.

Es fehlen Reste einer alten, bodenständigen Fauna, welche sich aus vergangenen geologischen Zeiten erhalten hätte, und dieses erklärt sich durch die quaternären Transgressionen des Schwarzen Meeres, welche die Insel zu leiden hatte und durch rezente (nachdiluviale) Wiederbevölkerung durch die heutige Fauna. Beweis hierfür ist das Fehlen von Endemismen.

Die Wandervögel, die auf der Insel rasten, stammen entweder aus dem Süden und Südosten Europas, oder aus dem Mittel-, Ost- oder Nordeuropa (ja sogar aus dem arktischen Europa).

Die Frühlingszüge haben besonders die Richtung nach NW. Die mittelgrossen Arten rasten nicht einmal bei Sturm auf der Insel.

Die Küstenfauna der Schlangeninsel hat, wie weit man heute ungefähr weiß, die selbe Zusammensetzung wie die der Dobrudscha-Küste, welche durch die wichtigen Arbeiten Herrn Prof. I. Borcea gut bekannt ist. In der Küstenzone der Insel finden wir ausserdem die Würfelnatter (*Tropidonotus tessellata* Laur.) eine harmlose Schlange, die auch auf der Oberfläche vorkommt und von welcher der Name der Insel sowohl im rumänischer, als auch in griechischer, türkischer und russischer Sprache stammt.

VI. Der Mensch. Auf der Stelle des alten, auf der Halbinsel gelegenen Achillestempels, den die Alten erwähnen und den die russischen Forscher genau untersucht haben und der der *cyclopeenen* Zeit angehört, sieht man heute nicht einmal mehr die „Ruinen“ die

auf der Generalstabskarte 1/100.000 angegeben sind, ausser einigen Scherben von Tongefässen (Amphoren), wahrscheinlich aus derselben Zeit, die sich sowohl auf der Oberfläche des Bodens, als auch in den unlängst gegrabenen Gruben und Gräben vorfinden. Auf den Marmorplatten, die den Tempel schmückten, fand man auch Inschriften. Man fand hier, ausser verschiedenen anderen Gegenständen, auch über 2.000 Münzen, die beim Lesen die Städte gezeigt haben, mit welchen Olbia, die Hauptstadt Leukes Handelsverbindungen hatte.

Heute besteht ausser der fluktuierenden Bevölkerung aus Forschern (Naturwissenschaftler, Archäologen) Ausflüglern, Fischern usw. die zufällig und nur für kurze Zeit herkommen, die Bevölkerung der Insel aus dem Personal des Leuchtturms (4 Wärter, von denen immer einer auf Urlaub, der Reihe nach, jeder einen Monat nach drei Monaten), 2—3 Soldaten, ein Gefreiter, der Kommandant der Feldwache, und 1—2 Sträflinge, alle aus der Marine-Division, Baza navală Sulina.

Zur Zeit des Weltkrieges 1917 wurde der aus dem Jahre 1842 stammende Leuchtturm von einem deutschen Kriegsschiff bombardiert und zerstört, jedoch 1922 von der C. E. D. (Europäischen Donau-Kommission) wieder aufgebaut.

R. I. Călinescu

Bukarest, 8. September 1931.

MIHAIL I. PRICOPIE

ȚIGANIADA LUI BUDAI-DELEANU

POEMĂ EROI-COMICA ÎN 12 CÂNTURI

CUVÂNT ÎNAINTE

Fără îndoială că *Țiganiada* este o mare operă a veacului XIX. Scrisă cu titlul: „*Țiganiada, sau Tabăra Țiganilor, poemation eroi-comico-satiricu, alcătuit în doasprezece cântece de Leonachi Dianeu în anul 1800*“, de către un om care studiasse îndelung și profund tot ce omenirea produsese în acest gen, ea ar fi fost „capăt și 'ncepătură“ unei întregi evoluții literare, fericită poate pentru mai târziu.

Dar a rămas un simplu manuscris în mâinile pioase ale familiei, care foarte târziu îl frimite lui Gh. Asache la Iași (1868). De-abia la 1870, Papiu Ilarian pomenește ceva despre această operă, dar în trecut *).

La 1877 Teodor Codrescu o publică în *Buciumul român*, dar nu a fost remarcată nici mai târziu. Poezia evoluase, limba asemeni, iar *Țiganiada* apărea ca o lespede de marmoră ale cărei frumoase reliefuri le ascundea mușchiul celor trei sferturi de veac, atât cât stătuse în umbra săltarelor.

A o face să strălucească în lumina orbitoare a poeziei vremurilor de față, este o lucrare foarte grea, de bună seamă. Dar am socotit că nici nu mai trebuia să rămână așa numai ca un document al unei epoci întunecoase. De-aceia am cercat s'o pun la îndemâna marelui public, pentru care va forma o lectură plăcută, cât, mai ales, a fineretului școlar, care trebuie să cunoască tezaurele de frumusețe ale trecutului.

Pe aceștia din urmă i-am avut în vedere. Interesul pentru ei m'a călăuzit.

De-aceia :

Am păstrat, cu rare excepțiuni, versul de 11 silabe, cu strofele de câte șase versuri. Am respectat cu sfințenie acțiunea în întregul ei, cât și ideile autorului. Nu am schimbat decât unele cuvinte care mi s'au părut că exprimă mai clar ideia. Acolo unde versul a fost,

*) O. Densușeanu, *Literatura română modernă*, vol. I, pag. 120 și urm.

din punct de vedere al formei, frumos, cu tot veșmântul său arhaic, l-am păstrat. S'au păstrat și toate expresiile pitorești.

S'au redus unele cânturi în mod remarcabil. Dar acestea, prin faptul că se referă la paranteze foarte diluate și fără nici o legătură cu acțiunea, vin în ajutorul operei: acțiunea este mai încheșată.

De altfel, au fost rezumate numai la strictul necesar, ca să nu rupă continuitatea povestirii.

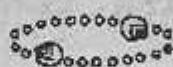
S'au redus la simple aluziuni unele pasagii care, prin conținutul lor prea obscen, puteau face opera neaccesibilă tineretului școlar.

Cinstea de a se da la lumină această strădanie a subsemnatului, revine neobositului om de cultură care este D-l C. Brătescu și vi-guroasei reviste „Analele Dobrogei“.

10 Noembrie 1931.

Mihail I. Pricopie

Profesor la liceul din Tighina.

CÂNTUL ÎNȚAIU

*Creștinii către Lună vor să sboare
Cu spiritele lor infierbântate ;
Pe eretici condamnă în soboare . . . ,
Dar Turcul țară după țară bate !
Vlad Vodă-Țepeș doar, cu mintea trează
In contra lor și pe Țigani armează.*

1. *Invocație.*

Tu, muz' a lui Homer, ce=odinioară
Cântași a broscărimei bătălie,
Să=mi cânti și mie, fii dar bunișoară,
Ce s'a 'ntâmplat în mândra Muntenie
Când a'narmat Vlad Țepeș Vodă'n silă
Viteazea Faraonilor prăsilă.

Și spune cum au vrut ei să=și așeze
Un crai pe=o țară'ntinsă cu moșie,
Și cum încis=au armele viteze...
Ba și'n ce chip, cu multă bărbăție,
Au cutezat să meargă la bătaie
Când au crezut că Turcii vor pe ei să=i taie.

Și=apoi cum prin gâlceavă mult amară,
— Că nu prea nărăveau să stea'mpreună, —
Toți cari încotro se'mprăștiară,
Uitând de Crai, de Țară și Cunună;
Dar toate=acestea dânșii le făcură
Din neagra, diavoleasca 'ndemnătură.

Măcar că dușmanul acesta mare
Al neamului uman, acest Satana,
In iadu'ntunecat etern cui bar își are, —
Măcar că foc nestins îi este hrana,
El tot se furișează câte=odată
Și lumea răsvrătind=o, se desfată.

O, tu, hârtie blândă, răbdătoare,
Tu care duci cu=aceiași voce bună
Cuvântul înțelept și=l rabzi sub soare
La fel cu nebunia di'mpreună,
Te rog să'nduri și versurile mele,
Că nu ți s'or părea așa de grele!

Să zică cine vrea ori câte știe!
Eu ca'nțeleptul Solomon voi zice:
In lume toate=s doar o nebunie...
Iar dintre noi acela e ferice
Ce=i mai puțin scrântit și care'ncepe
In nebunia lui a se pricepe.

Voi ascultați cu stăruință
Cum lucrurile fur' atunci pe lume,
Când murga Faraonilor sămânță,
Nepricepându-se prea mult la glume,
Gândind cu dinadinsul la domnie,
A îndrăznit să intre'n bătălie.

2. *Turcii cuceresc Constantinopolul.*

Frumoasa Constantinului cetate
Căzu în mâni spurcate *agarene*¹⁾
Fiind că Grecii nu putură bate, —
Mai drag stând dânșii pe saltea de pene.
Cătau război cu gura pe'ntrecute,
Dar nu gândeau la săbii și la scute!

Al Romei domn²⁾, cu fulgere în mână,
Lega și deslega în bună voie,
Șezând vârtos pe stânca lui păgână:
Se bucura văzându-l la nevoie
Pe fratele Bizantin, se'nțelege,
Fiindcă-i da Sultanul altă lege.

Zbucnise'ntre creștini grozavă ceartă, —
Preocupați de-o mare socoteală:
Ziceau, o parte, Luna că-i deșcartă,
Iar alții dovedeau, mai cu tocmeală,
Că'n ea, din contra, oameni sunt grămadă!
De-aici se prinse-o foarte mare sfadă.

Căci se punea la urmă o'ntrebare:
De sunt acolo oameni și nu vite,
Ființe ca și noi, putea-vor oare
Să fie-acele suflete-osândite,
De'ndată ce, acolo'n lumea lor,
N'or fi avut și ei Mântuitor?...

Dar Turcul dușman, îngâmfat în sine
De multele victorii luminoase,
El, tuturor crăiilor creștine
Surpare și pieire'n veci jurase;
Cu mari armate, crunt-întărâtate,
Scâlda în sânge țări apropiate.

1) Agarene = turcești.

2) Jupiter.

Ba aştepta o zi mai norocită
Să intre iute'n Țara Românească
Și s'o răpuie, căci necontenită
Și-acolo vrajba sta să crească ;
Iar Turcul socotea cu'nțelepciune
Că altfel nici n'o va putea supune.

Așa stau lucrurile europene
Când se'ntâmplă această minunată
Istorie sub zările muntene,
Așa cum este limpede'nsemnată
La *Cioara*¹⁾ 'n hronicul pe pergamină.—
Deci cată s'aibă 'ncredere deplină!...

3. *Vlad Țepeș se declară dușman al Turcilor.*

Vlad-Vodă cel avan pe-aceea vreme
Era stăpân în Țara Muntenească ;
Un mare Domn demn să se cheme !
Nu dintre-acei Stăpâni ce vor să-și crească
Averile și căroră de țară
Nu le mai pasă, chiar de-ar fi să piară !

Ci mai vârtos la muncă însuși stete,
Diregător al trebilor muntene,
Nu căuta de sine pe'ndelete,
Ci zi și noapte, fără pic de lene,
El nu visa decât obștescul bine
Orânduind legi drepte și creștine.

Silință puse mai întâi de toate
Pe tinerii Munteni ca să-i deprindă
Cu armele de dâșii nepurtate
Și taina mânuirii lor s'o prindă :
Sub steag să meargă și la rând să stee,
Pe scurt : cum trebuie-un război să dee!...

Apoi văzând că fără de credință
Culeg spurcatele turcești armate
In lume pretutindeni biruință
Și pe creștini au început a-i bate, —
S'a hotărât, cu furie crescândă,
Să capete asupra lor izbândă.

¹⁾ Mănăstire în Ardeal.

Deci împotriva le stătu la toate :
Cerând haraciul, nu vru să le dee,
Voia cu sabia să le arate
Că Vlad e om voinic și nu femee !
Și cum că un popor cu bărbăție
Supus la altul nu putea să fie.

Iar Vlad era pe vremile acele
Un căpitan de mare vrednicie,
Știind ale armatelor tocmele
Și pricepând a luptei măiestrie.
Iar pe de-asupra el ura de moarte
Tot ce sta'n umbra Otomanei Poarte.

Dar lumea n'a fost nici odată bună :
Vrând pe norod să-l scoată la o cale,
La rânduială s'apucă să-l pună.
Și-atuncea, pentru toate ale sale
Cumplite osteneți și grele trude,
El mai mult rău ca bine își aude.

Așa fu și cu Vlad odinioară :
Mulți îl făceau tiran, și câte multe
Scorniră, doară-l vor făcea de-ocară !
Că doar-doar țara n'o să-l mai asculte,
Ci mai vârtos puterea-i s'o distrame
Crezând aceste clevetiri infame.

Dar el cu sufletul curat se știe,
Și-având și mari podoabe dela fire,
N'a căutat această mișelie,
Ci tocmai chiar și cu a sa peire
Voia să mântuie o scumpă țară
De răul jug turcesc și de ocară.

Deci și-a făcut armate nêînvinse,
Și-având în cer încredere deplină,
Păgâne gloate mari îndată prinse,
Și multe alte le pisă în tină ;
Iar pe cei prinși cu moarte de-a lor teapă
Li prăpădi, trăgându-i chiar în țeapă.

Treizeci de mii de Turci tâlhari aproape
El prinde într'o zi și mi-i omoară
Și n'a lăsat pe nimeni să-i îngroape,
Ci corbilor îi părăsi afară,
Mâncare proaspătă, mâncare-aleasă.
Deci Turcu'n pace-o vreme țara-i lasă.

Și cât domni în Țara Muntenească
Vlad Vodă, n'au mai întins mâna
Ca înainte vremi s'o jefuiască,
Nu le era, vezi bine, la'ndemână
Să fie trași ca oile'n frigare;
Nici chiar Alah n'ar fi aflat scăpare!

4. *Mohamed II vine însuși contra lui Vlad Vodă-Țepeș.*

Sultanul deci, gândind că nu prea s glume
Acele ce făcuse Vlad în țară,
Il prinse o furie fără de nume:
Să-l facă un ghiaur de așa ocară?!
Hain fiind în inima-i păgână,
Iși puse singur iataganu'n mână.

Era pe la Sânzenii, către toamnă,
Când soarele să scapete începe
Și peste flori rugina este doamnă, —
Pășunea s'a uscat pe deal și'n stepe
Și vitele se'ntorc mai grase-acasă,
Iar omul nu mai cată umbra deasă.

În astă liniște un bucium sună...
„Vin Turcii, vin potop și s câtă iarbă,
„In sânge vor moșia s'o supună!“
Boerii triști se scarpină în barbă,
Cucoanele mânuțe albe și frâng,
Cu boabe mari de lacrimi plâng.

Dar Vlad cu inima lui neînfrântă
Cu oastea-i de voinici pe Turci așteaptă;
Pe el nimica nu-l mai înspăimântă,
Ci totu'l rânduind, el se îndreaptă
În contra păgâneștilor armate
La sânge de creștin întărâtate.

5. *Vlad socotește că Țigani ar putea fi Turcilor de folos.*

El duce'n munți mii care cu bucate;
Femei, copii, moșnegi făr' de putere
Se duc lăsând în voia sorții sate...
Și toate câte sânguința cere
Spre apărarea țării, Vodă face, —
Dar lui un singur lucru nu-i prea place.

Pe=acele vremi în Țara Muntenească
Era belșug cuprins de proastă lae,
De viță tuciurie țișănească,
Ce nici cu arme bune la bătaie,
Nici altfel n'aducea folos în țară,
Ci mai vârtos era o grea povară.

Chitise Vlad de mult o rânduială
Cu=aceste lăi de robi să facă ;
Ci'ntâmpină prea mult cârteală ;
N'au vrut boerii asta să se facă,
Ba popii au strigat și sus și tare
Că ei trăiesc pe=a robilor spinare.

Lăsase treaba pe=altă zi mai bună.
Dar Vodă Vlad acuma se socoate
Că vremea e sosită ca să pună
La bună rânduial' acele gloate, —
Măcar că ele n'or putea s'ajute,
Ci dela rău să fie strâns ținute.

Țiganii au adesea minți istețe,
Ei drumurile'n munți știau pe toate
Și lesne=ar fi putut să dea povețe
Vrăjmașilor ce=ar fi trecut prin sate.
Cu drept cuvânt aceasta i se pare
Lui Vodă Vlad a fi greșeală mare.

Prin ei el ar putea cădea'n robie
Pe veci de veci, deoarece Sultanul
Ar fi aflat tot ce doria să știe, —
Că'n totdeauna=i mult fricos Țiganul,
Și=apoi de vină nu e numai frica :
El n'ar putea să tăinue nimica.

6. *Vlad Vodă face oaste din toată Țigănia.*

De=acestea vrând să se ferească dară,
Găsi o mijlocire minunată :
Să strângă toți Țiganii de prin țară
Și=alcătuind cu dânșii o armată,
Depart, într'un loc retras s'o fie, —
Și tot ce s'ar petrece să nu știe.

Poruncă dete deci, în orice parte,
Țigani la un loc să se adune,
Dela *Cetatea Neagră* nu departe,
Intre-*Alba* și *Flămânda*, precum spune
Pe scurt la Cronic și pe larg Hârtoaga
Găsită'n mănăstirea din *Zănoaga*.

Destul că, peste puținele zile,
Acolo toată Țigătimea'nfinse
Buluc de corturi pline de copile.
Apoi încinse armele ne'nvinse
Și toată cioroiasca lor armată
Jură lui Vlad credință necurmată:

Și Vodă zise: fiecare ceată
Să iasă mai în față, la priveală,
Să vadă Țigătimea cum e armată
Și-apoi, cum trebuie, cu rânduială
Să treac'asa gătiți de lungă cale
Pe sub privirile Măriei-Sale.

O, sfântă Muză!... Pieptul fă-mi-l tare
Și arămește-mi cât mai bine glasul,
Să cânt a cetelor înflăcărare,
Pe când viteze ridicară pasul, —
Vrând mai presus de neamul lor să fie,
Să-i poată lumea ține'n vrednicie!

Intăi și'n fruntea tuturor purceasă
Chiar *Guliman* cu cetele-i ne'nfrânte:
Vestiți ciurari și buni feciori de casă;
Amar de cel ce-ar vrea să-i înfierbânte!
Trei sute-s, numărați mai pe'ndelete,
Dar fără danci, făr' de muieri și fete.

Purtau pe umăr arme'ngrozitoare:
Furcoaic groase, mari și lungi, de șatră,
Având la vârf oțele lucitoare;
I-ar fi svârlit pe dușmani de pe vatră
Cu multă ușurință hăt-departe...
Și-atunci să fi văzut la capuri sparte!...

Cât despre Voevodul lor... e mare!...
E *Guliman*, voinicul treaz mereu.
De nu s'ar prăpădi, din întâmplare,
In luptă se va bate ca un leu.
Ca și-alții mulți el n'o să stea pe spate,
Ducând doar grija trăistii cu bucate!

Indată'n urma lor mergeau nainte,
Armași și'n rânduri întocmite bine,
Zlătarii de inele și de ținte,
La număr două sute . . . Inșă cine
li duce și le este lor povață ?
E tânărul *Parpanghel*, mândră față !

El doară se'nrudea în dreaptă spiță
Cu *Zânadel*, al cărui nume mare
Și-a căruia strălucitoare viță
Domnise'n țara Soarelui-Răsare.
Deci moșii lui dintru'nceput domniră
Pân' ce'ntro zi regatu=și prăpădiră.

Căci *Gingis-Kan* cu hoardele=și barbare
Bātu pe=un *Zânadel* și mi=l supuse ;
Acest învins avea o țiuțoare . . .
Un vechiu strămoș de=a lui *Parpanghel* fuse
Feciorul ei și=al unui rege mare !
Și=avea talent cu multă'mbelșugare :

Că cel mai bine el cânta din gură,
Și la lăută mân' avea isteată,
Se pricepea la orice 'nvățatură, —
Incât plăcea boerilor de viață.
El decât toți zlătarii e mai mare
Și mândru merge'n fața lor călare.

Iar dup'aceia ce=și urmau în spate,
Mergând la rând tot câte șase=șase
Și toți cu fețe supte și=afumate,
Venea la urmă gloata ce rămase
In pielea goală=goală=golișoară
Lucind sub zări ca un penis de cioară.

Purtau, drept arme, grele buzdugane
Și ghioage groase, bine țântuite, —
Că toți erau voinici, groși la ciolane,
Cu părul încâlcit, bărbi răzvrătite,
Cu haine lungi sau scurte, învârstate,
Când rupte'n mâneci, când croite'n spate.

Cu pașii rari, formând a treia ceată,
Inalții căldărari și ei veniră,
Toți cu căciuli și barba afumată.
Tăria mânei lor pe toți îi miră :
Ei pot tăia'n arămuri ca'n șindrile
Și pot răbda de foame patru zile.

Drept arme bune ei purtau ciolane
De cal sau bou, dar bine ferecate.
Ce-ar fi tocat ei tivdele dușmane! . . .
Erau conduși cu multă demnitate
De *Balaban* cel mândru ca un pașă, —
Din moși-strămoși tot neam de bulibașă.

A patra ceată, care vine'n urmă,
Sunt groși ferari ce au baroase,
Și cărbunari ce sfada nu și-o curmă.
Drept arme aceștia poartă niște coase
Pe niște drugi puternici așezate
Și'n chipul lănciilor ferecate.

În fruntea lor, *Drăghici*, un om cuminte,
Bătrân, căci veacuri multe el văzuse,
Dar nu-i lipsea din gură nici un dinte,
Și-un fir de păr din cap lui nu-i căzuse;
A șaptea oară și-a luat muiere
Și încă tot se mai simțea'n putere!

Avea taman trei sute oameni ceata,
Aleasă pedestrime, fiecare
Mergând voios și-orcând de luptă gata . . .
Purtau cu dânșii lucruri de vânzare:
Cuțite, foarfeci, secere și zale, —
Duceau doar lipsă numai de parale.

Venir' apoi în șiruri, cum se cade,
Toți Lingurarii cu securi pe spate;
Sunt bine îmbrăcați; cu barba-rade, —
La brâu ei duc tăioase barde late,
Putând cu ele ori ce lemn să taie,
O armă de temut și la bătaie.

Povața lor cea bună, vrednic jude,
E *Neagul*, căruia-i plăcea dreptatea;
De mulți ani însă dreapta lui n'aude.
E cel mai strașnic meșter de covate,
De scafe, de căușe și cuiere,
De linguri, de răvare și tăiere.

Au cine poate spune cum se cade,
Ce mult nălțată lume-acuma vine?
Oh, Apoloane, tu, iubite bade,
Șoptește-mi ce să zic să fie bine,
Că fără de înalta-ți inspirație,
Să spun ce văd, nu cred că sunt în stare!

Venea'ntr'o ceată de aproape=0 mie
Băiașii, — aurari li se mai spune ;
Ei au cea mai distinsă meserie.
Armura lor curat că e minune :
In stânga, lăncii bine ascuțite ;
In dreapta, scurte săbii oțelite.

Pe=aceștia cu multă fală=i duce
Io Tandalèr, un barosan, cu care
La luptă nu vrea nimeni să s'apuce,
Așa=i de inimos!... Așa=i de tare!...
In viața lui el n'a știut de spaimă, —
Că=i văr cu dracu, lumea îl defaimă...

La urmă'n cete groaznic vălmășite,
Mergeau Lăieșii și Goleșii droaie,
Armași cu ghioage groase nestrujite,
Cu pari de gard, cu bețe ori cu maie ;
Femeile purtau copii în spate,
Sau goi de tot, sau goi pe jumătate.

Pe dânșii *Corcodel* avea poruncă
Să=i îndrumeze'n bună rânduială ;
El cel mai bine bobii îi aruncă ;
Prin vrăji ce știe, oameni mulți înșeală ;
Ori cine ce=ar fura, el totul știe,
Căci e tocmit la diavol cu simbrie.

7. *Vlad Vodă vorbește Țiganilor.*

In cronica din Cioara=i lips'aice, —
In schimb în pomenita mult Hârtoagă
Ni se păstrează'ntreg, printr'un „se zice“,
Cuvântul spus de Vlad la oastea'ntreagă,
Când, după ce mi=i așeză'n cunună,
Le=a fost grăit această vorbă bună :

„Ia'n ascultați, voi, cioare blestemate !
„Din voi făcut=am armie măreață,
„Cu arme tari și care cu bucate !
„Să nu=mi stați Pică=pară=mălăiață,
„De vreți să căpătați din parte=mi toate :
„Moșii, pășune și bogate sate !

„De-acuma'n colo, ca pe toți țaranii
„Din mândra și bogata noastră țară,
„La fel vă voi avea pe voi Țigani,
„De nu-mi veți face obrazului ocară!...
„Deci trebuie, pe lângă alte cele,
„Să știți aceste vorbe ale mele :

„Pe drumul : *Bărbătești spre Inimoasa,*
„Acolo este-un loc, *Spăteni* se chiamă ;
„Acolo Țigătimea, zdrențăroasa,
„Va tăbără, dar va lua de seamă
„Ca nici un pic, în viață, nici odată
„Dela porunca mea să nu s'abată !

„Să știți că Turcii sunt acuma'n țară,
„Că peste tot ei satele le pradă...
„Dacă fugiți, v'așteapt' o soart' amară!...
„Ci mai vârtos să tăbărâți grămadă
„Pe ei și cu cerească'nflăcărare, —
„Căci altfel nici n'aveți scăpare!...

„De-aceea eu, ca iubitor părinte,
„Stăpân al țării, v'am dat vouă arme
„Să v'apărați, de veți avea și minte,
„Ca nu cumva dușmanul să vă sfarme!
„De-ar ști că Țigănia-i nearmată,
„Pe toți el v'ar distruge dintr'odată!

„Luafi aminte bine fiecare,
„Că altfel vi s'agață prin cojoace
„Ne'ndurătoarele păgâne ghiare.
„Și-atunci... ce veți putea voi face?
„Deci, dacă Turcul vrea ca să vă bată,
„Să nu'nlemniți cu gura larg căscată!

„V'am înzestrat cu fel și fel bucate :
„Legumă, vite, mult belșug de poame,
„Trei mii slănine bine afumate,
„Să nu răbdați în tabără de foame!
„Zăr mult, și lapte acru, și răchie,
„Ca mult mai dragă oastea să vă fie!

„Și-am pus pe lâng'acestea și făină
„De mămăligă, care multe sute,
„S'aveți belșug la prânz ca și la cină,
„Și-o mie căzi cu urdă bine=umplute, —
„Deci, veți lua cu voi de sârg aceste
„Și veți pleca de-aicea fără veste.

„Incingeți-vă armele viteze
„Și voinicește mergeți înainte ;
„Dar nimeni dintre voi să nu cuteze
„In urmă a rămâne... țineți minte :
„Acela cată negreșit să moară,
„Ucis fără de milă ca o cioară!..

8. Țigani cer apărare contra hoților.

Atuncea într'o gură gloata zisă :
„Om mulțami prea mult Măriei-Tale,
„Dar mai vârtos de toate pentru clisă¹⁾)...
„Să vie numai hăia cu cealmale,
„Să dea ochi cu-a noastră Țigănie,
„Să-i facem noi tocană'n bătălie!..

In urmă apucă Drăghici voroava :
„Prea luminate Domn!.. In țara toată
„Ți-a răzbătut în ori ce colțuri slava!
„Nu cred că este cineva să poată
„Călca poruncile Măriei-Tale,
„Nici cătuși de departe să te'nșale!

„Dar, să ne ierți, Măria-Ta! Se zice
„Că de tâlhari sunt drumurile pline, —
„Noi... n'am voi s'avem cu dânșii price...
„Am vra să fim cu toată lumea bine!..
„Ni-i frică, zău, să nu ne ciopârțească,
„Sau chiar ucigă, laia tâlhărească!..

„Rugămu-ne Măriei-Tale foarte
„Ca să ne dea pe drum o bună pază,
„Oșteni dă hăi ce frică n'au dă moarte!
„Să nu se piarz'o hoaste-așa vitează...
„Șă... dac'ar hi domnească hândurare,
„Ho doi sutari oșteni ajung îmi pare!..

Lui Țepes-Vodă nu-i păru streină
Această rug'ăsa de țigănească ;
La drept vorbind, ea fu de sfaturi plină ;
Deci, el a rupt din garda lui domnească
O sută călăreți ca să-i petreacă
De zor pân' dincolo de Valea-Seacă.

¹⁾ Slănină.

In cântece de drâmbă și-alăută
Plecat-a Țigănimea cu=ale sale,
De=ostași fiind întocmai petrecută
Pân' dincolo de hotărâta vale.
Deci, iată ce Hârțoaga povestește,
In cronic însă nu se pomenește.

9. *Vlad hărțuește pe Turci.*

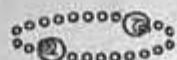
De=acuma'ncolo cele ce urmează
In cronică la fel sunt însemnate ;
Deci, ori și cine va putea să crează
Acestor întâmplări adevărate
Ce se vor povesti de=acu'nainte, —
De nu cumva și cronică ne minte.

In timpu'acesta însă'naintară
Dușmanii din izbândă în izbândă.
Dar Vlad cu oastea arse totu'n țară.
Turceasca oaste a rămas flămândă.
Iar dac'o ceată dintre ei prindea,
De=adrepul negrei morți o trimetea!

Precum un lup flămând sub tufa deasă
Se târâie pe=ascuns și ceasuri zace,
Iar când prin față=și trece turma grasă,
Pe cea mai bună dintre dobitoace,
De=o vede c'a rămas însingurată,
Asupră=și sare și=o sfâșie'ndată, —

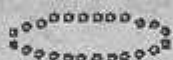
Așa și Vlad urmează oastea mare
Și, dacă vede cete despărțite,
Pe ne=asteptate peste ele sare
Din locuri bine=ascunse și dosite.
Așa el sfarmă trudele păgâne,
Că nici un Turc în viață nu rămâne.

Sultanul nicăeri Român nu vede,
Dar nici de cetele pierdute știe ;
Mereu nainte, neoprit purcede
Spre Capitala ce=și și ea pustie.
De=aceasta se miră Sultanul foarte,
Dar nu mai vru să meagră mai departe.

CÂNTUL AL DOILEA

*Un biet strein cu mintea tulburată
Pornește'n larga lumé'ñ pribegie, —
Iar Țigănimea noastră înarmată
Trimite lui Vlad Vodă o solie
Să-i ceară lui o cale mai scurtată
Și câte trei popasuri dintr'odată.*

1. *Becicherec Iștoc.*

La ce slujește capul când nu-și minte ?
Că răul tot pe cap atunci s'abate.
Să cugești bine și să fii cuminte,
Altfel te duce vântul ce te bate
Și-ai sorși să cazi adânc în rătăcire,
Să nu-ți mai afle nimenea de știre.

Becicherec Iștoc din Urum-Haza
Râvnea la mari isprăvi de vitejie ;
Din Murez l-a pornit odată piaza,
Așa chiar cronicul din Cioara scrie.
Mănat de soartă'n Țara-Muntenească,
El se'ntâlni cu-armata țigănească.

Era baron și-avea moșii întinse,
In piept simțea că-și nobil cum se cade ;
Un dușman însă ură-asupră-și prinse
Și-și spuse : barba și musteata-și rade,
De nu i-o sta'n puteri să-și dovedească
Lui Iștoc că-și de viță cioroiască.

Deci merse-acasă : „Tată, mie-mi pare
„Că nu tu m'ai născut, ci poate-un crai,
„Sau cine știe poate ce Domn mare,
„Că nu mă trage așa spre mălai, —
„Și pentru mămăligă n'am plăcere ;
„Doar gura mea numai plăcintă cere !“

„Haci morre mo !“... Bătrânul-și spune-aparte ;
„Haci mo ! :... Că doărră nimenea nu știe
„Că Bunul tău era cârpaci dă ciurre sparte !...
„Dăstul că-ți las eu hastă nemeșie !...
„Să-ți tacă flioanca haia nespălată
„Șă nu mai întreba cin' ți-a fost tată !... ”

„Nu trebuie să știe hastă lume
„Că eu cântai la Curte¹⁾ din vioară...
„De-o hi să morr, eu am să spun anume
„Că vița noastră e din haia țară,
„Iar pielea dacă ni-și precum se vede,
„E că din Negru-Vodă ea purcede !

1) Curtea împărătească de la Viena.

„Hei, fătul meu!... li știi p'alde Vintilă?...
„Ei, cari acum se fin dă viță mare, —
„Bunică-său cerșea pă uliți milă!...
„La Curte însă, printr'o hântâmplare
„A prins acolo slujbă'n pitărie...
„Șă'n urmă l-au plătit c'o boerie!...

„Hurmașii lui acuma, se'nfelege,
„Ei zâc la toți că neamul lor purcede
„Din Balambir, întâiul mare rege
„Al Hunilor!... Deci, după cât se vede,
„Tot nemeșul va căuta să se rudească
„La ho famelie așa domnească...

„Dă ce și-a noastră nobilă prăsire
„Să n'o luăm și noi dă hăt-dăparte?...
„Dă spița noastră toți or să se mire!...
„Măcar că nu știu eu prea multă carte,
„Nepoși și strănepoși or crede doar pe moșul
„Ș'or ști că Negru-Vodă li-i strămoșul!

„Că eu, când stam în Țara Muntenească,
„Am auzit de la Români odată
„Că Negru fu famelie crăiască
„Șă s'a născut dă'n viță luminată, —
„Ș'a fost viteazul hăl mai mare,
„Domn liber dă la munți și pân' la Mare!

„Numai așa va crede fiecare,
„Văzându-ne cu pielea tuciurie,
„Că neamul nostru început își are
„La Negru-Vodă, și-o spun hasta fie,
„Iar tu s'o spui vartos la hăia toți,
„Copii în de copii și strănepoși!“

2. Prin citit Becicherec și-a tulburat mintea.

Deci Iștoc n'a putut decât să creadă
Povestea asta bine însăilată.
Mai demn de-așa strămoș ca să se vadă,
El totuși pregăti de drum și'ndată
Se duse la *Tismana*'n Mânăstire
Ca să se'nobileze prin citire.

Citi Psaltirea toată și'ntr'o toamnă
Știu pe dinafară multe leasuri;
La cânt simția natura că-l îndeamnă...
Cânta de=odată'n câte șase glasuri!...
Dar mai vârtos citea'n Alixândrie
Isprăvi de strălucită vitejie.

Cu=acestea'n mintea lui s'amestecară
Zeci de povești pe care le=auzise
Cântate de orbeți la târg de țară...
Pe=acestea el le=avea la sine scrise!
Viteazul *Mârza* și *Iovan*, *Iovița*
Cel drăgostit cu *Ana crâșmărița*.

Apoi *Novac*, *Baba-Novac* cel tare,
Și *Roman*, cum și *Goia* nerănitul
Și mii de alți viteji de neam, pe care
Lui i=i cântase *Danciul*, mult vestitul.
Acești voinici juraseră să poarte
Un crud război cu *Turcii* pân' la moarte.

Și se visa făcând năzdrăvăni,
Prin munți și nori că se lupta cu zmeii;
Aprins de'nchipuite dușmăni,
Visa că'n peșteri se lupta cu leii...
Sfios în ceas de pace'nchidea geana
S'o vază pe *Ileana Cosânzeana*...

Gândea la o iubită *Anghelină*,
O fată scumpă ce i=a fost răpită...
Dar nu=i găsea ei nici un pic de vină!
Cu gândul cald și inima rănită
O așteptase mult de=atunci încoace...
Mai e?... Și unde-o fi?... Și ce-o mai face?...

Gemea 'ntr'ascuns, sărmanul, de durere,
Iar pieptul tot simțea că=i numai rană;
Ar fi plecat prin lume și'n tăcere
Ar fi zdrobit o soart' așa dușmană,
Care=i ascunde visul drag sub ceață...
Ades gândea să plece chiar din viață!...

Da'n urmă se'mpăcă și'n gând își puse
Să nu se mai însoare niciodată;
O viață singură și tristă duse
Pân' ce o vreme prea ne'nduplecată
Li înflori pe tâmpile albe fire...
Dar mintea lui rămase'n rătăcire.

3. *Becicherec pleacă în căutarea Anghelinei.*

La ori ce fapt Iștoc era un om cuminte ;
O boală'n pieptul lui adânc e'nchisă,
Ce nimeni nu i-o va fi scos din minte :
Credea că Anghelina lui e'nchisă
De-un zmeu într'o puternică cetate
Din care numai el o poate scoate.

Adânc înfierbântând a sa gândire,
El s'a convins că doar prin vitejie
Va'nvingea zmeilor drăcească fire ;
Citise bine și'n Alixândrie
Cum Alisandru s'a bătut cu racii, —
Și doar aceștia s mai răi ca Dracii !...

Și cu furnici și câte alte bale !...
Pe toate astea el, sau cu putere,
Sau și cu sfat le-a fost urnit din cale.
Acestea se'nvârteau mai cu plăcere
Prin mintea lui și-așa destul bolnavă.
De mult doria să facă o ispravă.

Neconținut gândea la cum s'ar face
Erou cumi fură cei de-odinioară, —
Un scut puternic, za și coif să'mbrace
Și rătăcind așa din țară'n țară,
Și lupte dând cu raci și cu furnice,
Pe regi streini din tronuri să'i ridice.

Acum prilejul se ivise bine,
Căci prin Țigani el auzi cuvântul
Că Turcul cel puternic tocmai vine,
Că nimenea nu i-a curmat avântul...
Deci toate șapte inimi și le-aprinse
Și'n mare grabă armătura și prinse.

Intâi cămașa grea de za și-o pune, —
Pe care tată-său o cumpăraseră
La un telal în vremuri vechi și bune ;
Se vâră'n umbra chivărei miștoase ;
Ce fu purtată la încoronare
De craiul Iorgovan cel Mare.

De-a stânga'ncinse-o pală ruginită
Ce stase-un veac sub strașin' aruncată ;
Era în teacă tare'nțepenită
Și de rugină peste tot mâncată.
În ce privește marea=i greutate,
Un om mai slab de-abia=ar fi duso'n spate !

Această spadă o purtase Hanul
Într'un război pe care'n munți îl dase ;
Dar, rupt de'nvins, a trebuit, dușmanul,
Cu oastea=i moartă, spada'n câmp s'o lase.
De cineva din țărnă dezgropată,
Baronului pe-o pipă=i fuse dată.

Această armătură minunată,
Cu multă greutate și-o'ntocmise.
Cu lancea și cu scutul, dintr'odată,
O mare greutate se ivise.
O lance și-un Țigan i=ar fi făcut,
Dar ce te faci în luptă fără scut ?

Cum gânditor stătea'n bucătărie,
Frângându=și mintea fel și chip să facă,
Îi sare'n ochi capacul de fipsie
Pe care=l meștereste și=l îmbracă
Pe cotul stâng, în timp ce'n dreapta ține
O lungă luncie călită bine.

4. *Sluga lui Iștoc ar vrea să'mpedice expediția.*

Avea o slugă foarte credincioasă,
Cu numele de Bucur și pe care
De mic copil în slujbă și=l luasă ;
Era un om mărunț, dar foarte tare
Și mai cu seamă meșter la cuvinte ;
La seama lui avea prea multă minte.

Baronul, deci, i=a fost strigat îndată :
„Hei, Bucur, adă Ducipalu'ncoace !
„Apoi și tu de drumuri lungi te gată !“
Dar Bucur îl privește mult și tace
Și'n urmă=și pune palma veste gură,
Privind mirat la vechea armătură.

Zâmbind șiret în urmă zise : „Bine !...
„De nu mă'nșel, ca ceia din poveste
„Vom trepăda prin multe țări streine,
„De zmei spurcați să mântuim neveste !
„Cu=aceste arme=asa de'nfricoșate,
„Ce zmei?... Pe draci îi poji, stăpâne, bate !”

Becicherec Iștoc e mândru'n sine ;
La vorbele lui Bucur nu ia seamă,
Ci cată să se'mpodobească bine,
Voios privește scutul lui de=aramă, —
Ii place mult !... Iși face Bucur cruce
Și trist de tot se'ntoarce și se duce.

„Nu=î bună asta“=și zise el în sine ;
„Iar duhurile rele=l împresoară !...
„Săracu !... Zău, nu=mi pare bine !...
„Așa făcnit n'a fost decât odinioară !...
„Sau poate pe=Anghelina vrea s'o cate...
„Pe capul meu aceste=s mari păcate !

„Da' cum să pot pleca de lângă tine
„Mult scumpa și mult dulcea mea Sămzeană ?...
„Să plec și să te las ?... Ba nu !... Mai bine
„Ia să mă'ntorc la el să=î spun curat
„Că mâini cu tine eu voi fi'nsurat !...

„De mă silește el să plec de=acasă,
„La cea dintâi prăpastie adâncă
„M'arunc în ea !... De viață nu=mi mai pasă !...
„Ori capul mi=l zdrobesc de prima stâncă !...
„Stăpâne dragă, tu să știi aceasta,
„Că pe=al tău suflet voi lăsa năpasta !...

„La urma urmei, dacă e, stăpâne,
„Și treaba de=î cu=adevărat zorită,
„Fă tu ca nunta noastră să s'amâne
„Și eu sunt gata'n ori și ce clipită
„Să te urmez nu numa'n țări streine,
„Da' merg și'n cer, și merg și'n iad cu tine !”

Cuprins de visele=î infumurate
Ce zice sluga el de=abea'nțelege ;
Cu greu din teacă spada el și=o scoate :
„Sămzeana cui mi te=a adus în lege !”...
Lui Bucur ușa nu=î mai pare largă,
„Cu=atâta grabă către grajd aleargă.

5. *Becicherec și Bucur pornesc la drum.*

Zăcea în grajd un armăsar bătrân
Al cărui păr din vremuri se rărise ;
Cu greutate mai rodea la fân,
Dar Iștoc Ducipal și-l poreclise.
Așa în vechile istorii scris e
Că Alisandru calul și-l numise.

Pe acesta Bucur înșeuat l'aduse
Și-atunci stăpânul n'a mai zis nimică, —
Ci lucrurile lângă șea le puse ;
Și prinse lancea'n mâna sa voinică
Și s'aruncă pe cal apoi vârtos . . .
Dar Ducipaluși lasă capul jos !

Iar Bucur se sui pe-o iapă sură
Pe care'n vremuri vechi o călărise,
Pe când o dragoste fără măsură
L-a dus la Anghelina la'mpeșit . . .
Un sfert de veac trecu din vreme,
Dar Sura n'a putut să mai se'ntreme.

Ca unui cavaler din vremi uitate
Baronul Iștoc scut și lanceși dasă, —
Iar Bucur cu priviri înlăcrămate
Plângea : „Rămâi, Sămzeano, sănătoasă !“
Luară'n lung Hașegul de-a călare
Și s'au trezit la munții din hotare.

6. *Țiganii n'au spor la drum.*

A sta cât mai pe-aproape de bucate
E grija Faraonilor în viață ;
Ziceau că nu merg ei pe nemâncate,
De oarece simt amețeli și greață.
Iar după ce mâncau, puneau pricină
Că după masă trebuie hodină.

Așa de-abia făceau pe zi o milă.
De-aceasta se'ngrijă *Drăghici* odată ;
El îl chemă la sine pe *Ciurilă*, —
Și cum spre tihnă ziua fuse dată :
„Ia du-te moo, șâ străgă să s'adune
„Toși Vozii, toate fețele mai bune !

„Că lucruri mari ham eu dă zâs șâ multe
„Șâ sfaturi le voiu pune dinainte,
„De-or vrea hăi Voevozi ca să m'asculte, —
„Ș'or să m'asculte d'au o țarr dă minte!“
Ciurilă mi se'ntoarse spre mulțime
Strigând s'auză'ntreaga Țigătime :

„Tot homul, moo, s'auza și să știe
„Că moș Drăghici să țin la voi mă mână:
„Toți Voevozi'n cort la el să vie,
„Cu ei șâ toată fața care-mi mai bătrână!...
„Că multe hare dânsul să vă zică!...
„Hai iute moo!... Grăbiți moo!... Tu-l pă chică!“ ...

7. Vorba căldărarului Ghiolban.

Cum s'auzi strigarea'n Țigănie,
Se și'ntocmi o mare-adunătură:
Era de față murga boerie
Și toți acei bătrâni cu barbă sură.
In rânduri dese stară jos turcește,
Iar moș Drăghici cam astfel le grăește :

„Voi toți, bărbași și oameni d'omenie!
„Dă mult am vrut ca să v'aduc aminte
„Dă helea care-mi împlă'n cuget mie,
„Iar dintre toate ha de mai nainte
„Imi pare că ar hi ahastă treabă:
„S'o cam tulim la cale mai dăgrabă!

„Că dac'om tot umbla durmind pă cale
„Cum o făcurăm noi cam pân' hacuma,
„Aducem supărări Măriei-Sale
„Și-apoi ne taie, moo!... Mânca-v'ar ciuma!...
„Ne taie, mo, de-ar hi să înțeleagă
„Că voi durmiți cu săptămâna'ntreagă!

Aici Ghiolban, un căldărar, începe,
Măcar că moș Drăghici nu terminasă:
„Toți cei ce vor de-arșiță, ca să crepe,
„Grăbească-se, că mia nici că-mi pasă!...
„Doar n'o să merg așa, de-a'nădușâta,
„Să tot mai hie Vodă înc' atâta!...

„Iar dacă vrei să faci cum oiu spune,
„Să știți c'om nimeri-o mult mai ghine;
„Să ne arătăm lui Vlad cu plecaciune
„Zăcându-i că puterea nu ne ține
„La drum așa de lung, să se mbuneze
„Și calea spre Spăteni să ne-o scurteze!

„S'arate Vlad a sa domnească milă, —
„Să facă el așa încât să fie
„De aici pân' la Spăteni numai o milă;
„Și să-l rugăm să deie slobozie
„Să facem numai trei hodini odată!“
Aicea vorba lui a fost curmată,

Căci Avel a strigat cu gura toată:
„Ahasta-i sfat mo!... Ahasta-i minte!“...
Intreaga lume-acolo adunată
A laudat o vorb' așa cuminte.
Indată deci cu toții așezară
Ca solii să pornească până'n seară.

Și tot atunci ei mai hotărâră,
Așa cum moș Drăghici fu de părere,
Ca tot să mergă, dar așa o țară;
Și ca să fie drumul cu plăcere
Și'ndemn să aibă negrele armate
Au pus nainte care cu bucate.

Bătrânii socotiră nțelepțește
Că gloatele silite doar de foame
Vor căuta să mergă bărbătește, —
Flămândul pânțece să și-l înframe.
Mărețul sfat cu-aceasta se și sparse;
Tot insul către cortul lui se'ntoarse.

8. Vlad ascultă ruga Țiganilor.

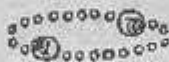
Chiar în aceeași zi plecă solia;
A fost făcută ea din două fețe
Cum nu mai avusese Țigănia
La gânduri și cuvânt istețe:
Intăi fu Gârdea cel cu gura strâmbă,
Apoi Găvan, bun cântăreț din drâmbă.

Făcură bieții cale multe zile
Pân' ce dădură doar printr'o 'ntâmplare
De străjile lui Vlad lâng'o movilă.
Ostașul i'ntrebă: „Ce vreți voi cioare?”
Iar dacă dela ei cuvântul auziră,
Spre Tepeș-Vodă=i și povăfuiră.

Acesta cu puține vorbe zise:
„Întoarceți-v'acasă'n bună pace!
„Și ziceți că'ntr'a mea poruncă scris e
„Că chiar de-acolo, unde-acuma zace
„Spre hodinie mândra Țigănie,
„Până'n Spăteni o milă va să fie!”

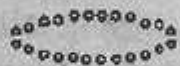
Cu=acest răspuns bun, falnica solie
Cât mai în grabă înapoi purcese
Drept către înarmata Țigănie,
Ce, dela locul unde rămăsese,
Depart=acum mergea pe apucate,
Că nu vrea să rămâie de bucate.

Când auziră vorba milostivă,
De chiot plină fu întreaga zare;
Strigau cu mic și mare de=opotrivă,
Pătrunși adânc de=o bucurie mare;
In ziua=aceia pân' târziu pe sară
Tot în adins băură și mâncară.

CÂNTUL AL TREILEA

*Zeița răului, Urgia, vede
Acestea toate și mi se'ntărâtă ;
Pe dată la Satana se repede,
Din Iad îl scoate iute și-amărâtă
Armata figănească i-o arată . . .
Rău lui Parpanghel cărțile i-arată ! ..*

1. *Urgia se'nfurie și cere ajutorul Satanei.*

O, dacă oamenii ar ști că cine
E sincer, neviclean și cu dreptate,
Și nu poștește altor de cât bine, —
Acela are=a vieții bunătate!
Dar omul numa'n rău vrea să se'ntreacă
Și'n van o viață cată s'o petreacă.

N'ar fi bătaii și mai puțin războaie,
Nici pizmă, clevetiri, sau dușmănie....
Nici om pe om n'ar sta să mai despoaie
De viață, de parale, ori moșie!
Nici n'ar striga țăranul cu plânsoare
Că Domnii beau din crunta lui sudoare!...

Ar fi murit *Urgia* blestemată,
Acea ce pe oameni răi îi face!
Ea pune jar pe mintea'nferbântată
Și=omoară'n inimi ori ce pace, —
Ea viața noastr'o face mult amară,
Tot ea de timpuriu ne și doboară.

Acolo sus, în noapte, hăt departe,
Intr'un văzduh cuprins de'ntunecare,
E un pământ, așa e scris la carte,
Din *Căpcăuni* și mai în depărtare;
Se dau acolo lupte necurmate
Pe câmpuri largi și'n veci de veci uscate.

Acolo zâna cea mai rea clocește;
Ea sfâșie'n bucăți ce=i cade'n mână,
Topind pe=acel ce nu păcătuște,
Pe viscole rusești ea e stăpână.
Balauri și=alte fiare'nveninate
Slujesc etern pe=această Răutate.

În jufărul ei pământu=i fără roadă,
Căci ploi de cad, pe dată ele'nghiață.
Prin aer zboară păsări mari de pradă
Care se luptă greu în neagra ceață
Plufind sub zările nemerniciei...
Aceasta=i țara tristă a Urgiei.

Privind de sus, din cuibul ei, la toate,
Văzu că'n zări departe se'narmase
În contra Turcului acele gloate
Cu sulife, măciuci, ori coase.
Dar n'a surâs când a văzut Urgia
Că ține rânduială Țigănia.

În spate și prinse aripi de furtună
Și ca un fulger drept în Iad coboară;
Pe unde trece șueră și tună,
Încât pe Draci i'mpinge și-i doboară.
În fața lui Satan ea stă semeață
Și-l muștră și-l amenință pe față:

„Satan spurcat, tu ești al meu părinte!
„Sunt fața dreapt'a ta și-a nebuniei!
„Dar unde și e nebiruita minte?
„Cum poți răbda atare mișelie?
„Țigani contra Turcului se scoală,
„Iar tu te-apuci pe-aici de zbenguială!

„Te'ntinzi și caști chiar fără nici o grijă,
„În timp ce Vlad pe Turci batjocurește;
„Cu tunul le vorbește'n glas de schijă
„Și'n țepe creștinești îi schingiește!
„Ba lași și pe Țigani să-i înarmeze,
„Din ei să facă suflete... viteze!

„Il lași pe Țepeș-Vodă mult în pace?
„Sub ochi, să știi, îți va sfărma coranul!
„Și fără Turci cu Iadul ce vei face?“
A fiert în pieptul lui Satan catranul:
„Sunt tot Satan, acel ce-odinioară
„Pe Dumnezeu cercat-a să-l doboare!“

2. Satan vede ce se petrece în Muntenia.

Din Iad Urgia s'a și'ntors pe dată,
În vreme ce Satana ca un vânt,
Sau ca din arc o slobodă săgeată
Sbură de-a curmeziș către pământ.
Și oamenilor s'arătă afară
În chip de fum amestecat cu pară.

Iar după ce a lumii răsuflare
Spre Necurat țâșni să-l izgonească,
Gândi c'ar fi mai bine la răcoare ;
In fel și chip chiti să isbândească :
Să vadă tot ce'n lume se frământă,
Dar făr' a fi zărit de straja sfântă.

Știa Satana bine că, afară
De ceata îngerilor păzitoare,
Care'mprejurul lumii veșnic zboară,
Mai e și Sânt=Ilie, care are
Asupra lui o pază foarte bună
Și=ori unde=l vede'ndată=l și detună.

Deci, își ascunse oasele=i păgâne
In pâclă neagră, soare să nu=l vază,
Căci este scris în cărțile bătrâne
Că n'ar putea să simt'o caldă rază ;
Astfel ferit, sbură prin înălțime
Vicleanul Tartor nevăzut de nime.

Cum vulturul care=i silit de foame
Jur împrejur până la nouri sboară,
Ochește câmpi, păduri, grădini cu poame,
Cătând cu de=amăruntul, doară=doară
Va oblici o mortăciune'n zare,
Ori alt vânat să=l aibă de mâncare, —

Așa Satana'n rele împetrită
A și zvâcnit de=odată'n înălțime ;
Ca fulgerul văzù într'o clipită
Pământul din ocean până'n Rusime ;
Privi pe oameni mîncători de pâne,
Dar și pe Căpcăuni cu bot de câne..

De=acolo el văzu nenumărată
Turcească gloată cum prădează
Și cum Muntenia o arde toată
Și nimeni împotrivă nu cutează ;
Se bucură vicleanul foarte'n sine
Și moarte jurui la oști creștine.

Spurcatul Tartor pricepu de'ndată
Cam unde Țigănimea ajunsese.
El o văzù pe drumuri deșirată,
Dar fruntea de Spăteni s'apropiase..
Pe=Ucigă=l Toaca firea rea l'imbie:
Ca să le facă lor o mișelie,

3. *Satana-și bate joc de Țigani.*

Era'ntr'o zi sortită la hodină
Țigani pâlcuri stau pe lângă vetre ;
Cu vorba lor domoală și senină
Bătrânii stau de sfat pe lângă șetre.
Grăiau de vremuri vechi de vitejie
Și mai cu seamă despre bătălie.

Chiar *Vodă Guliman* avea cuvântul
Și sfătua'n deplină'ncredințare
Că, dacă ei făcură jurământul,
Va trebui să țină pază mare
Și lucrurile astfel să'ntocmească
In cât pe Turci de tot să'i prăpădească.

„Mo, oameni buni, nu credeși c'ar hi ghine
„Că, pân'a nu păși noi mai departe,
„Să ne harmăm cum să cuvine ?
„Că n'om putea noi ști dă'n care parte
„Vrăjmașul vine!.. Cată a ne teme!
„Să ne gândim la luptă mai dă vreme!

„Va trăbui s'avem d'ahăi călare,
„Dă parte'nainte să purceadă,
„Să vad'anume în ce parte oare
„Păgânul taie, spânzură și pradă
„Și=apoi să dea'napoi cât pot dă tare
„Ca să ne dea la timp înștiințare.

„Noi hăștiia cu tabăra hea groasă
„Atunci știind că vin ei într'acoace,
„Noi s'apucăm la fugă sănătoasă
„Și'ncòlo să gonim cu bună pace,
„Cât ne=ar mai ține slabele picioare!
„Așa scăpa=vom noi dă la strâmtoare!”

Atunci *Răzvan* — fierarul — mi se scoală
Și'ntr'astfel gura largă și=o deschide :
„Ahăsta e curată Fală=goală!
„Șă zău!.. Mai bine gura și=ar închide!
„Ne=armarăm noi cu=atâta îndrăzneală
„Și=acum să dăm noi dosul la fereală ?

„Eu cred că n'om avea ntr'altfel putere
„Fără dă cât așa : sau a ne bate
„Pântru hăi danci și pântru hea muiere,
„Sau numai pântru scumpele bucate,
„Sau să svârlim a noastre harme crunte
„Și s'o tulim goi-goșori la munte !“

Și mai avea ceva Răzvan să zică,
Dar linguraru *Vlaicu*-a râde'ncepe
Și glasul său puternic și-l ridică :
„Eu nici un chip nu pociu pricepe
„Ahâtea câte vi se'nvârt pă'n minte,
„Că parc'aveți o boală d'a hierbinte !

„Dă Turc nici vorbă nu-i acu să vie
„Și iacătă-i pă unii că se gată
„A o tuli cu multă vitejie, —
„Iar alții mi se curcănesc îndată
„Și vor să taie'n dușmani ca și'n clisă !
„Da sunt ahestea toate numai visă !

„In ce chip am venit noi pân'aice,
„Așa să mergem dară și d'acie ;
„Iar dacă cineva cu multă price
„Ne-ar ține calea mai cu vrăjmășie,
„In totdeauna va să ne păzească
„Ha răgulă a noastră figănească !

„Să ne plecăm adică hălui tare,
„Să'ngenunchem cu multă rugăminte
„Dac'om vedea că'n fugă nu-i scăpare ;
„Iar dac'or da năvală d'a hierbinte
„Și dac'or hi ei mai pușină laie, —
„Să stăm vârtos cu dânșii la bătaie !“

„Mă bată Dumnezeu dă nu e bine
„Ce spuse *Vlaicu*, hasta-mi sta pă gură !
„Da mie'n gânduri și-altă ceia-mi vine !“
— Vorbi și *Gogu*, cel cu barba sură —
„Da, oare, oameni buni, noi ce ne=om face
„Făr'dobe, făr'de surle=asa răgace ?

„Că n'avem steag, da n'avem nici povață !
„Dar făr'dă bucium mie mi se pare
„Că nu e nici o tabără'ndrăzneată !
„D'ahestea'ntăi să faceți însemnare,
„Iar helelalte=asa să hie
„Cum zăse *Vlaicu* mai pă dăscălie !

„Numai d'o răgulă, ahea mai buna,
„Tot figănească să v'aduc aminte :
„Zăc să călătorim în totdeauna
„Mai pân păduri, că vorba nu ne minte
„Când zice : paza bună te ferește
„De h'o primejdie, Doamne ferește!...

„In chipul hăsta vom vedea departe
„De vin păgânii hăia cu putere ;
„Iar noi din tufă n'om gândi la moarte !
„Dară pe câmpuri, după mea părere,
„Ca iepurle la fugă de-ai întinde,
„Gonacii Turcului tot te vor prinde!...”

Tot Guliman eră s'o mai înceapă,
Că sfatul tot, el încă nu-și spusese :
„Ahestea toate nu plătesc o ceapă!...”
Dar vorba numai ce din gură-i iese,
Că din văzduhurile'ncețoșate
Spre el privi Satan cu răutate.

Se slobozi mai jos și dintr'odată
Se prefăcu'ntr'un corb avan de mare,
Făcu de-asupra lor o iute roată,
Apoi țâșni'ntr'o neagră fulgerare
Spre Guliman ce sta întins pe iarbă
Și-i cufuri sadea'nsurita-i barbă.

Și croncănind mereu cârrr!... clonc!... îndată
Pieri, se șterse dintr'a lor vedere.
După'ntâmplarea asta minunată,
Mult timp au stat Țigani în tăcere ;
Apoi, ștergându-și barba, Guliman
Îl pomeni de mamă pe croncan.

Toți au rămas cu gurile căscate
Și ochii pironiți în sus la stele
Pân' ce *Drăghici*, cu multă greutate,
Oftă adânc și suspină cu jele :
„Hei, moo!... De mult m'am fost temut de-ahasta,
„Ca nu cumva să dea pă noi năpasta!...”

Drăghici era pe vremurile=acele
Cel mai bătrân din toată Țigănia ;
Ce se'ntâmpla în clipe=asa de rele,
El tâlcuia cu toată bucuria.
În el cinsteau profetul cel mai mare
Și vorbeii lui dădeau încredințare.

„Am auzit, mai zise el îndată,
„Eu dă la Dada, Dumnezeu să-l ierte,
„Că multă nevoie o să pată,
„Ba chiar cu moartea poate să se certe
„Ah! pă capu cui se spûrcă doară,
„Ori numai croncănește-așa o cioară!

„Pântru ahaia, să luați aminte
„Ca nu cumva d'aha bătaie
„Dă care sfătuirăți voi nainte
„Lui Guladel prea bine să nu-i pae
„Și vrea pîn arătania cerească
„Dă ho primejdie să vă ferească.

Dar *Neagu*, cel cu mintea mai subțire,
Iși încruntă sprâncena dintr'odată
Și zise-a-bea ferindu-și o zâmbire:
„Și Dumneata... ia rogu-te, înceată,
„Badeo Drăghici, a ne meni tot rele
„Și-a ne mai descânta mereu belele!

„Ahaia știm noi doar și fără fine,
„Că hăluia pe-a cărui creștet șede
„O cioară sau un corb, nu-i merge bine!
„Crezi poate că vorbești unei cirede?
„Ahaia poate să te-asculte doară, —
„Noi n'am mâncătură ceapă dă cioară!...”

4. *Țiganii află că Romica a fost furată. Cearta începe.*

Zăgan ursarul vine'n fuga mare,
Cu ochii largi și gura înspumată;
Abea-și mai ține deasa răsufare
Și speriat la toată lumea cată.
El vru ceva să spuie, dar din gură
Atât putu: „Vaileu!... Ce'ntâmplătură!”

Murgia gloată fu ca și'mpetrită
Și-a stat cu gura cât un pumn căscată
„Romica ne-a fost chiar acum răpită!
„Romica lui Răzvan ne-a fost luată!”
Și toți se ridicară plini de jale,
Dar *Tandaler* îi așinu din cale.

„Lăsați să meargă hăia, de le pasă
„Că s'o hi dus cu h'un Ńingău, pă care
„L'o hi iubind Romica ha frumoasă!
„Da'ce s'avem cu fetele fugare?
„Să nu făiem noi sfatul nostru'n două,
„Așa fel Tandaler grăește vouă!“

Dar junele *Parpanghel* se repede:
„Tu latră, Tandalere, ca un câne,
„Că toată lumea tot un fleac te crede
„De n'ai să dovedești ce zici, păgâne!“
Așa grăind, își prinse buzduganul
Și-amenință cu furie Țiganul.

Băiașul vru mai bine să-i arate
Cu pumnul lui solid de cât cu vorba
Cum că Parpanghel n'ar avea dreptate,
Dar mulți Țigani sărind, stricară ciorba;
Parpanghel sta cu ghioaga lui de-aramă
Gătit să facă din Tandaler zeamă.

Toți ceilalți oameni între ei stătură,
Căci altfel unul se făcea piftie.
Sudălmile curgeau potop din gură:
„Tălhar de câne!... Las-că-ți fac eu fie!“
Zicea Tandaler; „Vino, mo, încoace,
Ciorroi spurcat, hea moarte dacă-ți place!...“

Așa dintr'o mai de nimic scântee
S'a și scornit o mare vâlvătaie;
Pentru-o frumoasă, tânără femeie,
Doi mari viteji mai-mai ca să se taie.
Apoi, Zlătașului venind în minte
Zăgan cu-a lui teribile cuvinte,

Gândi să meargă iute după fată,
Și-apoi cu ea să se întoarcă iară
Și-aici, fiind de față lumea toată,
Pe Tandaler să-l facă de ocară;
Cu ea să facă'n urmă cununie,
Care-ar putea și fără popi să fie.

5. *Satan mângâie pe Parpanghel.*

Satan prin uneltirile-i viclene
Pe Faroni din drum voi s'abată;
Știind că plac ale Romicăi gene
La mulți Țigani, o'nvălui pe fată

In ceața lui și, făr'a fi văzut,
Din tabără cu ea a dispărut.

Pe lângă tabără, mai către spate,
Era un codru care te'nfioară.
Năluci zburau în nopți întunecate
Infricoșând pe cei ce'ntârzia.
Iar cel ce'ntârzia prin el vr'odată
leșea cu mintea'n veci întunecată.

Acolo Dracul pe Romica duse ;
Iar când adânc în codru ea a stat,
Din jururi ceața i se desfăcuse
Și s'a trezit într'un frumos palat,
Așa de mândru și de'mpodobit
Încât eră și hornul aurit.

Această lips'a ei din Țigănie
Făcu pe mulți să tremure de frică.
Dar tu, nemângâiat Parpanghel, fie
În viață nu ți-a mai fihnit nimică!
Te-au mistuit durerile nespuse,
De când Romica, draga ta, se duse!

El o cătă prin tabără și-afară,
Prin luncă și prin multe dumbrăvioare ;
Sărmanul rătăci'n târzie seară
Pân'se muiară bieteles-i picioare.
În țărnă se trânti cu jale mare
Și seamă vru să-și facă'n desperare.

„Vaileo, ursită neagră și păgână!“
Striga Parpanghel mult înlăcrămat ;
„Cum de-mi răpiși iubita vieții zână ?
„Și dacă soarele mi l-ai furat,
„La ce-mi mai lași a zilelor dulceață ?
„La ce'n zădar să-mi cruț ahastă viață!

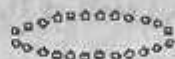
„Oh, draga sufletului meu, Romică,
„Oh, scumpă dă neasămuit copilă,
„Ca fraga proaspătă și mai dulcică
„Dă cât o turturea... și mai cu milă
„Dă cât o melușea, mai blândișoară,
„Mai netedă dă cât o oglingioară!

„Mult mai oftată dă cât umbra verii,
„Mai dragă mult ca vremea ha senină,
„Mai luminoasă dă cât steaua serii, —
„Intinde-mi, tu, Romico, gura plină,
„Romico scumpă, fii tu bunișoară
„Și pe Parpanghel nu-l lăsa să moară!...“

Săracul, s'ar fi dus de-adrept la moarte
De-ar fi avut măcar cuțit la sine!
Dar tabăra era așa departe
Și n'avea la'ndemână nici un spine,
Nici nu era împrejur vre-o apă lată
Să saie și să piară'n ea pe dată.

Și după ce cu lacrimi chinu-și stinse,
Dorind zădarnic moartea mult amară,
Pe iarbă cât putu mai mult se'ntinse.
Iar somnul cel mai dulce despre seară,
Ce pace dă la ori și ce jivine,
L'acoperi cu aripi mari și line.

Și cum dormea, Satana'ncetinel
Prin vrăji drăcești l-a și mutat îndată
Sub coperișu-aceluiș castel
În care sta mult căutata fată;
Și se trezi în zori de dimineață
Cu draga lui Romică brață'n brață!

CÂNTUL AL PATRULEA

*Lui Vlad mulți sfinți în ajutor i-aleargă;
Din cortu-i o bătrână vrăjitoare
Pe draci îi sângeră sub vargă.
Satan îi prins de-o spaimă mare,
Căci fu descoperit de Sânt-Ilie;
Și Sân-Mihai s'avântă'n bătălie.*

1. *Sfinții ajută lui Vlad.*

O, fericite vremuri de altă dată,
Când însuși Dumnezeu venea pe lume;
Cu bunătatea lui nezdruncinată,
El nu lăsa nevoia s'o sugrume.
Bătrânii toți credeau în lucruri sfinte
Și cerul îl aveau mereu în minte.

Scăzuse luna pentru-a treia oară
Și iarăși luna se făcuse plină;
Dușmana oaste jefuia barbară,
Dar totuși, Vodă Vlad nu i se'nchină.
De multele robiri și de cruzime,
În țară nu mai rămăsese nime.

Ci numai Țigănimea înarmată
Se strecura prin aste vremuri grele;
Întreagă, cu nimica vătămată,
Scăpase din atâtea rele.
Era'ntr'o zi de vară mult senină,
Când Sfinții stau în țara lor divină.

Doar Sfântul Spiridon, dintr'o'ntâmplare,
Atent privi'n Muntenia s'o vadă:
„Valeu!...“ Strigă odat'ășa de tare
Încât toți sfinții s'au făcut grămadă.
„Ce-i Spiridoane?... Ce mi te'nfioară?“
Din toate părțile ei l'întrebară.

„Oh!“ zise el, „dar nu vedeți ce este?
„Perit-a Țara mea cea Românească!
„Aceasta-i pentru voi o tristă veste!
„Au cine'n lume-acum să ne cinstească
„De piere țara cea mai creștinată
„Cum n'a mai fost în lumea asta toată?“

Toți sfinții cată'n jos și mult se miră
Când văd câmpiile de dușmani pline
Și foarte triști din capete clătiră,
Iar Sân Nicoară, cugetând în sine,
A slobozit din buzele lui sfinte
Aceste mari și'nțelepțești cuvinte:

„Mult Cuvioşilor, mie îmi pare
„Că nu e vreme să zăcem pe spate,
„Sau să-i jelim pe cei ce-s la strâmtoare!
„Bisericile noastre sunt surpate
„De-acest potop spăimântător de câni!
„Să-i ajutăm cu fapta pe Români!

„De-aceia singur, Spiridoane, doară
„Va trebui să-ţi iei tovarăşie
„Pe Gheorghe şi Dumitru şi coboară
„Să-i ajutaţi lui Vlad în bătălie.
„Aşa gândesc: ar fi cu mult mai bine
„Să nu lăsaţi nimic de azi pe mâine..

„În clipa asta câte-şi trei veţi merge,
„Că de-aşi întârzia, va fi'n zădar.
„Dumitru şi cu Gheorghe pot s'alerge,
„Fiind călări, ori cât de iute; iar
„Per pedes tu, cum scrie la canoane
„S'o iei hai-hai, Prea sfinte Spiridoane!”

Fiind Sân-Gheorghe şi Dumitru faţă,
Au tresărit la vorba lui Nicoară.
Sân-Spiridon simţi la suflet greaţă:
Războiul nu-i plăcuse-odinioară!
Avea o inimă aşa de blândă,
Că n'ar fi-avut plăcere de izbândă.

Sân-Gheorghe'ndată sabia şi-o'ncinse
Şi-şi puse zaua lui nestrăbătută
Şi coiful, scutul, — armele-i ne'nvînse;
Întăi cu drag pe toate le sărută,
Nu pentru c ar fi fost aşa frumoase,
Ci pentru că de mult nu le purtase.

Şi Sân-Dumitru grabnic se'narmează,
Şi cât ai fi clipit au fost călare:
Dumitru'ncălecă pe-o iapă brează,
Iar Gheorghe murgul făr'de-astâmpărare..
Acele animale minunate
Aveau puteri cereşti şi-aripi în spate.

Făcându-şi fie care câte-o cruce,
Prea Sfinţii călăreşi pe loc plecară;
Iar Sfântul Spiridon încet se duce,
Mergând în jos pe-acea străveche scară.
Pe care Iacob, răfăcit de casă,
În timpul nopţii numai o visasă.

Dar calea i-a părut îndelungată
Pășind încet-încet, din spiță'n spiță;
Măcar că nu fu pân'atunci călare,
Dar să fi fost așa o măgăriță,
Un pui de-asin, se socotea în sine,
Ar fi putut călători mai bine!

Și, o, minune!... Iată!... Ce zărește?
O măgăriță dinspre mâna dreaptă
Venea spre el grăindu-i omenește:
„Prea Sfinte Spiridoane, ia'n așteaptă,
„Și de voești să mergi ceva mai tare,
„Nu mă'ntraba nimic, ci sui călare!

„Eu sunt asina lui Valaam, cea care
„Văzând un înger care'n drum căzuse,
„Feritu-m'am să-l calc așa'n picioare.
„—Pe vremi povestea lumea o știuse! —
„De-atunci trăiesc o viață necurmată,
„Iar ceru-mi dete vorba drept răsplată!“

Sân-Spiridon nu pierde-un pic de vreme,
Ci'ndată el s'aruncă pe-a ei șale.
Străfulgeră văzduhu'n jur și geme,
Dar Sfântul nu vedea nimic pe cale, —
Așa de iute măgărița zboară
De-adreptul către Munteneasca Țară.

2. *Brândușa află vești de la fiu-său Parpanghel.*

Brândușa, lui Parpanghel bună mamă,
Până târziu își așteptă feciorul;
Cum nu-l văzu venind, îi fuse teamă
Că i s'a prăpădit cumva odorul.
Dar dânsa e vestită vrăjitoare:
Putea să scoată dracii din vâltoare!

Ba ea putea să-i pun'ori ce să-i facă:
Să-i mute munți să-i sece mări de ape,
Pe oameni în jivini să mi-i prefacă,
Ori văi prăpăstioase'n munți să crape, —
Într'un cuvânt era fărâcătoare
Cum nu-i găseai pe lume-asemănare.

Bătrâna vrăjitoare, vrând să știe
Pe unde fiul ei iubit rămâne
Și dacă și Romica va să vie, —
Imi prinse două fermecate frâne
Făcute numai din destrămătură
Și-asupra lor șopti ceva din gură.

Și cum sfârși ciudatele cuvinte,
De-odată două'ngrozitoare boale
Ca din pământ îi steteră'nainte:
Aveau guși mari ca niște negre foale
Și-aveau aripi cu solzi de fier pe spate
Și niște coade lungi, încârligate.

Le puse baba'n frâele de lână
Și desenă în țărână o căruță,
Și cu toiagul ei vârgat din mână,
Pe tartori baba groaznic îi asmuță.
Într'astă teleguță făr'de roate,
Pe jos și'n aer peste tot străbate.

Iar dracii fug mai iute de cât vântul,
Așa precum strigoaica hădă-i duce;
Ei într'un ceas înconjură pământul, —
Speranța însă babei nu-i străluce.
Odorul negăsindu-și, baba'n urmă
Această nebunească fugă curmă.

În râpă neagră, în adânc coboară
Și-acolo dracilor le scoate frâul,
Le face semn din ochii ei să piară,
Apoi își scormonește-o clipă brâul,
Scoțând din el un fluer fermecat
Și'n el prelung de trei ori a suflat.

Cu mult mai iute chiar ca'ntr'o clipită
Puzderie de duhuri necurate
Din toate părțile veneau grăbite.
Iar baba prinse-a blestema și-a bate
Cu o nuiă de sânger descântată
Pân'ce toți dracii s'au rugat: „Înceată!

„Că tot ce vrei și-om face, numai zi-ne
„Dorința ta de hârcă blestemată!...“
Iar ea le spuse: „Dacă până mâine
„Pe fiu nu-l am și fata ieri furată,
„Și pe-amândoi întregi, nevătămați,
„Va fi vai vouă, draci împelițați!...“

Cu zumzet surd și'năbușit de=albine
Puzderia de draci se risipește;
De rele duhuri lumile sunt pline.
Mult timp Brândușa nu se socotește,
Ci peste cap odată se repede
Și'n chip de pricolici apoi purcede.

Din pricolici ia chip de lup și cată
Prin tufe și copaci, dar nu=i găsește.
Și cum în forma cea dintăi s'arată,
În trișcă sufl'odată voinicește,
Iar dracii negri iarăși o'nconjoară.
„Mi i=ați găsit?...“ întreabă baba iară.

Iar ei răspund: „Feciorul tău e'n viață
„Și cu Romica împreună șede
„Într'un palat de casă prea măreață,
„Pe care nimeni dintre noi n'o vede,
„De oare ce o forță mult mai mare
„Ca noi cel ce i=a'nchis acolo are!“

„Atunci Brândușa mi s'a'ntors acasă
Și multe gânduri i=au trecut prin minte.
La urmă toate la noroc le lasă, —
Ori ce va fi, de=acuma înainte
Ea nu se va mai teme de nimica
De'ndată ce=i băiatul cu Romica.

3. *Satan amăgește pe Țigani.*

Ea deci se'ntoarse liniștită'n sine
Și merse drept în tabăra murgie
Ce clocotea cu svezile=i haine.
Câțiva voiau pe toți în loc să=i fie,
Iar alții ar fi vrut să meargă'ndată
Țiind porunca lor de Vodă dată.

Țigani cei bătrâni, în bună parte
Voiau să meargă cât mai de degrabă,
Cu nici un preț n'ar fi voit să'ntarte
Pe Domn cu o zăbavă fără treabă.
De=aceea se iscă grozavă sfadă,
Întreaga Țigănime stând grămadă.

Câțiva strigau că numai pentr'o fată
A unui prost fierar, nu se cuvine
Să zăbovească falnica armată;
Iar alții răspundeau că ori și cine,
De stă pe loc, își face-o datorie,
Ca să se știe de-i Romica vie.

De bună seamă c'ar fi fost bătaie
De nu sosea chiar într'acea clipită
Un blând călugăr; iar pornita lae,
Văzând această față prea cinstită
Și căutând la dânsa cu mirare,
Cu totul și-a uitat de'ncăerare.

Doar *Bontea* cu *Ignat* s'au prins de chică,
Ei amândoi doreau frumoasa fată.
— „Dă-mi drumul mo!... Aha!... Ți-i frică?...“
— „Lasă-mă tu, mo, cioarră blestemată!...“
Muștrându-se așa, se'ndepărtară,
Pân'ce'n dureri de-odată se lăsară.

Atuncea, mângâindu-și barba lungă
Călugărul blând gura și-o deschide:
„Oh, fiilor, ajungă-vă!... ajungă!...“
„Să știți că moartea ochii vi-i închide
„De-ași face-un pas!... Vă paște nefericea!...
„Nu trebuie să mai plecați de-aicea!...“

„Aicea numai veți găsi norocul!
„Curând=curând vedea=veți ce s'alege
„De-acești Români, dar voi să țineți locul!
„Vă'ncredințez pe creștineasca=mi lege
„Că până mâni, sau cel mult poimâni seară,
„Nici un Muntean nu va rămâne'n țară!“

Dar nu sfârși această cuvântare,
Când dintr'un nour negru Sânt=Ilie
Trosc=trosc! îl fulgeră așa de tare
Încât căzu din tabără mai mult de-o mie.
Călugărul pieri ca o ispită
Cu barba=i lungă'n flăcări mistuită.

Pe toți Țigani=i doborâse frica,
Măcar că n'a fost vr'o nenorocire;
Ci, făr'să zică nimenea nimica
Cu toți s'au dus în corturi în neștire
Și-au adormit cu suflete=amorțite,
Că prea dădură peste ei ispite.

Călugărul cel blând era Satana,
Dar Sânt-Ilie i-a trimis săgeata;
Ca'ntr'un vârtej se risipi dușmana.
Acum și Sân-Mihai își strânse ceata
Luând și artileria cerească,
Pe dușmanul cel crunt să-l biruiască.

Luat-a cruci de viață dădătoare,
Ceasloave mari și evanghelii sfinte,
Mătănii, moaște, mii de sărindare,
Un post curat cu ruga lui ferbinte,
Agheazmă, paraclise și molifte
Și tot ce face rău spurcatei lifte.

Cu-acestea toate, fără de zăbavă,
A mers Mihai cu oastea la bătaie
Cântând lui Dumnezeu un imn de slavă;
Satana însă, ca o rea potaie,
Văzând că nu-i de glumă, lumea lasă
Și sub pământ s'a dus, în Iad, acasă.

4. *Sân-Spiridon strică dragostea lui Parpanghel și a Romicăi în palatul vrăjit.*

Satan produce multă tulburare
La fete și neveste mai cu seamă.
Pe când Parpanghel vrù să se omoare,
— Făcea de nu-i era de piele teamă! —
Au cine-ar fi putut atunci să creadă
Că'n brațele iubitei va să șeadă?...

Satana fete și feciori adună,
De-aici știind că pot urma și rele...
Pe când Romica se visa, nebună,
Că mestecă pe tavă floricele,
De-odată tava îi scăpă din mână
Și par'că se făcu lâng'o fântână.

Pe când în somn Romica-i afundată,
Și tânărul Parpanghel se trezește.
Privește'n jururi vreme'ndelungată
Și nu'nțelege unde se găsește.
Dar nici nu poate ochilor a crede
Că strânsă lângă el Romica șede.

Și n'a putut lupta prea mult ispitei,
Și-o sărută... Ce flăcări în privire!
„Romico dragă!...“ zise el iubitei,
„Ești moartă?... Sau în nesimțire?“
Romica însă cu'nroșită față
L-a prins pe tânăr într'a sale brațe.

Ale Romicăi buze ard ca focul,
Dar nici Parpanghel nu era de gheață;
In sine-și binecuvânta norocul...
Iar fata, suspinând, și-ascunde fața...
„Ce vrei Parpanghele?... Oh!... Vai de mine!“
Dar tot mai tare-l atrăgea spre sine.

Atunci trecu Sân-Spiridon prin aer
Pe măgărița lui Valaam călare,
Cu chica-i albă'n urmă ca un caer,
Văzu pe drac ferbând păcatul mare,
Făcu din înălțime semn de cruce
Și, iată!... Tot palatu'n fum se duce!

Parpanghel se trezi'ntr'o neagră baltă
Cu mult noroi și groaznic puturoasă;
Cu mare caznă pe un mal se saltă.
In vremea asta și Romica-i scoasă,
Asina chiar, cu-a cerurilor știre,
O duse'n depărtări la mănăstire.

Astfel Țiganul, dup'atâta trudă
Se răcori chiar bine în băltoagă;
Murdar de tină grea, cu haina udă,
El tremură de frig; privirea-i joacă
De spaimă și-osteneală'ndelungată
Și-i clănțânește gura larg căscată.

5. *Sân-Spiridon s'arată lui Vlad Vodă.*

Mihai, cu ceata sa de sfinți, călare,
A dat o raită nevăzut prin țară;
Luând păgâna oaste'n cercetare,
Nu tocmai prea departe o aflară
Stând la odihnă'ntr'o vâlcea ferită,
Cam lângă Țigania mult vestită.

Vlad Vodă sta cu bună rânduială
Și sfătuia'n divan ce trebuiește;
De=odat' ca din pământ ieși'n iveală
Patronul care pe Români ferește,
Sân=Spiridon, și=așa fără de veste
Le zise clar cuvintele aceste :

„Zic : Pace vouă și la'ntreaga țară!...
„Să nu vă fie frică : veți învinge !
„Veți da păgânul în curând afară !
„Tu, Vodă Vlad, te scoală și te'ncinge !
„Sân=Gheorghe și Dumitru sunt cu tine,
„ Dar cată să te porți în luptă bine !

„Eu, Spiridon, rămân aici acasă
„Pân'ce pe toți vrăjmașii îi veți bate,
„Tocmind o țară încă mai frumoasă
„Și ridicând din nou distruse sate!“
Iar după ce grăi așa cuvinte,
Prea Sfântul o luă ca'n zbor nainte.

Cucernicii boieri adânc tăcură
Vâzând ei o minune=așa de rară.
Apoi nenumărate cruci făcură
Și de bătut metanii s'apucară.
Dar ia să ne'nturnăm un pic în urmă
Să prindem bine a lui Iștoc urmă.

6. *Drumul lui Becicherec Iștoc.*

Becicherec din drum nu s'abătuse,
Dar nici nu scoase un cuvânt din gură.
Doară'ntr'o vale zăpăcit stătuse,
Căci dase peste=o mare'ncurcătură :
Cărarea lui se desfăcuse'n două ;
Sta deci nehotărât într'amândouă.

Și'ntoarse capul către Bucur, care
Dormea pe cal cu fața într'o parte :
„No, Bucure!... Pe=aici cum fi se pare ?
„Aici vom fi, de sigur, prea departe
„De nobila și scumpa noastră casă,
„Dar țara ast' așa=i că=i mai frumoasă?“

— „De bună seamă că-i grozav frumoasă!”
Răspunse el cu genele lipite;
„Dar ce-mi văd ochii? Lemne lungi și groase
„Și stânci enorme'n drumuri prăvălite...
„Oh! Ce jivini or fi pândind pe-aice...
„Se poate biata piele să ne-o strice!”

— „La asta mă gândeam și eu acum!
„Dar, după câte mie mi s'arată,
„Suntem în țara zânelor!... Ci numa
„Eu... zău, mă mir că nu văd nici o fată
„Pe care-aș întreba-o cam pe unde
„Cel zmeu pe Anghelina mi-o ascunde!”

— ... De-o fi așa, e vai de noi, stăpâne!
Li zise sluga supărată foarte;
„Uitași?... Aceste blestemate zâne
„De oameni chipeși se'ndrăgesc și moarte!
„Dar ce-i mai rău, e mintea că le-o'ncheagă
„Și-apoi le sug puterea lor întreagă!

„Ba le și ia a ochilor lumină,
„Le fură inima adevărată
„Și'n locul ei un putregai anină, —
„Ori că le las'o minte strămutată,
„Iar cel care-o scăpat, și de nu moare,
„Dar nici că va putea să mai se'nsoare!

„S'o șterpelim, stăpâne, de pe-aice,
„Ca nu cumva să né'ndrăgeasc'o zână;
„Nu doarme dracul, vechea vorbă zice
„Și-i bine să fugim de-aicea până
„Avem de partea noastră clipe bune, —
„Altfel... un putregai în piept ne-or pune!”

— „De ce-mi înșiri așa cumplite rele?”
Baronul i-a răspuns cu supărare;
„Să știi că-i vai de capul tău, mișele!
„De-acum încolo soarele-mi răsare
„Și mândra raz' a lui va fi lumina,
„Ce-mi va aduce'n brațe pe Anghelina!

„Aceste zâne toate știu și-or spune
„Cam unde Puiul meu se necăjește,
„Iar dacă nu vor vrea cu chipuri bune,
„Vor zice ele'n silă, puterește!...
„Va fi cu musai să-mi mărturisească, —
„Așa și Dumnezeu să mă trăiască!”

Zicând acestea ochii și-i ridică,
Musteața lungă'nfașurând pe deget,
Continuând apoi mai mult să zică:
„In scopul ce-mi propun sunt fără preget!
„Cum armele-mi nu prea vor ști de șagă,
„Să nu-mi glumească, viața de li-i dragă!

„Nu trebuie viteazul să se teamă
„Cu ori ce dușman musai a se bate!
„De nu, atunci om de nimic se cheamă!
„Deci: cel ce vrea să'nfulice bucate
„Și de-o potrivă mie'n minte nu e,
„Acela contra mea să nu se pue!

„In fața noastră calea e dublată.
„Pe care-om merge noi la zâne-acasă?
„In dreapta una-i largă și umblată,
„In stânga una strâmtă, colțuroasă...
„Hai, Bucure! Cum socotești? Ia spune,
„Că poate ai acuma gânduri bune!”

Și Bucur mi se'ndreaptă greu din șele:
„Așa precum eu văd, draguț stăpâne,
„De vrei s'ajungi la zânele acele,
„Om nemeri cu mult mai drept, de-om țâne
„Această cale care-i mai bătută,
„Pun rămășag cu una la o sută!

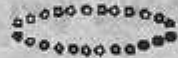
„Aceasta-i cale mult mai desfătă,
„De oare ce ea printre munți apucă,
„E calea zânelor adevărată!
„Iar ceia, strâmb' așa ca o nălucă,
„Pe ea să meargă pot strigoii doară
„Când noaptea de pe munți în văi coboară!”

Baronul aprobând, porni pe dată,
Mai mult nici un cuvânt nu mai grăește;
Iși ține fruntea'n ceruri ridicată;
Cu mâna'n șold, el merge voinicește
Cătând cu bună seamă'n ori ce parte
De nu e cineva ca să-l întarte.

CÂNTUL AL CINCILEA

*Becicherec cu un bălaur luptă
Și-aflând o zână-i cere ajutor;
Cu Bucur cearta lui e ne'nteruptă.
Parpanghel bea din fermecat izvor
Și arme de voinic viteaz găsește
In timp ce'n codrul tainic rățăcește.*

1. *Becicherec luptă cu balaurul.*

De n'ar fi pană, nici n'ar fi scrisoare,
Aceste'nșiruri de slove mute
Care deschid și lumii viitoare
Secretul vremilor de mult trecute;
N'am fi știut de Iștoc, omul care
N'avu pe=aceste lumi asemănare.

El, după ce prin munți și văi adânci
Mersese iute zile'ndelungate,
Stătu'ntr'un loc și'n sus privind la stânci
Barbar de'ngrămădite și crăpate,
Lui Bucur îi strigă așa de=odată
In cât sări cu fața'nlăcrămată:

„Ia adă=mi sulița și scutu'ncoace,
„Iar tu fă bine armele și=apucă!
„Vezi colo un balaur cum se coace
„Și cum la soare dinții și=i usucă?...“
Făcând întocmai dup'a sa poruncă,
Spre fiară Bucur ochii și=i aruncă.

Nu prea departe se găsea o stână;
Din ea se coborâse=o gospodină;
Mergea să scoată apă din fântână,
Mergea cântând o dragoste senină;
Iar o pisică, ce cu ea venise,
Pe=un carpen verde, doborât, sărise.

Când trunchiu=a fost tăiat, dintr'o'ntâmplare,
Căzu cât fu de lung, pe=o mare stâncă,
Și cum era verzui, lucea în soare
Ciudat și se părea să fie încă
Mai mult decât balaur sau jivină,
Cu=acea pisică stând pe rădăcină.

Și cum se zbenguia cu botu'n soare,
Părea cu mult mai mare și mai groasă.
Deci Bucur dă Baronului crezare:
„Drăguț Stăpân, să mergem iar acasă!
„Ne sfarmă fiara asta pe=amândoi
„Și e păcat de=așa voinici ca noi!“

„Destul!“ a zis Becicherec : „mișele,
„Să nu crâncnești o vorb'a doua oară !
„Sai jos și ține caii de zăbele
„De vrei să fii cu inima murdară!“
Așa zicând, el de pe cal sări
Și'ncet, mai mult pe brânci, se târâi.

Ferindu-se un zgomot să producă,
El sulita o'ntinde voinicește ;
Pe Bucur ametelele-l apucă ;
El scoate capul, când și când privește
Și'n sinea lui cu totul sincer crede
Că nu motan, ci crunt balaur vede.

Acum Becicherec s'alăturase
De-un pom, de unde îi venea aproape ;
Pe lance mânilor și le'ncleștase,
Chitind dihania să nu o scape.
Cu lancea lui cât o prăjină lungă
Crezu că pân'la cap o s'o străpungă.

Dar când se repezi, nenorocire !
Cu zdruncin mare a căzut lunganul.
Un „valeu“ crunt a străbătut în fire...
Cu miaunat grozav sări motanul.
Iar Iștoc strigă : „Bucure, ferește
„Că drept la tine-acuma'nemerește !“.

Voinicul Bucur nu putu răspunde,
Spre coada cailor el se retrage,
Aiurea ne având mai bine unde
Mai la fereală bună să se bage.
Iar fata, auzind dela fântână,
Ulciorul plin și l-a scăpat din mână.

Iar când zări și chivăra cea mare,
Peptarul de oțel și lancea lungă,
In lături ca o căprioară sare
Și cată'n grabă cât mai sus s'ajungă
In fața unei peșteri de pe-aproape,
De-asupra unor mari și-adânci vârtoape.

Și cum sta sus pe piatra colțuroasă,
Infricoșată spre voinic privește ;
Dar când acesta o văzu frumoasă,
Că nu e zână, nici că se'ndoește,
Știind prea bine că pe stânci înalte
Nu locuiesc femei de celelalte.

Deci el s'apropie pe cât mai bine
Putea, ca vorba lui să o'nțeleagă;
Asvârle crunta lance de la sine
Și așa vorbi, duios: „Oh, zână dragă,
„Tu care ești aicea păzitoare,
„Ascult'a sufletului meu plânsoare !

„Eu sunt Becicherec din Urum-Haza,
„Baron de Turda, îns'a noastră spiță
„De la'nceput puzcede din viteaza
„Lui Negru-Voevod măreață viță, —
„Și chiar din fata lui cea mai frumoasă:
„Așa spun cărțile ce-avem acasă !

„Dar n'am folos de-această mare slavă,
„Căci nu-mi fu dat'o viață fericită !
„In loc de miere am mâncat otravă
„Și multă răutate-mi fu sortită,
„Silindu-mă să pribegesc de-acasă,
„Cătând în van fetița mea frumoasă.

„Pe când eram flăcău, odinioară,
„Aveam și eu drăguță pe o fată,
„Pe o copilă gingașă de țară . . .
„Pe fața-i rumenă și mbujorată
„S'amesteca și trandafir, și crin,
„Și'n ochii ei zâmbea un cer senin . . .

„Avea o gură gingașă de floare,
„Mărgăritare-avea, nu dinți, în gură !
„Mănuțe albe, pline, rotungioare,
„Și plină'n trup, nălțușă la statură.
„Nici zorile n'aveau așa privire,
„Și soarele râvnea a ei zâmbire !

„Pe-acest odor mi l-a răpit și-l duse
„Un zmeu pizmaș, pe cine știe unde ! . . .
„De-atunci îndur mereu dureri nespuse
„Și'ncerc, umblând, doar-doară voiu pătrunde
„In țara unde-o fi și-a mea copilă . . .
„Te rog din suflet, Zână, fie-ți milă . . .

„Fii bună, Zânișoară, și-mi arată,
„Fii bună cel puțin cât ești frumoasă !
„Și dacă ai iubit în viață odată,
„Arată-mi unde-i fericita casă
„In care Anghelina locuște,
„Și-arată-mi Smeul care mi-o păzește !“ . . .

2. Bucur vorbește închipuitei Zâne.

O vreme Bucur, ne-auzind nimica
Și toate'n jur părându-i liniștite,
Cu toate că-l cutremurase frica,
Privi'mprejuru-i lungi clipite
Și merse'ncețisor spre-al său stăpân,
Făcându-și cruce și scuipând în sân.

O mare bucurie îl cuprinse
Când a văzut stăpânul că-i trăește,
Că, stând plecat, cu vorbe dinadinse
Spre-o zân'adevărată se jelește.
Voinic el sare de pe iapa-i brează
Și-alături de stăpân îngenunchează.

Baronul dacă și-a sfârșit cuvântul,
El inima-și luă în dinți și zise :
„Mărită Zână, căreia pământul
„Acesta i se'nchină, pare-mi-se,
„De n'ai avea o inimă'mpetrită,
„Ai să ne-ajuci mata și nesilită!

„Cum vezi, stăpânul meu nu știe șagă,
„De nici un fel de zână nu se teme
„Cât are'n mâni o sulită întreagă...
„Mai bine să-l ajuci mata din vreme
„Și spun să n'aștepți să te mai silească,
„Atunci nimica n'o să-ți mai fihească!”.

„Taci, boule!”... îi zise cu mânie,
Stăpânul. „Ce te-amesteci tu în treabă?
„Cin'te-a'nvățat această măgărie?
„Cum de vorbești când nimeni nu te'ntreabă?”.
Atuncea Bucur iar spre cai ferește
Și'ncet stăpânului așa-i șoptește :

„Ia lasă-mă, că știu ce fac, stăpâne!
„Ca să priceapă ea că n'avem teamă
„De nici un soi de fete, sau de zâne,
„Că sânge roș avem în trup, nu zeamă!
„Măcar să ne-arătăm la gură tare
„De n'om putea să facem lucru mare!”.

3. Zâna sperie pe Bucur și bucură pe Becicherec.

Cum ceștia'ntre ei așa se ceartă,
Copila nu știa ce să se facă ;
Era'ngrijată că prin stânca spartă
Ar fi putut ușor la ea să treacă
Cel mai subțire și cu lancea lungă
Și ar fi putut s'o prindă ca'ntr'o strungă.

Dar ea fiind vicleană și isteafă,
Văzu în ce le stă lor nebunia ;
Cum „Doamnă Zână“=i tot ziceau în față,
Nu vru să le mai strice bucuria ;
Și se purtă cu ei curat zânește,
Iar în răspuns cam astfel le grăește :

„Grea jale te lovi, o, drag jupâne !
„Dar Dumnezeu la mine te frimise,
„Eu toate și pe rând și le voiu spune,
„Căci eu le știu de rost, că parcă's scrise :
„Să știi că Anghelina cea frumoasă
„Tot mai trăește și neă=i sănătoasă.

„Nici umbra unui Zmeu nu și'o păzește,
„Ci ea se află într'o mănăstire,
„Acuma's ani de când te tot jelește,
„Că nu=i dăduși din parte și nici o știre !
„Deci du-te bărbătește înainte
„Și toate ce și'am spus, le ține minte !

„Curând vei da de sfânta mănăstire,
„Că nu=i de aici atâta de departe,
„Dar pentru marea mea bunăvoire,
„De această slugă să mi faci mie parte.
„Cum izbândești, să mi-l aduci la mine
„De vrei să și faci să meargă totul bine !“

Așa vorbi copila, iar viteazul
Becicherec la Bucur aspru cafă ;
Dar Bucur îi arată'ntreg necazul
De care inima=i e apăsată.
Și zâna le pieri într'o clipită
Sub tufă deasă rămânând pifită.

Când bietul Bucur înțelese bine
Că Zâna-l vrea, fu prins de-o spaimă mare :
Pe cap tot păru-i spin de mărăcine
Și-l trec fiori de groază prin spinare.
Apoi durerea grea la plâns l'îmbie
Și el vorbi cuprins de duiosie :

„Vai, măicuța mea, la ce pe lume
„Mă mai năcuși tu, ăracan de mine !
„La ce degeaba mi-ai mai pus un nume ?
„Că mult era, măicuță, mult mai bine
„In scalda cea dintâi de mă'necai,
„Cu fașă'n leagăn de mă sugrumai“.

Apoi cu ciudă mare și ocară
Se'nțoarce spre stăpân și-așa îi zice :
„Ti-am spus eu doar și poate-a mia oară
„Că zânele pe oameni vor să-i strice !
„La ce m'ai fost adus pe-aici, Stăpâne,
„Ca să m'arunci de viu pe mâni păgâne ?

„Să mă răpui dar . . . inima te'ndură ?
„De-aceasta am slujit eu fie ?
„M'arunci pe drumuri ca pe-o stârpitură ?
„Nu-mi faci destul cu marea-ți nebunie ?
„Aceasta-i mulțumirea ta, Jupâne ?
„Dar trebuie să știi că eu nu-s câne !“

Ba încă Bucur ar fi spus mai multe,
Că vrea să-și verse-acuma rânza toată ;
Becicherec nu vru să-l mai asculte :
„La strânge-ți limba groasă, mă, și cată
„Cu cine stai de vorbă tu, mă câne ! . . .
„Neam păcătos ! . . . Valah infect ! . . . Române ! . . .

„Nu știi că mi-s baron de vișă doară,
„Iar tu, Român plouat, iobag la mine ?
„Că dacă vreau iobagul meu să moară,
„Imi poate cere seama ori și cine ?
„Nu știi că legea noastră glăsuieste
„Că poate face Domnul ce voeste ?

Atunci mânia oarbă-l învinsese
Și Bucur sta cu capu'ntr'o ureche ;
Din ochii crunți săgeți spre Iștoc iese
Și sare par'că-i apucat de streche,
Sau par'că ar fi fost împuns cu sula !
Și cu necaz puternic își trânti căciula.

„Aşa de-i... Na!... Că dacă e pe-afât,
„Să-ți cauți alt nebun să te slujească!
„Apoi, orice să-mi fie hotărât
„Chiar după legea ta cea nemeșească.
„Că eu nu-s Ducipal, nu-s nici Suran,
„Ci-s om sadea, măcar că n'am *dolman*! ¹⁾

„Mai bine să mă duc de voie bună
„Acum la cea frumoasă zânișoară,
„Și chiar pe-iar de-ar fi ca să mă pună
„Mai bine e decât să treer țară.
„La urma urmei tu, ca mulțumită,
„Tot mă vei vinde ca pe-o simplă vită!“.

Becicherec văzu c'a mers departe,
Căci Bucur puse-o tufă sub picioare.
Și zise deci, luând'o pe-alfă parte:
„Mă lași aici?... Și dacă nu te doare,
„Te lasă inima s'o faci?... Haina!...
„Gândește-te la mama ta, Tindina!

„N'o părăsi acum la bătrânețe,
„Căci ar muri de-o jale ficăloasă
„Aflând că tu de zâne pădurețe
„Te-ai îndrăgii și ți-ai uitat de casă!
„Sânzeana, sărmănica, ce-ar mai plânge!
„De bună seamă'n lacrimi se va stânge!“.

Pe Bucur însă l-a slăbit porneala
Și groaznica mânie-l cam lăsase;
Cu sine sta făcându-și socoteală,
Că el o clipă doar se'nfierbântase,
De-i bine, sau de este rău să stee,
Voinic frumos cu slujbă la femeie.

Când auzi de scumpa lui Sânzeană,
Plângând grozav, abea pufu să'ngâne:
„La ce mă'mpingi pe-o cale-așa dușmană?
„De ce-ai vrut să mă vinzi aici la zâne?
„De asta m'ai luat de lângă casă?
„M'arunci ca pe-o custură nefăioasă?“.

„No!“ zise Iștoc din cealaltă parte,
„Nu fii copil! Să ne'mpăcăm! Hai, vină!
„Că eu ți-oi da de slobozire carte
„Când om afla pe mândra Anghelină!
„Și cum sunt nobil, ai să vezi, fărțate,
„Te-oi face și boer pe jumătate!“.

¹⁾ Haină purtată de nobilii maghiari.

Cu aste vorbe-așa de mari și clare,
La slujba lui se'ntoarse Bucur iară;
Becicherec îi dă încredințare
Că nu-l va vinde. Ei apoi plecară
De-adreptul prin păduri mereu mai dese
Precum frumoasa zână le spusese.

4. *Parpanghel se'ntâlnește cu voinicul Argineanu.*

Parpanghel toate câte se'ntâmplase
Prin amintire iarăși le trăește.
Știa că sub un palfin se culcase,
Și-acum vedea că'n baltă se trezește.
Aceasta n'o putea el s'o priceapă:
Cum de-a căzut pe nesimțite'n apă?...

Fiindcă celelalte lucruri, toate
Ce se'ntâmplară'n palat cu Romica
Nu se'ndoia c'au fost curat visate,
Gândind, îl prinse dintr'odată frica,
Deoarece văzu aieva că spre sine
Un călăreț voinic în goană vine.

Era cumplit armat și sta călare
Pe-un cal porumb ca șoimul și mai iute!
Și-mi alerga voinicul pe cărare
Ca un viteaz cu nobilă virtute!
Strângând cu dreapta spada vitejește,
Părea că dup'un crunt dușman zorește.

Țiganul când văzu o spadă goală,
In gură vorba-i îngheță pe dată,
Iar părul, îmburzit i se răscoală;
Ar fi fugit... dar cum să se'ncumeată?
Ostașul însă l-a văzut din vreme:
„Ori cine-ai fi tu, stai și nu te teme!

„Asupra celui care n'are armă,
„Nu se va slobozi o spadă scoasă.
„Degeaba nimeni capul nu i-l sfarmă!
„Dar nu văzuși pe-o tânără frumoasă
„Cum chiar pe-aceste drumuri alerga
„Cu doi păgâni în goană după ea?...”

Țiganul biet, cu mintea'nfierbântată
De câte însuși lui i se'nfâmplase,
A zis: „Drag Coconaș, văzui pă dată,
„E drept pă fânăra hea mai frumoasă,
„Mâncași-aș calu, zău, să-și spun deschis,
„Nu știu dă fu haievea ... ori... h'un vis!...“.

Voinicul din aceste mici cuvinte
Văzu că cioara încă tot visează;
A stat o clipă cugetând în minte,
Dar armăsarul sare și nechează,
Frământă rău zăbalele'nspumate,
Dă des din cap și din copită bate.

Era voinicul Argineanu, care
Băgase groaza'n toată păgânimea.
Văzând că Mohamed cu oaste mare
Venea ca să distrugă creștinimea,
Lăsă acasă fânăra soție
Și hotărâ pe Turci în loc să-i fie.

De trei ori se lovi'n păgânătate
Și largă cale'n ea putu să-și facă;
Ploua'mprejur cu trupuri sângerate
Atunci când sabia-și scotea din teacă.
Dar ostemind, pofti la umbră deasă
Și s'abătu'n pădurea răcoroasă.

Dar din păcate soarta lui amară
Il duse la pădurea fermecată.
Sub un stejar bătrân el se scoboară,
Când Argineanu vede dintr'odată
Cum doi păgâni gonesc dup'o copilă
Ce se ruga dup'ajutor și milă.

Și neștiind că nu-i decât nălucă,
Indată după ei cât poate=aleargă,
Acuș-acuș îi pare că-i apucă,
Dar capul când voi ca să li-l șteargă,
Ca printr'un farmec toți cei trei pieriră:
Deacea stă pe loc și mult se miră.

5. *Isvoarele fermecate schimbă firea lui Argineanu și-a lui Parpanghel.*

Un fag umbros era, nu prea departe,
Sub el curgea un șopot lă răcoare:
In două ramuri însă el se'mparte
Curgând în altă parte fiecare.

Intr'unul apă-i bună și dulce,
Intr'altul, dimpotrivă, e sălcie.

Un om de bea din cel din mâna dreaptă,
Un duh înalt îl împresoară'ndată;
Așa de mult cu mintea se deșteaptă,
Incât mai sus decât spre nouri căță,
Pe loc preschimb' un iepure fricos
In leu ne'nvins, viteaz și inimos.

Dar apa ceea de pe mâna stângă
Puterea sufletului o potoale,
Il face pe-om cu mintea mult nătângă,
Iar firea dârză, trândavă și moale.
Și unul și-altul, tot asemeni mic,
Curg între Parpanghel și'ntre voinic.

Acesta vede recea apă clară,
Și, cum era voinicul frânt de sete,
Către isvor cu dinadins coboară
Și bea din stânga. Cu mișcări încete
Dezbracă armele și caluși lasă
Și merge de se pierde'n umbra deasă.

Parpanghel la isvorul drept se pleacă,
Scufundă palma și o soarbe'ndată;
In clip'aceea chiar, pe fața-i seacă
Se și văzu schimbarea minunată.
In ochi privirile-i se'nflăcărare,
Slăbite mâni puternic se'ncordară.

Frumos la chip, dar crunt la'nfățișare,
El simte'n minte-o istețime rară.
Privind pe sine hainele murdare:
„Că nu deahestea, ci deahele dară
„Se cade eu să port acum!“ și-arată
Spre armătura colo aruncată.

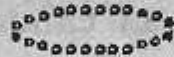
Cu grabă cele două râuri trece
Și toată armătura o și'mbracă;
Gândea că nu s'ar teme nici de zece
Când greaua spadă și-o trăgea din teacă;
Dar dacă se mai și sui călare,
Simți că nici de-o oaste frică n'are.

De-aici se'ntoarse fără de zăbavă
Spre drumul bun, voind să iasă
Din fundătura ceea de dăbravă.
Despre Romica . . . de demult uitasă,
Dar i-aminti de dânsa o'ntâmplare,
Pricinuindu-i astfel jale mare.

CÂNTUL AL ȘASELEA

*Țigarii sfătuesc și voinicește
Ei spun să nu se ducă ori și unde.
Muntenii însă îmbrăcați turcește
Dau peste dânșii... Neicu le răspunde.
Parpanghel plânge-a lui iubită moartă,
Iar Iștoc și cu Bucur tot se ceartă.*

1. *Țiganii sfătuesc.*

Sunt mulți la plită? Ciorbele>s sărate!
Prea multe moașe de>s, copilul pierе!
Iar dacă>s doctori mulți, bolnavul pate!
Aceasta este>a'ntregii lumi părere.
Cu drept cuvânt, deci, s'ar putea chiar zice
Că nici belșug de sfat nu=i prea fеrice!

„Mai bine una bună!“ e cuvântul
Străbunilor, și socoteau prea bine,
Căci, ori de când va fi pământul,
Rău n'au fost cele bune și puține,
C'i'ntotdeauna cele rele multe;
Cel ce nu vrea să creadă, să n'asculte!

Țiganii toți grămadă s'adunase
A doua zi de dimineață iară;
Nu vru nici unul sfada să și-o lase
Din zori de zi și pân' târziu pe seară.
Și nu putură să se hotărască
Să stea pe loc, ori să călătorească.

Cei mulți ar fi voit pe loc să șeadă,
Dar împotriva foarte mulți strigară;
Către Spăteni îndată să purceadă
Li îndemna Drăghici a mia oară!
Doar Neagul contra e și sfătuește
Pe loc să stea și ntr'ast chip le grăește:

„Să mergeți voi pă'n toată hastă țara,
„O locuire>așa mai dăsfătată
„Cum n'am avut noi nici odinioară,
„Ca hasta n'ați găsi!... Deci, dă>s bucate,
„Eu zăc să rămănem cu toți aice
„Și să trăim o viață mult fеrice.

„Că... dec!... Am să vă spun eu cu drăptate
„Că drumul lung, zău! mia nu=mi prea place!
„Mi s'a urât cu=afăta frăpădate!
„Mai bine e să stăm aicea'n pace
„Cât timp nu ne urnește nici o silă
„Și ne prieste=a cerurilor milă.

„Deci tabăra aici rămâne toată
„Și-așteaptă neclintită pân' ce, dară,
„Va trece hastă vreme tulburată
„Și iar se va întoarce pacea'n țară.
„Iară de-atuncea'ncolo va să hie
„Așa cum numai soarta noastră știe!”

2. Țigani sfătuiesc cum trebuie să se lupte cu dușmanii.

Aceste vorbe Neagu de le spuse,
Cu toții într'un glas le aprobară.
De-acurmezișul doar Drăghici se puse,
Zicându-le'ntâmplări de-odinioară,
Rugând să fie-ale lui Vlad cuvinte
Și-a crede'n sfatul unui om cuminte.

Dar într'un glas strigară toți: „Aici,
„Aici cu toți vom sta!”... și-i astupară
Cuvântul înțeleptului Drăghici.
In urmă ei pe *Bratu*-l ascultară,
Căci își deschise rostul vitejește
Și-așa precum urmează-i sfătuiește:

„Amu, vedeți... se poate să se zică
„Prea bine că sunteți la Inimoasa,
„Că, precum văz, nu vă mai taie frica!
„Da'n ori și care loc vă fie casa,
„Voi să ședeți așa cu bună pază...
„Vă fie mintea totdeauna trează.

„Că până ieri voi furăți niște cioare,
„Dar azi voi sunteți oastea lăudată
„Lui Vodă Vlad, hăl ce vă dă mâncare!
„Și dacă v'a dat harme bune, cată
„Ca să vă socotiți pe cât mai bine
„Și să nu-l dați odată de rușine.

„Da eu am să vă zic așa pe față
„Că n'ați avut nici când o rânduială,
„Să tot vorbiți și până dimineață!
„Voi n'ați văzut că dușman duh vă'nșală?
„Tot lungul zilei gura nu vă tace,
„Dar să'ncheiați ceva... nu prea vă place!

„Că Vodă arme de v'a dat, îndată
„Va trebui cu ele-a vă deprinde.
„Cred... arma nu vă este dată
„De stăpânire ca s'aveți ce vinde, —
„Ci ca s'aveți cevașilea în mână
„Când veți lupta cu oastea hea păgână!

„Drăpt să vă spun... că eu... dintr'a mea parte,
„Eu o dădeam de la'nceput la dracul
„Pă scula hasta care-aduce moarte,
„Dă Dada dacă nu mi-ar fi, săracul!
„Că doară-l știți și voi: bătrânul tare
„Ș'afară dă ce-i dau, el hrană n'are!

„Cu-adevărat dorința dă vă duce
„Să'nvingeți armele, ia spuneți dară:
„Cum trăbuie o harmă să s'apuce?
„Că... deh!... Să nu vă faceți dă ocară
„Când veți da ochi cu oastea cea dușmană, —
„Și să vă taie-așa ca la tocană!“

Atuncea iute se sculă'n picioare
Și falnic *Boroșmândru* prinde graiul:
„Măi frașilor, că mie mi se pare
„Că dacă n'ar avea țepușe scaiul,
„N'ar fi așa de-avan!... Țepușa face
„Să hie hirea lui așa pungace!

„La oameni arma e ca și țapușă;
„Acel ce are mâna bine-armată,
„Ori cui el poate să-i arate ușa!
„Și biruie'ntr'o luptă'ndelungată
„Ăcela ce se simte-armat mai bine
„Și-a cărui armă vreme lungă ține!

„Zăc doar că'ntâi de-o armătură bună
„Să ne'ngrijim și cât mai dă degrabă!
„Da' mie dă dămult p'în cap îmi sună
„Că s'ar putea să facem bună trabă
„Și să ne-armăm așa mai... vitejește, —
„Ei, iată, *Boroșmândru* sfătuește:

„Ori ce țigan să-și aib'o săbioară
„Și'n mâna stângă... știți: o sulă lungă,
„Vârtoș cu dreapta taie și omoară,
„Iară cu mâna stângă tot să'mpungă!
„Să aibă la'ndemână fiștecare
„Gătit un laț dă frânghie mai tare.

„Că dacă va vedea că nu se poate,
„Decât s'o ia mai sănătos la fugă,
„S'arunce lașul în vrăjmașe gloate
„Și-apoi, zmuncindu-l, știi, vârtos, să fugă;
„Pe h'un vrăjmaș cu fes să mi-l trântescă
„Și pân' la tabără să-l târnosească

„Cum dar vă place-a mea părere?
„Și ce-aveți împotriva ei a zice?“
Acuma *Dragomir* cuvântul cere,
Dar se scornește și un pic de price,
Căci Bratu'n vorba lui tot stăruiește.
La urmă *Dragomir* rânji mânzește.

Iar *Dondu*, un Țigan cu fruntea lată,
Un lingurar ce știe multe, zise
Tot mângâindu-și barba-i afumată:
„Dec!... Boroșmândru taie'n Turc ca'n clise!
„Ba vrea să-l târnosească pân' acasă
„Pă hăl cu harmătură mai frumoasă.

„Da... frașilor, ahestea toate multe
„Câte-ați horbit amu... nu fac o zală!
„Da' dacă Țigănia vrea s'asculte,
„Oiu spune cum să faceți rânduială,
„Da știți, o rânduial' așa, pă dăscălie,
„Ca să puteți învinge'n bătălie!

„Zăc: Să săpați în jur dă Țigănie
„Tot nește groape d'ălea mari și-afunde,
„Că Turcii d'or veni cu repezie,
„Orbiș să cad' acolo, să s'afunde
„Ca lupii cari tot împlă după pradă!
„Da gropile... vedeți?... Să nu se vadă!

„Dec!... Trăbuie să fie-acoperite
„Cu mult frunzar, cu pae și nuele,
„Să nu mai poată fi deosăbite,
„Să cad' acela ce-ar călca pă ele!
„D'ăți face-așa, să știți cu bună seamă
„C'ăicea'n Țigănie n'avem teamă!“

Dar iată că și *Tandaler* se scoală:
„Ahasta crede *Dondu* că-i bătaie!
„Să-și puie capul la muiere'n poală,
„Iară vrăjmașul hăl păgân să saie
„In groapele lui *Dondu* chiar orbește!
„Zău, frașilor, că *Dondu* băiguesște!“

3. *Dau Turcii.*

Un strigăt groaznic răsună de=odată :
„Dau Turcii păste noi!... Păgânii!... Iacă!“
Și sfătuirea fu pe loc curmată.
Tot insul într'acolo tocmai pleacă
De unde vine vuetul mai mare...
Și se vedeau păgânii Turci călare!

Ci Vlad era, cu călărime=aleasă ;
El, ca să poată spiona mai lesne
Pe Turci, curat turcește se'mbrăcasă
Din vârful capului și pân' la glesne ;
El hotărâse=anume să se=abată
Și pe la Țigătimea înarmată.

Țigani, când pe Turci venind văzură,
Au fost cuprinși de=o spaim' așa de mare
Incât li se lipise limba'n gură ;
Crezând că nu vor mai avea scăpare,
Cu totul despre arme își uitară
Și toți fugeau spre tufa mai desșoară.

Dar cum vedeau că nu mai e'n pufință
Să fugă prea departe să s'ascundă,
Ori care mai cu multă năzuință
Și'n mare grab' acolo mi s'afundă
Unde zărea grămada că=i mai mare
Și unde alții se'mbulzeau mai tare.

Ca oile'n ocol se fac grămadă,
Cu țipete cumplite ei s'adună
Și ochii și=i închid ca să nu vadă
Cum Turcii iute vin ca o furtună, —
Acuș=acuș de dâșii or să deie
Și dulcea viaț'a lor or să le=o ieie!

Iar când vrăjmașul fu aproape'n față,
Cu toții la pământ se și plecară ;
Și mânele'ntinzând, cerșiră viață
Și fața'nlăcrămată și=o plecară.
„Vaileu!... Vaileu!“... răcnea grămada ; „iaca,
Se pierde Țigănia!... Vai!... Săraca!“

Doar *Neicu* într'acele clipe grele,
El, care fuse'n țări deosebite
Și care'n minte avuse multe socotele,
Cercat fiind și de mai mari ispite, —
El strânse doi bătrâni și bărbătește
Păgânilor cam astfel le vorbește:

4. *Neicu cere'ndurare.*

„Domnilor Turci, deh !... Să vă fie milă
„Dă Țigănia noastră, că-i săracă !
„Că nu dă voe bună, ci dă silă,
„Ca doar mai rău cumva să nu petreacă
„A trăbuit cu harne să se'mbrace, —
„Zău, dă nevoie !... Nici n'avea ce face !

„Iertafi-ne și lunișoara să v'ajute,
„Mulți ani Memet al vostru să trăiască !
„Uitate hie helea vremi trecute !
„Că zău !... Și Muhamet să ne trăsnească
„Dac'om avea o vină într'ahasta...
„Ci iacă : au căzut pre noi năpasta !

„Tot Vodă-Vlad a hăstora-i de vină,
„Lui, Dumnezeu hăl mare să-i plătească !
„El ne-a băgat așa de rău în tină !
„Dar biata noastră viță figănească,
„Să știți, trăia cu toată lumea'n pace !
„Și zău că bătălia nu-i prea place !“

Văzând atâta lipsă de ispravă
Și-atâta figănească mișelie,
Vlad-Vodă porunci : făr' de zăbavă
Intreaga oaste gata să se fie
Și când s'or da semnale de bătaie,
Să scalde crud în sânge'ntreaga laie.

Țigani, când au înțeles aceste,
Au și slăbit la inimă de frică :
Ici unii leșinară fără veste,
Iar alții colo ca trăsniții pică, —
Și unii plâng cu-adâncă suspinare,
Și gem cumplit cu toți 'n gura mare.

În voia tristei soarte ei se lasă ;
Doar singur Neicu încă firea și fine,
Ceși drept, cu fața galbenă și trasă ;
Din când în când trăgând adânci suspine,
El înc'odată pliscul și-l deschise
Și'n toată desnădejdea tot mai zise :

„Deh ! . . . Nu vă lăcomiți la Țigănie,
„Că numai Dumnezeu îi știe traiul !
„Averea noastră toată a voastră hie,
„Vă dăm cămașa de pă noi și straiul,
„Dar voi să ne lăsați ca mângâiere
„Doar viața . . . copilașii dragi . . . muiere . . .

„Știți că Țiganii și la voi, săracii,
„Trăiesc ca vai de ei, numa de'n milă,
„Că fac și slujbe și plătesc haracii.
„Da' noi făcurăm hasta numa'n silă !
„Să ne iertați acuma doar odată
„Și să vă ierte Maica preacurată !

„Și ce folos de acolo doar vă este
„De neași lua și dulcișoara viață,
„Și de ar rămâne biete neveste
„Cu hăi dănciuci mititeluși în brață ?
„Noi om muri, deși scris așa, dar ele
„Purta vor după noi o lungă jele“

Vlad Vod' acuma însă nu mai poate
Mai mult să steie fără să zâmbească ;
Și râd cu el șiragurile toate
Cu hohote de această figănească
Infăptuire așa de minunată,
Incât îi merse faima'n lumea toată.

5. Țiganii se văd păcăliți.

Iar Neicu tot ar mai fi vrut să zică,
Vlad Vodă însă l-a curmat : „Văd dară :
„Sunteți mișei și oameni de nimică !
„Cu acest curaj luptați voi pentru țară ?
„De ce v'am dat eu care cu bucate ?
„Văd c'ași rămas tot cioare blestemate !

„Am să vă iert eu și de-această dată,
„Dar, de se va'ntâmpla și-a doua oară,
„Voiu trage'n țeapă Țigănia toată!
„Vă spun: aceasta glumă nu vă pară!
„Vlad Vodă Țepeș este-acel ce zice,
„Acel ce stă cu voi de vorb' aice!”

Ca dintr'un somn Țigării se treziră
Și cunosc' atunci înșelământul.
Ori care dintre ei adânc se miră:
Muntenii... cum de și-au schimbat veșmântul?
In timp ce Țigătimea se mira de-aceasta,
Tot bietul Neicu-și mai înalță creasta:

„Să ierți, Măria Ta, dar... n'avem vină!
„De-am fi știut că nu sunteți păgânii...
„Nici Benga nu credea că pot să vină
„Pă noi, cu fes turcesc pă cap... Românii!
„Avurăși parte, zău, d'o bună soarte,
„Că altfel se putea'ntâmpla chiar moarte!”

Vlad Vod' a răs cu inima curată
De-această figănească nătângie
Pe care el o prevăzuse toată.
In urmă porunci lor cu tărie
Cât mai degrabă drumul să-l apuce
De vor să le mai dea ceva să'mbuce.

6. *Parpanghel află despre soarta Romicăi.*

Parpanghel, îmbrăcat în haine bune,
Cu arme de viteaz, înflăcărat,
Strunindu-și calul cu porniri nebune,
Pe lâng'un sânger a descălecat.
Voia să-și taie-un băț, dar în tăcere,
Din tufă iese-un glas de grea durere:

„Să nu mă frângi, te rog!... Mă lasă'n pace!
„Aici dorm eu, Parpanghele iubite!
„Trupșorul dragei tale-aicea zace!
„Tu vei ajunge vremuri fericite
„Și-o dragoste mai bună mi te-așteaptă, —
„A fost cu mine soarta prea nedreaptă!

„De *Boroșmândru* când fusei răpită,
„L-am pohțorit să steie-o fârișoară
„Să mai răsufli coala sub răchită, —
„De-odată Turcii preste noi coboară,
„Iar *Boroșmândru* m'a lăsat pe mine
„Pe seama celor lifte mult haine !

„Iubitul meu, eu care numai fie
„Și doar lui *Boroșmândru* dat-am voie...
„Știi adică... la mândra-mi feciorie...
„Luară ei în silă și'n nevoie,
„Mă'ntinseră pe dos ca și pe față
„Pân' ce-am rămas aicea fără viață.

„Apoi o măgăriță'ntr'aripată,
„Trecând pe-aicea, o văzui că-mi face
„O groap' adâncă, fără de lopată,
„Ca nu cumva o fiară d'a rapace
„Să-mi roază vr'un osuț dintr'ale mele,
„Făcu să crească tufa de nuiele !“

Cu-adâncă scârbă, dureros, ascultă
Parpanghel a iubitei rea'ntâmplare ;
Rămase ca'mpetrit și vreme multă
Simți că inima-i zvâcnește tare.
Și'n urmă, izbucnind îndurerat,
Un râu de-amare lacrimi a vărsat.

„Tu ești, Romică dragă, mult dorită ?
„Vaileu !... Vaileu !... Of !... Ticălos dă mine !
„Ce groaznic-grea mai fu a ta ursită !
„La ce să-mi chinui viața fără tine ?
„Ci firul zilelor acum l-oiu rupe,
„Că vreau aceeași groapă să ne-astupe !“

Zicând acestea, sabia și-o scoase
Și vru gâtleju'n două să și-l taie ;
Cu farmec trupul însă i-l legase
Brândușa, mama lui, iar în războaie
Nimica nu putea ca să-l atingă, —
N'ar fi putut un om ca să-l învingă !

Deci sabia-i aluneca la vale
Ca peste-o platoșă nestrăbătută ;
Parpanghel se pierdu sub greaua-i jale
Și mult timp gura îi rămase mută.
Cu inima de lemn, nimic nu simte...
La urmă par'că și-a ieșit din minte.

Strângându-și bine calul, el aleargă
Atâta cât în lat și'n lung se vede,
Cruciș și curmeziș câmpia largă, —
Ici stă pe loc, iar colo se repede
Cu ochi sălbateci, parc'ar fi o fiară,
Răcnește, spumegă turbat și zbiară!

Când vede o tufă, strigă de departe:
„Ia stați, tâlharilor fără de lege,
„La toți am să vă dau o crudă moarte!
„Voi, suflete păgâne și pribege!
„Dar, de mi redăți voi iarăși pe Romica,
„Vă 'ncredințez că nu vă fac nimica!“

Deci, nebunia'n capul lui puiază;
Și'n urmă, și'nainte i se pare
Că vede pe Romica, dar cu groază
De dânsul iute fuge pe cărare,
Și ori cât la fugă calul și'ntefeste,
Iubita-i fuge și mai bărbătește.

Din goana lui ferbinte se trezește
Și strigă cu durere: „Dulce Zână,
„Nu mai fugi!... Un pic mai zăbovește,
„Eu sunt iubitul tău, tu-mi ești stăpână...
„Să mergem iar la Țigănie-acasă,
„Așteaptă-mă, Romica mea frumoasă!

Ce rău ai pus piciorul p'astă cale
Parpanghele!... Nu merită o fată
Atâta plâns nebun și atâta jale!
Dar cred că este vremea, de-astă dată,
Pe Iștoc să-l vedem cum vitejește
Cu Bucur prin păduri călătorește.

7. Pășaniile lui Becicherec.

Viteazul nemeș, Iștoc, merse iară
Intreaga zi cătând vr'o mănăstire;
Dar Bucur nu mâncase pân'pe seară
Și la stomac simțea o grea lihnire.
Sfârșit de foame, chinuit de sete,
Ne mai putând răbda, pe loc el stete.

„Și așa către stăpân vorbi cu jele :
„Mergi sănătos, Jupâne, mergi cu bine !
„Eu nu mai pot ! Cum s'au sfârșit cu-a mele
„Sărmane zile, 'ărăcan de mine !
„Ori, ce păcate m'au adus pe-aice
„Să mi termin zilișoarele voinic ?“

— „Ce-i, Bucure, cu tine ?... Ce te doare ?“

— „O foame grea la inimă mă frânge !

Și mațele în mine ard și mi pare
Că Oltul setea mi n'ar putea-o stânge !“

Și'n iarbă cade fără de vârtute !

Iar Iștoc sare jos, vrând să-i ajute.

Din fericire își aduse-aminte
Că ntr'o desagă a luat de-acasă
Un bulgăr greu : pogace de plăcinte,
Ba și rachiu într'un clondir luasă !
Deci, repezindu-se la cal, pe dată.
Dă jos desaga și cu grabă cată.

Întinde'ntăi clondirul : „Na, sărace
Și bea de-aici și vezi de mi te'ntramă !“

Apoi îi dă dărapul de pogace
Pe care și-l legase ntr'o năframă
Dar, cum era cu mațele opărite,
Din sticla cu rachiu mereu înghite.

Nici nu gândea băutul să-l încete
Pân'nu va fi golit cu totul vasul,
Până ntr'atâta fuse fript de sete.
Acum Becicherec își strâmbă nasul :
„Ho, măl.. Nu mai gândești să mi lași și mie ?“...
Și abia de-i smulse sticla cu rachie.

„Eeeeh... chiu !“... Și Bucur face-o strâmbătură
Cu fața nlăcrămată de rachie ;
Cu palmele se șterge-apoi la gură,
Simțind în suflet mare bucurie.
Vârtos și grabnic mănăcă din pogace,
Iar gura vorbăreață nu-i mai tace.

„Drăguț stăpân !... Hei !... Cum o să se ducă
„In largul astei lumi a noastră faimă !
„Credeai balaurul ca o nălucă
„Să fugă el de noi cu-atâta spaimă ?
„Eu mă temeam că vine să ne'mbuce,
„Dar el pieri ca diavolul de cruce !

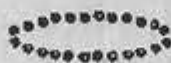
„Ce rău îmi pare mort că nu rămase!
„Mi-l jupuiam așa cum se cuvine
„Și apoi topiam și cărnurile-i grase, —
„Untura mi-o purtam coala cu mine;
„De te-ai fi uns cu ea pe la picioare
„Ți se făceau ca pana de ușoare!

„Că nu-s solomonar, au cine-ar zice?
„Ce teamă le-ar fi fost la toți de mine!
„Făceam la grăie, ca să nu se strice,
„De piatră, secetă, ori ploi-haine!
„Mi-aș fi umplut o pung' așa rotundă“
Dar Nemeșul pe gânduri se cufundă.

Cu Zâna'n vorbă până ce se dase
Și până ce pe Bucur să-l împace,
De groaznicul balaur își uitase!
Și-aceasta'n inimă ce rău îi face!
De ce nu l-a gonit el mai departe
Ca să-i fi dat desăvârșită moarte?

Deci dânsul, către Bucur, cu mâhnire
Se'ntoarse și grăi așa: „Vezi dară
„Ce mi-ai făcut cu-a ta'ndărătnicire?
„Eu mă'ntorceam după balaur iară,
„De nu-mi sminteai cu-avana-și văicăreală!
„Tu, boule, făcuși să-mi uit de bală!“

Și iar o lungă ceartă se'ncepuse
Și se iscă'ntre ei o și mai grea gâlceavă;
Aminte Bucur iarăși își aduse
Că poate fi vândut făr' de ispravă:
„Mă poși, stăpâne, ca pe-o vită vinde!“
Aceasta Bucur n'o putea cuprinde.

CĂNTUL AL ȘAPTELEA

*Becicherec și Bucur iar discută ;
Făcut acum boer pe jumătate,
Cu diplomă tocmită' ntr'o minută,
Și Bucur pe Stăpân din greu îl scoate.
Țiganiî însă și-au uitat de frică
Și'n vitejie armele ridică.*

1. Bucur ajunge boer.

Noblețe sfântă și adevărată,
Tu care-ai coborât azi în bordee,
Nu-i cu puțină vremea de-altă dată;
Căci meritele tale nu se'nchee
Cu niscaiva hârtii sau pergamine
Și n'ai la bază vrednicii streine!

Noi știm că lucrurile încalcite
Între stăpân și sluga lui rămase!
Zicea baronul că iobagi-s vite,
Iar Bucur asta nu putea s'o lase;
Cu mult curaj îi spuse drept în barbă,
Că n'a văzut iobag să pască iarbă.

— „Stăpâne, asta nu-i deloc dreptate,
„De-i vorba să mă faci să-mi pierd sărita!
„Vă pot iobagii oare duce'n spate
„Cu-aceeași nesimțire ca și vita?
— „Noi v'am supus prin luptă pe vecie!
„E drept să duceți și mai grea robie!“

— „Dar ce suntem acum noi de vină,
„Strămoșii dacă n'au știut să lupte?“
— „Sunteți Valahi și minte-aveți puțină
„De ce-ați purtat războaie ne'nterupte
„Și nu v'ați fost supus de bună voie?
„Purtați de-acum și jugul de nevoie!“

— „Dar rogu-te, cu drept să-mi spui, stăpâne,
„Ce-ar fi de vine unul ca să-ți zică
„Așa ca din senin: știi tu, jupâne,
„Că un strămoș de-al tău luă de chică
„Pe unul din strămoșii mei?... Hei, iacă,
„De-aceia mâna mea acum te freacă!“

„Și-așa vorbindu-ți el, să mi te bată
„Știi, sănătos! Ori bine-ar fi, cu cale?“
Baronul nu putu răspunde'ndată.

— „Hei, Bucure!... vorbești tot d'ale tale!
„La vârsa asta n'ai un pic de minte!
„Indrugii mereu dobitocești cuvinte!“

„E una tot ce spui și alta este
„Robia care și la prunci rămâne !
„Dar tu, Valah, poți ști ce'nseamn'aceste,
„Când nici nu poți ceti măcar ?“ — „Stăpâne“
A spus mahnit iobagul ; „dracu știe
„Ce cartea legii voastre ne mai scrie !“

Deodată, dintre tufe și nuele
Le sare'n faș'un călăreț năpraznic.
Pe trup voinic lucesc armure grele,
In mâna dreaptă ține un paloș groaznic.
Baronul stă spre el cu faș'ntoarsă
Și abia deși duce mâna către cioarsă.

Le strigă el : „Tâlhari fără dă lege !
„Cum mi v'a dat arhanghelul în mână !
„Să mi dați iubita, că de nu, s'alege
„Din stârvul vostru praf doar și țărână !“
Inș'a lui Iștoc spadă mult vestită
Nici nu ieși din teacă și ruginită.

Protivnicul îi dete-o lovitură
Puternică în chivăra mișoasă
Tăindu și peste fund o largă gură.
Iar pân'ce Iștoc sulia să și iee,
Veni și Bucur ajutor să și dee.

Cu paloșul izbi odată bine
In înspumatul cal chiar peste șale.
Nu l mai putu nici călărețul ține :
Focos, mușcând într'una din zăbale,
L-a dus pe oștaș departe, fără voie,
Scăpând pe Iștoc de la grea nevoie.

Baronul cată lung și mult se miră
De acest curaj, dar mai ales de fuga
Prin care cal și cavalier pieriră.
Și'n timp ce către cer se ndreaptă ruga,
Alături Bucur nu mai contenește :
De cruci și multe sfinte pomenește.

Cu ochi duiși spre dânsul Iștoc vine,
Cu dragoste lovindu l peste spate,
Ii zise : „Asta mi place ! . . . Foarte bine !
„N'o voiu mai da nici pentru o cetate
„Pe o slugă care este așa vitează,
„Incât și contra zmeilor cutează ! . . .“

Dar celăla rămâne gură cască,
Apoi zbucnește'n răs prelung de=odată :
„Tâlharul, și=a făcut o gură'n cască !”
Baronu=și drese chivăra pe dată
Și iar și=a'ntors privirile duioase
Grăind cam astfel slugii credincioase :

„Eu mult mă tem ca nu cumva să fie
„Acesta zmeul cel hapsân ce fine
„Pe scumpa Anghelină în robie !
„De=aceasta a sărit așa la mine
„Și=a vrut ca să=mi doboare biata viață,
„De nu=l goneai cu mâna ta'ndrăzneată !

„Măi Bucure, stai drept ! De=acum nainte
„Nu ești iobag, ci chiar fecior de curte . . .
„Și pentru c'arătași atâta minte,
„Să porți dulamă peste haine scurte !
„De=acuma'ncolo te numesc fârtate,
„Fiindcă ești boer pe jumătate !”.

Iar sluga mulțumi cum se cuvine,
Și după un gât mai strașnic de răchie,
Iși înșeuară caii și mai bine
Și iar purceseră'n călătorie.
Au mers mereu nainte pe cărare,
Mai mult per pedes, mai puțin călare.

Ciudata soartă vru s'ajungă'n locul
Pe care Țigătimea poposise,
Când, prin tufiș, avu din nou norocul.
Să vadă cavalerul ce=l lovise
Tăindu=i chivăra mișoasă'n două.
El prinse pala'n mânilor=amândouă.

Și fântuind pe dușmanul din față,
Cu ochii înroșiți de răzbunare
Se hotărâ să nu=l mai lase'n viață.
Dar Ducipal, șoldit, abia de sare,
Așa că cel voinic ce forfecă'n nuele
A dispărut pe drumuri și mai grele.

2. *Țiganii luptă cu Turcii adevărați.*

Vlad Vodă și cu ceata-i prefăcută
În bună pace pe Țigani lăsase.
Dup'o'ntâmplare-așa de ne-așteptată
Mai tot cioroiul împetrit rămase.
De și prea multe-ar fi avut să zică,
Uitară totul în grozava frică.

Târziu de tot li se înoarse iară
Curajul ce-l uitară după ușe ;
Când călăreții mult se depărtară,
Cu prafu'n cap, iar alții cu cenușe,
Ca iepurii scorniți, așa ieșiră,
Uitând avana frică ce-o păfiră.

Mușui atuncea rupse-așa tăcerea :
„Dă ce nu mai veniți hacuma'ncoace,
„Vitejilor, să v'arătați puterea?
„Dar vouă, păcătoșilor, vă place
„Ca să veniți furiș, cu'nșelăciuni
„Să speriați pă pruncii dă'n tăciuni !“

La aste vorbe Țigănimea toată
Curajul cel mai mare'n inimi prinse ;
„Ia mai veniți, bātu-v'ar să vă bată !“
Dar Vlad cu-ai săi de mult din zări se stinse,
Iar altul nimeni nu veni, pe care
Să-și poată stinge râvna lor cea mare.

O, de-ar fi curaj, de-ar fi virtute
Cu vorbele aïdoma'n măsură,
O, câte zeci de oameni, câte sute
S'ar bate crâncen numai printr'o gură !
Și-acel'ar fi viteazul cel mai mare
Care-ar avea și gura cea mai tare !

Omar Pașa în vremea asta vine
Cu mulți ostași păgâni să iscodească,
Așa cum la războaie se cuvine ;
Dar dete peste oastea țigănească.
Un bun prilej acuma li s'arată
Țiganilor ce vrură să se bată.

3. *Țigani, crezând că-i tot Vlad, dau năvală.*

Când au văzut Țigani de departe
Că dau spre dânșii oștile barbare,
Au fost cuprinși ca de fiori de moarte
Și-au tremurat sub greaua nspăimântare.
Ci Boroșmândru glasul și-l ridică;
Un sfat baros cu mult curaj răspică:

„Tot omul să m'audă și'nțeleagă
„Că peste noi Vlad-Vodă iarăși vine,
„Ca să mai facă doar așa o șagă, —
„Dar fiți bărbați, și să vă țineți bine!
„Să nu mai dați napoi cu una-două,
„Că nu vă scoase cioara ieri din ouă!“

Această vorb'a mers din gură'n gură
Și-a străbătut întreaga Țigănie,
Fiind la toți o bună ndemnătură;
Strigau încât cei morți puteau să'nvie.
Ori care'n repezeală se'narmează
Și'n luptă fiecare'ntâi cutează.

Și'n timp ce se gătesc pe apucate,
Aproape chiar de ei Omar sosise;
Privind foiala țigăneștei gloate,
El își opri armata și trimise
Câțiva să i s'aducă lui nainte,
Să-i cerceteze numai din cuvinte!

În vremea asta laia cea voinică
Le și ieșise într'unfâmpinare;
Părea că n'ar fi cunoscut ce-i frica,
Atâta fu curajul lor de mare!
De vuiete, de vorbe și strigare
Puternic clocoti întreaga zare.

Și năvălind cu toții dintr'o parte
Spre Turci, au fost și gata să-i lovească;
Parpanghel îns'apare și-i desparte,
El care'n rătăcirea-i nebunească
Sărea din întâmplare ici și colo,
Ca dup'o clipă să dispară'ncolo.

Iar Turcii, când zărir'atâta gloată
Că vine contra lor și cu tărie,
Și pe Argineanu'n haina-i fermecată,
Nici unul lupta n'a mai vrut să fie,
Ci'ntr'o clipită s'au întors și'ndată
Fugiră către marea lor armată.

Parpanghel însă după ei alungă,
Dar vai! Ce clipă mult nenorocită!
Sărind călare peste-o râpă lungă,
Căzu voinicul fără de ispită
Cu capu'n jos în baltă puturoasă,
In timp ce calu-i fuge, nici nu-i pasă!

4. *Becicherec dă peste Țigani.*

Din urmă iată, cel din Urum-Haza
Șontâc=șontâc pe Ducipal sosește;
Măcar că și-a luat el toată paza,
Hainul zmeu, pe care-l urmărește,
Ca printr'un farmec i-a perit de-odată
Și-acumă în zădar mereu îl cață.

Cu gândul după zmeu, nici nu zărise
Că este'nconjurat de murga laie
Și că pe Bucur chiar îl poticnise,
Și=amenințau cumplit că vor să-l taie
In cazul când pe loc nu va răspunde
Ce fel de oameni sunt, și sunt de unde?

Frățuțul, biet, n'avu ce să mai facă;
Stătu un timp cu mintea zăpăcită;
Acum pe toate le băgase'n teacă!
Dar îi veni ideia fericită
Ca să le zic'o vorbă foarte bună
Ce altfel s'ar mai zice și minciună:

„Sunt scutier la omul cela mare
„Pe care hăt=colo=vedeși nainte;
„Patronu-i groaznic de cumplit și tare!
„Când îl cuprinde furia fierbinte,
„El taie oști întregi, nenumărate!
„Ba cu balauri și cu zmei se bate!

„Și de mai vreți ca încă să se fie
„De gât a voastre negre căpățâne,
„Ori care'n fața lui plecat să fie
„Și să-l cinstiți cu sare și cu pâne, —
„Dar asta pân'ce toana nu-l apucă!
„Altfel vă sfarmă capul ca pe-o nucă!”

În timp ce astfel Bucur se fălește,
Patronul lui într'ajutor nu-i vine,
Ci spada și-o învârte voinicește
Și de departe glasuri tună: „Cine
Să stea împotriva mea îl mână piaza!
Eu sunt... Becicherec... din... Urum-Haza!”

Iar la ciudata lui îmbrăcăminte
Și mult mai minunată-i armătură,
Și mai ciudat sunar'a lui cuvinte.
Nici vorbă că Țigani toți crezură
Poveștile ce Bucur le'nșirase.
Toți dau napoi, drum liber ca să lase.

Plecându-și capul, ei îngenunchiară,
Ba s'au rugat și pentru iertăciune;
„Iertați să fiți din parte-mi de-astă dată,
„Fiindcă văd a voastră plecăciune!”
Le-a zis viteazul: „Mergeți dar cu bine!
„Fârtate Bucur, stai mai lângă mine!”

În urma lui balaurii se miră
De o faptur'ășa de minunată...
Și cum și ceialalți Țigani sosiră,
Cei ce-au gonit a lui Omar armată
Și cari'n socoteala minții proaste
Credeau c'au alungat munteana oaste, —

Și ei privesc cum Nemeșul se duce
Și unul spune altui la ureche:
„Cum tava dă aramă-i mai străluce!
„Ce barosană-i chivăra ha veche!
„Și ce cumplit d'avan o hi'n mânia!
„Când nu se teme el dă nici o mie“.

Așa din ochi prelung îl petrecură
Pân'se pierdu prin tufele vecine;
Apoi cu strașnică chiuitură
Sărbătoriră biruința bine;
Iar dac'ajunseră în Țigănie,
Au desfundat o bute de răchie.

5. Țiganii sfătuiesc iarăși.

Acel la care ține mult norocul
Dormind îi cade para bună'n gură !
Al lui a fost, de bună seamă, jocul ;
Țiganii însă nu o pricepură,
Căci tocmai când Omar cu-a sa ordie
Voia s'omoare'ntreaga Țigănie,

Vlad Vodă și cu-armata sa voinică,
Leșind fără de veste, îi năvale ;
Pe mulți din ei îi taie și-i dumatică,
Pe Omar îl strâmtorează într'o vale
Și-l bate-așa de rău, încât rămâne
Cu mai nimic din oștile păgâne.

Țiganii însă au crezut nainte
Că ei pe Vlad la sigur îl bătură.
Acum și Dragomir și-aduce-aminte
Că bine-ar fi să le mai dea o gură.
Văzând că'ntreaga laie îl privește,
Ridică pliscul sus și-așa grăește :

„Țăgani viteji!... Eu zâc : întâi dă toate
„Ar trăbui o lege să s'așeze,
„Dă trăbue noi sâlnic a ne bate
„Cât timp avem în cap șâ noi minți treze !
„Ahasta oare n'ar putea să hie
„Să-și aibă șâ țăganul o domnie ?

„Dă ce dar Vod'aice ne trămisă ?
„Dă ce ne-au pus și harma la spinare ?
„Dă ce ne-au dat potop mălai șâ clisă ?
„Ahasta trabă... știți voi cum îmi pare ?
„Eu cred că noi suntem aice
„Ca lor să nu le facă Turcii price !

„Ahăști păgâni cari-au venit în țară
„Șâ rău dă'n orice parte-o năpădiră,
„Nu pântru noi haicea se'ndesară,
„Ci pântru Vlad și-ai săi Munteni sosiră !
„Ei cată dar războiul să-l înceapă,
„Că ei p'atâția Turci i-au tras în țeapă !

„Acum... ia zăceți voi curat: au cine
„E așa nebun și atâta fără minte,
„Incât să și bage'n suflet ditai spine?
„Ori care dintre voi să ia aminte:
„In Turci a da năvală cu tărie
„Ar hi pă noi curată nebunie!

„A ne scula noi preste stăpânie...
„Că nici așa nu prea ni se lovește!
„Ar hi din partea noastră mișelie
„Să tăbărâm pe hăl dă ne hrănește!
„Ori într'un fel, ori haltul dac'om face,
„Vaileu=vaileu de-a noastre piei sărace!

„Așa dar nouă nu ne mai rămâne
„De cât să ne chivernisim în pace,
„Grijindu-ne dă astăzi până mâne
„Să nu lipsească gurii dă mâncare!
„Și să lăsăm războaiele cumplite
„Pă sama neamurilor odihnite!

„Da'ce foloase vom avea d'aciea
„Dă birue ori Turcul ori Munteanul?
„Pă noi doar numai cazna șâ robia
„Ne-așteaptă, căci așa-i sortit Țăganul!
„Haici ca și'n hea țară păgânească
„El tot va trăbui că să slujească!

„Dec!... Eu socot c'ar hi așa mai ghine,
„Ca să ne tragem noi în sus la munte,
„Să n'așteptăm aicea Turcul care vine
„In sânghișorul nostru să se'ncrunte!
„Cetatea Neagră cred că este locul
„In care ne vom aștepta norocul!“

Când Dragomir își termină cuvântul,
Tăcură toți îndelungată vreme, —
Deplin rostindu-și astfel crezământul!
Și alții începură a se teme
Că Turcii ar putea să năvălească,
Să nece'n sânge șatra țigănească.

Se ridică și Balaban cu grijă
Și cam într'astfel rostul și-l deschise:
„Acel ce n'are mintea mult ponivă
„Va și ce-i dă făcut acum, nu vise;
„Acela trăbuie să și'nțeleagă
„Că Vodă Vlad cu noi făcu doar șagă!

„Au... socotirăți voi că el nu știe
„Cu ce putere mare Turcul vine
„Ca să ne puie țara sub robie?
„Și dacă Vodă ne-a vrut nouă bine,
„Dă ce ne-armară fără noastră voie,
„Dă cât ca să ne bage la nevoie?

„Când Turcii vor voi ca să lovească,
„Întâi să stea Țăganul la năvală!
„La dosul nostru vor să se ferească,
„Și'n urmă, fără nici o osteneală,
„Pă Turcii rău slăbiți, d'a noastră moarte,
„Ușor să-i poată bate... știți... la toarte!

„Să-mi zăceți voi! Da pântruce s'ascunde?!
„Dă ce nu-i nici picior dă om în sate?
„Toți au fugit, dă nu să știe unde,
„Ducând cu ei potopul dă bucate!
„Văzut-ați voi, mergând aniar dă loc,
„Cumva găină, om, sau dobitoc?

„Cum dar ați vrea să nu putem noi crede
„Că nu suntem mânați curat la moarte
„Ca niște boi... mișelnice cirede?
„Oh!... Oh!... Cumplită și amară soarte!
„În două sufletul mi să dăspică
„Dă mare jele... dă bănat... dă frică.

„Dar ascultați și sfatul meu cum este:
„S'alegem doi bărbați dăni cei cu minte,
„Să meargă ei și să ne-aducă veste:
„Vor hi dăparte Turcii înainte?
„Iar d'om vedea cumva că nu-s dăparte,
„Noi s'o șparlim pă dată'n altă parte!

„Că dă n'om face-așa, pierim dă tot,
„Nici n'om putea găsi altcum scăpare!
„Cât dăspre Vlad...“ aici strâmbă din bot,
„Să lupte el cu gura lui ha mare,
„Da nu să'nșele biata Țăgănie...
„Dă are'n suflet pic dă omenie!“

Când Balaban aceste vorbe zise,
Își șterse nădușeala de pe frunte
Privind cum adunarea le primise;
Iar Voevozii, toți cu bărbi cărunte,
Au întărit cu semn din cap sau gură
Bătrâna și'nțeleapta'nvățătură.

Ci numai Tandaler cu semeție
S'a mai sculat : „O, cât sunteți fricoși !
„Se vede că sunteți dăn . . . Țăgănie !
„Că inult mă mir dă voi, cărunții moși,
„Cum ascultarăți cu așa răbdare
„Vorbind dă frică și dă spăimântare ?

„Noi să fugim ? Dar încotro ? Șă . . . unde ?
„Da pântru ce ? Sau poate vă e friiică ?!
„Acel ce trămură, să poate ascunde !
„E codrul ici ! Da . . . căruia voinică
„In sânișor o inimă îi bate,
„Ahăla stă pă loc atât cât poate !

„Au n'ați văzut cum am luat izbândă
„Pă Turcii cari au vrut ca să ne taie ?
„Iar de-a gândit el, Vodă, să ne vândă
„Doar pentru nește cară cu mălaie,
„Să-i dovedim Țăganul că nu zboară !
„Șă nici nu este pui dă căprioară.

„Dar mie-mi vine, fraților, în minte
„O horbă mare . . . mare cât un munte ;
„Eu să v'o spun în două-trei cuvinte !“
Și Tandaler se scărpină la frunte :
„Să zăcem cum că Vlad bătut să hie,
„Că Turcii pune-or țara la robie.

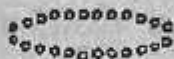
„Au cine va domni p'această glie ?
„N'ar fi păcat să stea așa'n neștire ?
„Aici s'alegem locul dă moșie
„Și-un Reage, știți, mai mare pă oștire.
„Și-apoi să hotărâm să se numească
„Cum va să hie : Țarră Țăgănească !“

Cum Tandaler își termină cuvântul,
Ce fu primit cu mare bucurie,
Scornind în fineri mai ales avântul, —
Bătrânii . . . cată rostul lor să-l fie ;
Ei stară multă vreme la'ndoială,
Ne-având încredere'ntr'ășa tocmeală.

CÂNTUL AL OPTULEA

*De Tartărul din Iad Urgia-l roade ;
El sfătuie'n soborul ce-l adună
Pieirea creștineștilor noroadă.
Toți dracii însă au crezut mai bună
Vicleana lui Mamona socoteală
Ca dreapta Belzebutului năvală.*

1. *Satana adună pe draci.*

Depart'e'n mări șoimanul soare
Apune poleind frumos ostroave ;
Grozav de neagr'a nopți'nvelitoare ;
Scoboară peste câmpi și prin dumbrave ;
De munca zilei grele, obosită,
Somn dus adoarme lumea nesfârșită.

Ci treze sunt dihăniile răpitoare
Și oamenii ce-au cugetele rele ; —
Un lup ar vrea să prindă căprioare,
Iar buha'n negre tufe păsărele.
Inspăimântat de-orăcăit de broaște
Sărmanul iepure nu poate paște.

Era pe vremea când întâiaș dată
Cântau prelung cocoșii de cu seară
Și când, călări pe stuf sau pe lopată,
Spre Retezat strigoi și draci scoboară, —
Când umblă duhurile păcătoase
Ce strâmbă ale oamenilor oase.

Odihn'aveau doar duhurile bune.
Ci numai spiritele blestemate
Umblau prin lume după'nșelăciune.
Sortite-s duhurile necurate
Și'n ziua de-azi, ca și odinioară,
Să umble'n timpul nopții pe afară.

Pe-această vreme tocmai, în afundă
Și neagră peșteră, în Iad, Satana
Iși scoase capul din zmolita undă ;
Cu ochii verzi privi'mprejur, tirana,
Și-apoi poporul său de draci l'invită
Să spurce legea, cum e-a lor ursită.

Iar Tartorul prin asta se desfată,
Precum un crai tiran după bătaie
Când vede oastea dușmană'njunghiată,
Când, beat de sânge cald, noroade taie
Și e mâhnit atunci când nu mai poate
Să'nece'n sânge neamurile toate.

Satana socoti'ndelung în sine
Cumplita lui din ceruri scăpătare
Și pentru veci pierdut divinul bine, —
Apoi gândi la reaua lui de astăzi stare
Și-atunci răcni cu ciudă și urgie,
În cât clăți stâncoasa temelie.

Holbându-și ochii crunți, a zis : „Vai mie
„Cu-această viațașa nesuferită!
„Mai bine-aș fi murit în veșnicie
„Decât să rabd o viață înjosită!
„Potopul fericirilor pierdute
„Mă chinue și astăzi greu... O, du-te!

„O, piei din ochii mei barbară soarte!
„Și'n luptă-nu-mi fuși tu dușmană oare?
„Nici biruință nu mi-ai dat, nici moarte!
„Mă lași în cumpănă chinuitoare!
„Dar... sunt Satana! Sus! cu bărbăție!
„Dușmane Savaot, ți-arăt eu ție!“

Așa chelălăind, el urlă iară
Și Iadul tot răsună'n greul muget.
Cumpliții diavoli chiar se'nspăimântară!
Voind să știe al Satanei cuget,
Boerii Iadului veniră'ndată
Și'n juru-i s'așezară'n largă roată.

2. Soborul mai marilor Iadului.

Privi'mprejur puternica Satană
Și cercetă'ndelung pe cei din față.
În piept tresare inima-i avană
Văzându-și boerimea lui semeață.
Apoi cu glas de câne care moare
A zis așa, mușcând cumplite ghiare :

„Voi, soți necredincioși ursitei mele,
„Profivnici ai înaltelor lumine
„Din țara ce e dincolo de stele, —
„V'aduceți voi aminte-acum prea bine
„De ziua ceia groaznic de cumplită
„Când neagra-mi stăpânire-a fost stârpită!

„M'au biruit, ce-i dreptul, în bătaie,
„Dar nu-s răpus!... În noapte ne-aruncară,
„În fumuri de pucioasă și'n văpaie,
„Răbdăm nestinsa zmoalei pară...
„Prin mii de ani ne paște=aceeași spaimă:
„E Savaot și-a cerurilor faimă!

„Voi știți că singura=ne-mângâiere
„E să lucrăm cu cea mai neagră ură,
„Ciupind mereu cereasca lui putere!
„Să nu-l iertăm, că nici el nu se'ndură!
„Dar, după câte mi se pare mie,
„V'ași cam lăsat cuprinși de trândăvie!

„La poartă nu mai văd să dea năvală
„Cu mia suflete ca'n altă dată,
„Și ne rămâne borta asta goală!
„Ne-a fript pe noi căldura ei fierbinte:
„Va trebui să mai cercăm odată
„A'nfrânge crâncen oastea luminată!

„Am fost pe lume și-am văzut pământul!
„Tot ce se'ntâmpl'acolo... zău, nu-mi place!
„Creștinii vor să=și ia din nou avântul
„În contra țărilor turcești sărace!
„De'nving creștinii, ce mai tristă soartă!
„Un suflet nu ne va mai bate'n poartă!

„Priviți! Vă jur pe Iadul meu fierbinte:
„Creștinătatea'ntreagă va să piară!
„Vom pune la cercare=a noastră minte:
„Păcat, urgie, boale, crime grele, —
„Pe scurt, acestea=s dorurile mele!“

Răspunse Belzebut, hatmanul mare
Al oștilor întunecimei sale:
„Intunecate Doamne, mi se pare,
„Cred, lucrul cel mai bun de pus la cale
„E să lăsăm acestea pe'ndelete;
„Dar azi să strângem noi a noastre cete.

„Știu din iscoade bine'ncredințate
„Tot ce-i pe drum ca să se'ntâmple'n lume:
„Vlad=Vodă cel muntean ar vrea a-l bate
„Pe omul nostru, Mohamed anume!
„Dar, după câte=am auzit, se zice
„Că sfinții vor pe Turci de tot să=și strice!

„Nici nu-și frumos ca să lăsăm noi dară
„In voia lor pe cei de-a noastră parte !
„Cu oaste să purcedem noi afară
„Și pe creștini să-și potopim cu moarte.
„De sigur, dacă Mohamed învinge,
„Din lume toți creștinii se vor stinge !“.

— „Imi dai, hatman nevrednic, bună știre,
„Dar neagra minte-a mea ar vrea să știe :
„Etern fidela Iadului oștire,
„Cum poate sprijinită ca să fie ?
„Pe față și cu forță'nvederată,
„Sau într'ascuns și nu chiar dintr'odată ?

Aici se scoală Mămona cel Mare,
Cel mai bogat visternic al Satanii.
Pe seama lui sunt multele comoare
De sub pământ, tot aurul, toți banii.
„Tot Iadul, zise el, prea bine știe
„Ce-aduce'nalta mea dregătorie !

„Plecat e omul către lăcomie,
„Că-l roade egoismul lui cel mare.
„De-acilea izvorăsc păcate-o mie :
„Răscoale, vinderi, furturi, înșelare,
„Omoruri crunte, strâmbă judecată,
„Minciuna grea și camăta urcată.

„Azi numai auru-și stăpân pe lume !
„Prin el eu cumpăr inimele toate !
„Asvârl în jur cu fel și fel de sume
„Și mijlocesc tot felul de păcate.
„Silesc pe unul Patria să-și vândă
„Și-l pun pe-un altu'n contra lui la pândă.

„Pe bani dau popii darurile sfinte
„Și pentru bani miniștrii fac războaie ;
„De-și pui un pumn de aur înainte,
„Cel mai puternic împărat se'ndoaie !
„Cu bani orbesc a omului prăsilă
„Și-o pun să stea'ntr'a Iadului topilă !

„In cât privește îns'ajutorința
„Lui Mahomed și a turceștei gloate,
„Eu... drept vă spun : nu-și bună socotința
„Lui Belzebut și cred că nu se poate !
„Gândiți că cel ce are'n mână slava
„Să facem tot ce vom pofti lăsa-va ?

„Ce poate-ajunge marea ta'ndrăzneală
„In fața unei forțe înmiită ?
„Nu vitejii ! Măiastră socoteală
„Va trebui să fie folosită !
„Deci nu pe față dăm ajutorare,
„Ci tot pe-ascuns, ba și cu grijă mare !

„Aici mă jur : rușinea mea să fie
„De nu voiu izbândi prin bani a face
„Mai mult cât Iadu'ntreg prin voinicie !“
Zicând așa cuvânt, Mamona face ;
Se scoală Asmodeu, prelung rânjește
Și uitându-se'mprejur, așa vorbește :

3. *Vorbesc Asmodeu, Moloh și Velial.*

„Sunt sfetnic tainic al Slufiei Sale
„Și-s cel mai diplomat în neagra țară.
„Și banu-și face'n lume bună cale,
„Nu-i pot tăgădui valoarea ; dară
„La om virtutea-i și mai tare încă,
„Toți i se pleacă'n adorare-adâncă !

„Mamona, da, va face toate,
„Dar numai celor prinși de lăcomie,
„La suflete de-avere însetate !
„Regret dar că Mamona tot nu știe
„Că oriși cât s'arunci cu bani în vânt,
„Nu poți să faci prea multe pe pământ.

„Ascunse curse . . . da ; Inșelăminte...
„Cu intrigi și cu sfaturi prea viclene
„Să-i surpe unii p'ăi ce sunt cuminte,
„Iar alți s'ajute oștile-agarene !“
Acel ce'n Iad poliția o face,
Burtosul Velial, nu poate tace :

„Mustrez pe-aceia ce-au vorbit nainte !
„Temeiul său și-l laudă oricare, —
„Al altuia n'ar face-un bob de linte !
„Cu toții vă'nșelați, pe cât îmi pare,
„Căci vrednicia voastră împreună,
„Nu despărțită, nu, așa e bună !

„Uniți să fim cu toții și'n bătaie
„Să nu intrăm cu forță'nvederată !
„Ci mergem din odaie în odaie,
„Cercând pe om : ce=anume îl desfată,
„Iar după aceasta'n chipul cel mai rău
„Vom murdări ce=i sfânt în gândul său !“

Moloh, ce peste dezmierdări e mare,
S'a ridicat să=și spuie=a sa părere :
„Eu nu'nțeleg această 'nfrigurare !
„Când oamenii sunt morți după plăcere,
„Ei cad în lațul dulce=al dezmierdării
„Și toți la rând vor fi supuși pierzării !

„Prin măestrii plăcute, prin ispite,
„Prin măguliri, prin gâdiliri, momelile,
„Prin zâmbete și glume îndrăznite,
„Prin mii de meșteșuguri de=ale mele
„Să umplu Iadul voiu avea pufință !
„Aceasta nu=i suprema biruință ?

Și Velial, cel peste băutura,
A zis : „De fapt eu cred așa că este !
„Noi nu suntem pe=a cerului măsură
„Să dăm fățiș ! Aceasta e poveste !
„Pe careva de=l roade la spinare,
„Acela poate face și=o'ncercare !

„Ați vrea s'o pțtem fără nici o treabă ?
„Ei . . . hai să zic la fel, anume cum că
„L'om doborâ pe Mihail în grabă !
„Ilie însă fulgere aruncă ! . . .
„Veți crede voi că el să rabde poate,
„Să doborâți a cerurilor gloate ?

„Un tunet azvârlit din înălțime,
„Și iar cădem în gropile cu smoală,
„Ba chiar sub Iad, la mile adâncime !
„Zic dar : noi treaba s'o lăsăm domoală
„Și să lucrăm ca de=obicei : în taină,
„Schimbându=ne pe cât mai des la haină !“

Acum și Velfegor cuvânt apucă,
El care=i domn credințelor deșerte :
„Eu nu=l opresc pe nimeni ! Să se ducă
„Acel ce vrea cu cerul să se certe !
„Dar la'mpărțit, acela, după mine,
„In mod egal cu noi nu poate vine !

„Când unul crede sincer într'o lege
„Pe care cea mai bună o socoate, —
„Il sap furiș și dânsul, se'nțelege,
„Din calea adevărului s'abate!
„Așa de bine-l măsluiesc la minte,
„In cât se face rău cu cele sfinte!

„Să nu disprețuim dar toate=aceste,
„Că=s mari foloase ce le=avem în mână!
„Altfel... nenorocire nouă este!
„Nu lupta dreaptă=i peste noi stăpână!
„Acest pericol pentru noi e mare!
„Deci eu vă rog să nu=i mai dați cătare!“

Satana i=a privit cu suferință
Și=a zis: „Destule sfaturi prea viclene
„Ce Turcilor nu dau ajutorință!
„Ca să v'ascult... drept spun: îmi este lene!
„Vreau grabnic biruințe cât mai grele!
„Fac dar pe pofta inimioarei mele!

„Hatmane Belzebut, vezi de=mi adună
„Din mii de duhuri cele mai viteze,
„Să fie=aproape=o legiune bună!
„Curând să fie gata să=mi urmeze“...
Tăcând Satana, drăcăria toată
Cât ai clipi din ochi fu'mprăștiată.

4. *Țigani au terminat bucatele.*

Când sfatul țigănesc fu mai fierbinte,
Cu mare spaimă Corcodel aleargă,
Zicându=le în câteva cuvinte
Că de mâncare botul să și=l șteargă,
Cum că rămân cu buzele uscate,
De oare ce n'au mai rămas bucate.

„Că bine stați aicea pă burice
„Și sfătuiți așa cu gura goală!
„Da n'ați văzut? Trecută ră p'aice
„Dulăi ducând colaci!“... Mai toți se scoală,
Nici unul însă nu putea să creadă
Că fu'n bucate=așa de mare pradă.

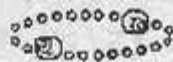
„Lăeșii și Goleșii sunt dă vină!”
Ziceau acei din cete rânduite;
„Ei le-au mâncat ... pune-a-li-s'ar pă splină!
„Atâtea clise râncede și zară
„Dă să putea hrăni o'ntreagă țară!”

Iar Tandaler, dorit de'ntâietate,
Lui Corcodel îi zise sus și tare:
„Dă cine-au fost bucatele furate?
„Tu ești Țăgan?... Tâlhar dă drumu'mare!
„Nerușinat lăeș!... Ce, crezi tu dară
„Că vei scăpa c'o horb'așa ușoară?
„Dă ce n'ai spus tu, mo, mai de cu vreme
„Că merge la sfârșenie bucata?
„Dar las! Acuș-acușa te vei screme
„Să scoți pă gură ce-ai mâncat... Fii gata!...
„Alegem unul dăntre noi mai mare
„Șă vai atunci dă groasa ta spinare!”

I-avântă Corcodel privire-amară
Și-i spune printre dinți, rânjind: „Dă fine,
„Dă n'ai cerca să te mai urci pă scară,
„Mo Tandaler, eu cred c'ar fi mai bine!
„Da cine te-a mânatără, mișele,
„Să-ți bagi tu nasu'n trăburile mele?”

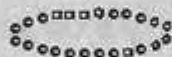
Intreaga golănimе'ntărâtată
Jur-împrejurul lor se și'ndesase;
Aproape fură gata să se bată, —
Până'ntr'atâta cearta'naintase!
Dar s'auzi de-odată, nu departe,
Strigări de surle, dobe, vuiet mare!

„Fugiți! Fugiți!... Tot insul care poate,
„Că iată, vine Turcul și ne taie!”
Strigau bătrânii către cele gloate.
Dar îngrozita ș'împetrita laie,
In loc să-și cate'n grabă o scăpare,
Rămase fără grai, fără mișcare

CÂNTUL AL NOULEA

*Asupra Turcilor Vlad dă năvală ;
Sultanul pe-unde-l duce ochii merge.
Satanei, după ce-a făcut răscoală,
Arhanghelul Mihai o palmă-i șterge.
Făcură și Țigani un război, —
Dar s'au luptat cumplit cu niște boi.*

1. *Vremile de glorie au trecut.*

Trecură anii când vr'o strâmbătate
În lume nimeni nu'ndrăznea a face;
Eroi salvau atunci țări apăsate
Sub jugul barbariilor prădace,
Când pentru munca lor ne-asemănată
Nici nu gândeau măcar să ia răsplată.

Era această vreme mai cinstită.
Cum s'au pierdut focmelile acele!...
Dar astăzi lumea noastră-i stăpânită
De miliarde de cumplite rele.
Tu, omule, de-acestea ești de vină,
Fiindcă'n primul rând nu cași lumină.

Iși dete cerul minte și virtute,
Întâia la'ntuneric să-și lumine,
A doua la nevoie să-și ajute;
Dar tu-și faci lanțuri groase'n jur de tine
Și-și dai virtutea la tirani în mână,
Ca fruntea să și-o plece'n grea țărână.

Coconii duc o viață'n trândăvie;
Pe haine mândre cât și pe cocoane
Iși risipesc întreaga avuție,
Dar fug din fruntea unei legioane
Atunci când gloanțele roesc cu mia:
Li-i teamă să nu-și piardă scăfârliă!

Un coif în cap și-o sabie în mână,
Un piept ne'nvins, un scut în mâna stângă,
Virtute veche, inimă română...
Acestea numai vor putea să frângă
Ale robiei lanțuri asasine
Ce-apasă greu în țările creștine.

2. *Vlad bate cumplit pe Turci.*

Era'ntr'apus, când astrul intră'n zare
Și când copacii umbre lungi aruncă
Găfind amurgului senin răcoare;
Vlad Vod'a răspândit atunci poruncă
Să iasă oastea'n semnul crucii sfinte
Și-apoi tiptil să meargă înainte.

Iar după ce ieșiră la lărgime,
El oastea și o'mpărși în trei coloane :
Pe lături puse bună călărime,
La mijloc stând pedestre legioane.
În văzul futuror apoi se scoală
Vorbînd cam ce să facă'nfr'o năvală.

Alese'n urmă oare care sute
De oșteni voinici, deprinși în lupte grele
Și pricepând a luptelor virtute,
Având și surle, tobe, finichele,
Mergând pe după tabăra furcească,
La timp din spate să o năvălească.

Aceștia, din semn când s'or pricepe
Că la coloanele orânduite
Puternica năvală va începe,
Să facă ei din părțile dosite
Pe cât mai mare sunet și strigare,
Să-i creadă Turcii că s'armată mare.

Străbat cărări ascunse și făcute
Sub priceputa Domnului povață ;
Acestea nici nu fură pricepute
Pân'nu le răsări o strajă'n față,
Pe care'nfr'o clipit'o răsturnară,
Apoi pe Turci în grabă mpresurară.

Cei dinăuntru n'au simțit nimică
Despre o năval'atât de fănuifă,
Dar când simțiră fier creștin că pică,
Grozava Turcărime adormifă.
A prins a muge cu adânci suspine
Că răsunau și văile vecine.

Prin Turci a mers curând această veste :
„Turceasca tabără-i înconjurată!...“
În fugă doar scăpare de mai este!
Ori ce păgân de fugă dar se gafă!
Se'nvălmășesc ca viermii fără minte
Și fug avan, scuipați de foc fierbinte.

Cereștii călăreți se arătară
Către-a văzduhurilor înălțime
Cu săbii lungi de luminoasă pară ;
Și glasuri răsunau'napoi mulțime
Și surle de război nenumărate,
Că parc'ar fi și acolo mari armate !

Vâzând Sultanul nostru astea toate,
Izbânda și uită, jalea îl pătrunde,
Ciubucu și sparge, fața crunt și o bate;
Nici unul din supuși nu-l poate ascunde!
Sărmanul, cercă doar atât: să scape
Sau sub pământ, sau poate chiar sub ape.

Cu greu adună două sau trei cete
Și se strecoară printr'aceia parte
Pe unde poate merge pe'ndelete,
Să scape, de se va putea, de moarte.
Așa Sultanul a scăpat cu viață,
Lăsând lui Vlad victorie măreață.

Păgâna tabără fugi'n risipă,
Căzând pe drumuri fără contenire;
Rânjesc cei morți, răniții gem și țipă,
Dar Vlad îi ține'n strânsă urmărire;
Strigând oștirii sale încălzite,
Gonește pe-a fugarilor copite.

3. *Vin Dracii în ajutor.*

Satana și cu oastea sa'ndrăzneală
Ca o furtună mâniat sosește;
Pe Turci i-ascunde într'o deasă ceață
Și de peirea grea îi ocrotește.
Dar spumegă de ciudă și mânie
Vâzând c'a lui sosire-i prea târzie.

Dar și Arhanghelul Mihai avuse
Din timp înștiințare despre toate
Și-anume de la străjile ce puse,
Cum că Satana, gloatele-alungate
Nu numai că le apără, dar vine
Să năpădească oștile creștine.

Cu mult curaj în contra lui purcede;
Iar când vrăjmașului îi fu în față,
O luptă crâncenă'n văzduh se vede.
Cu inima voinică și isteată,
Armata îngerească arme prinde
Și-o groaznică bătaie sus s'aprinde:

Mii paloșe de foc, nemuritoare,
Lucesc și răni aduc nevindecate
Și ciopârțesc drăceștile ciopoare;
Cu fulgere cerești greu încărcate
Mii tunuri vars'a cerului văpaie
Și tremură pământul de bătaie!

Ci ne'nvingând la'ntâia lovitură
Teribilele cete'ntunecoase,
A se'ndoi de luptă începură.
Satana însă cuțitoui=și scoase
Și=apoi scrâșnind, așa răcni de tare
In cât păru pământul că tresare!

Și'n urmă năvălind cu silnicie
Asupra cetelor de cer sfințite,
Nici unul drumul nu putu să=i fie
Și nici la luptă dreaptă să=l invite;
Ci toți fugind, în lături se feriră
Și toți sub sfântul scut se sprijiniră.

Atunci Arhanghelul Mihai, când vede
Această a Satanei cutezare,
La ea ca fulgerul mi se repede
Și bine=i șterge=o palm'asa de tare,
Incât Satana îi căzu'nainte
Ca o fantasmă fără pic de minte.

„Nu=i vrednic un tâlhar murdar ca tine
„Să=mi spurce armele nemuritoare,
„Ci palma=i pentru suflete haine!“
Și=asa zicând, îl și călcă'n picioare;
Apoi frumos i=a prins în mâni copita
Și=a dat cu negru=i leș de=a asvârlita.

Acum și=un foc de tunuri se deschise
Ce'mprăștia cu mia sărindare,
Sfeștanii și tămâie, paraclise
Și moaște sfinte... și=altele, de care
Se tem aceste spirite=osândite.
Topită=i gloata'n câteva clipite.

Câțiva pieriră'n vânt, câțiva'ntr'o stâncă,
Iar cei mai mulți prin bălți se pitulară;
Câțiva intrară într'o groap'adâncă,
Iar cea mai de pe urmă cetioară
Nu fuse chip să scape de război
De cât băgându=se'ntre niște boi.

4. *Țiganii pornesc la luptă.*

Din toate celea pân'acum cântate.
Cu multă ușurință se'nțelege
Ce'nseamnă zgomotele'n crâncenate
Ce pe Țigani i-au îngrozit în lege;
Tot codrul s'a umplut de negre gloate,
Că nu știau ce nenoroc se poate.

Dar Tandaler striga cu voinicie:
„Războiu-i moo!... aicea foarte!
„Cu harma după mine toți să vie!
„Sau dăm dă biruință, sau dă moarte!
„Mai bine să murim cu toții pă'ndelete
„Dă cât să tragem foame grea și sete!“

Cu aceste vorbe inimă și luară
Și așa precum putură, rău sau bine,
În câteva clipite se'narmară;
Dar pe picioare-abia de se pot ține,
Căci ei au scârbă de bătăi și sânge...
În piept părea că inima le plânge.

Dar Tandaler i'ncuraja din gură,
Căci se temea să nu-i doboare frica.
Dar când cu arma'n mână se văzură
Credeau că nu le pasă de nimica.
Scoțându-și spada crâncenă din teacă
Le spuse Tandaler așa să facă:

„Cătași la mine, mo!... Luași aminte!
„Acum suntem cu toții înarmași,
„Deci trăbuie să socotiți'nainte!
„Dă ce?... În care parte?... Ce cătași?...
„Să nu mai zăceși mâne sau poimâne
„Că Tandaler lătrat-a ca un câne!

„Copii cer ca să le dași mâncare
„Și cătră voi cu jale mare strigă,
„Dă socotesc că nici nu e scăpare
„De cât să ne găsim dă mămaligă;
„Că gura pruncilor dă pă făciuni
„Nu poate fi hrănită cu minciuni!

„Țăganu care vra să mai trăiască
„Să vie după mine'ntr'un noroc!
„Numai că trebuie să se păziască
„Așa cum maică-sa'l păzi de foc!
„Iar dac'o da spre noi păgâna gloată
„Să nu'nlemnească unul dintr'odată!

„Iar de oiu strâga eu dă la frunte,
„Șași aibă tot Țăganul arma gata!
„Vrăjmașu să tot hie cât un munte,
„Da voi să dați mișto, d'a dărâmata!
„Să'nchideți ochii și să dați pă moarte,
„Cruciș și curmeziș în ori ce parte!

„Cu ochi'nchiși mai bine-i a te bate,
„Că n'ai să cați dușmanului în față,
„Nici nu te temi de harme'nfricoșate
„Și nici d'o cătătură prea'ndrăzneată,
„Nici vezi p'acel ce lângă tine pică
„Și pân'la moarte n'ai să știi dă frică!

„Da să răcnifi și să strâgați dăn gură
„Pă cât vă ține hăl grumaz dă tare!
„Aiasta este bună'nvățătura,
„Că dă tot șapte inimi la oricare.
„Pă dușman însă rău îl spăimântează
„Și-a stărui la luptă nu cutează!“

Cum Tandaler sfârși cu'nvățătura,
Intreaga laie merse după sine
Strigând în gura mare: „Ura!... Ura!“...
E drept că merg ei către rău sau bine,
Se țin de Tandaler ca dup'un tată,
Dar inima în piept li-i înghețată.

Au trepădat așa pân'mai pe seară;
Nici oameni și nici sate locuite
Pe drumul lor îndelungat n'aflară;
Dar gurile sărace, hămesite,
Nu mai puteau nimica să vorbească
Și nici picioarele să mai pășească.

Mergând așa cu silă bărbătească,
Au fost ajuns într'o pădure deasă.
Aici s'au învoit să poposească.
Tot insul, ostentit, domol se lasă
Pe iarba verde'n umbră și răcoare,
Ștergând cu mâna fruntea de sudoare.

Dar n'a trecut un ceas și jumătate
Din somnul umbrei dulci și liniștite,
Când, vuiete adânci și'nfricoșate
Pătrund în inimile adormite;
Și tocma'n ceasurile cele scumpe
Din nou odihna dragă li se rumpe.

Dar ei, în loc să fugă'ntr'altă parte,
Au mers, din conștra, foarte bărbătește,
De unde zgomotul venea mai foarte.
Chiar însuși Tandaler se pomenește
Că, tulburându-se de tot la minte,
In loc să dea'napoi, fugea'nainte!

Și s'au trezit că, pe la Miază-Noapte,
Zdrobiți de-o alergare îndelungă,
Au dat și peste pomi cu roade coapte
Mulțime, că putea la toți s'ajungă;
Răgaz beleaua însă nu le dete
Să-și stâmpere pârdașnica de sete.

Din frunte Tandaler de-odată strigă:
„Stați moo!... Voinicilor!... Și dați dă moarte!...
„Vrăjmașul vine ca să ne ucidă!“ ...
Cei de pe-aproape-aud, cei de departe
Nu știu ce este'n primele ciopoare
Și toți se'nvălmășesc cu'nfrigurare.

5. Țiganii dau lupta.

In rându'ntăi începe grea bătaie,
Dar o bătaie groaznică și tare;
Inchide ochii Tandaler și taie
In cele patru părți... Și i se pare
Că singur el cu groaznica lui spadă
Doboară mii de Turci într'o grămadă.

Țiganii tot se țin mai cât pe-aproape,
Inchid din ochi și luptă vitejește.
Mergând orbiș, câțiva mai cad prin groape,
Dar alții dau nainte voinicește.
Și cum ei nu știau nici unde sânt,
Mai toți se și treziră la pământ.

Ce mare nenoroc atunci avură
Să deie peste dracii din cireadă!
Lovii ca și de streche boii fură
Și, dând prin laie, o făcu grămadă.
Doar singur Tandaler mai stă'n picioare
Lovind cu voinicească'nfrigurare.

Dar se trezi c'un taur de Moldova,
Iar Tandaler voind să-i scrie'n frunte
Cu spada lui cea ruginită slova,
El se trezi izbit de coarne crunte
Și aruncat cu=avânt grozav spre stele,
Incât gândiră toți că-i dus de iele.

Căzând se și cutremură pământul;
O clipă mândrului voinic îi pare
Că sufletul din zbuciumatul, frântul
Trupșor al lui, acuș . . . acuș a sare;
Și-l năpădi pe nas izvor de sânge,
Iar de dureri nici nu mai poate plânge.

Măcar că vitele înspăimântate
Din drumul lor în goană se'ntorsese,
In urmă mult timp gloatele bărbate
Dădeau în vânt tot lovituri mai dese.
Simțind în fine cum că'n gol loviră,
Puțin câte puțin din ochi clipiră.

Și Vodă Guliman păși rușine:
Cu=avânt s'a repezit din depărtare
Voind să taie dușmanul mai bine,
Să-l toace'n bucățele de mâncare,
Dar rămânând deșartă lovitura,
Căzu pe față, ba și zdreli și gura.

Și peste el căzură mulți grămadă,
De oare ce de el se'mpedicară.
Atuncea se'ncepu'ntre dânșii sfadă,
Dar, cunoscându=și graiul, se sculară
Și, deschizându=și ochii și mai bine,
Văzură fuga oștilor haine.

Atuncea *Parnavel* cu gura mare,
Acela care'n toată Țigănia
Cânta, striga, zbiera mai tare,
„Stați moo!” . . . strigă de tremură tăria;
„Stați mooore moo!” . . . a doua oară țipă;
„Ui moo!” . . . Am pus vrăjmașul în risipă!” . . .

În jurul lor Țigani toți cătară,
Ori Parnavel adevărat va zice?
O clipă steteră și răsufară,
Dar se născu'ntre dânșii iarăși price:
Câțiva voiau napoi, câțiva'nainte,
Deci nu se mai puteau lovi'n cuvinte.

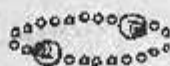
Atuncea Tandaler de jos se scoală
Și zice: „Ascultați acum la mine,
„Voi cari vrere-ați la muiere'n poală
„Să hodiniți, și voi la cari spine
„Nu v'au intrat în hăl picior ca mie,
„Ca să vă sature dă bătălie!

„Aș socoti că astăzi ne-ar ajunge
„D'atât amar dă trudă ș'osteneală;
„Văzurăți dar cum a putut s'alungă
„Vârtutea noastră groaznică năvală?
„Dar vloga noastră e de mult topită...
„Să nu mai zădărâm nici o ispită!

„Da nici nu cred c'om poate merge-acasă
„Pân'ce nu se va face bine ziuă,
„Fiindcă am slăbit în trup și'n oasă
„Că parc'am fi bătuți trei zile'n piuă!
„Au... n'ar fi dar dă sute ori mai bine
„Un somn să-i tragem ici... că se cuvine?

„De vreți, ne-om trage mai în ha pădure
„Și-om fi ascunși ca nimeni să ne știe,
„Iar mâni, de-o vrea și Domnul să se'ndure,
„Domol ne-om trage către Țăgănie,
„Și socotesc că om afla mâncare,
„Că mie, zău, dă hasta mi-i mai tare!“...

Acest cuvânt la toată gloata place;
Țigani toți în codru adăstară,
Dar focuri se temură mult a face,
Să nu mai dea de ei vrăjmașul iară!
Visând ca porcul ghindă'mbelșugată,
Au adormit cu gura larg căscată!

CÂNTUL AL ZECELEA

*Pe laia murgă Asmodeu o'nșeală ;
Mamona pe Munteni îi ispitește,
Iar Mohamed căzu la grea sminteală.
Când Hriza'n cânt pe Arghir îl proslăvește,
Ca sol de pace Asmodeu revine
Și'nșeală boerimea foarte bine.*

1. *Țiganii cred că ei au bătut pe Turci.*

Zădarnic omenirea noastră plânge
Cum că în toate ale ei smintele
Tot Dracul e de vină, căci constrânge
Pe om la strâmbătate și la rele.
Dar cercetând de aproape lucrul bine,
Pricina însăși de la oameni vine.

De nu ar dare omul ascultare
La cea dintâi cercare diavolească,
Tot Iadul și cu armata lui cea mare
Nu ar putea nici când să-l biruiască;
Lucrăm sub forța voii dinadinse
Și totuși zicem: „Numai Dracu' mpinse!“...

Averi streine omul dacă vede,
Dorindu-le cu adâncă nfrigurare, —
Când tânărul la față se repede
Și stă cu ea 'ntr'o lungă mbrățișare, —
Trupeasca poftă un monah deși stinge,
Toți zic la fel că Dracul îi împinge.

Nu fuse așa'n sârmașă Țigănie!
De toate acestea ea nici nu visase!
Dar tainica Satanei măestrie
Incet-încet către ispite-o frase,
Iar cu ascunsele-i înșelăminte
I-a tulburat pe toți la minte.

Când Tandaler și cu voinica ceafă
Ieși din a pădurilor desime,
Văzu câmpia ntreagă sămănată
Cu leșuri dese peste tot, mulțime!
Și nici nu le venea măcar să creadă
Că ei au fost tăiați așa grămadă!

Țiganii însă începur' ași spune
Tot ce'n ajun făcură'n vitejie;
Lui Tandaler i s'a păruț minune,
Dar nu crezu că s'ar putea să fie
Acele zise chiar minciuni, dar nice
N'afliă pe cineva 'mpotriv' a zice.

În timpul acesta iată că sosește
Un Turc armat, pe un negru cal călare ;
Gonește către dânșii voinicește
Și, fără a le mai face o'ntrebare,
Îndată cei de față gura și cască
Și le vorbește'n limba țigănească :

2. *Asmodeu făgăduiește Țiganilor stăpânirea Munteniei.*

„Vitează egipteană rămașiță !
„Tu viș' a Faraonului slăvită !
„De vechi eroi prea tânără mlădiță !
„O, dragă Țigănie, azi cernită !
„Prin mine, solul său umil, trimite
„Sultanul nostru scump urări cinștite !

„Solemn el vă promite har și pace
„În urma bătăliei de cu seară,
„Când crunt băturăți oștile fugace, —
„Munteni ce-au vrut poporul să vi-l piară !
„Cătați aici ! Vedefi voi ce mulțime
„De-oștași ați doborât din Muntenime ? ...

„Nu v'amăgiți, văzând voi pe câmpie
„Și multe leșuri turce'mprăștiate !
„Este-a lui Vlad această șmecherie,
„Sunt oști de-a lui, turcește îmbrăcate,
„Că Vodă Vlad ar fi dorit prin ele
„Pe Mohamed, ca și pe voi să'nșele !

„Munteni sunt dar acei pe care
„I-ați biruit ; deci fiți cu voie bună !
„Că veți avea belșug și de mâncare,
„Precum și-a biruinței grea cunună :
„Vă dă Sultanul vouă țara'ntreagă !
„Cu voi în pace pentru veci se leagă !

„Așa Sultanul vouă poruncește :
„Mergeți acasă'n bună rânduială,
„Zvârliți baroase, sulite și clește,
„Iar cum ajungeți, faceți o'țocmeală
„Urcând din voi un Vodă pe moșie,
„Că țara'ntreag' a voastră va să fie !

„Colea mai jos, de-aicea nu departe,
„Veți da de taberi de curând lăsate;
„De-aici cât veți putea vă faceți parte
„Din haine, vite, scule ori bucate,
„Și duceți cât puteți de mult acasă!“
Așa vorbind, în grabă Turcu-i lasă.

De bucurie chiuir' odată,
Apoi cu joc și cântec începură;
Iar tabăra'ntr'o clipă fu prădată.
Ducând încet o grea încărcătură,
Spre tabără s'au dus; de voie bună
Și depărtările puternic sună.

3. *Mamona ispitește pe Munteni.*

Satana oștile turcești oprise
Și'nvăluindu-le'ntr'o deasă ceață,
Mai multă vreme le ținu închise.
Munteana oaste-atâta de'ndrăzneală
Putu ușor momită ca să fie,
Trezindu-i pofta pentru bogăție.

Văzând Mamona palma'nflăcărată
Pe care Sân-Mihai Satanei șterse,
Nu stete mult pe gânduri, ci de-odată
Pieri din ceata lui și iute merse
Ca fulgerul în tabăra română
În chip de-ostaș cu fața mai bătrână.

Se'nvălmăși prin cetele gonace,
Apoi tună cu glasul lui odată:
„Stați, fraților, și m'ascultați în pace!
„Turceasca oaste fuge'mprăștiată
„Și nu-i speranță undeva să steie
„Cu noi o luptă nouă să mai deie!

„Ne-ajungă dar cu-atâta vitejie!
„Lăsați Turcimea asta'nvolburată
„Să fugă forțele cât pot să-i fie!
„În ăst timp, dintr'o tabără bogată
„Țiganii noștri vor fura de toate,
„Iar noi să stăm cu buzele umflate?“...

Tăcând, ostașul cel bătrân arată
Mulțime de arginți și lucruri scumpe ;
La prad' așa dorită învitată,
Armata'ntreagă rândurile=și `rumpe ;
Ori unde vrea se duce fiecare
Dând Turcilor pufină de scăpare.

4. *Viziunea lui Mohamed.*

Sultanul Mohamed, cu greutate,
Scăpă furiș prin tabăra română,
Iar cum ajunse'n larg, din drum s'abate
Și fuge încotro norocul mână ;
Dar obosit, stând sufletul să=i iasă,
Spre somn s'ascunde 'ntr'o pădure deasă.

Din toți ai lui doar un arap rămase ;
Ceilalți căzură fără de putere,
Odiha dulce'n brațe o luase,
Când auzi suspin de=amarnică durere.
Sultanu'ndată capul și=l ridică,
Dar l=a trăsniț pe loc o mare frică.

Cu fața descompusă de'ngrozire
S'a 'ntors de la vedenia amară.
Căci se făcea că dintr'un nor subțire
S'arată *Hamza*, cel ce=odinioară
Trimis la Vodă Vlad drept capagiu,
De=acesta fuse tras în țeapă viu.

Cu fața ca pământul colorată,
Cu ochi=adânci și barba rău sbârlită,
Cum din văzduh Hamza=Pașa s'arată,
Pe Mohamed cu degetu=l învită
Și pune'n glasu=i multă stăruință ;
Sultanul merge fără de voință.

Iar după ce făcură pași trei sute,
Spre umbră mâna întinzând arată
Și'n urmă ca prin farmec fuge iute.
Și ce vedenie înfiorată ! ...
Un câmp imens de larg, cu țepi mulțime
Și'n ele'n spasme se sbătea Turcime ...

Sultanul prins de scârbă și de greață
Slăbi la inimă și la picioare, —
Și amefind, el cade peste față;
Iar fără veghea cea sânguitoare
A credinciosului harap, Sultanul
Ar fi rămas întins ca și bușteanul.

Ci negrul îl trezește și-l ridică,
Apoi luându-l și de subțioară,
Il duce de la locul plin de frică
Și-l pune într'un strat de iarbă iară;
Puterea cu balsam i-o întărește
Și iarăși vremuri mari îi sorocește.

5. *Boerul Dănescu, dușmanul lui Tepeș, petrece.*

În aste vremi mulțimea diavolească,
Imprăștiată peste tot în țară,
Voia ceva măcar să dobândească
Pentru cu greu cercata lor ocară.
Deci, născocind drăcească șmecherie,
Cereau să se'ntărească la domnie.

Vicleanul Asmodeu minciuni scornește;
Hain, trădări urzește și le'ntreamă;
Boerilor din țară le șoptește
Că trebuie de Turci să aibă teamă; —
Iar pentru Vlad făcù sforțare mare,
Gătindu-i o teribilă vânzare.

Era'ntre cei boeri, Dănescul, unul
Ce vrea pe tronul țării să se vadă,
Pizmaș și rău cum nu mai fu nici unul.
Acum stătea la chef cu o grămadă
De cuconițe și coconi, pe care
Li veselia cu vinul în pahare.

Iar Hrizea, cântăreț la bune mese,
Ce dragostele fetelor frumoase
Știa să cânte'n stihuri alese,
El desfăta privirile focoase.
O tânără ce fu de doruri frântă,
Li zice: „Hrizeo, pe Arghir ni-l cântă!”

Iar cântărețul, suspinând din strune,
Incepe-așa cântarea'nflăcărată :

„O, care=i cel ce poate bine spune
„Cât fu iubirea voastră de curată ?
„Măreța ta, Ileană, pătimire ?
„Și doru=ți nesfârșit de ea, Arghire ?

„Coboară=mi=te, muză drăgăstoasă,
„Și cât mai bine adă=mi tu aminte
„De=a Ileanuței dragoste frumoasă
„Și de dorința lui Arghir fierbinte !
„Să=mi amintești ce dor și=amar păfiră,
„Pân'ce târziu de tot iar se'ntâlniră !

„Flăcău, Arghir umbla prin țări streine
„Și pretutindeni întreba prin sate,
„Dar în zadar l=au zguduit suspine,
„Căci n'a putut afla în ce cetate
„Se află draga lui : și mic, și mare,
„N'au fost știut să=l pună pe cărare.

„In vale=adâncă obosit ajunse ;
„De=obidă grea=i e mintea tulburată.
„Amară jale inima=i pătrunse ...
„El de pe cal ușor coboară'ndată,
„Din teacă=și scoate săbioara luce,
„Măneru'n jos, iar vârful'n piept l=aduce.

„Dar cum ridică ochii către stele
„Și glasu'ntr'un suspin amar deschide,
„El plânge : țintă a dorinței mele !
„Ileana mea, de=ai ști că azi se'nchide
„Iubitul tău Arghir cu zid de moarte,
„Cum te=ar mârni de rău această soarte !

„Dar poate nici în vremuri viitoare
„N'ai ști de soarta mea nefericită !
„Au cine poate, cer, să te'nfloare ?
„Ci numai voi doar, stânci ne'nsuflețite,
„Priviți acum și dați=i socotință
„Că pân' la moarte i=am păstrat credință !

„Umblai țări mari și multe după tine,
„Dar azi cărarea=mi văd pe veci curmată !
„Sosind în locuri rele și streine,
„Speranța=mi pierd de=a te afla vr'odată ;
„Dar fără tine să mă'ntorc spre casă
„Cumplita mea iubire nu mă lasă.

„Rămâi, iubito, veșnic sănătoasă
„Și, dacă vei afla odinioară
„De moartea mea atât de dureroasă,
„Să plângi și pentru mine= o lăcrămioară,
„Zicând: Să nu-l apese greu pământul,
„De somn ușor să-i facă parte sfântul!

„Așa zicând, era ca să-și afunde
„In pieptul gingaș spada ascuțită,
„Dar glas știut urechea i-o pătrunde:
„Arghire! Vai! Ce faci?... Și'ntr'o clipită
„Ii cade nemilosul fier din mână,
„Iar el se află'n față cu o zână.

„Era Ermina, draga=i protectoare
„Și'n totdeauna înțeleapta=i zână;
„Ea=i fuse'n multe rele păzitoare,
„Conduc fiind de nevăzuta=i mână.
„Ea l-a urmat tot timpul nevăzută
„Și sare'n astă clipă și-l ajută.

„I-a zis: Nu trebuie să mergi la moarte!
„Să nu hrănești gândiri așa de slute!
„Te=apasă greu barbara vieții soarte?
„Dar unde este marea ta virtute?
„Când eu de mic copil și=am fost povață,
„Cum te=ai gândit să=fi curmi o dulce viață?

„Nu știi că n'ai plăcere la dulceață
„De n'ai gustat amar? Și dup'o zi 'norată,
„Cu vânt și ploi, cu negură și ceață,
„Un soare și mai luminos s'arată!
„Să cazî strivit sub gânduri înjosite,
„Când zilele=și răsar mai strălucite...

„Deci sus! Arghire! Incă te așteaptă
„Necaz amar și lungă oboseală,
„Dar tu și cu virtutea ta'nțeleaptă
„Vei birui, de vei avea'ndrăzneală!
„Nu stă norocul într'un loc anume,
„Ci este călător în lărga lume.

„De te=ai afla cândva 'ntr'o grea cercare,
„Gândește și la sfaturile mele;
„Avântă=te cu multă cutezare,
„Dar uită=l, uită=l gândul morții grele!
„De porți cu tine cugete curate,
„Să știi că poți curând intra'n cetate!“

6. *Dănescu bârfește pe Vlad Vodă.*

Dar Hrizea nu putu cânta 'nainte,
Curmat fiindu-i cântul de-o'ntâmplare ;
În gât rămase cântec și cuvinte,
Căci a venit un sol în adunare
Și-o mare'mbucurată veste-aduse :
Pe Turci Vlad Vodă Țepeș îi bătuse !

Cu toți s'au bucurat, ci doar Dănescul
Măhnirea lui abia și-o stăpânește ;
Iar după ce plecat-a și domnescul
Trimis, el singur nu se mai sfiește,
Ci'nșiră vorbe grele și amare,
Râzând de-această biruință mare !

Iar Asmodeu ațâț' a lui mânie,
Spre defăimare dându-i socofință ;
Bogat fiind și mare'n boerie,
La toți ceilalți boeri afla credință.
Cu cei de față un divan așează
Și-așa Dănescu lor le cuvântează :

„Măcar că, dragi prieteni, vi se pare
„Această biruință prea frumoasă,
„Dar socotesc eu, fără supărare,
„Pe noi ne-așteapt' o soartă păcătoasă !
„Vai nouă'n urmă!... Pronia cerească
„De-un rău așa de mare ne ferească !

„De sigur, am învins și Turcul fuge,
„Iar Vodă e'n triumf! Muntenii saltă
„Și pregătesc păgânilor lanțuge !
„E-adevărat că biruința-i naltă !
„Aceste bucurii sunt însă grele,
„Că merg și'ntr'alt chip gândurile mele !

„Voi știți ce greutate țara trage
„Fiindcă Vodă ține-o oaste'ntreagă ?
„Când a război pe dealuri surla rage,
„Au cine plugul în pământ mai bagă ?
„Și cine poate-și mai griji de viață,
„Când fiecare-și duce capu'n brață ?

„Așa trăim de ani de zile'ncoace :
„Tot lupte mari și adânc primejdioase !
„Toți finerii se sting... iar țara zace
„Pustie... plină de grămezi de oase...
„Și cine-i cel ce duce astă vină ?
„Jupâni boeri, nu noi suntem pricină !

„Ci Vodă Vlad, care'ntr'a lui trufie
„Sultanului puternic dușman este !
„Pe Turci el îi așază la mânie,
„La rele și mai mari de cât aceste !
„Nu, pentru noi, boeri, nu este șagă,
„Ci bagă la pericol țara'ntreagă !

„Să nu v'aud că dac' am face pace
„Cinstit cu Turcul, asta-i proastă treabă !
„De când știu eu, de zeci de ani încoace,
„In treburi de-astea Vodă nici nu'ntreabă,
„Ci face tot din capul lui și doară
„Prostia lui tot peste noi coboară !

„Au cine merge și pe Turci imbie
„Cu mult bănet să-l puie domn în țară ?
„Și cine jăfuie ca'ntr'o pustie
„Puind atâtea dări ce ne doboară ?
„Și cine focul vrajbei îl aprinde ?
„Românul!... Cel ce pân' și țara și vinde !

„Putea-vom noi cu Turcii să ne punem ?
„Avem noi oare-așa de mari pufințe
„Pe-ai Asiei stăpâni ca să-i supunem ?
„N'ajung la asta mii de biruințe !
„In fața lor suntem făr' de ocrotire,
„Cel mult ne-aducem altă năvălire !

„Fiți siguri, Mohamed în primăvară
„Va fi aici cu oaste și mai mare !
„Și credeți c'om putea să-l batem iară ?
„Odată dacă n'om mai fi în stare
„Să'nvingem, dăm de zile neferice,
„Iar țara n'o putea să se ridice !“

Sosește un sol al oștilor zdrobite :
„Cinstiți boeri, cu pace și iertare !
„Tot ce vă spun vă sunt adevărate
„De Mohamed întocmai în scrisoare,
„De nu veți crede toate ce voiu spune !“
Zicând așa, Firmanul față-l pune.

Prin el Sultanul tuturor da pace
La cei ce fug dintr'a lui Țepeș parte
Și pocăiți la el se vor întoarce ;
Iertare de robie și de moarte
Da celor ce-ar admite ca să fie
Un frate de-al lui Țepeș în Domnie.

Ba solul groaza'n ei putu să bage
Zicând că oastea-i numai risipită,
Iar nu zdrobită, că'napoi se trage,
Ca'n urmă, cu putere îndoită,
Să dea o și mai groaznică năvală.
Așa pe toți boerii solul îi înșeală.

Șiretul Asmodeu fu cel de față ;
Firmanul lui... scrisoare plăzmuită !
Cam ce să facă pe boeri i'nvață,
Ba încă și mai mult, el îi invită
Să facă între ei o legătură
Și s'o 'ntărească prin iscălitură.

CÂNTUL AL UNSPREZECILEA.

*Sultanul vru să=și facă singur silă ;
Satan refugiu=și cată într'o mănăstire
Luându=și chip de gingașă copilă,
Făcând între monahi o grea'nvrăjbire.
Vlad Vodă Țepeș merge'n pribegie,
Iar Tandaler chitește la Domnie.*

1. *Mohamed e disperat.*

La bun noroc și'n zile fericite
Ori ce nebun își poate firea ține ;
Dar ia să mi-l arunci în mari ispite,
Ca nici o treabă să nu-și meargă bine,
Și-atunci s'arate el aceeași fire
Neschimbătoare și'n nenorocire !

Același om, ce minte neclintită
Și'n veci statornicie neschimbată,
Și inimă la vreme norocită,
Ca și'n nenorociri adânci arată :
Acela, cerul dac'ar sta să cază,
El își păstrează, totuși, mintea trează.

Iar cel ce-și ține firea'n zile bune
Și nu-și găsește capu'n clipe grele,
Și'ntreaga lui nădejde'n moarte-și pune,
Același dintre suflete mișele !
Nu-și vrednic el bărbat să se mai cheme
De'ndată ce'n nevoi cumplite geme.

Luând boerilor din Sfat scrisoare,
Satana Asmodeu zbură'n pădure,
Găsind pe Mohamed la grea strâmtoare.
Nu mai afla chip nou spurcat să'njure
Norocul său și soarta lui barbară
Ce i-au adus pe cap așa ocară !

Ci, biruit în urmă de mâhnire,
Un cuget foarte greu în minte-și vine :
Să-și rupă ale vieții sale fire !
„Aman!...” a zis el, prea scârbit în sine ;
„Sultan ca mine'nvins... ca mine... care
„A fost învingător pe-uscat și mare !

„Sub pasul meu a tremurat o lume !
„Și-acuma'nvins de-o oaste-așa de mică...
„Să pierd atâta slavă și renume...
„Dar nu va fi ! Nici vreau ca să se zică
„Așa, că-s biruit de-un... ori și cine !
„Sultan Mehmet a fost învins de sine !

„Eu nu-mi doresc să cad în mâni streine,
„Cușit strein nu-mi curme-a vieții ață!
„Ci singur sting a ochilor lumine!
„Eu singur vreau să ies din astă viață!“
Zicând aceste vorbe-așa duioase,
Curbatul iatagan din teacă-l scoase.

În clipa'n care fu să se omoare
Atunci și dracul Asmodeu sosește:
„Sultane, stai! Vezi ce-i aci'n scrisoare
„Și-apoi, de vrei, să mori împărătește!
„Mai bine tristul cuget țî-l îndreaptă,
„Căci mâine biruința te așteaptă!“

Vicleanul dup'aceasta îl și'nvață
Cam ce să facă și îi spune toate;
Sultanul de plăcere-aproape 'ngheață,
De bucuria celor întâmplate.
Apoi, cu grabă, pe cărări știute
Purcede către-ai lui cu pasul iute.

În urmă dracu-și ia înfățișare
De blând călugăr și pe-ascunsă cale
Și-apoi zbură în graba cea mai mare
De-adreptul către-acea umbrită vale
În care s'adunase de-astă dată
Ne'nvinsa Faraonilor armată.

2. *Satana la Mânăstire.*

Satana, dacă se văzu căzută
Sub palma lui Mihai, se scoală
Și gândul de bătaie și-l strămută
Și rușinat de-atât de vana-i fală,
Făr'să mai dea la nimenea de știre,
A și fuștit-o către-o mânăstire.

Luă dar chip de tânără copilă
Și cu smernie bātu'n portiță,
Rugându-se pentru-ajutor și milă:
„Sunt, zise ea, copil de bună viță,
„Dar Turcii năpădindu-ne aseară,
„Pe mama, tata și pe frați tăiară!

„Eu singură scăpai, nenorocită,
„Fugând doar printr'a negrei nopți scufință!
„Înfometată s foarte și obosită,
„Căci, alergând cu toaf'a mea silință,
„Mult rătăcii pe aicea prin pădure
„Pân'ce dădai de aceste ziduri sure.

„Deci... dac'aveți o inimă creștină,
„Scăpați-mă de moarte și urgie,
„Lăsați-mă să mor... dar fără vină,
„Decât să intru'n cea mai grea robie...
„Să-mi pierd și curăția de fecioară...
„Oh! Soartă jalnică și mult amară!“

Așa vorbea cu lacrimi mincinoase
Și-i tremura trupșorul plin de grații,
Încât și de canoane își uitase
Când au privit mai lung la dânsa frații.
Priveau când părul slobozit pe spate,
Când pieptul dezgolit pe jumătate.

Înțelegând cel mai bătrân părinte,
Egumenul Gherontie, îndată
A zis să i-o aducă lui 'nainte,
Zicând, măcar că vorba e de-o fată,
Dar față de'ntâmplări cum sunt aceste,
Se cade a primi'n locaș neveste.

Bătrânul pe copilă deci o duse
Și singură o 'nchise 'ntr'o chilie;
În urmă frații ceasurile și spuse,
Fiindcă timpul fu pe la chindie.
La cină, după multe ploști golite,
Chiliile rămaser' adormite.

Când vremea îns' ajunge'n miez de noapte
Și vraja dracului pe lumi se'ntinde,
Când zboară prin văzduh ciudate șoapte,
Păgâna poftă'n trupuri când s'aprinde,
La frați s'a fost trezit o rea pornire,
Care făcu să și iasă toți din fire.

Gorgonie băuse trei ocale,
Dar gândul nu și luă dela fecioară.
Prin noapte el pași încet, agale
Și nesimțit pătrunse'n chilioară;
Săria din pieptu-i inima fierbinte
Și sângele iuștește'n vine sfinte.

Dar când s'ajungă la mai bine,
De-un tropot nou răsună chilioara :
El vede-o matahală 'ncet că vine
Călcând ca'n străchini și'nchizând uscioara ;
„Ce ești tu, bă ? Ești om, ești drac, nălucă ?“
Șopti prin dinți și-apoi de piept l'apucă.

Sosise *Gherman*, pivnicerul, care,
Mânat de-aceiaș poftă la chilie,
Venia cu și mai multă'nfrigurare ;
Prea mult la vorbe-acesta nu se'mbie,
Ci-i trage-o palmă bună peste față,
Încât căzu *Gorgone* fără viață.

Atunci *Partenie* taman sosește
Și peste dâșii lin deschide ușa ;
Pășind ușor, de *Gherman* se lovește ;
Și cum toți trei se trag de bărbi acușa,
Hop *Ștefan*, *Iosafat* și cu *Nichita*,
La rând i-aduce și pe ei ispita.

Gorgonie pe *Gherman* îl supuse,
Nichita sta cu pumnul să-i lovească ;
Scăpând de *Gherman*, celălalt se duse,
Da'n fugă nu putu să se ferească,
Ci'n grabă-l puse pe *Ștefan* pe spate ;
Acesta din picioare prinse-a-l bate.

Așa stau lucrurile încurcate
Când se făcu lumină în chilie ;
Gherontie simțise-aceste toate
Și-o clipă martor fu la bătălie.
„Oh ! Sfinte cer ! Ce-i fiilor aiasta ?“
Dar ochii lui bătrâni priviau nevasta.

Și nu știa 'ntr'ășa nerânduială
Ce are dânsul mai întâi a face :
S'acopere femeia ce sta goală,
Sau pe monahii învrăjbiți să'mpace ?
Deci stete mult cu mintea îndoită,
Cu ochii duși spre fata dezgolită.

Pe-acolo tocmai în acea minută
Sân-Spiridon domol trecea spre casă ;
Văzând el o 'ntâmplare-așa de slută,
Spre sfânt locaș ca fulgerul se lasă
Și cum făcu de-asupra fetei cruce,
Pier'în puhoiul negrelor năluce.

Mirați monahii de minunea asta,
De jos s'au ridicat făr' de putere.
Toți se 'ntrebară: „cum pieri nevasta?“
Iar fratele Nichita, cu durere,
Le povesti că'n viață nu odată
L'a ispitit Satana'n chip de fată.

3. *Cum luptă Vlad.*

Vlad duce'n lupt' armata mijlocie
Fiind din toate-aceea mai aleasă!
Văzând pe Turci învinși, el nici o măestrie,
Ca să-i zdrobească și mai mult, nu lasă.
Cu oastea'n rânduri bine închegate
Cum poate-ajunge pe dușman, îl bate.

Ca un șuvoi de munte'n primăvară,
Când soarele zăpada o topește,
Învinge'n drumul lui ori ce povară
Și'n forță înmiită o zbughește
Și totu'neacă, surpă și prăvale
Și nu e forță să-l oprească'n cale, —

Așa și Vlad ne'nvinsul se repede
Cu-a sale cete neîmpăimântate
Și frânge, taie tot ce'n față vede,
Răstoarnă, surpă, calcă și străbate,
Și nu e nici virtute, nici tărie,
Nu să-l întoarne, drumul doar să-i fie!

Fugarilor el tot la dos le șade
Și nici le dă răgaz să mai respire
Pân'ce nu-i vede sângerați cum cade,
Sau cum rămân pe drum rupți de-obosire.
Dar ce folos, că partea cea mai mare
Prin vraja lui Mamona au scăpare.

Cu patru mile Vlad era'nainte
Când vestea asta neagră o aflase,
Că, dintr'o lăcomie fără minte,
Din lupt'o bună oaste se'retrase,
Lăsând din mână mare biruință
Și de scăpare dând dușmanilor puțință.

Deci, obosit de multă alergare,
Odihna porunci s'o trâmbițeze,
Ca să mai prind'un pic de răsufare
Și rândurile sale prea viteze.
Apoi solii cu ordine asprite
La prădătoarea oaste le trimite.

4. *Intervenția lui Dumnezeu.*

Așa stau lucrurile'n lumea joasă
Când Marele 'mpărat, privind din stele
A demonilor ceată 'ntunecoasă,
Văzu cum pierde pe creștini prin rele,
În timp ce=ale păgânilor armate
Către= a lui Vlad pierzare=s adunate.

La sine cheamă pe Gavril și=i zice :
„Te du la Vlad îndată și=l învață
„Să nu se lase=asa ușor să pice,
„Că hotărât îi este mult să pață.
„Și zi=i că încă 'ndelungată vreme
„Tot rob la Turci e scris ca să se cheme !“

Apoi, întors către Mihai, grăește :
„Tu mergi spre duhurile osândite,
„Care din Iad ieșiră viclenește
„Și pretutindeni seamănă ispite,
„Gonește=le în Iad și de=astă dată
„Și să rămâie=acolo vremea toată !“

Gavril se'nalță'n aripe ușoare,
Ca o săgeată printre nori străbate,
Îndată'n urmă lasă sfântul Soare
Și nicăeri din drumu=i nu s'abate ;
Zburând din răsărit spre soare=apune,
El dă de Vlad și'nalta vorbă=i spune :

„Măi Vlade, măi !... a spus domol solia ;
„Cuvântul Celui ce=i stăpân pe toate
„E că în van îți este măiestria !
„Sunt scrise hotărâri nestrămutate
„Că încă mult de=acuma va să fie
„Poporul tău în astă grea robie !“

Zicând așa, Gavril în sus purcese
Iar Vodă sorșii sale se supuse.
Câțiva din căpetenii își alese
Și'n pribegie către munți se duse.
Mergi sănătos, tu, inimă vitează!
Va străluci și-a țării tale rază!

5. *Becicherec Iștoc.*

Becicherec, scăpând dela strâmtoare
Prin negândita servului minciună,
Cum learcă se găsia de grea sudoare,
Trecând chiar prin pădurea cea nebună
În care umbre multe se văzură,
La umbra unui fag înalt șezură.

Cu firea lui cea'n toate vorbăreață,
Iar început-a Bucur de=ale sale:
„Văzuși, stăpâne, mintea mea isteață?
„De nu le=aș fi ieșit la timp în cale
„Și dacă nu i=aș fi'nșelat în lege,
„Nici praf din noi acum nu s'ar alege!

„De=ai fi văzut cum i=am prostit la minte,
„Mult te=ai mira, stăpâne, și=ai pricepe
„Că nu'n zădar țin Vinerile sfinte,
„Mâncând doar mămăligă și cu cepe!
„Și zău! Doar numai ele=mi dete gură
„De ne=am scăpat de la o grea strânsură.

„Văzând în jurul nostru multă laie,
„Măcar că sunt boer pe jumătate,
„Intrai de groază parcă sub copaie!
„Dar când văzui că pari grozav la spate,
„Am prins curaj nișel și cu 'ndrăzneală,
„Pe legea mea, le=am spus cu multă fală:

„Sunt slugă la Becicherec cel mare,
„Baronul Iștoc dela Urum=Hază!
„El e'ntr'atâta de voinic și tare
„Că Zmeii să=l mânânce nu cutează!
„Dar oamenii... să fie oaste 'ntreagă,
„El poate să=i ucigă într'o șagă!

„Minciuna asta din nevoi ne scoase,
„Almintrelea ne și săria'n spinare
„Și nu ne-ar fi lăsat întregi la oase!
„Ce zici fârtate-acum? Și cum îți pare?
„Ori nu m'am fost purtat destul de bine?“
Baronu-a zis: „Așa cum se cuvine!

„Dar ăst popor cu ochii ca de pară,
„Nu sunt Țigani, cum zici; eu îți voi spune
„Ce fel de oameni sunt și care țară
„Aceasta e și-ți va părea minune!
„Suntem aici în India pe semne,
„Acolo unde curg tămâi din lemne.

„Por împărat aicea stăpânește,
„Iar el va fi'nțeleș, de bună seamă,
„Că știm să dăm o luptă vitejește
„Și va fi spus la oameni să se teamă,
„Că doară știe Por de-al meu renume...
„O vorbă doar și'ncremenesc o lume!...“

Cum ei se laudă așa 'mpreună,
Zicând ce mintea lor scrântită coace,
De-odată dintr'un fag un glas răsună:
„Zădarnic te-ostenești, draguț Iștoace,
„Căci Anghelina-ți scumpă nu învie
„Din neagra morților împărăție!

„Întoarce-te acasă, fă-mi pomana,
„Dând să-mi citească sfinte sărindare
„La sfânta mănăstire din Tismana;
„Ca să gădesc la Dumnezeu iertare!...“
Și cum se stinge-a vocii frământare
Și fagul ca prin farmece dispare.

Tresare Bucur, parcă-i căprioară,
Și foarte 'nspăimântat de cap se ține;
Aude Iștoc soarta prea barbară
A mult iubitei sale Angheline;
Rămâne mut, privirea'n jos se lasă!
„Hai Bucure să mergem către casă“

6. *Țigani vor să-și întemeieze o țară.*

Nu rămăsese'n Țigănie gură
Să nu rămână ruptă de-obosită
Mâncând la mămăligă cu untură
Sau hălci de carne'n spuză pârpalită.
Și'n toată ziulica își uitară
De visul lor cel scump : să-și facă țară.

Dănciucii tot ar mai dori mâncare ;
Ei chiue și joacă iepureasca,
Iar cei bătrâni, cu multă nerăbdare,
Înghiț cum șarpele înghițe broasca.
Iar dac'avana gură-i săturată,
Pe'ncetul inima li se desfată.

Ori cine-și povestește de-ale sale
Isprăvi suprafirești dela bătaie,
Cum frânt'au ale Turcilor năvale,
Cum au putut ca pe bușteni să-i taie,
Și nici acuma nu puteau să creadă,
Că din păgâni făiar'asa grămadă !

Sătui când fură, îndrăzniră încă
La multe lucruri mari să se gândească ;
Iar Asmodeu a pus o stăruinț' adâncă,
Uzând de șiretenia-i drăcească :
Le-a pus în cap c'ar trebui să fie
Sub cer și-o țigănească 'mpărăție.

În inima lui Tandaler se coace
De mult timp niște gânduri nalte
Ce nici o clipă nu-i dădură pace :
Voia mai sus de câtu-i să se salte
Și socotea în fiecare seară
Că el e bun să fie crai în țară.

Deci, ridicându-se făr'de zăbavă,
Pe voevozi la-sfat din nou îi cheamă,
Zicând că pentru lucruri de ispravă
Cu ei alături vrea să-și deie seamă.
Iar dacă fu cu dânșii împreună,
În chipul următor voroava-i sună :

7. Cuvântul lui Tandaler.

„Ia să v'aduceși, mo, acum aminte,
„Bătrâni cinstiți și voievozi, d'a mele
„Acilea vouă spusele cuvinte,
„Pe când Drăghici la munți după nuiiele
„Vă trimetea, dar v'am întors dă'n goană
„Și-avurăm biruință barosană!

„Că, dacă bine eu v'am zâs atunce,
„Acum șâ cu mai mare 'ncredințare
„Eu pociu să spun că n'ar putea s'arunce
„Pă voi dintre Munteni, un... oare care,
„Cum că spre țar'avurăți strâmbătate,
„Că... făptuirile... vi-s... vederate!

„Vlad Vodă 'ntâi poruncă ne trimeasă
„Să ne-adunăm... șâ noi am fost pă dată!
„Și-a zâs la oaste junii ca să iasă,
„Cât ai clipi... s'a și făcut harmată!
„Așa c'o horbă, noi făcurăm toate
„Poruncile ce fură nouă date!

„Noi ne-am purtatără cu cinste, dară
„Ia să-l întoarcem lucrul p'altă parte!
„Ori aști Munteni, ce-și zâc mai mari pă țară,
„Pot ei ca să ne dea la mână carte,
„S'arate'n ea că n'au vroit cu voe
„Să-l bage pă Țâgan la ha nevoe?

„Ca mult mai lesne dânșii să ne'nșele,
„N'au vrut, tâlharii, să ne dea merinde
„Decât să ne mânjim pă la măsele!
„Ș'apoi, vulpoiul, vine spre-a ne prinde
„Cu mare 'nșelământ șâ tâlhărește
„Cu ceata-i îmbrăcată pă turcește!

„Ne-a juruitără mai mult bucate,
„Iar noi, proptiți p'o horbă cum e asta,
„Răbdarăm zâle multe 'nfometate,
„Ba câte nu ne-ar fi adus năpasta
„Dă nu ne ajutam cu voinicia!
„Zău, că pieria... întreagă Țâgănia!

„S'acuma... cine fu cu necredință ?
„Au noi, sau Vlad ? ... Sultanul singur, doară,
„Când auzi d'această biruință
„Cum n'a mai fost nici chiar odinioară,
„Au socotit cu dreptele-i pricine
„Că țara hasta nouă se cuvine !

„Da pântru ce să nu urmăm noi, dară,
„Acestei sfătuirii așa dă bune ?
„Eu zic așa, că până mai pă sară,
„Nainte pân'ce soarele apune,
„Putem avea o Țară, un Divan,
„Boeri și un Vod'al nostru... un... Țâgan !..“

8. *Vorbesc Drăghici și Guliman.*

Cum Tandaler aceste vorbe zise,
Toți dară semn de mare bucurie ;
Drăghici doar rostul său așa-l deschise :
„Drăpt să vă spun eu, feții mei, dar mie...
„În ăst îmbătrânit dă vremuri cap,
„Așa străine gânduri... zău, nu'ncap !

„Să deie Dumnezeu să iasă bune
„Ce vouă zise Tandaler aice !
„Nu eu, Drăghici, în contra mă voiu pune,
„Ci numai cât am zâs, vă zâc și-oiu zice
„În veci dă veci : băgați dă seamă bine,
„Că numa Dracu'n aste trebi vă ține !

„Că nu poci eu cu nici un chip a crede
„Să vă trimeată Muhamet solie !
„Aceasta, credeți-mă, ea purcede
„Tot dela Vlad... E-o altă șmecherie !
„Sau caută pricini dă... pedepsire,
„Sau face așa cu voi... o șuguire !

„Văzut-ați unul dintre voi, hodată,
„Boer sau Vodă undeva Țâgan ?
„Că vișa noastră e și ne'nvățată
„Cum trăbuie să șadă la Divan !
„Gândiți că a tocmi o țară'ntreagă
„Va fi un lucru prea ușor, o... șagă ?

„Și-apoi voi nici nu știți ce-i aia carte!
„Cum vreți să faceți dară judecate?
„Iar ăl ce dintre voi o vrea să poarte
„Domnia și caftanul lung pă spate,
„El trăbuie a fi dă mare viță,
„Născut numai dă Doamnă, ori Domniță!

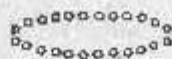
„Da'câți sunteți aicea împreună
„Ca să puteți voi ține-o 'ntreagă țară?
„Ia... patru mii!.. Da' nici armată bună!
„Iar pântru c'ați învins alaltăsară,
„Să nu gândească mintea-vă, nebuna,
„Că tot așa să 'ntâmplă totdeauna!

„O sută numai dintre călărașii
„Lui Vlad, de-odată păste voi să vie,
„Mo, Tandaler, au unde-or hi ostașii
„Pă cari-acuma-i scalzi în vitejie?
„Deci, feții mei, eu zic: nu v'amăgească
„Această 'ndemnătură diavolească!”

Drăghici făcând, cu multă nerăbdare
În contra tocmai Guliman se scoală:
„Drăghice, horba ta d'acuma n'are
„Nici pic dă haz, că e dă minte goală!
„Dă când te știu grăiești proorocește,
„Dar nici odată nu s'adeverește!...

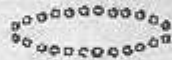
„Tu, dacă nu poți fără dă cărteală
„S'ascuți un sfat, întoarce-te acasă
„Șă ochii ăia somnoroși îi spală,
„Să vază mai curat! Da ce ne pasă?”
Și-acum se'ntoarse către adunare:
„Cu noi e partea hea mai mare!”

Atunci strigară toți: „Vrem Crai!.. Vrem Țară!”
Mai mult Drăghici cu vorba nu-i imbie:
„Măcar s'aveți mai mult mălai și zară!”
Le zise el la urmă cu mânie.
Se'ntoarse și plecă din adunare,
Scârbit de vorbe-atâta de sprințare.

CÂNTUL AL DOISPREZECILEA

*Țiganiii din adins încep a face
A'nchipuitei lor moșii tocmeală,
Dar fiecărui altceva îi place ;
Cum nu se pot opri de la cârteală,
Se'ncinge între ei o grea bătaie
In care mulți cu furie se taie.*

1. *Proștii cred lumea rău tocmită.*

Toți proștii cred că lumea-i rău tocmită
Fiindcă apa'neacă multe sate,
Ori pentru că de foc e mistuită
Avere strâns'ades cu greutate
Și pentru că s prea multe=acele fiare
Ce pot ușor pe oameni să-i doboare.

De ce pe lume s geruri și ninsoare?
Furtuni ce pot stejarii să mi-i culce?
De ce sunt boli și moarte crudă oare?
De ce nu-i veșnic primăvară dulce?
De ce să fug'un om de=atâtea rele?
N'ar fi mai sănătos să fugă ele?

Să poată apa ca pe drum a trece,
Iar focu'n pielea lui să nu pătrundă;
Să fie vântul nici prea cald, nici rece,
Iar iarna... stea'ntr'o peșteră afundă!
De ce să n'avem noi un ochiu la spate
Și'n frunte coarne bine ferecate?

Atuncea s'ar putea feri mai bine!
Iar de i=ar crește și=aripi de cocoară,
Ar fi cea mai grozavă'ntr'e jivine!
Așa gândea un porc odinioară:
„Să=mi creasc'un' corn în frunte la poruncă...
„Atunci poștească să mă facă șuncă!“

Norodul mult și prost, făr'de lumină,
La fel ca porcul judecă în toate,
Căci mintea lui pușină nu îmbină
Precum îi e acestei firi lăsate.
Țăranul când pe un boer îl vede,
Că are și nenorociri, nu crede.

2. *Părerea lui Gogu și Guliman.*

Țiganii într'acelaș chip făcură:
Au ascultat pe Tandaler ne'nvinsul,
Iar pe=Asmodeu în toate îl crezură.
Și, cum erau convinși cu dinadinsul
Că ei pe Țepeș l=au bătut cu totul,
Intreaga șatră=și ridicase botul.

S'ascuți mereu de-o barbă ce-i căruntă,
Că cel ce-o poartă nu te poate minte!
S'ascuți întocmai ca de nun la nuntă!
Ne spune-o zicătoare ce nu minte:
„Ori când cu fată jună logodește,
„De sfatu-i tânăr însă te ferește!“

În oarba țigănească frământare,
Nu merse-a lui Drăghici învățătură;
La cort îl duse slabele-i picioare.
În urmă Guliman iar prinde gură
Și, sfātuindu-și gloata bărbătește,
În gura mare astfel îi grăiește:

„Adevărat! A râde, zău, îmi vine
„Când zăce el că Domn a fi pă țară
„E lucru foarte greu! Din ce pricine?
„Au doar Domnia este o povară
„ Pă care țâgăneasca noastre fire
„Dă fel nu ar putea-o... sprijinire?

„Da zăceți, rogu-vă! Ce greutate
„Să aibă Vodă? Lucruri tot ușoare!
„Întâi și dânsul doarme tot pă spate,
„Ori alt cum vra, pân'ce se face soare!
„Iar dă să scoală, bea și tot mânâncă
„Și toată zâulica stă pă brâncă!

„Apoi la helea jalbe multe-ascultă
„Și hotărăște'n bine sau în rele,
„Da'nu cu'nvățătur'ășa dă multă,
„Că doar la bir gândește, la plinele!
„Dă halte celea, cum se socotește,
„Ori cum îi vine'n minte, poruncește!

„Drăghici zăcea c'ahasta e povară!
„Da zăc eu: a scobire o covată
„E-o meșterie grea șâ foarte rară,
„Mai grea decât să stai într'o palată
„Dând mii șâ mii porunci de-aceste: „Eu
„Cutare, din mila lui Dumnezeu...

„Aceasta poruncesc cu strășnicie...
„Șâ mai departe știți voi helelalte!
„Iar dacă-i horba despre boierie...
„Nici ea nu are grijuri prea înalte!
„Să mă trăsnească Sânt Ilie, iac'!
„Dă nu-i tot lucrul boeresc un fleac!“

„Că bine spui dă relele lăcuste!“
De-odată zice Gogu din mulțime;
„In largi nădragi ei duc puteri înguste,
„Șâ mici, șâ mari, așa-s în boerime!
„I-am cunoscut eu doar din rădăcină,
„Prea Sfânta Vinere, zău, să mă țină!

„Stau toată ziua cu ciubucu'n gură
„Șâ pă divan stârvesc... doar câte-odată
„Din palme-a bate dacă se îndură,
„Chemând pe h'un argat... sau p'o hargată:
„Mă cioară, mă!!... răcnesc din plină rânză,
„La butca mare caii zi să prinză!“

3. *Corcodel ar vrea Vlădici Țigani.*

Nerăbdătorul Corcodel oprește
Această vorb'ășa de crâmpițată:
„Dar hăla ce-mi mai tot bolborosește
„Taman așa ca moara ha stricată?
„Lăsați boerii cum is ei să hie!
„Ce-avem cu boereasca trândăvie?

„Atâta lume nu ne-am strâns aice
„Ca să turnăm din gură horbe goale
„Și unul altuia să-i pună price!
„Ajung'o bătă la un car dă cale!
„Incepeți a lucra dar și a face
„Să stăpânim această țară'n pace!

„Ei... toate-or hi cum vreți, zău, nu-i minciună,
„Dar la ceva de-am pune mîntea toată,
„Nu cred ca să ne iasă tocmai bună!
„Nu cred eu c'aș putea să văd h'odată
„Acilea'n dalba noastră Țăgănie
„Că s'ar putea Vlădici și Popi să hie!

„Să poată zăce slujba'n țăgănește
„Și-un Paște țăgănesc ca să ne facă!
„Sau și călugări cari să mănecă pește
„Și fără dă muiere să petreacă,
„Ci-având spre hastă lume greață,
„Să-și treacă'n mănăstire'ntreaga viață!

„Mo, frașilor, ahasta-mi pare mie
„Că noi Țigani n'om putea-o face;
„Șă-ți lași tu dulcișoara ta soșie
„Și toate ce pă lumea asta-ți place,
„Și să te'ngropi dă viu într'o chilie?
„Așa, zău, să-mi ajute Sânt-Ilie!

„Vlădică s'ar găsi mai lesne doară
„Chiar și'ntre noi, Țigani, căci Vlădica,
„Măcar că nici Vlădicii nu se'nsoară,
„Dar nu-i mai zăce nimenea nimica
„Dă țane lângă casă h'o nepoată,
„Ba chiar și când să'nfruptă câte-odată!

„Dar popii barosani și-a lor popese
„Petrec pă la botezuri, pă la nunte,
„Pă la pomeni, ospete, pă la mese
„Șă totdeauna să cocoată'n frunte,
„Făcând doar cruci pă vin și pă mâncare,
„Trăgând la ei tot partea hea mai mare!

„Dec!... Vreși a face-un lucru mai dă trabă,
„Să lăpădați ori care nebunie
„Și-alegeți popii cât mai dă dăgrabă,
„Să hie d'ajutor la cununie,
„Iar dă Vlădici șă dă călugări... pare,
„Că n'ar hi frăbuiņ'ășa dă mare!“

4. *Ciuciul crede altfel.*

Mai multe Corcodele avea să zică,
Dar *Ciuciul*, imbulzindu-se prin gloată,
Strigând, el mâna dreaptă și-o ridică:
„Dar ce? Dă fleacuri stați voi zăua foată?
„Grăiți fără dă capăt și'nceput?
„Era mai bine dac'ați fi tăcut!

„Și tu, mo, Corcodele, e mai bine
„Să faci, să lași odată să vorbească
„Și cei ce-s poate mai dăștepți ca fine!
„Cât dăspre tagma ha călugărească,
„Dăspre Vlădici, dă popă sau popeasă,
„De ei Țiganilor nici că le pasă!

„Dă nu-și avem, scăpăm dă mâncătură !
„Ba sfântul cer dă popi să ne păzească !
„Iși cere bani, ba cere și prescură
„O clipă numai dacă gura-și cască ;
„Cu mâna dreaptă te blagoslovesc,
„Cu stânga buzunaru-și jefuesc !

„Un danci de fi se naște, nu-l botează
„Făr'dă biștari ! Vrea omul să se'nsoare,
„Nu-și dai arginți, nici el nū cununează !
„Ba nici la groapă-l duce dacă moare
„Pân'nu-și ia dânsul plata legiuită !
„Pă sfântul Dar, noi dăm o sfântă mită !

„Deci : ori nici pic dă popi, ori fără plată
„La noi să hie, dă vă place !“
„Da fâne-și botul ăl murdar odată !“
Li strigă Balaban ; „mai dă-ne pace
„Cu sfaturile tale, că-s necoapte !
„Așa n'o mai sfârșim noi nici la noapte !

„Bărbați buni, ia luați acum în seamă
„Dă cele ce-s întâi la trăbuintă !
„Pă cât se pare . . . mai întâi se cheamă,
„Cu-a voastră înțeleaptă socotință
„Că trebuie s'alegeți : Vodă harnic,
„Un Ban, un vel Spătar și un Paharnic !

„Un Stolnic și-un Visternic mare,
„Apoi și pe-alți boeri mai mici dă viță :
„Ispravnici și Vătafi și d'ăia care
„Urmează pân'la hea mai joasă spiță :
„Străjări, Plăieși . . . La hasta mai întâie
„A voastre bune hotărâri să ție ! . . .

„Ca să vă pun mai lesne'n bună cale,
„Eu . . . iacătă ! Vă'ntreb : pă cine
„Voiți a-l pune'n scaunul hăl moale,
„Și cui va trăbui ca să se'nchine
„Ca unui Reage toată Țăgănia ?
„Și'n urmă : cui veți vrea să-și dați Bănia ?“

5. *Lucrurile ajung la o bătaie groaznică.*

Și **Bobu**-și zice gândurile toate :
„Să ai, măi Bălăbane, mintea lungă
„Măcar atâta cât căciula, poate
„Ar nemeri și sfatul tău s'ajungă
„A ne'ndrepta tot cătr'aceia parte
„Spre care tu ne duci pă dă dăparte!

„Dar n'am mâncatără noi șteregoaie,
„Nici mătrăgună, ca să nu simțim
„Când cinevaș dă piele ne dăspoaie !
„Da'pântru ce zăci tu să ne grăbim
„Așa dă mult la lucru ăsta, care
„Poftește îndelungă judecare ?

„Ori vrei ca să te punem noi pă fine
„Pă tron?... Sau poate Ban?... Ori cevaș altă?...
„Ai vrea Țăganii fie să se'nchine?...
„Să cași la dânșii cu sprânceana naltă
„Și preste ei să scuipi rătos, dăparte,
„Uitând d'opincile ce-și fură sparte ?

„Dar Sfântul Dummezău să mă ferească !
„Mă'nchin mai bine la un rău Muntean
„Dă cât pă capul meu să poruncească
„Un prost dă... căldărar... un Bă=ală=ban!“
Ci Bobul vorba nu-și sfârșise
Ciormoiu când, sculându-se, îi zise :

„Da ia mai pișcă=și limba și tu, Boabe !
„Să nu te=agăși dă oameni d'omenie !
„Gândești că=i vorba ca să facem scoabe
„Sau altceva din proasta=și meserie ?
„Mișel ce ești!... Ia=și leagă p'aia gură
„Și fața tâmpă spală=și=o dă zgură!“

„Da tu ce vrei?“ ... Se ridică'n mânia
Fierarul **Burda**, cel cu chica mare ;
„Ne ia Ciormoiu'n răs o meserie
„Precum cazanu=și râde dă căldare,
„Cum Dracul râde despre porumbele,
„Când este și mai negru de cât ele!

„Dar, Dracul a văzut ciurar cu minte?
„Priviți la dânsul cum se răscocoară
„Că parc'ar tot mânca mereu plăcinte
„Și-ar screme tot la aur pă comoară!“
Lui Tandaler i se păru vecie
Aceste clipe până la Domnie.

Li fuse greu să rabde-atâta vreme
Făr'a țipa cât îi stătu'n puțință:
„N'aveți de-acuma pentru ce vă teme,
„Voi, oameni buni, dar fără socotință,
„Dă Vozii cari-s doară lungi la plete,
„Dar blătăresc ca niște babe bete!

„Deci iată, vă mai zic ha de pe urmă,
„Dar să-mi tăceți ca peștele în apă!
„Că de-oiu simți că cineva mă curmă,
„Și-o horbă proastă numa-i scapă
„Din gura lui ahea nerușinată,
„Să știți că-i sfarm măselele pă dată!

„Mișeii ceia făcători dă ciure,
„Lăieși și mănăcatori dă mortăciune,
„Pot ei pă hăi cinstiți să-i mai și'njure?
„Ian așteptași un pic! Acuș vi-oiu pune
„Căpăstru și zăbelele în gură
„Și mi-ți juca ursească jucătură!“

„Da cine-ți dete ție-așa putere?“
Sări un glas mai gros de prin grămadă;
„Să-ți bați tu joc dă noi, mo Tandalere!“
Era chiar *Sfârțul*, iubitor de sfadă.
„Dar încă nu ție-a fost sosit clipita
„Ca să ne'mparți tu, ca un Vodă, pita!

„Rugămu-ne așa Măriei Tale,
„Să lași ahea trufie timpurie
„Și-ahastă aprigime fără cale,
„Că încă nu ești Vodă'n Țigănie,
„Și nice când vei hi, te poți încrede,
„Ori cât de aprig pohta-ți se repede!“

Această foarte gravă defăimare,
S'o rabde Tandaler nu-i fu'n puțință;
Ci ca turbat, ieșit din fire sare,
Mănat de cea mai mare-a lui silință,
Lui Sfârțu-i rase-o palmă mult barbară
Că stele verzi în față-i scânteiară.

„Na, Sfârcule! . . .” îi zice. „Asta-și hie
„Pân' una-alta, bună 'nvățătură!
„Curând-curând ajung eu la Domnie
„Și n'am să-și las măcar un dinte'n gură!“
Dar Tandaler nici nu sfârșise bine,
Când iată că și lui o palmă-i vine

De la *Cârlig* cel lung, nepot de frate
Al lui Drăghici. Se'ntoarce cu iuțime
Să vadă cine să cuteze-a-l bate?
Dar alt Țigan vârtos, tot din mulțime,
C'o spiță-l șterge'n ceaf'ășa de tare,
Încât îi dete sângele pe-o nare.

Acuma Tandaler nici nu mai poate
Să cate cine-a dat, ci dă cu sete,
Lovind în rândurile îndesate;
Se'ncaeră'n bătaie multe cete,
Și'n sânge roș, în vrajbă și'n urgie
Se scutură întreaga Țigănie.

Din tabără mai toți acum aleargă
Și-aduc baroase, ghioage ori prăjine;
Din ce în ce bătaia-i tot mai largă
Și nu e nimenea care s'aline
Mânia țiğănească mult amară
Și să ostoaie-a luptei roșă pară.

Ci Tandaler, văzând că nu e șagă
Și că ciurarii vor să-l împresoare,
Voi din teacă cioarsa să și-o tragă;
Dar când fusese-o clipă la strâmtoare,
Zlătarul *Cărăbuș* i-o și furase,
Iar el cu groază dezarmat rămase.

Dar, spre norocul său cel mare, vede
Zăcând pe jos un os de moartă vită;
În grabă-l ia și groaznic se repede
În ciurărimea'n juru-i grămădită,
Prin ei cărare largă-și cutropește,
Ucide, dă de-a tumba și rănește.

Cu falca-i de măgar, Samson cel tare
Cum fărâmase oastea filisteană
Dând mii de morți eternei morți barbare,
Aidoma și'n gloata faraoană
Cu osul Tandaler tocană face
Pe mulți dând crudei morți rapace.

Întâi pe *Şugubel* în teastă-l arse,
Lui *Lăpăduş* îi strâmbă falca dreaptă
Şi'n urmă nasul lui *Şoşoi* i-l sparse;
Apoi ciolanul cel cumplit îndreaptă
Şi mi-l pocneşte tocmai la ureche
Pe *Aordel*, acel de viţă veche.

7. *Moartea lui Tandaler. Sfârşitul Ţiganiadei.*

Veni şi *Guliman* spre-ajutorare,
Să dea şi el vr'o câteva'n bătaie;
Aduce'n mâni o rudă foarte mare
Şi după el neobosită laie.
Sosind, prea mult nici nu mai socoteşte,
Ci dă pe'ntregul, cum se nemereşte.

Cum ruda către rându'ntâi se 'ndreaptă,
Lui *Geanafir* îi face capul fleacă,
Iar lui *Băluş* îi rupe mâna dreaptă,
Lui *Nuţu*-i frânge dalba cioarsă'n teacă,
Fărâma lui *Colbei* toţi dinţi'n gură...
Atât făcu doar dintr'o lovitură!

Din nou ridică ruda lui cumplită,
Văzând pe *Bratu* voinicos că vine
Cu ceata lui de luptători, vestită;
Acestuia acuma drumu-i fine
Şi-l nemereşte binişor la tâmplă,
De-aceia grabnic moarte i se 'ntâmplă.

Văzând-o *Tandaler* acea cădere,
Scrâşnind din dinţi spre noul duşman pleacă;
Fierbintea-i inimă izbândă cere.
Grozava rudă-i iarăş sus... dar iacă
Şi *Tandaler* asvârle cu ciolanul
De cade lung în ţarnă *Gulimanul*.

Fiind *Ciurarul* ameţit la minte,
Cu grabă *Tandaler* prăjina i-o apucă
Şi-apoi, răpit de paşimă ferbinte,
Era să-i spargă capul ca pe-o nucă,
Da-l năpădiră şi pe el îndată
Ceilalţi ciurari cu inima bărbată.

Aceștia cu rude 'ncrucișate
Toți la viteazul aurar săriră;
Să fi văzut ce capete crăpate!..
În luptă oarbă frații se'ntețiră!
Întreaga Țigănime-acum s'adună
Și cu'ndârjire luptă împreună.

Se văd femei aproape desbrăcate,
Se rătăcesc copile sperioase
Ce tremură că parc'ar fi 'nghețate,
Se'nvălmășesc ca niște oi fricoase
Fugind încolo sau venind încoace
Și nu știi, bietele, ce vor mai face!

Pe câmpul de bătaie grea, de-afară,
Se lăfăie în sânge neagra moarte;
Și dacă nu l-ar fi găsit, barbară,
Pe Tandaler o făr'de veste soarte,
Sub pofta lui de sânge, fără nume,
N'ar fi rămas ciurar pe-această lume.

Ba nici din celelalte împreună:
Zlătarii, Căldărarii și Ferarii
Și toți ce'n contra vrură să se pună
Cu rudele, ciocanele și parii;
Căci el, văzându-se împrejurat,
Răcniă cu groază ca un om turbat.

Când arma și-o rotia 'mprejur, cumplită,
Dând peste îndesata ciurăime,
Cădeau tot câte șapte 'ntr'o clipită;
Din tabără nu mai cutează nime
Mai mult să dea cu dânsul față, iară
Acei ce dau, pe toți el îi omoară.

Sub ruda lui neobosită cade
Alesul *Ticu*, meșter de inele,
Și *Chifor* ce știa prea bine rade,
Precum și tu, gingașe *Viorele*,
Care puteai cânta în vers măestru!
În urmă cad și *Gâdea*, *Pleşca*, *Sestru*

Și *Soldea*, *Corbul*, *Vâssa* și cu *Nuțul*,
Covrig, *Boboc*, și *Mandrea*, și *Ciurilă*;
Așișderi *Ghițu*, *Doldea*, chiar și *Struțul*,
Au fost loviți cu toții fără milă
Și-au căpătat o moarte-așa păgână
Printr'a lui Tandaler grozavă mână.

Deodată însă Tandaler aude
Un vuiet mare : țipăt și strigare ;
Cetașii lui gemeau în grele trude
Și se luptau ca lei la strâmtoare :
Lăieșii și Goleșii, toată gloata,
În jurul lor făcură strânsă roata.

Voinicul *Cercea* comanda aice
Și arăta puternica virtute ;
Tot inimos el se punea de price
De și-l înconjurau mai multe sute.
Iar dacă înțelese mai pe urmă
Că e de tot închis în marea turmă,

Așa cetașilor puternic strigă :
„Închideți ochii, moo ! și dați dă moarte,
„Cruciș și curmeziș . . . ca'n mămăligă !“
Astfel voinicii se 'ncălziră foarte
Și-orbește merg luptând mereu 'nainte,
Tăind tot ce se 'ntâmplă dinainte.

Văzându-și la pericol ceata-i dragă,
El prinde scut și arme ferecate,
În joc își pune forța lui întreagă,
Dar îl așine *Balaban* la spate ;
Cumplit acesta-și asvârli ciocanul,
Chitind la cap ; și-ar fi căzut Țiganul,

Dar el spre ceafă scutul și-l strecoară ;
Sub groaznica lui *Balaban* izbire
Ciocanul mii bucăți din scut doboară.
Lui Tandaler îi joacă 'ntreaga fire,
El șovăie și cade'n ameteală,
Dar numai dup'o clipă iar se scoală !

Lui *Balaban* urechea dreaptă-i zboară
Și-adânc îi vără fieru 'ntre măsele,
Iar gura i-o lățește cât o moară.
„Ia-și, vere, plata pântru horbe rele !“
Apoi lui *Peteu*, cel cu barba sură,
Îi taie nasul dintr'o lovitură.

Lui *Burlă*, care cu ciomagul vine,
I-aruncă mâna'n țarnă hăt departe ;
Privind o clipă împrejur de sine,
Văzu pe *Năsturel* cum moarte 'mparte
Băiașilor lui dragi ; îndat' aleargă,
Iar gloata tremură ca și o vargă.

Pe *Bumbu* lacrimile-l podidiră :
„Vezi, *Purdeo* dragă, *Tandaler* pă cine
„Chitește el s'omoare? Nu mă miră!
„E vai dă *Năsturel*, e vai dă fine!
„Și eu, și mulți vor trebui să moară
„Dă mâna ăștuia până'n dăsară!

„Dar ia mai iscodește tu în minte
„Ceva să 'mpedecăm ahea 'ntâmplare!
„Altfel nu-i stă nici unul înaintea
„De-acuma 'ncolo fără vătămăre!
„Fă tu ceva și *Țăgănia* toată
„Ți-o da o mare mulțumită plată!”

Oftează Purdea : „*Bumbule* iubite,
„De-aș mai putea și-acum a hire'n vârstea
„Pe când *Zegan*, cu inimă 'ntreite,
„Și cu rudașul cel mai tare, *Cârstea*,
„Cu mine la luptat se apucară,
„N'aș suferire eu așa ocară!

„Dar s'au sfârșit cu zilele ahele,
„S'a isprăvit virtutea mea, săracă,
„Lăsându-mă cu slăbiciuni și jele...
„Sunt doar a bătrânețelor ortacă!
„Dar ori ce-ar hi, eu face-voiu cercare!
„Norocul... facă tot cum lui îi pare!”

Așa zicând, el trupul și-l îndreaptă,
Cu palmele se freacă un pic pe față,
Lovește-apoi în sus cu mâna dreaptă,
Că parcă să se lupte-acum învață!
Mai-mai în sine-apoi deplin se 'ncrede
Și hotărât spre *Tandaler* purcede.

Pe mulți acesta morții îi dăduse
Și-acuma nimeni nu-i mai sta'mpotrivă;
O soartă rea în cale i-l aduse
Pe *Bușă*, cel cu mintea cam ponivă;
Acestui, *Tandaler* de sus îi strigă:
„Feri mă, dă vrei să mai mănânci... măligă!”

Bătrânul *Burdea* dinapoi sosește
Și, socotindu-și lucrul cât mai bine,
Cu țeasta căpățânei îl bufnește
Atât de mult, pe cât puterea-l ține,
Pe mândrul *Tandaler* între picioare
Și-i dă o dureroasă berbecare.

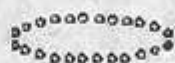
Viteazul se răstoarnă lat pe spate,
Iar Bumbul strigă'n jur cu gura mare :
„Dați, fraților, acu, pă apucate,
„Că, iaca, zace Tandaler cel tare!“
Și-i dară cu ciocanele în frunte,
Că sângele curgea'n șuvoaie crunte.

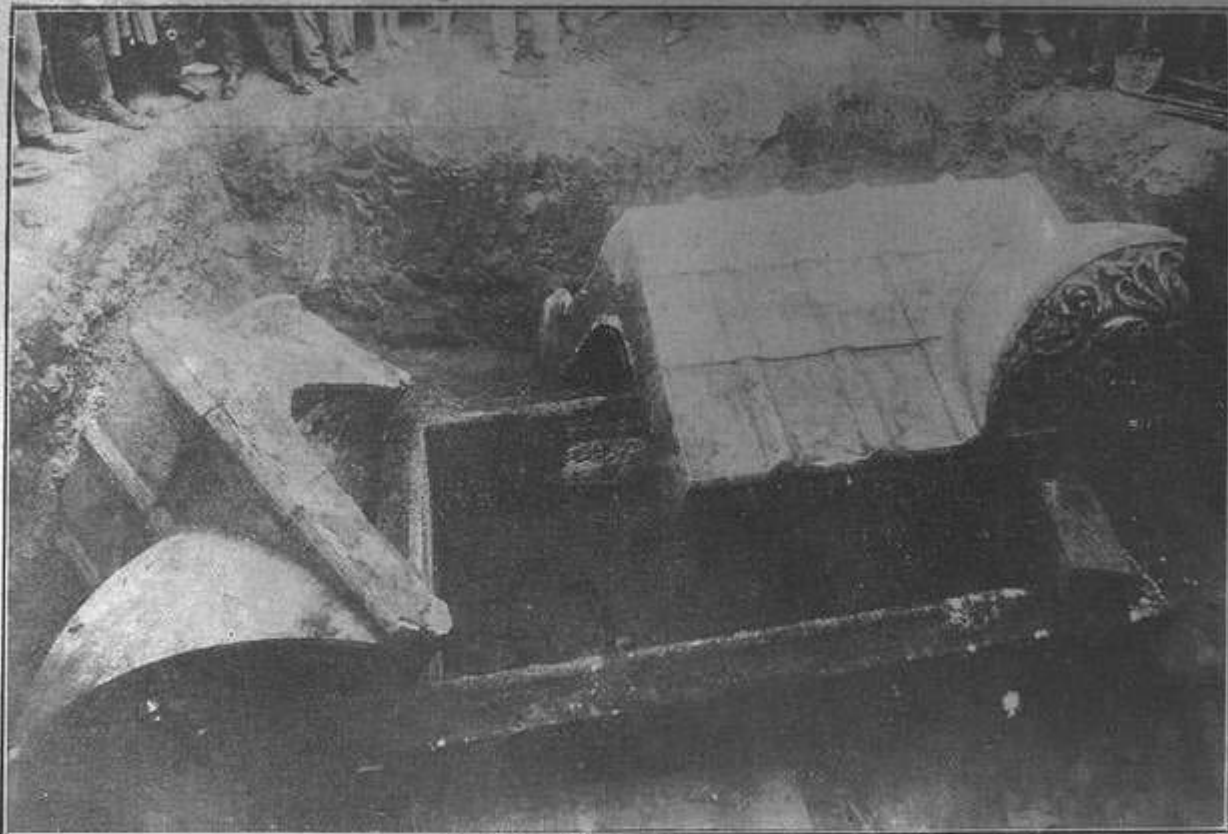
Cu cea mai de pe urm'a lui putere,
El totuși în picioare se ridică,
Din trup vârtutea însă'ndată-i piere
Și iarăși îndărăt în țarnă pică ;
Iar curg pe el loviri nenumărate
De pumni crispați, de cizme ori de boate.

Din mândrul cap nimic nu se mai vede !
Dar gloata'n sânge cald întărâtată,
La corpul încă viu se mai repede ;
Sosind a celui mort cercată ceată,
Zdrobit acele gloate îl lăsară
Și care încotro se'mprăștiară.

Și-ar mai fi fost, de sigur, luptă mare,
De nu venia de-odată, fără veste,
Această minunată întâmplare :
(Așa din cronică aflai că este,
Și nici nu cred că poate fi minciună !)
S'a fost iscat, adică, o furtună !

Acea furtun'aduse liniștire,
Ea potoli și vrajba'n Țigănie.
Destul că suferiră grea peire !
Pe cât puterea a putut să-i fie,
Pe dată lucrurile=și încărcară
Și merșeră care'ncotro prin țară.

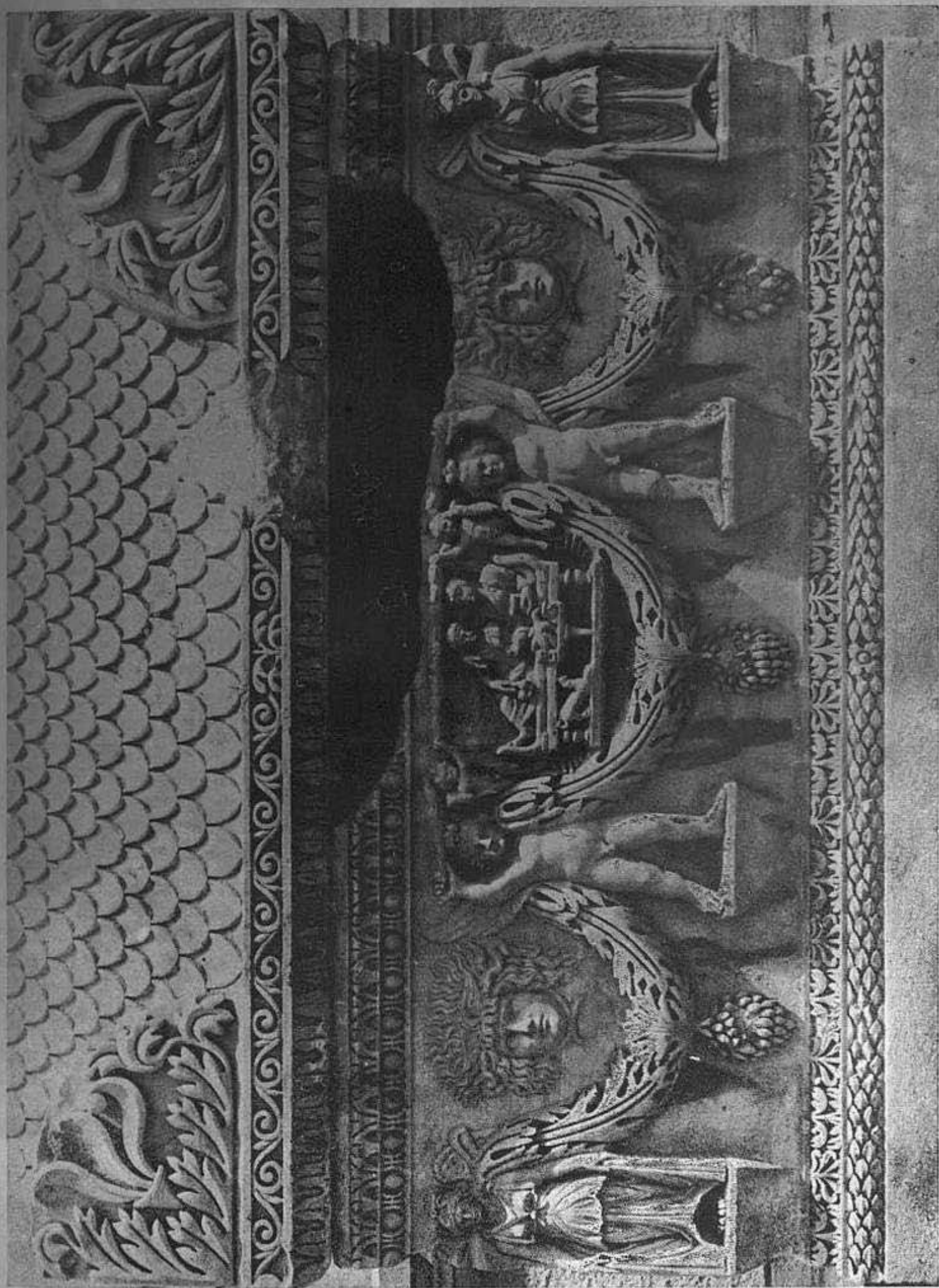
16. Sarcofagul cu simboluri din Constanța în momentul ridicării capacului. În interiorul arcei se vede pământul crăpat de uscăciune, în care s'a aflat un schelet.

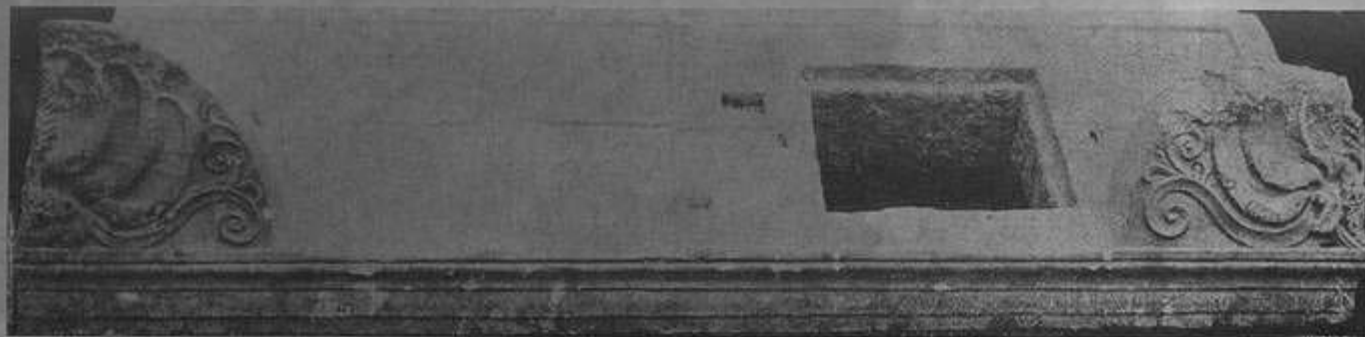
17. Fața laterală din stânga a sarcofagului cu simboluri din Constantința.

18. Paris-Louvre. (C. Robert III Abt. I. pl. I b). Fața laterală din dreapta a unui sarcofag găsit lângă Roma. Mitul: Aetion. Interesant e capacul triunghiular, cu acroterii: de o parte un cap de satir, de alta o palmetă. În mijloc: masca lui Okeanos. Epoca lui Augustus, sau ceva anterioară.

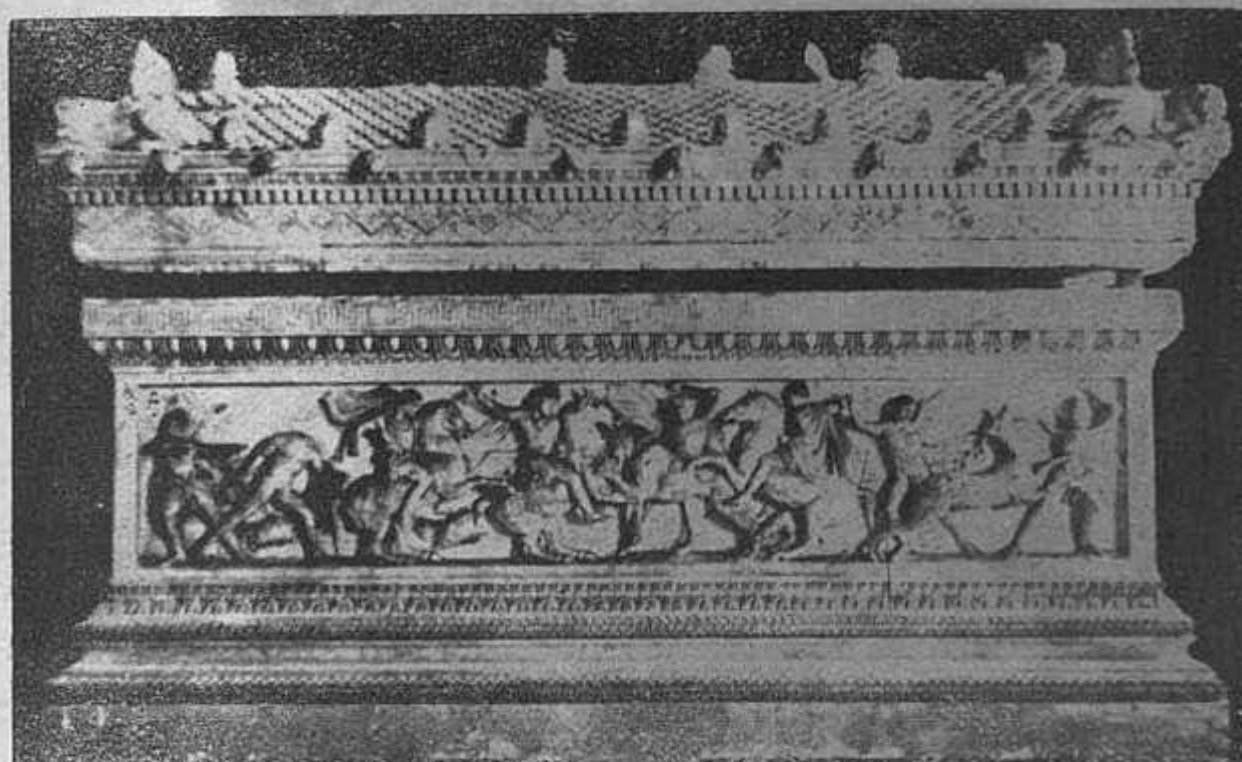
19. Phot. 1. A. Aziz, Musées des Antiquités de Islambul. Sarcophagus cu ghirlanzi din Tripoli—Syria. 2

20. Phot. 2. A. Aziz. Musée des Antiquités de Istanbul. Capac de sarcofag în formă de acoperiș cu pantă dublă, cu olane plate și acroterii cu palmete.

21. Phot. 3. A. Aziz. Musée des Antiquités de Istanbul. Placă sepulcrală descoperită la 1928 în împrejurimile Stambulului, la Kadiköy. Pe ea se văd, între altele, o secură, un clopot cu mâner omat și un cântar. Inscripția greacă sus : Ariston Aristonos — G. Gykena,

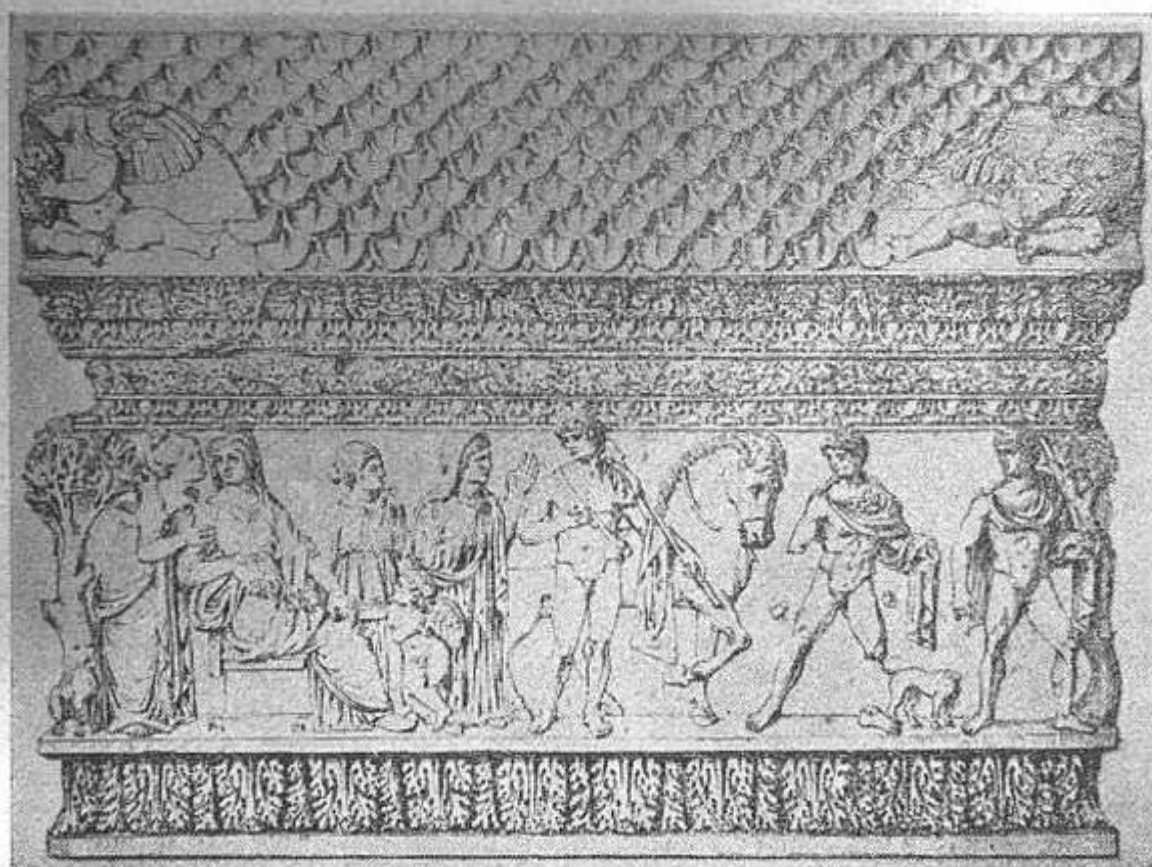
[1. Constantinopol. Museum. Sarcofagul zis al lui Alexandru, din Sidon. Spatele.
(G. Rodenwald : Die Kunst der Antike p. 435). Epoca : probabil sec. V—IV a. Cr.

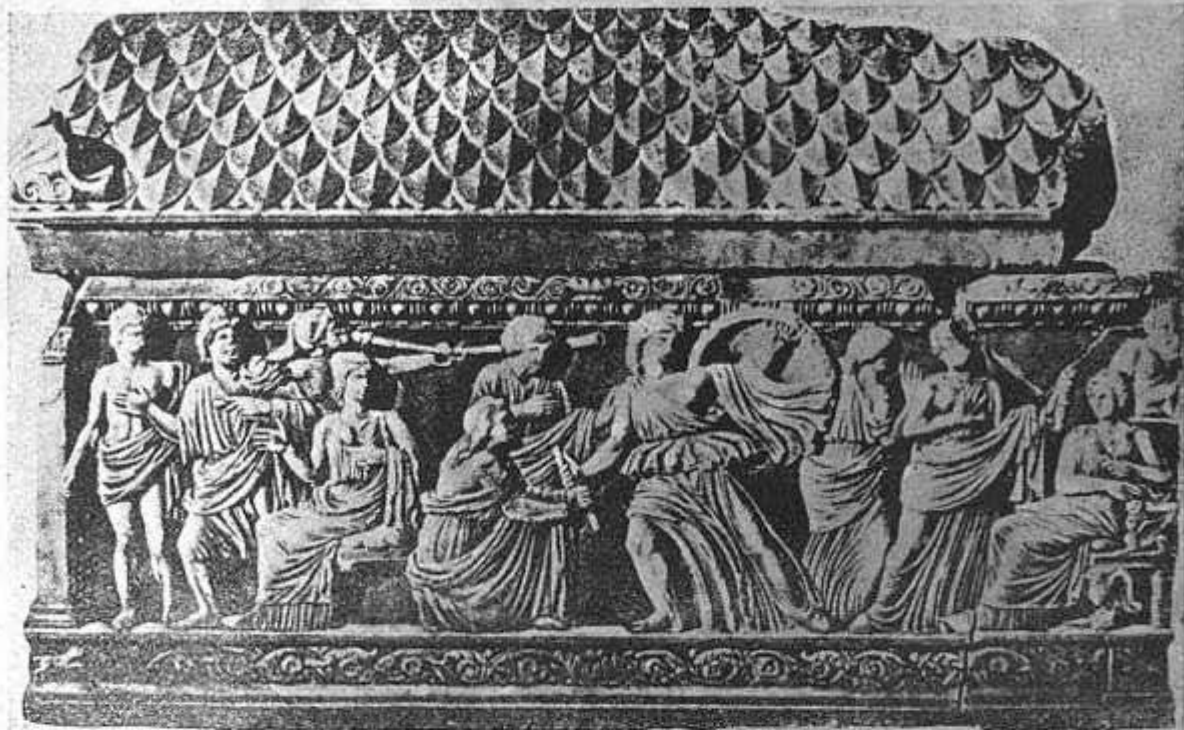
2. Roma. Villa di Papa Giulio. Sarcofagul de argilă din Cerveteri.
(G. Rodenwald : Die Kunst der Antike p. 516).

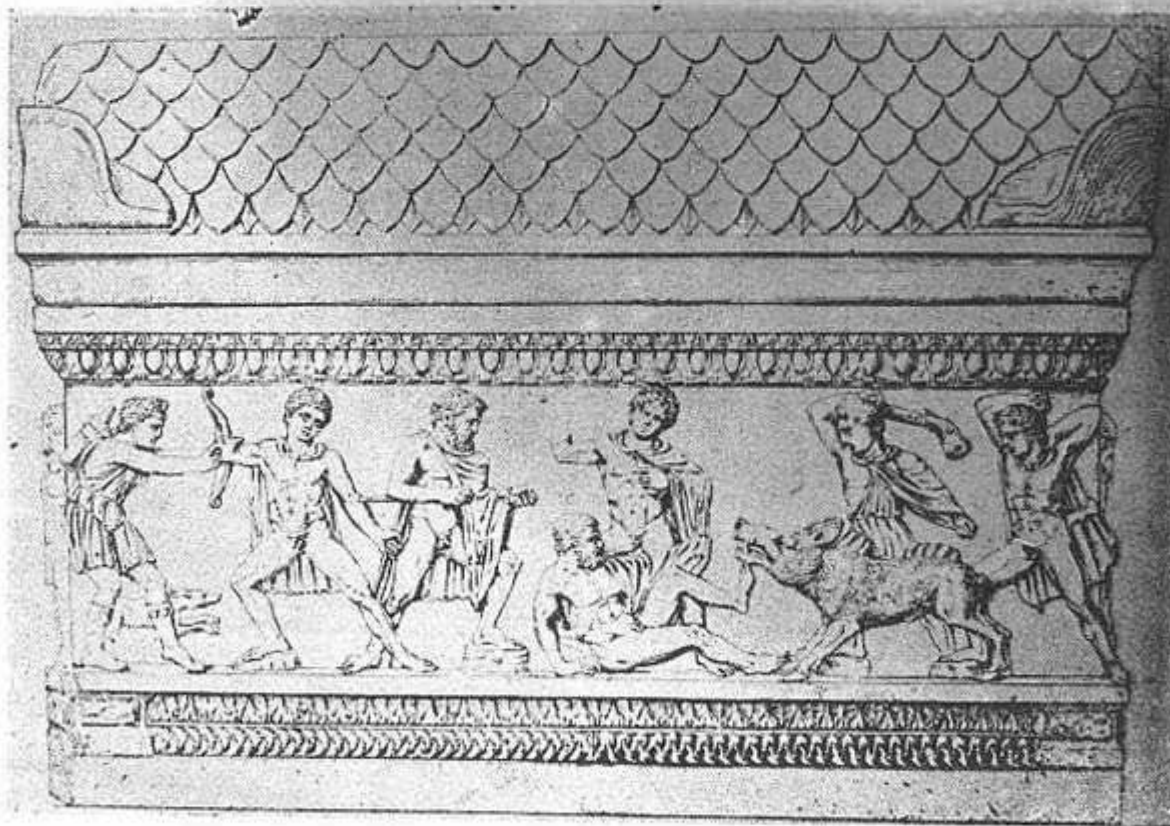
3. Roma. Tortonia. (C. Robert, III pl. XXXIV). Mitul lui Hercules. Bărbatul cu capul lui Hadrian; Femeea cu coafură din perioada Flaviilor.

4. Constantinopol. Musée Ottoman. (Carol Robert II, Abt. II, XLVI). Sarcofagul din Tripolis (Leptis magna). Mitul: Hippolytos. Epoca: aproape de timpul lui Hadrian.

5. *St. Petersburg. Gart. Stroganoff.* (C. Robert, II pl. VI). Sarcofagul zis al lui Homer, găsit într-o insulă din Arhipelagul grecesc, la 1770. Mitul: Achilleus.
Epoca: sec. III d. Cr.

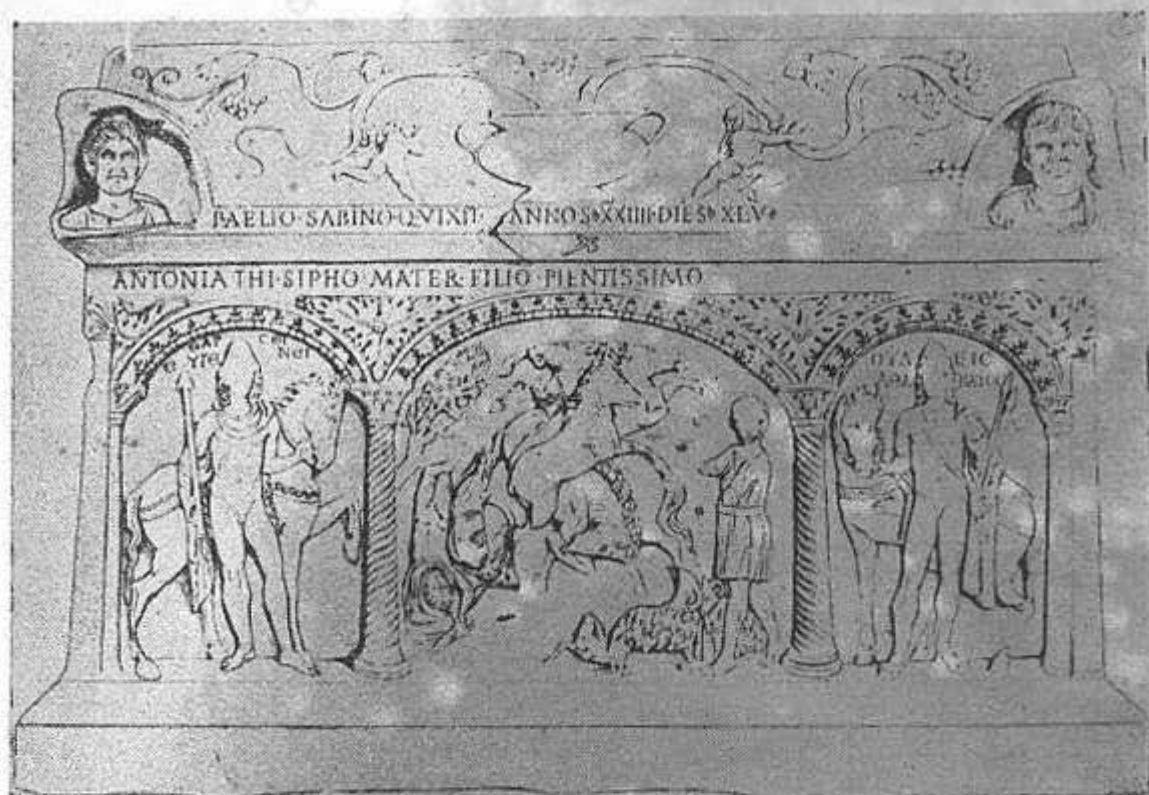
6. *Athens. Ethnikon Museion.* (C. Robert, III, Abt. II, LXX) Sarcofagul descoperit lângă Patras. Mitul: Vânătoarea kalydonică din mitul lui Meleagros.
Data: pe la începutul epocii Antoninilor.

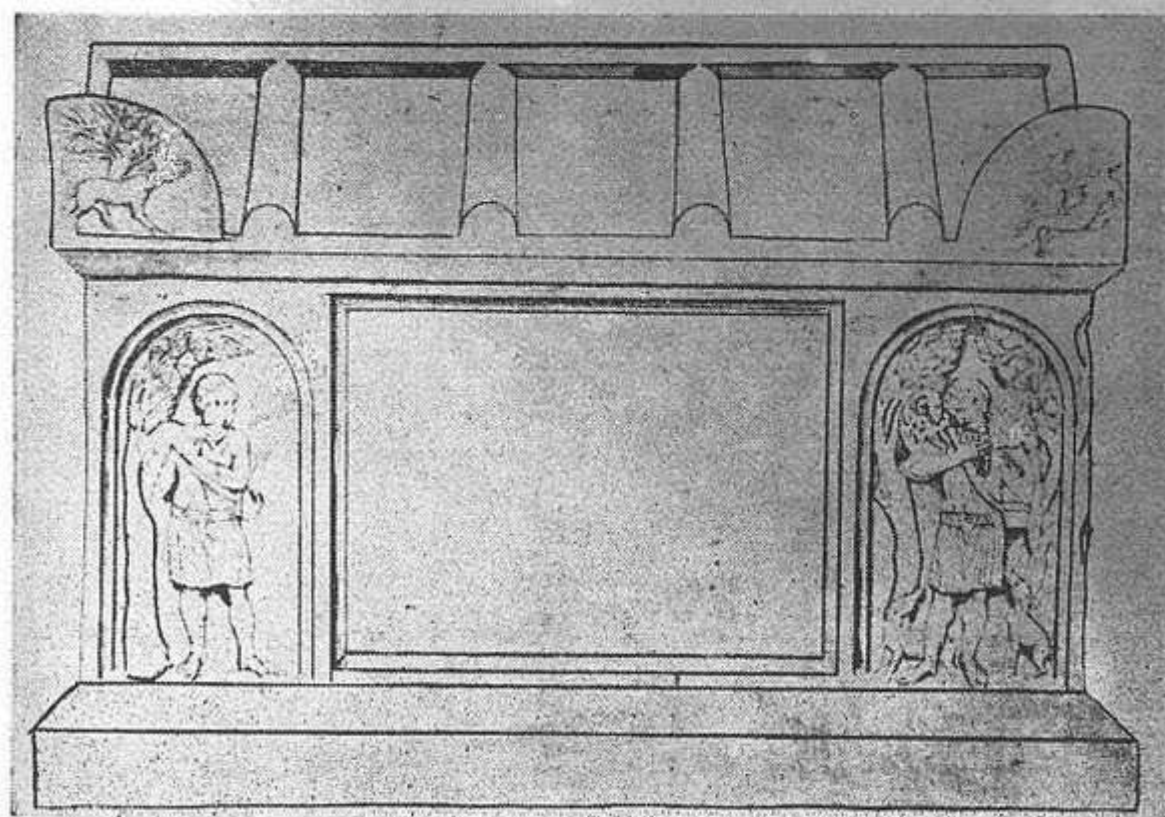
7. *Capua. Dom.* (C. Robert. III, Abt. II. LII, LIII). Mitul: Hippolytus.
Epoca: între sec. III și IV d. Cr.

8. *Marseille.* (C. Robert. II. pl. LXV). Fața laterală a capacului unui sarcofag galic.
Mitul: Medea. La acroterii: în stânga Ulisse, Euryclea și cânele Argus; în dreapta Oedip și Sphinxul. Epoca: nesigură.

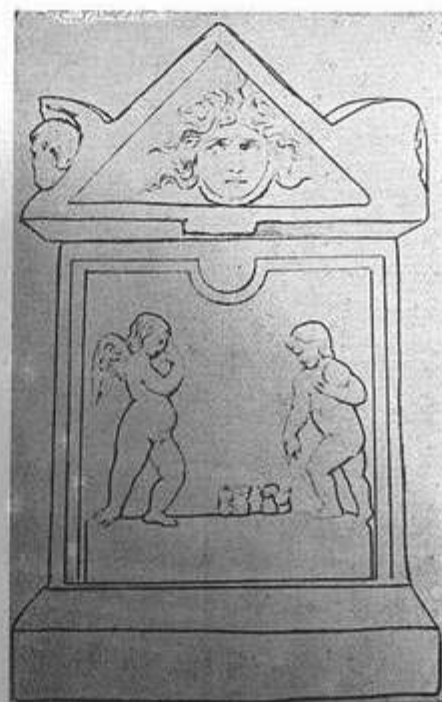
9. *Tortona. Catedrala* (C. Robert. III. Abt. III, pl. CXIV și CXV). Sarcofag roman, de calcar, găsit sub templul S. Marcian, cu 2 schelete în el (mama și fiul). Mitul : prăbușirea lui Phaeton. Inscripția : „P. Aelio Sabino Q. Vixit annos XXIV, dies XLV. Antonia Tisipho mater filio pientissimo”. Sub arcade : inscripții grecești : $\theta\acute{\alpha}\rho\alpha\epsilon\iota$, $\sigma\upsilon\gamma\epsilon\nu\acute{\epsilon}\varsigma$ și $\sigma\upsilon\delta\epsilon\lambda\acute{\epsilon}\varsigma$ $\acute{\alpha}\delta\acute{\iota}\lambda\alpha\nu\alpha\tau\omicron\varsigma$. In acroterii : portretele răposaiilor. Epoca : începutul sec. III d. Cr.

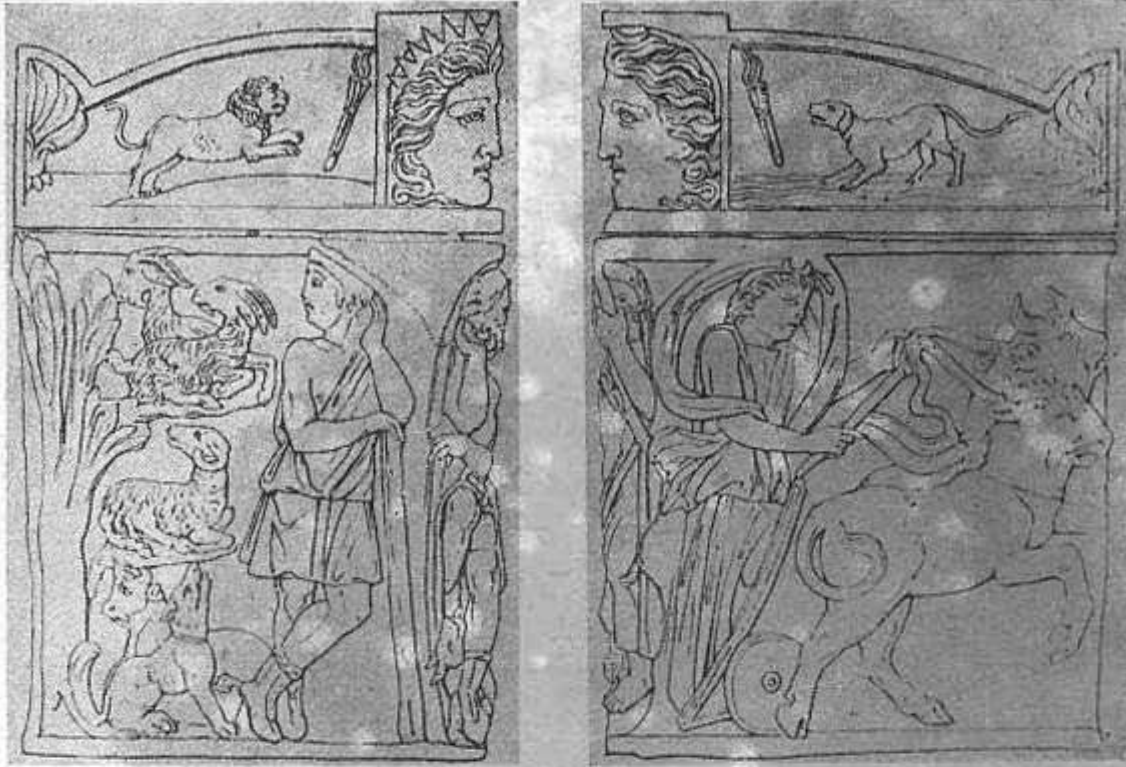
10. *Tortona. Spatele accluias sarcofag. Tabula ansata fără inscripție.*

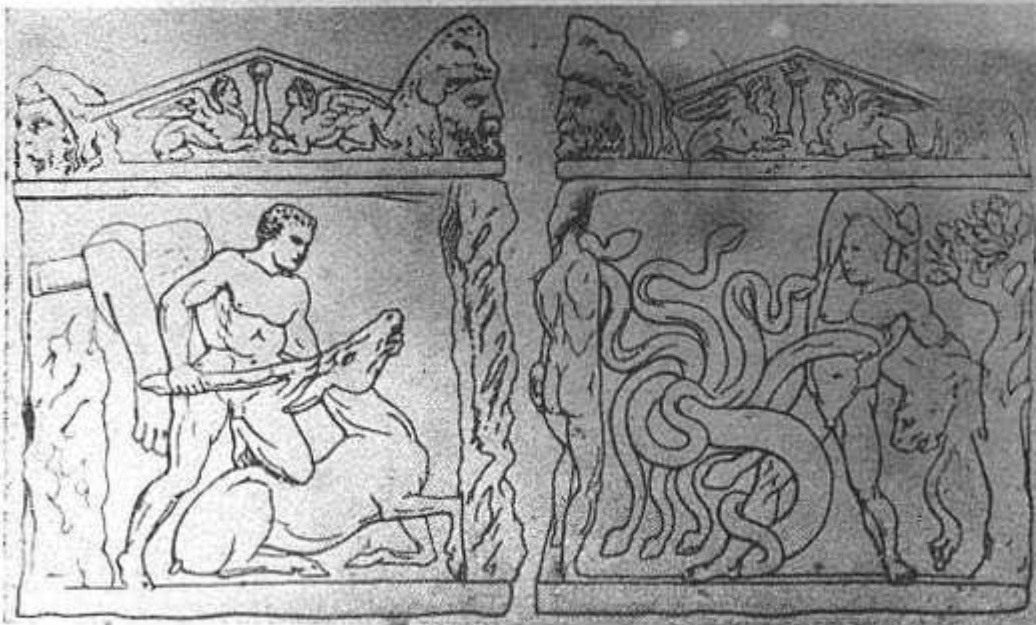
11. *Tortona*. Fața laterală din stânga a aceluiaș sarcofag. Între doi amorași, o luptă de cocoși. Sus, o Medusă.

12. *Tortona*. Fața laterală din dreapta a aceluiaș sarcofag. Doi amorași jucându-se în arșice. Sus, o Medusă.

13. *Paris. Louvre.* (C. Robert. III. Abt. I. pl. XVIII). Sarcofagul găsit lângă Bordeaux, la St. Médard d'Eyrac, pe locul unui vechiu castru. Mitul: Endymion. La acroterii: masca lui Sol (stânga) și a Lunei (dreapta) și palmette.
Epoca: prima jumătate a sec. III d. Cr.

14. *London. British Museum.* (C. Robert. III. Abt. I, pl. XXXIII). Sarcofag găsit lângă Via Appia, la Genzano. Mitul lui Hercule. Capacul în chip de acoperiș. La acroterii: masca bărboasă a lui Hercule cu pielea de leu pe cap. Epoca: mijlocul sec. II d. Cr. E, probabil, cel mai vechiu sarcofag roman cu mitul lui Hercule și cel mai frumos.

15. Constanta. Muzeul Regional al Dobrogei. Sarcotagul cu simboluri din Constanta.

SARCOFAGUL CU SIMBOLURI DIN CONSTANȚA

În vara anului 1931 „Muzeul Regional al Dobrogei” din Constanța s'a îmbogățit cu o nouă comoară care, prin proporțiile, calitatea și valoarea sa, întrece cu mult pe toate celelalte introduse în acest muzeu și reprezintă una din cele mai frumoase descoperiri arheologice ale anului: este *Sarcofagul cu simboluri din Constanța*.

Până în prezent arheologia încă nu și-a rostit cuvântul ei competent. În schimb însă presa, mai întâi cea locală, apoi cea din capitală, ba chiar și din occident, a încercat să brodeze pe tema acestei descoperiri, pe drept cuvânt senzațională, tot felul de ipoteze care, — dacă sunt motivate prin dorința autorilor de a vedea în acest sarcofag locașul de veci al poetului roman Ovidius, relegat de August la Tomis, — în schimb sufăr, din nefericire, de lipsa de seriozitate a argumentelor ca și de diletantismul autorilor.

Rândurile ce urmează — scrise în urma unor cercetări bibliografice, care au avut de scop în primul rând lămurirea noastră, — le împărtășim și cititorilor acestei reviste, pe de o parte spre a populariza oarecare cunoștințe asupra unor asemenea monumente funerare ale antiquității, iar de alta spre a pune la îndemâna arheologilor toate datele necesare privitoare la descoperirea cea nouă, date pe care le-am înregistrat zi cu zi, în tot timpul cât a durat desgroparea și transportul sarcofagului până la locul său de onoare.

I.

ARIA DE RĂSPÂNDIRE A SARCOFAGIILOR PE GLOB¹⁾

Ca ori și ce element din zestrea de cultură materială sau spirituală a omenirii, și obiceiul inhumării morților în sarcofagii își are o arie a sa de răspândire pe glob. Pentru etnograf această arie este de

¹⁾ Bibliografia folosită pentru acest capitol: *La grande encyclopédie*, Tome XXIX p. 507—509; *La grammaire des styls: L'art grec et l'art romain*. Paris

cel mai mare preț și formează una din preocupările sale principale, de oare ce din cercetarea răspândirii monoinsulare sau pluriinsulare a unui fapt cultural dat, cum și din luarea în considerare a însemnătății sau greutății invenției pe care o reprezintă acel fapt cultural, putem deduce originea sa monogenetică sau poligenetică, centrul sau centrele sale de creare, drumurile de răspândire pe glob și evoluția sa. Scopul final este acela de a caracteriza popoarele prin rezultatele muncii lor, prin produsele materiale ori spirituale ale activității lor. Din acest punct de vedere, sarcofagiile sunt invenții de cultură antică, și anume din cercul de cultură al Mediteranei europene, în special a celei orientale, care se pretează admirabil la o asemenea cercetare etnografică.

I. Numele.

Sarcofag înseamnă devorator de carne, carnivor (σάρξ = carne; φάρος = devorator). La origine cuvântul desemna niște lădițe sau sicrișe cioplite dintr'o piatră de Assos, — localitate în apropierea Troei, unde se afla și un templu. Cu privire la aceasta, *Plinius Secundus* scrie :

„at circa Asson Troadis lapis nascitur, quo consumuntur omnia corpora. Sarcophagus vocatur“. II, 211.

„In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra XL diem, exceptis dentibus“. XXXVI, 17.

Adecă, după *Plinius* ceș *Bătrân*, piatra de Assos avea însușirea de a mistui corpul defunctului în 40 zile, afară de dinți. Săpăturile executate la Assos au dat la lumină sarcofagi dintr'o piatră vulcanică foarte poroasă, care pare a fi tocmai aceea despre care ne vorbește scriitorul roman. Mai apoi, prin extensiune, s'au numit sarcofagi toate sicriile în care se puneau morții.

(fără an); *Carol Robert*: Die antiken Sarkophag-Reliefs. Bd. II, III Berlin 1890, 1897; *S. Reinach*: Répertoire de reliefs grecs et romains. Paris 1909; *Hamdi-bey et Th. Reinach*: Une nécropole royale à Sydon. Paris 1892. Cu atlas; *Th. Reinach*: Les sarcophages de Sydon. Gazette des Beaux Arts, 1892, I. p. 89; *Joubin*: Catalogue des sculptures du musée ottoman. Monuments funéraires. Cos-pole 1893; *Walterus Altman*: De architectura et ornamentis sarcophagorum. Pars prior. 1902; *Gerhart Rodenwaldt*: Die Kunst der Antike (Hellas u. Rom). Propyläen-Verlag. Berlin 1927; *Martha*: L'art étrusque V; *Gangolf von Kieseritzky u. C. Watzinger*: Griechische Grabreliefs aus Südrussland. Berlin 1909; *Benndorf*: Reisen in Lykien; *I. Overbeck*: Geschichte der griechischen Plastik. Leipzig 1893--94 vol. I, II.

II. Obiceiul inhumării.

Folosirea sarcofagiilor stă în strânsă legătură cu obiceiul de a se îngropa morții, iar nu de a-i arde. După *Overbeck*, e greșit să se crede că acest obicei ar aparține exclusiv antiquității mai târzii. Atât la Greci, cât și la Romani, înmormântarea a premers mai curând arderii cadavrelor și cele două obiceiuri, inhumarea și incinerarea, au coexistat paralel în toată antiquitatea. De aceea, afirmarea unora că inhumarea s'a introdus la Roma abia sub Antonini, fie sub influența orientului păgân, fie sub cea creștină, nu e justă.

III. La Egipteni.

Cele mai vechi sarcofagii cunoscute sunt cele egiptene. Dintre acestea, locul întâi în timp îl ocupă sarcofagul de piatră al Faraonului Mykerinos din piramida III dela Giseh. Din nefericire, în timpul transportului pe mare, acest sarcofag a lunecat în fundul Adriaticii, unde odihnește pentru veșnicie. El avea forma unei căsuțe cu uși, ferestre, coloane, epistil și acoperiș plan. Înăuntrul său se afla un sarcofag de lemn, care se păstrează și azi în muzeul britanic. Acesta imită forma corpului omenesc *Herodot* numește asemenea sarcofagii de lemn : *ξύλινον τύπον ἀνθρωποειδέα* (II, 86) și, după el, *Ernest Renan* le-a numit *anthropoide*. Mai târziu forma anthropoidă a trecut și la sarcofagiile de piatră. Sarcofagiile egiptene de lemn erau construite dintr'o specie de sicomor foarte rezistent la descompunere : ficus *sycomori*, consacrat zeiței Isis. După 20—25 secole de existență, aceste sicrie anthropoide încă se păstrează intacte. Ele, precum s'a mai spus, se așezau într'o a doua cutie, aceasta de piatră, numită de *E. Renan*¹⁾, după *Herodot*²⁾, *theca* = *θήκη*, sau sarcofagul propriu zis. În asemenea arce sau cutii Egiptenii mai îngropau și unele animale sacre, precum : câni, crocodili etc. Forma cea mai pură de *theca* o vedem însă la unele sarcofagii sidoniene.

¹⁾ *E. Renan* : *Mission de la Phénicie* pag. 423.

²⁾ *Herodot*. Egiptenii înmormântau câni în sicrie sacre : *ἐν ἱεῖρασι θήκησι*. II, 67. Idem, crocodili : II 69. Mumiile se pun *ἐν οἰκήματι θηκαίῳ*. II, 86. Regii cari au construit labirintul, își au sicriile sub el : *θήκας τῶν βασιλέων*. II, 148. Vezi și *θήκη* în care fu pus Amasis, în curtea unui templu din Sais. II, 169. În legislația egipteană : II, 136. *Herodot* vorbește și de sicriul lui Orestes, fiul lui Agamemnon : *θήκη τοῦ Ὀρέστω*, I, 67. *Theca* e asemenea cu o cutie, *κιβωτός*.

IV. La Fenicieni, Lycieni, Lydieni, Cari, Phrygieni.

Celebra necropolă dela Sydon a dat la iveală un număr de 18 sarcofagii, aproape toate aflătoare acum în *Muzeul arheologic din Constantinopol*. Dintre acestea, trei au fost lucrate în Egipt dintr'o rocă neagră, rezistentă. Sarcofagul lui Tabnit Eschmunazarik, rege din Sydon, e din diorit și se află la Paris, în Luvru. Celelalte sunt de marmură grecească, sau din piatră locală. Ele se pot socoti printre cele mai mărețe opere de artă, în care bogăția arhitecturii rivalizează cu frumusețea sculpturilor ce le decorează. Se crede că în ele s'au îngropat regii din Sydon. Cele mai frumoase sarcofagii sunt cunoscute sub numele de: *Sarcofagul Lycian, al Bocitoarelor, al Satrapului, al lui Alexandru*.

O categorie aparte o formează sarcofagiile feniciene *anthropoide*. Sunt albi grele de piatră (arca, σαρφός, καλύβη etc.), acoperite cu un capac (operculus), care poartă într'o parte un cap în relief, iar la extremitatea cealaltă are o bulbucătură ce indică locul picioarelor. Uneori și brațele sunt sculptate. Ele, de sigur, arată o influență egipteană.

Alte monumente funerare de acestea imită forma unui *turn* (πίργος). Cele mai tipice de acest soi se găsesc în Lycia. Monumente mai simple s'au găsit aci peste 2000! Sunt ca niște *căsuțe* cu stâlpi, formate dintr'o arcă, în care poate intra o familie întreagă, mort peste mort, și un capac mobil. Imită în totul casele de lemn cu uși și ferestre. Cele mai multe sarcofagii sunt compuse dintr'o cutie pusă peste un fundament cu trepte (ὑποσόριον).

La *Lydieni* și *Cari* se obișnuia forma de *pat*, pe care se punea corpul mortului. Sarcofagii identice, dar mai simple, găsim la *Phrygieni*, unde se pare că s'au introdus din Lydia. La *Lycieni*, arca (σαρφός) se îngustează în sus și e acoperită de un capac, al cărui profil transversal arată două arcuri ce se unesc sus ca la ferestrele gotice. Forma aceasta e proprie Lycienilor și se numește *χελώνη* (*Benndorf*). La splendidul sarcofag Lycian, (din seria celor Sydoniene), marmura e de Paros. Artistul a fost grec. Artă lyciană ar data din sec. V—IV a. Cr.

În ceea ce privește în special originea sarcofagiilor sidoniene, unii afirmă că ele s'ar putea atribui artei și cultului Fenicienilor, precum arată *Th. Reinach*, care le datează din sec. VI—IV a. Cr. (600—330 a. Cr.). De fapt, inspirația primă a sarcofagiilor, și mai ales a celor *anthropoide*, trebuie căutată, de sigur, în cutiile mumiilor

pe care le vedeau Fenicienii în Egipt. Executorii însă au fost artiștii greci. Sculptura la unele sarcofagii aparține, se pare, aceleleași școli ca și frontoanele dela Olympia.

Sarcofagii la fel cu cele din Sydon s'au găsit și la Solunt, colonie feniciană în Sicilia, aproape de Palermo. Un exemplar de aci poartă pe capac o statuie culcată, întocmai ca pe mormintele din evul-mediu.

V. La Greci.

La început sarcofagiile nu erau în uz în Grecia. Ele au pătruns aci din Asia Mică prin insulele M. Egee și ale Mediteranei orientale.

În ins. Cypru s. ex. se observă o *artă mixtă greco-assyriană*. În Samos se foloseau sarcofagii de lemn, dar și de piatră, numite *λάρνakes* (= arca lignea¹⁾. Ele datează din sec. VI a. Cr. și au *asemănare cu cele egiptene*. Unele din ele sunt anthropoide, adică imită forma corpului omenesc. La Rhodos și Clazomene s'au descoperit sarcofagii de lut ars cu picturi arhaice în stilul celor mai vechi vase grecești. Par a data tot din sec. VI a. Cr. În ins. Rhenea s'au desgropat 30 sarcofagii din sec. V a. Cr., aduse acolo, se crede, de la Delos.

Mare parte din sarcofagiile grecești sunt foarte simple. Cele mai numeroase sunt de lut ars. Se compun din niște plăci plane, acoperite de alte plăci ce se unesc spre vârf, formând un acoperiș ascuțit²⁾. La altele plăcile sunt ușor curbate și sarcofagul, în întregime sa, caută să imite forma corpului omenesc. Alte sarcofagii sunt de lemn, de piatră ordinară, de marmură și chiar de plumb, la fel cu cele din Syria. Ele sunt ornamentate cu rozacee, colonete, capete de Meduză, de Minervă, sau cu figura Psychei într'aripate și, unele, cu basso-relieuri; dar acestea sunt mai rare în Grecia înainte de epoca romană. Așa, la Thespii s'a aflat un sarcofag anterior epocii imperiale, având sculptate pe el scene din legenda lui Hercule. La alte sarcofagii apar, ca motive, luptele cu Amazoanele, cu Centaurii, sau genii bachice, ori Achille în mijlocul fetelor lui Lycomedes etc. Des citat e sarcofagul

1) În ins. Cypru se găsește și azi o localitate cu numele *Larnaka*.

2) Două sarcofagii de acest soi am văzut eu însumi la *Constanța*, la temelie dinspre str. Mircea a liceului nou, orientate E-W, cu capul mortului spre W, având deasupra două mari plăci de lut ars așezate în chip de acoperiș. Aceste sarcofagii erau, prin urmare, în afară de zidurile cetății Tomis. Nu știu ce s'a făcut cu ele și nici cu osemintele din sarcofagii.

din Samos, ornat cu coloane ionice și datând, pe cât se pare, din sec. VI a. Cr. În muzeul din Constantinopole se află o serie foarte interesantă de sarcofagii grecești; iar în muzeul din Viena (Kunsthistorisches M.) se păstrează un splendid exemplar din sec. IV, numit „Sarcofagul Amazoanelor ¹⁾“.

Artă greacă, radiind în tot cuprinsul imperiului roman, ba chiar și mai departe, în coloniile din afară de imperiu, este firesc să găsim monumente ale sculpturii grecești și în orașele din jurul M. Negre. „Sarcofagul cu simboluri“ din Constanța, precum și celelalte sarcofagii desgropate, sau aflătoare încă în pământul Dobrogei, nu pot face o excepție de la această regulă generală. În aceeași sferă de influență culturală intră și relieful mortuare, precum și sarcofagiile din Sudul Rusiei ²⁾. Artă de aci trăește din imitarea artei ionice și ațice, cum și din imitarea artei grecești orientale. Artă atică pătrunde aci pe la mijlocul sec. IV a. Cr., după cum se poate vedea din monumentele aflate la Olbia și Cherci, unde se importa și marmură de Pentelicos. Resturi de artă mortuară mai bogate apar la Pantica-paeum (Cherci) și împrejurimi. Numai după acestea se poate căpăta o vedere mai clară asupra evoluției artei în Nordul M. Negre. Resturi mai puțin numeroase se găsesc și la Olbia, Chersones, Gorgippia, Theodosia, Eupatoria (Kerkinitis), Nymphaion, Anapa, Taman. În ceea ce privește materialul, el este mai ales calcarul local. În Cherci însă, din sec. I. a. Cr. începe a veni marmură grecească, probabil în legătură cu relațiile mai viioaie cu regiunile din spre Mediterana orientală. Printre sarcofagiile aflate în Sudul Rusiei, vrednic de pomenit este acel splendid exemplar din marmură de Paros, din nefericire mutilat, și care se păstrează în Muzeul Eremitagiului din Petrograd ³⁾. A fost găsit în apropiere de Cherci, printre ruinele vechiului oraș Myrmekion. Prin dimensiuni se apropie de sarcofagul nostru din Constanța, având lungimea 2 m 68, lățimea 1 m 15 și înălțimea 2 m.

VI. La Etrusci.

Etruscii se folosiau și de *urne funerare* ⁴⁾, în care puneau cenușa morților, dar și de *sarcofagii*, în care inhumau cadavrul. Urnele aveau înfățișarea de căsuță și nu-s de cât niște sarcofagii reduse.

¹⁾ Vezi G. Rodenwaldt op. cit. pag. 434; fotografia.

²⁾ G. v. Kieseritsky u. C. Watzinger; op. cit.

³⁾ C. Robert op. cit. vol. II pag. 26 și planșa VIII.

⁴⁾ Urna pictată, cu figuri negre, se numia de Greci λουτροφόρος.

Ornamentația geometrică de pe ele le-ar plasa în sec. VII sau VI a. Cr. Forma de urnă este proprie Etruscilor.

În ceea ce privește sarcofagiile, care se pot socoti ca un produs principal al artei etrusce, se observă două influențe: influența *orientală* (cu lei, tauri, Diana Persica, Melkarth, Astarte, Anubis) și cea *grecească* (cu divinități din mitologia elină, cu stilul corintic etc.). Dar nici un sarcofag nu amintește forma cutiei în care se punea mumia egipteană și nici sarcofagiile antropoide ale Feniciei. În schimb apare în Etruria o *formă nouă* pentru Italia: sarcofagul în chip de *pat* de odihnă sau de ospăț, arătând pe capac chipul răposatului, fie întins ca pe mormintele medievale, fie sprijinit în cot, cum stăteau Etruscii la ospăț. Când sarcofagul era făcut pentru două persoane, bărbatul și femeia, atunci deasupra capacului apar chipurile amândurora, stând la banchetul funebru¹⁾. Unele din aceste monumente sunt așa de frumoase, în cât se pot compara cu cele mai reușite opere ale Renașterii. Materialul e, de obicei, lutul ars; se mai folosea însă și piatra obișnuită și marmura. Basso-reliefulurile de pe sicrie (arca) sunt, cele mai multe, subiecte funerare: bocitoare în jurul unui mort, o procesiune spre mormânt, dar și banchete, jocuri, dansuri. Apar însă și subiecte mitologice, care sunt luate din legendele grecești, de preferință din cele tragice. Figura lui Charon și a Furiilor e ceva specific etrusc. Artă însă nu e originală. Ea imită cam greoi arta greacă din sec. V și IV a. Cr. Sarcofagiile cunoscute par a data din sec. IV și III a. Cr. Unele e posibil să fie și mai vechi. Vrednic de pomenit e „*Sarcophagus Tarquiniensis*”, cu arca de alabastru și capacul de marmură, cu stâlpi dorici, cu epistyl de astragale și cymation lesbic. Reliefulurile de pe el reprezintă luptele cu Amazoanele. Capacul e în chip de acoperiș, având la cele patru colțuri capete de femei și palmette. Sarcofagul lui „*P. Volumni Violentis*” însă e în chip de templu. Sub imperiu se făceau și sarcofagii în chip de casă, cu acoperișul solzit²⁾, iar materialul preferat era tot argila (*Rodenwaldt* op. cit. pag. 66).

¹⁾ *W. Altman* op. cit. vezi și *G. Rodenwaldt* op. cit. pag. 516 și 517: fotografia sarcofagului de lut ars din Cerveteri, Roma, Villa di Papa Giulio. Acest soi de sarcofagii îl găsim și în Asia Mică: s. ex. Sarcofagul cu coloane din Melfi (*G. Rodenwaldt* op. cit. pag. 661), având pe capac statua culcată a unei femei, sau relieful găsit în Thassos și aflător în Muzeul din Constantinople, reprezentând pe capac o persoană pe jumătate ridicată, stând la ospățul morților. (*G. Rodenwaldt*, op. cit. pag. 276) exact ca la sarcofagiile etrusce! Mai ales la Lydieni și Cari se obișnuia forma aceasta de pat cu statuia culcată deasupra.

²⁾ *W. Altman*: De architectura etc. 1902.

VII. La Romani.

Cel mai vechiu sarcofag roman cunoscut este al lui *Scipio Barbatus*, din anul 250 a. Cr. E din tuf vulcanic și e ornat cu o friză dorică, cu metope împodobite cu rozacee și cu volute ionice ce suportă cornișa. Se află în Muzeul Vaticanului.

Sarcofagiile cu reliefuri sunt obișnuite mai ales în epoca imperială și cele mai multe nu sunt anterioare Antoninilor. Ca și la cele etrusce, deasupra capacului e sculptat adesea chipul mortului, pe jumătate ridicat. De obicei sculptura capacului arată un covor bogat brodat și atârnat pe lături în jos. Multe însă au capacul plan, fără nimic deasupra.

Pe pereții sicriului (arca) apar cele mai variate reliefuri. Unele vor să simbolizeze luptele din viața actuală în *reprezentări alegorice*, sau scene ce se referă la viață și la moarte, la durerea despărțirii de cei iubiți, la speranța în nemurire, la înviere, sau la o viață cucernică dincolo de mormânt. Altele redau *scene istorice*, precum ar fi: un marș triumfal, grupul lupoaicei cu Romulus și Remus, luptele cu barbarii etc. Altele reproduc *scene din viața publică sau particulară* ca: jocuri de circ, ceremonii de nuntă romană, viața unui tânăr poet etc. Între sarcofagiile romane apar și unele pur, sau precumpănitor *ornamentale*, cu ghirlânzi de flori și fructe, cu portretul mortului în medalion, sau cu o inscripție funerară pe o ramă susținută de genii. Alte sarcofagii arată *ocupația sau starea civilă* a mortului¹⁾. Numeroase sunt însă reliefurile ce reprezintă *scene din ciclul zeilor și eroilor* și în special scene din mitul lui Dionysos. Motivele cu Selene și Endymion, cu Eros și Psyche, cu Protesilaos și Alkestis — cari, prin întoarcerea lor din Hades, sugerează speranța revenirii din împărăția umbrelor — sunt tratate cu predilecție.

Cel mai frumos sarcofag roman se poate admira în Muzeul Capitolului din Roma. Reliefurile sale ne dau scene din istoria lui Achille.

După stil și valoarea artistică, majoritatea sarcofagiilor romane datează din perioada de decadență a artei. *Ele sunt lucrări pregătite de mai înainte în ateliere, ceva de fabrică.* Pentru aceea și reliefurile lor repetă aceeași compoziție, cu mici variante. Din această cauză, nu arareori în scenele mitologice *capetele personajilor principale,*

¹⁾ Acestea mai ales importante pentru noi !

care trebuiau executate în urmă vinderii sarcofagului, după chipul și asemănarea răposatului, ne-au ajuns neterminate. În genere, defectul artei romane la sarcofagii constă în supraîncărcarea cu figuri, în sărăcia de motive, în greșeli de compoziție. Unele sarcofagii datează însă dintr'o epocă mai bună și chiar la sarcofagiile din vremea Antoninilor vedem excelente reliefuri, probabil copii după modele mai vechi.

Monumentala operă a lui *Carol Robert*: *Die antiken Sarkophag-Reliefs*, clasifică în această ordine reliefurile de pe sarcofagii: I. Viața omenească; II. Cicluri mitologice; III. Mituri izolate; IV. Cercul Bachic; V. Muze, Nereide, Eroți și VI. Decorative. Splendide planșe cu fotografii și desene însoțesc aceste volume, din care putem cunoaște aproape toate sarcofagiile cele mai frumoase descoperite până în prezent¹⁾.

Toate aceste sarcofagii, despre care s'a vorbit mai sus, se află în prezent în diferitele Muze europene din Londra (British Museum), Oxford, Paris (Louvre), Madrid, Roma (Vatican, Capitol, Villa Pamphili, Giustiniani etc.), Neapole, Veneția, Mantua, Florența, Triest, Atena, Constantinopole, București, Petrograd, Berlin, Viena, Copenhaga etc. etc.²⁾.

¹⁾ În vol. II se tratează despre sarcofagiile cu sculpturi de scene din *cercul troian* (Nunta lui Peleus cu Thetis, Leda, Judecata lui Paris, Achille, Amazoanele, Ulisse, Orestes); din *cercul teban* (Oedipus și Lupta celor șapte contra Thebei) și din *cercul Argonauților* (Phrixus, Iason în Colchida și Medea în Corint). În vol. III se tratează miturile lui Acteon, Adonis, Alcestis, Apollo, Bellerophon, Daedalus, Endymion, Giganții, Hercule, Lupta cu Centaurii, Hesione, Antaeus, Hylas și Varia.

²⁾ Vezi fotografii ale unora din ele și în *G. Rodenwaldt*: *Die Kunst der Antike*, pag. 434: Sarc. Amazoanelor din Viena (Kunsthistor. Museum); p. 435: Sarc. lui Alexandru (Muzeul din Cos-pole); p. 516: Sarc. etrusc din Cerveteri, Roma (Villa di Papa Giulio); p. 636: Sarc. din Roma, Lateran (omorul Niobidelor); p. 637: Sarc. din Roma, Lateran (Scene din mitul lui Orestes); p. 638: Sarc. din Berlin (Altes Museum, scene din Mitul Medeei); p. 638: Sarc. din Roma, Muzeul Thermelor (Satiri dănțuitori și Maenade); p. 639: Sarc. din Copenhaga, Glyptoteca Ny Carlsberg (Dionysos, Ariadna și suita în lupta dintre Pan și Eros); p. 640: Sarc. din Roma, Museo Capitolino (Lupta cu Galii); p. 641: Sarc. din Roma, S. Lorenzo fuori le mura (Scenă de nuntă romană); p. 642: Sarc. lui Balbinus, Copenhaga, Glypt. Ny Carlsberg (Scene de vânatoare); p. 644: Sarc. din Roma, Muzeul Thermelor (Scene de luptă); p. 660: Sarc. din New-York, Metropolitan Museum (Sarc. cu ghițânzi din Tarsos); p. 661: Sarc. din Melfi (splendid sarcofag cu coloane, din Asia Mică); p. 662: Sarc. din Roma, Museo Capitolino (Achille la Scyros; sarc. attic); p. 680 și 681: Sarc. lui Iunius Bassus, Roma, Grotta Sf. Petru (cu scene din viața lui Hristos); p. 686: Sarc. Constanției, fiica lui Constantin cel Mare, la Roma, Vatican; p. 687 688 și 689: Sarc. împărătesei Sf. Elena, Roma, Vatican.

VIII. La primii creștini și în Evul-Mediu.

Expunerea aceasta sumară ar fi necompletă, dacă n'am aminti și sarcofagiile folosite de primii creștini, precum și pe cele medievale.

Prețul cel mare al sarcofagiilor, precum și dificultatea de a sculpta pe ele simboluri sau scene creștine, au contribuit la raritatea acestor opere de artă în primele timpuri ale creștinismului. Mai apoi însă, după stabilirea păcii în biserică, sarcofagiile intră în uzul curent al creștinilor. La început basso-reliefurile de pe arcă erau păgâne: Victorii, Amorași, Meduze, Dioscurii, Fluvii etc., sau amestecate și cu scene biblice, precum: corabia lui Noe, Tăierea pruncilor de Irod, Icar și sborul spre cer (ca o amintire a învierii lui Hristos), Orfeu și Păstorul cel bun, Prometeu și creațiunea omului etc., adică scene cu sens simbolic și pentru păgâni și pentru creștini. Mai târziu arta creștină se emancipează de tradiția păgână și reliefurile reprezintă scene din Sf. Scriptură.

Și evul mediu ne-a lăsat destule sarcofagii. Gravurile lor însă sunt cam grosolane. Mai cunoscute sunt sarcofagiile merovingiene, ornate cu cruci și monograma lui Hristos. Altele sunt simple, cu strii, sau cu ornamente de conchilii, reușit sculptate. Așa este spre ex. sarcofagul abatessei Tecilda. — În epoca gotică, o statuie culcată, reprezentând mortul, împodobia capacul plan, care se pune direct pe pământ, fără arcă. În sudul Franței, în Spania, în Italia, sarcofagul de marmură nu se îngropa, ci se pune deasupra solului. Așa e la Toulouse, Perpignan etc., ba chiar și în Cypru, unde obceiul fu dus de coloniștii francezi din sec. XII—XIV¹⁾.

Se pare că și în antichitate sarcofagiile, la început, se așezau deasupra pământului. Mai târziu ele se îngropau. Unele din cele romane se așezau cu o latură la perete, în camere mortuare, un fel de cavouri. Pentru aceea reliefurile nu se făceau decât pe fațada principală și pe cele laterale, iar spatele rămânea neted, deoarece, fiind lipit de zid, nu se vedea²⁾. Deasemenea, sarcofagiile care se puneau de-alungul unei alei — cum e și la Constanța — aveau spatele fără ornamente.

¹⁾ *La grande encyclopédie*. Tome XXIX, p. 509. Vezi și *Peraté*: *L'archéologie chrétienne* și *Le Blant*: *Les sarcophages chrétiens de la Gaule*.

²⁾ *J. Overbeck*: *Geschichte der griechischen Plastik*. Leipzig 1893—94.

IX. În scurt.

Aria de răspândire a sarcofagiilor o putem limita printr'o graniță în jurul Mediteranei europene. Centrul primei invenții este Egiptul. De aci acest bun cultural a trecut în Fenicia, Siria și Asia Mică; apoi, prin insulele Egeei, la Greci și mai departe la Etrusci și Romani. Cuceririle romane de mai târziu au înlesnit răspândirea obiceiului în tot cuprinsul imperiului: în Europa până în Galia și nordul M. Negre, iar în Africa dealungul Mediteranei. O cercetare amănunțită ar putea arăta că în tot domeniul acesta putem distinge, după caracterele artei, provincii sau „dialecte artistice”, care au evoluat în cursul secolilor paralel cu evoluția generală a artei. De aci putem stabili filiații, curenți de influență, centre de originalitate și regiuni de imitație. Marii maestri însă, în tot acest domeniu și dealungul tuturor veacurilor, au fost sculptorii greci.

II.

SARCOFAGUL CU SIMBOLURI DIN CONSTANȚA.

I. Data, locul și împrejurările descoperirii.

În partea de sud-vest a orașului Constanța, dealungul șoselei ce duce spre vii, și anume dincolo de localul Federalei, malurile de loess de deasupra portului surpându-se și amenințând șoseaua și linia ferată, Direcțiunea Portului Constanța a luat de urgență măsuri pentru consolidarea acestor maluri. O echipă de lucrători, făcând săpături de nivelare în dreptul Școalei de industrie casnică, spre a ridica pământul necesar consolidării, întâmplător a dat și peste sarcofagul nostru, la o adâncime de aproximativ 1,50 m sub fața solului. Imediat au fost înștiințate autoritățile și Direcțiunea Muzeului Regional al Dobrogei, în sarcina căreia a căzut desgroparea și transportul sarcofagului. De altfel nici un indiciu la fața pământului nu arăta că acolo, dedesubt, s'ar putea afla o asemenea comoară. Molozi mult și gunoaie acoperiau terenul parcelat de Primărie în loturi pentru construire de case. Se spune că mai înainte cu câteva decenii locul avea o mică plantație de salcâmi. Numai ochiul ager al arheologului ar fi putut bănui că în această parte a orașului trebuie să fi fost aleea principală a unui cimitir și anume după înșirarea în linie dreaptă, dealungul șoselei, a unor sarcofagi îngropate în pământ, a căror piatră ordinară — calcar sarmatic conchilifer — n'a trezit, probabil, atenția nici unui răscolitor

modern de comori. Locul însă trebuie să fie destul de bogat în asemenea urme ale trecutului, așa în cât nu s'ar putea socoti nici vremea, nici banii pierduți, dacă s'ar începe acolo o campanie organizată de săpături, care ar putea îmbogăți Muzeul regional al Dobrogei cu obiecte arheologice de mare valoare.

Săpăturile executate în lunile Iulie și August 1931, ni-au lăsat convingerea că ne găsim aci pe locul unui cimitir antic. Pe lângă sarcofagiile pomenite, s'au mai descoperit aci mai multe amfore lunguiețe, opaițe de diferite forme, vase de sticlă irizată, plăci de lut ars, monede, crani, fragmente de marmură etc., care cele mai multe se află depozitate în Muzeu. S'a mai descoperit și un mic cavou, de înălțimea unui om, zidit din cărămidă și arătând o arhitectură specială a bolților. Câteva fotografii luate de mine în cursul dărâmării — din nefericire necesară — și o aquarelă a pictorului Rigo-Constantinescu, Custodele actual al Muzeului, au putut salva măcar înfățișarea și culoarea acestui document arheologic al vechii vieți tomitane.

Afirmarea calomnioasă a unor persoane și ziare, că sarcofagul ar fi fost jefuit și mutilat acum, cu prilejul actualei desgropări, nu corespunde adevărului. Fotografiiile noastre, păstrate în Muzeu, dau mărturie că autoritățile comunale, județene și polițienești au fost prezente la ridicarea capacului și au rămas până la cercetarea completă a conținutului arcei. Nici de mutilare nu poate fi vorba, ci de ușoare ciupituri la dungile arcei, a căror culoare arată că ele s'au produs în antichitate, cu prilejul transportului de la locul de fabricare până în Tomis, iar nu în timpul nostru.

Astăzi sarcofagul, reconstituit, se află deus la loc de onoare, în fața Muzeului regional al Dobrogei și împodobeste piața Ovidiu, dându-i un aier de distincție arhaică ¹⁾.

II. Materialul.

Sarcofagul este lucrat din marmură, de sigur grecească, de culoare albă-vineție. Că marmura ar fi de Paros, cum afirmă unii, sau de Pentelicos, sau din vre-o carieră de pe coastele Asiei Mici, aceasta n'o putem ști până acum. Rămâne ca arheologii sau geologii să lă-

¹⁾ Transportul sarcofagului și alegerea locului în piața Ovidius s'a făcut de subsemnatul, cu concursul d-lui inginer Cotovu, Directorul Portului Constanța, care mi-a pus la dispoziție instrumentele necesare; al d-lui Șef al gării Constanța, care mi-a dat gratuit un vagon pentru transport; al d-lui Comandant al Șc. de Marină

murească acest punct foarte important, care ne-ar putea da indicii asupra provenienței sarcofagului și, deci, a centrului industrial sau artistic unde s'a putut executa acest monument funerar. În orice caz, sarcofagul nostru a fost adus în Tomis pe mare (era nepractic și ne-inteligent a se aduce blocul nelucrat) și transportul său, date fiind mijloacele tehnice din vremea aceea, a costat destulă oboseală, ceea ce se poate deduce din greutatea sa enormă și din numeroasele ciupituri ale marmurei la colțurile arcei. În nici un caz nu se poate admite transportul blocului brut la Tomis și sculptarea sa în orașul nostru. Aceasta însemnează că sarcofagul nostru sau a fost comandat (și atunci simbolurile de pe fațada sa ar putea avea o semnificație în legătură cu persoana înhumată într'însul), sau poate mai curând cumpărat de-a gata din atelierul sculptorului grec, așa după cum astăzi Constanțenii își aleg pentru iubiții lor decedați, monumentele de marmură gata confecționate din atelierul și depozitul maestrului Ruta.

Sarcofagiile și stelele funerare din sudul Rusiei, în coloniile grecești dela M. Neagră, sunt cioplite — după cum ne relatează G. v. Kieseritzky și C. Watzinger (op. cit.) —, fie din calcar local, fie din marmură, aceasta însă adusă din părțile grecești. Așa spre ex. splendidul sarcofag din Cherci (Myrmekion), păstrat acum în Muzeul Eremitagiului din Petrograd, este sculptat din marmură de Paros. A fost găsit la o adâncime de 6,35 m sub fața solului, împreună cu un al doilea sarcofag din aceeași marmură de Paros, ambele în niște camere mortuare cioplite în stânca locală. Din cauza greutății lor enorme, ele au fost (acelea da!) mutilate în chip nedemn, cu prilejul scoaterii la lumină.

III. Dimensiunile.

Sarcofagul cu simboluri din Constanța este unul din cele mai mari sarcofagii cunoscute până în prezent. Lungimea sa este de 2,70 m; lățimea de 1,48 m, iar înălțimea, dela bază până la creștetul capacului, de 2.40 m, dintre cari 1,40 m revin arcei și 1 m capacului! Pentru ca cititorul să-și poată face o idee de proporțiile neobișnuite ale acestui sarcofag, dăm aci un tablou comparativ de cifre, pe care le-am cules din monumentală operă a lui C. Robert, citată mai sus:

Bărbuneanu, care mi-a împrumutat carul de transport; și al fostului Președinte a Comisiei interimare, d-l *A. Vulpe*, cărora le aduc aci mulțumirile cuvenite, în numele Muzeului Regional al Dobrogei. Actuala comisie interimară a crezut că poate lăsa plata lucrătorilor în sarcina subsemnatului, refuzând a acorda vreo sumă.

No. de ordine	Locul unde se află sarcofagul	Volumul	No. planșei	Lungimea	Lățimea	Înălțimea	Mitul reprezentat, locul unde a fost găsit sarcofagul, materialul, inscripția
1	Warwick Castle	III	XXIV	2,95	—	0,91	Endymion. Sarcofagul Cl. Ariae Mari, din secolul II. Găsit la Ostia.
2	Paris. Louvre	II	XVI—XVII	2,88	1,37	1,19	Achille la Skyros. Găsit la Roma. Marmură de Pentelicos.
3	Roma. Vatican. Sala delle Muse	III	XL	2,81	1,13	1,00	Hercules.
4	Roma. Museo Capitolino	II	XIV—XV	2,80	1,20	2,26	Achille la Skyros. Găsit aproape de Roma.
5	Constanța. Muzeul regional al Dobrogei	—	—	2,70	1,48	2,40	Simboluri. Marmură grecească. Găsit la marginea de S-V. a orașului.
6	St. Petersburg. Eremitage	II	VIII—IX	2,68	1,15	2,00	Achille la Skyros. Marmură din Paros. Găsit lângă Cherci, Rusia.
7	London. British Museum	II	XI—XII	2,67	1,08	1,29	Achille la Skyros. Găsit în Creta. Marmură albă gălbucă ca cea de Pentelicos.
8	Paris. Louvre. Escalier Daru . . .	II	IIVIII—IIIX	2,66	1,44	2,00	Amazoanele. Găsit îngropat în pământ la Salonica.
9	Woburn Abbey (Bedfordshire) . .	II	XXII—XXIII	2,65	1,24	1,09	Achille la Troia. Găsit la Ephesos.
10	Wien. Museum Belvedere	II	XVII	2,64	1,04	0,88	Amazoanele. Marmură de Cipolla. Găsit probabil la Ephes.
11	Roma. Vila Borghese	III	XXXVIII	2,63	—	1,00	Hercules.
12	Bari, Palazzo Cittadini	II	X	2,60	1,14	1,18	Achille la Skyros. Găsit în Atella. Cunoscut sub numele de sarcofagul Metliei Torquata.
13	Roma. Palazzo Doria	III	XX	2,52	1,20	1,32	Endymion.
14	Roma. Vatican, în Belvedere . . .	II	XXXIX	2,52	1,02	1,19	Amazoanele. Găsit în Roma.
15	Roma. Lateran	III	IV	2,50	—	1,20	Adonis.
16	St. Petersburg. Palat. Stroganoff	II	VI—VII	2,48	1,10	1,62	Achille la Skyros. Găsit de flota rusă la 1770 într-o insulă din Archipelagul grecesc.
17	Roma. Museo Capitolino	II	XXXII	2,47	1,03	0,92	Amazoanele. Găsit lângă Roma.
18	Roma. Palazzo Torlonia	III	XXXIV—XXXV	2,44	1,29	2,30	Hercules.
19	Roma. Vatican. Galleria d. Statue	III	XXVI	2,44	1,17	0,84	Giganții. Găsit la Tor Pignatera. Marmură grecească.

20	Köln. Museum Walraf-Richartz . .	III	XLII	2,43	0,78	0,79	Hercules. Sarcofag de gresie făcut de fiica tatălui său C. Severinio Viteali Veterano. Leg. XXX Ulpia Victrix, sec. III.
21	Roma. Palazzo Torlonia	III	XXXII	2,40	1,00	1,02	Hercules.
22	Woburn Abbey (Bedfordshire) . .	III	XXII	2,39	—	1,17	Endymion.
23	Paris. Louvre	III	X—XI	2,38	—	0,85	Daedalus.
24	Roma. Vatican, în Belvedere . . .	II	IIIIV—IIIIV	2,38	1,12	0,69	Amazoanele.
25	Mantua. Museo	II	XXVI	2,37	0,93	0,72	Iliupersis.
26	Roma. Museo Capitolino	III	XVI—XVII	2,37	0,84	0,66	Endymion.
27	Roma. Palazzo Rospigliosi	III	IV	2,37	—	0,58	Adonis.
28	Berlin. Museum	II	LIX	2,34	—	0,65	Orestes. Găsit între Ostia și Castel Fusano.
29	Kephisia (Athena)	II	III	2,33	0,94	1,12	Judecata lui Paris. Marmură de Pentelicos.
30	Paris. Louvre	III	I	2,33	0,71	0,95	Actaeon. Marmură lunesică (?). Găsit lângă Roma.
31	Roma. Villa Medici	II	V	2,30	—	0,90	Judecata lui Paris.
32	Roma. Via Tiburtina	II	LXIV	2,30	0,70	0,65	Medea în Corinth. Găsit lângă Roma.
33	Roma. Palazzo Rospigliosi	III	XII—XIII	2,30	—	0,52	Endymion.
34	München. Glyptothek. Sala rom.	III	XVI—XVII	2,28	—	0,70	Endymion. Găsit la Ostia.
35	St. Petersburg. Eremitage	II	LIV	2,28	—	0,55	Omorul Clytemnestrei și al lui Aegisthus.
36	London. British Museum	III	XXXIII	2,27	0,82	0,97	Hercules.
37	Mantua. Museo	II	XXXI	2,27	—	0,59	Amazoanele.
38	Paris. Louvre	III	II—III	2,26	—	0,60	Adonis.
39	Roma. Vatican	III	XVII A	2,26	—	0,60	Endymion.
40	Corneto. Palazzo Bruschi	III	XIV	2,26	0,57	0,50	Endymion.
41	Roma. Lateran	III	XXV	2,25	—	0,82	Endymion. Marmură italiană.
42	Mantua. Museo	III	XXVIII	2,25	—	0,70	Hercules.
43	Roma. Palazzo Giustiniani	II	LV	2,25	0,64	0,65	Omorul Clytemnestrei și al lui Aegisthus.
44	Roma. Vatican	II	LVI	2,25	0,65	0,54	Omorul Clytemnestrei și al lui Aegisthus.
45	Napoli. Museo Nazionale	III	XVII A	2,23	0,73	0,86	Endymion.
46	Florența. Giardino Boboli	III	XXX	2,23	1,03	0,83	Hercules.
47	Florența. Uffizio	III	XXXI	2,23	0,71	0,71	Hercules.
48	Cannes. Vila Faustina	III	VI—VII	2,20	0,62	0,56	Alcestis.
49	Castel. St. Aignan (între Tours și Bourges)	III	VI—VII	2,18	0,93	0,70	Alcestis. Sarcofagul unei fete de 22 ani: Ulpia Cyrilla. Inscripție greacă. Găsit lângă Roma.

No. de ordine	Locul unde se află sarcofagul	Voluntul	No. planșei	Lungimea	Lărgimea	Înălțimea	Mitul reprezentat, locul unde a fost găsit sarcofagul, materialul, inscripția
50	Roma. Vatican. Galleria dei Candelabri	III	XII-XIII	2,18	0,55	0,58	Endymion. Găsit lângă Roma.
51	München. Glyptothek	II	LVII	2,18	0,59	0,55	Orestes și Iphigenia.
52	Roma. Palazzo Corsini	III	XXX	2,17	0,57	0,64	Hercules.
53	Roma. Museo Boncompagni	III	XXIX	2,16	—	0,73	Hercules.
54	Roma. Vila Borghese	III	XXXI	2,15	0,65	0,59	Hercules.
55	Mantua. Museo	III	V	2,14	—	0,70	Adonis.
56	Roma. Vila Albani	III	VI-VII	2,14	—	0,60	Alcestis.
57	Roma. Vatican	III	VI-VII	2,13	0,93	0,79	Alcestis. Sarcofagul lui C. Iunius Euhodus magister quinquennalis al colegiului zidarilor din Ostia și al soției Metilia Aete. Datează dela 161-170 d. Cr. Inscriptie latină.
58	Roma. Palazzo Rospigliosi	III	XII-XIII	2,13	—	0,57	Endymion.
59	Roma. Vatican. Galleria Lapidaria	III	II-III	2,13	0,58	0,53	Adonis.
60	Paris. Louvre. Sala Psiche	III	XVIII	2,10	0,61	0,96	Endymion. Găsit aproape de Bordeaux.
61	Roma. S. Paolo fuori li mura	II	XXIII	2,10	—	0,94	Endymion.
62	Roma. S.ta Maria sopra Minerva	III	XXVII	2,10	—	0,85	Heracles. Marmură grecească.
63	Roma. Vila Pamfilii	II	IV	2,10	0,49	0,60	Endymion.
64	Roma. Palazzo Rospigliosi	III	XV	2,10	—	0,52	Endymion.
65	Mantua. Museo	III	XVI-XVII	2,10	—	0,50	Endymion.
66	Roma. Vila Giustiniani	III	II-III	2,10	—	0,49	Adonis.
67	Florența. Uffizio	III	XXIX	2,09	—	0,67	Hercules.
68	Messina. Museo	III	X-XI	2,07	—	0,78	Daedalus. Marmură cenușie.
69	Roma. Lateran	II	LX	2,07	—	0,24	Viața lui Oedip. Marmură grecească. Găsit la Roma.
70	Madrid. Col. regală de sculpturi	II	XXV	2,06	0,77	0,75	Achille la Troja.
71	Roma. Vatican, în Belvedere	III	XXXIX	2,00	—	0,64	Hercules.
72	Paris. Louvre	III	XVI-XVII	2,00	—	0,60	Endymion.

Din acest tablou, din care am eliminat sarcofagiile mai scurte de 2 m, se poate vedea că sarcofagul din Constanța vine *în al cincilea rând ca lungime* (2,70 m față de 2,95, 2,88, 2,81 și 2,80 m), dar *primul ca înălțime* (2,40 m față de 2,30, 2,26 și 2 m, celelalte având înălțimea între 1,62 și 0,24) și *primul ca lățime* (1,48, față de celelalte, care o au între 1,44 și 0,49). În ceea ce privește volumul, el este *cel mai mare sarcofag din seria amintită*.

Dacă ținem seama de faptul că interiorul său este excavat până la baza arcei, — pe când la alte sarcofagii cavitatea este mică, așa ca pentru un singur mort, sau cel mult pentru doi, — atunci putem deduce că sarcofagul din Constanța este cu mult *prea mare* pentru o singură persoană. Aceasta ne îndeamnă a ne îndoi că el ar fi fost comandat în vederea unei anumite persoane, concluzie care, credem, va trage greu în interpretarea simbolurilor de pe arcă. *Sarcofagul din Constanța s'ar putea compara, din acest punct de vedere, cu acele sarcofagii Lyciene în formă de căsuță, în care, precum s'a spus mai sus, putea intra o familie întreagă, mort lângă mort și mort peste mort*. Dacă mai luăm în considerare și faptul că foarte multe sarcofagii antice reproduc, aproape fără schimbări, în compoziție, până în amănunte chiar, aceleași scene mitologice în baso-reliefurile lor, — înțelegem foarte bine că ele nu sunt decât niște *producții de fabrică*, gata confecționate pentru amatorii ce erau așteptați să le cumpere, reproducând în mai multe exemplare același *clișeu*. Acest clișeu, prin urmare, nu s'ar putea lua ca bază într'o cercetare asupra identității persoanei răposatului.

Enormul sarcofag constănțean are un volum al arcei de $5,594 m^3$ și cântărește în întregime (cu capac), nu mai puțin de 8500 kgr !

IV. Arca.

Sicriul sau arca sarcofagului are o formă dreptunghiulară și se înfățișază foarte simplu în comparație cu celebrele sarcofagii ornate cu reliefuri mitologice din muzeele europene. Părțile sale laterale au sculptate niște rame (vezi fotogr.), între care se cuprinde câte o suprafață netedă, fără nici un ornament și fără inscripții. Spatele e tot așa de simplu. Singură fațada ne trezește un interes destul de viu prin simbolurile sale. La mijlocul unei rame mari dreptunghiulare se află o ramă pătrată mai mică, care închide o suprafață destinată, desigur, a primi o inscripție. Inscripția însă, din nefericire, lipsește și nici n'a fost pusă vre-o dată, căci marmura nu arată nici o urmă de

prelucrare ulterioară. Deoparte și alta a ramei se află câte un cadru triunghiular, cu câte o rozetă în mijloc, așa precum se vede pe tympanul frontoanelor atâtor stele funerare (vezi s. ex. *Kieseritzki* și *Watzinger*, op. cit.). Aceste cadre triunghiulare se sprijină cu unghiul lor obtuz pe mijlocul laturilor din dreapta și din stânga ale ramei pătrate.

Câmpul din dreapta al fațadei e ocupat de patru obiecte în relief, în ordinea următoare de sus în jos: o *balanță* cu două talere legate de bară prin câte trei lăncișoare vizibile (ar putea fi și patru) și stând în perfect echilibru orizontal. În spațiul dintre talere se vede un *cap de taur* legat cu o panglică pe frunte și având o suprinzătoare asemănare cu zimbrul de pe stema Moldovei. Dedesubt vine o *secure* de o formă specială, iar sub ea o *suliță*.

Câmpul din stânga al fațadei e ocupat de trei obiecte sculptate: o *cravașe ondulată*, atârnată de urechea sa într'un cui; în dreapta sa un *clopot* cu mâner ornat și cu gura întoarsă în jos; iar sub aceste două obiecte, un enorm *clește* închis.

Să fie oare vre-o legătură între ocupajia, sau numele persoanei înhumate în sarcofag și aceste obiecte? Să fie ele oare niște *simboluri*? se pare că *aceasta* a fost problema cea mai interesantă pe care a pus-o descoperirea monumentului nostru funerar, căci discuția, uneori prea puțin academică, din presă și public, mai cu seamă în jurul acestui punct s'a învârtit. Pentru moment lăsăm această chestiune în suspensie și trecem mai departe la descrierea sarcofagului.

V. Capacul.

Acesta are forma unui acoperiș țuguiat de casă, având la cele patru colțuri ale sale câte un acroterion cu palmette. Privit din față sau din spate, acoperișul acesta pare învelit cu șapte rânduri verticale și trei orizontale de plăci mari, sculptate în marmură, imitând structura solzoasă a olanelor plate¹⁾. Privit dintr'o latură, el are forma triun-

¹⁾ Sarcofagul din *Iasos* are capacul foarte asemănător cu cel din Constanța: acoperiș solzos, la colțuri cu acroterii cu ornamente. (*Joubin*: *Monuments funéraires* No. 99. *S. Reinach*: *Répertoire de reliefs grecs et romains* vol II p. 171, Paris 1912. — În *C. Robert* op. cit. vol II, planșa LXV, vedem un acoperiș de sarcofag de aceeași formă, cu al nostru, numai că în locul capului de Medusă de pe tympan apar reliefuri de persoane; de asemenea și pe acroterii. E singurul de acest fel în tot volumul (sarc. galic din muzeul din Marseille) ceea ce ne-ar îndreptăți să credem că originea formei de acoperiș de casă trebuie s'o căutăm la sarcofagurile din Asia mică și nu din Europa. Vezi sarc. Satrapului (p. 411) și al Bocitoarelor (p. 404 și 405) din *S. Reinach*: *Répertoire*, Tome I, ambele cu acoperișuri triunghiulare.

ghiulară, flancat de ambele părți de acroterii cu palmette. Pe tympanul ramelor laterale triunghiulare se vede în relief câte un întristat cap de Medusă. În locul Medusei, la unele monumente funerare poate fi o rozetă, cum e la stelele funerare din sudul Rusiei; sau o phială ca un disc, cum se vede s. ex. la templul Athenei din Corinth (căci acoperișurile aceste triunghiulare ale sarcofagiilor și frontoanele stelelor funerare imită, uneori până la identitate, frontoanele templelor anfice); sau, în fine, basso-reliefuri de scene mitologice, capul lui Okeanos etc.

a) **Medusa.** Unii au confundat capul Medusei de pe sarcofagul nostru cu capul lui Apollo, sau au crezut că ar simboliza fantezia poetului Ovidius, care ar fi fost înhumat în sarcofag. Pentru a înlătura această greșală, e destul să amintesc numai că pe un sarcofag găsit în valea Eufratului, capul Medusei este aproape identic cu cel de pe fotografia noastră, având aceeași figură de fecioară întristată, aceeași panglică legată sub bărbie, aceleași aripioare deasupra frunții și chiar bucelele părului aproape identice !¹⁾ Nu este, cred, fără interes a da aci câteva indicații asupra acestei ființe mitologice ²⁾.

Medusa era una din cele trei Gorgone, fiica lui Phorcos, singura muritoare și vizibilă pentru oameni. După mitologie și mai ales după Ovidius, Medusa a fost la început o fată de o frumusețe răpitoare, cu o splendidă coafură. A fost răpită de Poseidon și preschimbată în pasere. Împreunându-se cu acesta în templul Athenei, Zeița, mâniașă de această profanare, schimbă părul Medusei în șerpi îngrozitori. După alți autori, cauza acestei metamorfoze ar fi fost orgoliul fecioarei, care a încercat să dispute Athenei premiul frumuseții. Din Medusa s'a născut Pegas, calul într'aripat al poezilor și Chrysaor, tatăl lui Geryon. Perseu, urmărind-o până la marginea lumii occidentale, îi tăie capul și-l dăruie Athenei, care și împodobi cu el scutul și egida.

La origine Medusa era reprezentată în artă ca un monstru, cu șerpi în plete, cu colți de mistreț în gură, cu mâni de aramă și aripi

¹⁾ S. Reinach: Répertoire etc. Tome II pag 472. Vezi în acelaș volum și capetele de Medusă de la pag. 77 (colecția Rondanini); 61 (colecț. Albani, Roma); 273 (Perseu ținând capul tăiat al Gorgonei); în vol. I p. 178 fig 4; în vol. III pag. 107.

²⁾ După *La grande encyclopédie* vol. 19 pag. 18; *Nouveau Larousse illustré* Tome IV, pag. 897 și Tome V pag. 1029; *Mayers Konversations-Lexikon* vol. 8 pag. 136—137. Ca bibliografie specială, vezi: *Levezow*: Über die Entwicklung des Gorgonenideals in der Poesie u. bildenden Kunst der Alten, Berlin 1833; *Gaedeckens*: das Medusenhaupt von Blariacum. Bonn 1874; *Six*: De Gorgone. Amsterdam 1885; *Brunn*: Griechische Götterideale, München 1893; *Löschke*: Die Enthauptung der Medusa. Bonn, 1894; *Roscher*: Die Gorgonen und Verwandtes, Leipzig 1879.

Medusa de pe un fragment de sarcofag din valea Eufratului. S. Reinach: Répert. d. reliefs grecs et romains II p. 472.

Medusa de pe un vas de onyx, Tazza Farnese. S. Reinach: III p. 79.

Perseu cu capul Medusei. Plaques Campana. S. Reinach: II p. 273

Medusa. Phalères de Lauersforta. S. Reinach: I p. 178

Medusa Plaques-Campana. S. Reinach: II p. 258

Medusa din colecția Rondanini, Roma. S. Reinach: II p. 77

de aur. Privirea ei înpietria pe muritori. Pentru aceea chipul ei se pune de obicei pe zidurile oraşelor, pe armele războinicilor, pe amulete, pe sarcofagii etc, spre a inspira groaza şi a apăra oraşele de rele şi mormintele de profanare. Mai târziu chipul ei s'a idealizat şi s'a îndulcit, până ce ajunse fermecătoarea *Medusă murindă* din villa Ludovisi. Glyptotheca din München posedă o Medusă, care nu e de cât un chip fermecător de fată, cu coafura bogată, având părul ondulat şi tras spre tâmple, dar şi câte un şarpe pe lături, iar deasupra capului şerpilor câte o aripioară. Trupul şi cozile celor doi şerpi se leagă peste obraz sub bărbie, ca o fundă¹⁾.

b) **Denticulele.** La baza capacului observăm o serie de ornamente dinţate, care se numesc *denticule* (= dinţişori). De oare ce acoperişul sarcofagului imită acoperişul unui templu, urmează că şi ornamentele templelor îşi vor avea corespondentul lor la sarcofagii. Pentru aceea şiragul de denticule, care se sculptează la temple sau la capitellurile coloanelor între friză şi lăcrămar, mai ales în părşile *Asiei Mici*, îl vedem folosit şi la unele sarcofagii. Denticulele acestea caracterizează *ordinul ionic* al artei grece. La unele monumente însă, în locul denticulelor găsim un şnur de astragale. Frumoase denticule, însă nu chiar la baza capacului, vedem la sarcofagul lui Alexandru din Sidon (Muzeul din Constantinopole).

c) **Kymation.** Deasupra rândurilor de denticule se vede un brâu de ornamente, asemenea cu *ovele* așa de obișnuite în sculptura ornamentală greacă. Ele formează un *kymation* care, după caracterul său, pare a fi *ionic*, iar nu *doric*, deci ar aparține de asemenea *domeniului răsăritean al artei grecești*.

d) **Acroteriile.** La cele patru colțuri ale capacului vedem patru *acroterii* înpodobite cu splendide ornamente de *palmette*, ce se înalță în evantai dintr'un soi de potir de frunze. Din acelaș potir, și mai ales pe laturea din spre fațada sarcofagului, frunzele stilizate curg în jos ca niște ape unduioase de cascadă, se resfrâng apoi în sus pe sub potir, unde se termină cu rozete, sau ondulează pe sub marginea arcuită a *acroteriului* până deasupra evantaiului de *palmette*, oferindu-ne linii și forme atât de armonioase, în cât ne mângâie privirea și ne încântă sufletul.

1) Legătura aceasta sub bărbie apare, în arta antică, și la unele animale. Așa s. ex pe un *Ex voto* lui Zeus din Panderma, Zeus e reprezentat pe *tympanul* triunghiular lateral al capacului, cu un cap de bou legat sub bărbie. Vezi S. Reinach: *Répert. d. reliefs. gr. et rom.* 1912 Tome II p. 108.

Acroteriile se obișnuiesc și la temple. Așa, s ex. acelaș evantai de palmette îl vedem și la colțarele acoperișului templului Athenei din Corint, unde, în plus, pe vârful triunghiular al frontonului, peste două volute ce răsar dintr'un buchet de frunze de acanthus, se ridică o palmetă de proporții mult mai mari.

Stelele funerare din sudul Rusiei și din Dobrogea aproape toate au acroterii cu palmette (*Watzinger*, op. cit. planșele). La unele monumente, inima palmettei o formează un ciocălău de pin. Sarcofagul din Luvrul Parisului (*C. Robert* vol III pl. I) prezintă la acroteriile din spre fațadă câte un cap enorm de safir cu părul zburlit și cu o cunună din frunze de pin, adecă masca divinității de munte unde s'a petrecut scena mitologică a lui Actaeon sculptată pe arcă; iar la acroteriile din spate, niște palmette aproape identice cu cele de pe exemplarul nostru din Constanța (clișeul artistic!). Pe tympan, în loc de Medusă, vedem masca zeului Okeanos cu câte un delfin la tâmple. Sarcofagul acesta datează din epoca lui August, sau ceva mai târziu. La un alt sarcofag din Luvru, sala Psiche, (*C. Robert*, vol III, pl. XVIII), acroteriile din față sunt formate din: masca zeului *Sol* la stânga, a zeiței *Luna* la dreapta, iar în spate acroteriile sunt de asemenea cu ornamente de palmette. Pe tympan se vede: de o parte un leu, iar de cealaltă un câne. Reliefurile de pe arcă reprezintă mitul lui Endymion. Lucrarea, foarte reușită, datează din prima jumătata a sec III d. Cr. — La sarcofagul cu mitul lui Hercules, păstrat în Palatul Torlonia din Roma, vedem la acroterii capul eroului acoperit cu pielea de leu (*C. Robert*, III, pl. XXXII); la fel și la sarcofagul din British Muzeum, unde locul acroteriilor îl ocupă figura bărboasă a lui Hercule cu blana de leu pe cap (pl. XXXIII). Aci, pe tympan, în loc de Medusă, apar doi sfinxi într'aripați, având între ei o torță. E cel mai frumos sarcofag roman cu mitul lui Hercule și datează din mijlocul sec. II d. Cr.

VI. Concluzie

a) Din cele relatate până aci, rezultă că sarcofagul din Constanța intră în categoria sarcofagiilor cu ornamente floristice și cu simboluri, iar nu cu bassoreliefuri mitologice.

b) Materialul din care e lucrat, — marmura grecească — și ciuntirile ce se observă la dungi, arată că a fost adus din regiunile grecești ale Mediteranei orientale, probabil gata lucrat.

c) Dimensiunile sale enorme și greutatea sa arată că n'a fost lucrat în vederea unei singure persoane și, deci, n'a fost comandat cu

anumite indicații, ci *cumpărat gata* dintr'un atelier oarecare, unde i s'a lăsat *placa fără inscripție*, spre a se sculpta pe ea numele inhumatului după cumpărare ¹⁾.

d) *Forma de căsuță sau templu, cu acoperișul țuguiat și dimensiunile* acestui sarcofag ne duc mai curând spre Asia Mică și anume spre Lycia de cât spre Grecia sau Mediterana occidentală.

e) *Chipul Medusei*, aproape asemenea celui găsit pe valea Eufra-
tului, *denticulele* obișnuite mai ales în părțile Asiei Mici; *kymation*-ul ionic, iar nu doric (răspândit în basinul occidental al Mediteranei), toate aceste caractere pledează pentru o proveniență orientală a sarcofagului.

f) În fine, *acroteriile cu palmette*, aproape nelipsite la stelele funerare din localitățile M. Negre și excepțional întâlnite la sarcofagiile din occident, ne arată încă odată că sarcofagul nostru aparține domeniului răsăritean al artei grecești.

g) Dacă mai adăogăm și *simbolurile de pe arcă*, — un soi de scrisoare în imagini concrete de obiecte, ca la templele egiptene și, în genere, ca'n orientul antic —, convingerea noastră câștigă și mai mult în fârie.

VII. Interiorul.

Acoperișul sarcofagului n'a rămas întreg. El e format din două bucăți ce se înbină de-alungul unei suprafețe care, în față, merge exact de sus în jos pe lângă una din dungile în relief dintre plăcile ce imită olanele plate ale acoperișului, dar în spate le taie oblic. Crăpătura aceasta nu este rezultatul unei izbituri puternice de ciocan sau târnăcop, așa cum se vede s. ex. la un alt sarcofag de marmură din apropierea Federalei; și nici nu e rezultatul tăerii cu ferăstrăul, căci nu prezintă urmele unei asemenea tăeri; ci pare mai curând o crăpătură a blocului de marmură dealungul unei suprafețe de mai slabă rezistență a rocei, produsă cu prilejul violării. Într'adevăr, în partea laturei stângi, între capac și arcă, se vede clar o gaură care a distrus denticulele și pe unde, de sigur, s'a introdus un drug de fier cu care s'a forțat ridicarea capacului; iar acesta, sub stângacea presiune la care a fost

¹⁾ Lipsa aceasta a inscripției ne surprinde și ne dă de bănuț, fie asupra pietășii rudelor, fie asupra lipsei de înțelegere a destinației acelei plăci, într'o regiune unde sarcofagiile erau un bun cultural de import și, deci, nu puteau fi înțelese în rosturile tuturor amănuntelor lor sculpturale. De altă parte, dacă sarcofagul ar fi fost sculptat la Tomis (Constanța) în vederea celui inhumat în el, nu vedem motivul pentru care nu i s'a pus și inscripția pe placa din fațadă, al cărei rost tocmai acesta a fost! De unde rezultă că el a fost adus gata confecționat.

supus și din cauza enormei sale greutate, s'a spart: în parte dealungul unei suprafețe oblice, în parte neregulat, mai ales în partea inferioară.

Prin această crăpătură a capacului s'au scurs, în decursul vremii, apele de ploaie infiltrate în pământ și au acoperit conținutul arcei cu un strat de pământ cleios, în grosime de circa 3—5 dm. Acesta s'a găsit crăpat de uscăciune, întocmai ca nămolul de lângă bălți.

Sub acest strat s'a găsit pământ galben până la fundul de marmură al arcei, formând un strat de aproape jumătate de metru grosime.

În pământul galben, în fine, s'a aflat *scheletul* personajului *inhumat* (accentuez: *inhumat*, căci avem un *schelet*, ce se păstrează în Muzeu; această, spre a înlătura afirmările unora, că s'ar fi aflat *cenușea* mortului și că, deci, ar fi fost *incinerat*). Oasele sunt foarte fragmentate, așa că cu greu se pot reconstitui. Din craniu, numai bucăți. Maxilarul inferior arată o bărbie foarte frumoasă și proeminentă. Dinții sunt ai unei persoane mature. Fruntea e largă și frumos bolțită. Toate aceste caractere arată un exemplar de rasă superioară. Măsurători antropologice după aceste fragmente de craniu nu se pot face. În nici un caz indicele cefalic nu se poate stabili. Aceste rămășițe, care s'au găsit în țărână cam răvășite, aparțin unui bărbat. În mormânt nu s'a descoperit nici o monedă, care să ne dea indicii asupra vechimii și nici o podoabă, în afară de un mic ornament de bronz, foarte coclit, și gata de pulverizare. Avem, prin urmare, destule indicii că sarcofagul a fost violat într'o epocă trecută, spre a fi jefuit de obiectele de preț ce se aflau în mormânt.

VIII. Cine a fost inhumat în sarcofag?

Pentru publicul cel mare, care în vara anului 1931 s'a perindat prin fața sarcofagului cu simboluri din Constanța, problema cea mai arzătoare și senzațională în acelaș timp, a fost aceea a personajului inhumat în sarcofag. Celelalte probleme, care interesează în deosebi pe etnograf, antropolog, arheolog și istoric al artelor, aproape că nici nu s'au pus. Încă din prima zi a descoperirii, un singur nume flutura pe buzele tuturor: *Ovidius!* S'a descoperit mormântul lui *Ovidius!* De la public numele a trecut apoi în presă și a răsunat până la Sulmona și Paris¹⁾!

¹⁾ Ziarul *Marea Neagră* din 2 și 5 August 1931 cu insulte la adresa subsemnatului și cu reveniri; *Dobrogea Jună* din 5 Aug., 9 Aug. și 4 Oct. 1931; *Realitatea Ilustrată*: 6 Aug. 1931; *Universul*: 11, 19 și 20 Aug. 1931 (articole de

Un caz identic se povestește în urma campaniei din 1770 a flotei rusești în Archipelag. Pe una din insulele M. Egee, ofițerul de marină Domașneff a descoperit un splendid sarcofag, reprezentând mitul lui Achilleus la Skyros. Predându-l contelui Al. Serg. Stro-ganoff, acesta, cuprins de admirație în fața frumuseții exemplarului, a exclamat: „*Ne seroit-ce pas le tombeau d'Homère?*“. Exclamația aceasta și împrejurările în care a fost făcută, a impresionat atât de mult pe cei de față, încât, fără nici o dovadă, s'a răspândit zvonul în toată lumea, că fericitul conte se află în posesia sarcofagului nemuritorului poet¹⁾. Exact ca și la Constanța!

Marea majoritate a sarcofagiilor aflătoare în Muzeu, nici nu se cunosc ale cui au fost. Pentru arheologi și artiști, chestiunea aceasta cade pe un plan secundar. Puține dintre aceste opere de artă poartă inscripții lămuritoare. Cităm aci câteva cazuri, după C. Robert, G. Rodenwaldt și *La grande encyclopédie*:

1. Sarcofagul Faraonului Mykernios din piramida III dela Giseh.
2. Sarcofagul lui Scipio Barbatus, dela 250 a. Cr.
3. Sarcofagul lui M. Vinicius Faustus cu inscripția: „Dis Manibus. M. Vinicius Faustus fecit sibi posterisque suis et M. Vinicio Alcimo patrono bene merenti aedicla columbarum IIII“. În relief: mitul lui Achilleus. Datează din sec. II d. Cr. (Planșa XIII. C. Robert, vol. II).
4. Sarcofagul Ulpiei Cyrilla, o fată de 22 ani, păstrat la St. Aignan (Dep. Loire-et-Cher). Cu inscripție greacă. În relief: mitul Alcestis. Datează dela începutul sec. II d. Cr. (Pl. VI—VII, C. Robert, vol. III).
5. Sarcofagul lui „C. Iunius Palatina Euhodus, Magister quinquennalis collegi fabrum figuoriorum Ostis lustris XXI fecit sibi et Metiliae Acte, sacerdoti Magnae Deum Matris coloniae Ostiensis coiugi sanctissime“. În relief: mitul Alcestis. Datează din anii 161—170 d. Cr. (Pl. VI—VII, C. Robert, vol. III).

6. Sarcofagul fetiței Gerontia, cu inscripția: „Dis Manibus. Gerontiae filiae karissimae“. Inscriptia e pusă ulterior, netezindu-se I. Simionescu și C. Brătescu). La 11 Aug. art. după Le Temps; *Neamul Românesc*: 22 Sept. 1931, după *Corrière de la Sera* „Mormântul lui Ovidius la Constanța“; *Adevărul*: 29 Sept. 1931 (articol de Em. Grigoraș, specialist în criptografie); *Dacia*: 15 Oct. 1931 și numerele următoare, articol de avocat Văgăunescu, de altfel cel mai judicios dintre articolele de ziar, din câte s'au scris până în prezent, lăsând la o parte unele greșeli fatale pentru un nespecialist.

¹⁾ C. Robert, op. cit. vol. II, pag. 23—24 și planșa VI.

pe capac, între doi monștri marini, probabil în locul măștii lui Okeanos, o placă. Sarcofagul însă datează dela început. sec. II d. Cr. și foarte probabil a fost folosit de două ori. În relief: mitul lui Endymion. (Pl. XII—XIII, C. Robert, vol. III).

7. Sarcofagul tânărului Aurelius Lucanus, cu inscripția: „Dis Manibus. Aurelio Lucano Gratius Caes(ianus?) et Sulpicia Lasciba parentes filio dulcissimo“. În relief: mitul lui Endymion. Datează probabil din vremea Antoninilor (Pl. XIV, C. Robert, vol. III).

8. Sarcofagul Arriei, al cărei portret se dă alături de inscripția: „Aninia Hilara Cai liberta Arriae. matri incomparabili fecit. Vixit annis L, mensibus X“. În relief: mitul lui Endymion. Datează din mijlocul sec. II d. Cr. (Pl. XXIV, C. Robert, vol. III).

9. Sarcofagul anonim, pe al cărui capac s'a pus la 1407 inscripția: „Sepulcrum honorabilis viri Gerardi olim Petri del Confera, Dominae Paulae eius uxoris et generosi juvenis Francisci eius filii in adolescentia defuncti MCCCCVII“. În relief: mitul lui Endymion. Datează dela începutul sec. II d. Cr. (Pl. XV, C. Robert, vol. III).

10. Sarcofagul lui Iunius Bassus, cu inscripția latină pe marginea capacului. În relief: scene din viața lui Hristos. Se află la Roma, grota Sf. Petru.

11. Sarcofagul Constanției, fiica lui Constantin cel Mare, răposată la 354 d. Cr. În relief: ghirlânzi, îngeri, păuni, oițe etc. În muzeul Vaticanului.

12. Sarcofagul împărătesei Sf. Elena. În relief: ghirlânzi, călăreți romani, barbari înlanțuiți; deasupra, îngeri. În muzeul Vaticanului¹⁾.

Din această scurtă listă se poate vedea că în *sarcofagii se îngropau persoane de toate categoriile sociale și de ambele sexe*, cu o condiție: să fi fost bogate, ca să-și poată permite acest lux. Deci, se îngropau: faraoni (Mykerinos), împărați și împărătese și copiii lor (Sf. Elena; Constanția), regi (cei din Sydon), militari, demnitari și, în fine, lumea care dispunea de avere.

Se mai vede că *între reliefulurile sculptate pe arcă și capac (diverse mituri) și între persoana înhumată, de cele mai multe ori nu există nici un raport explicativ premeditat*; că unele sarcofagii erau utilizate și a doua oară, adăogându-li-se și o inscripție, cum e în cazul 6, sau mai ales 9, unde într'un sarcofag din sec. II d. Cr.

¹⁾ Sarcofagiile dela No. 10—12 sunt menționate după G. Rodenwaldt; Die antike Kunst, p. 680, 681, 686—689 și aparțin epocii creștine.

s'a inhumat un personaj din. sec. XV ; în fine, mai căpătăm convin-gerea că numai unele sarcofagii au fost comandate în vederea unei anumite persoane, dar că marea majoritate se cumpărau gata confecționate din atelierele vremii.

Credem că tot pe cale comparativă s'ar putea câștiga cunoștințe mai ample asupra acestei întrebări, sau, poate, prin vre-o nouă descoperire. Dar, mai întâi e necesar a stabili :

Cărui secol aparține acest sarcofag, considerat după caracterele artei sale și în ce atelier al orientului grecesc a putut fi confecționat, — căci occidental în orice caz nu pare a fi, deoarece sarcofagii din orient se exportau în mare număr. spre occident, pe când invers numai excepțional¹⁾. O precizare a patriei acestui sarcofag o credem foarte posibilă, întru cât, mai ales din epoca lui Hadrian încoace, sarcofagiile se pot lua ca bază pentru a distinge arta orientului de a occidentului, ba chiar mai mult, a distinge chiar și „dialectul artistic“ al acestor sarcofagii după provincia și epoca în care au fost executate²⁾.

Fără această determinare însă, problema identificării persoanei inhumate cred că cu greu s'ar putea rezolvi ; căci, *dacă sarcofagul ar data s. ex. dintr'o epocă mai târzie decât aceea a lui August, atunci cum s'ar mai putea menține ipoteza unora, că scheletul găsit în arcă ar aparține poetului roman Ovidius ?*

Fără a încerca să determin această epocă, socot că sunt necesare, pentru îndrumare, câteva constatări directive³⁾ :

a) În epoca lui August (Dela Caesar la Claudius), a cărei perioadă de înflorire durează vre-o trei decenii (15 a. Cr.—15 d. Cr.), arta romană capătă un caracter grecisant, prin faptul că arta greacă, în urma cuceririlor romane, și-a mutat centrul său de activitate la Roma, capitala lumii și prin faptul că artele plastice (mai mult decât pictura și arhitectura) își capătă un rol dominant. Totuși, cu toată influența greacă, arta romană își păstrează și un caracter al ei propriu, mai ales în realismul portretelor individuale, care redau trăsăturile mortului în toate detaliile lor. Se reprezintă pe monumente evenimentele mai însemnate din viața răposatului și se arată o predilecție deosebită pentru ceea ce este episodic și anecdotic, — caractere care nu se observă în arta greacă. În fața fratării idealiste a Elinului, stă

1) G. Rodenwaldt, op. cit. p. 82.

2) G. Rodenwaldt, op. cit. p. 79.

3) G. Rodenwaldt: Die Kunst der Antike, p. 67—88.

tratarea pozitivistă, realistă a Romanului, care merge până acolo, încât pe un relief mortuar ne dă până și conținutul prăvăliei unui negușor! În genere însă se poate spune că arta din timpul lui August este stăpânită de spiritul roman și de forma greacă. Afară de aceasta, scenele mitologice și abstracțiunile noțiunilor au pretutindeni un sens voit simbolic.

b) În epoca *Flaviilor* (dela Nero la Traian), după faza de tranziție din timpul lui Claudius, apare un nou stil, care se poate numi adevăratul stil clasic al artei romane și care a mers paralel cu manifestările literare ale unui Seneca, Persius, Lucanus, Petronius, până în ultimele zile ale lui Traian. Dominante ajung arhitectura și pictura (Amfiteatrul Flaviilor, Arcul lui Traian din Benevent, Thermele lui Nero, fațadele vilelor, arta decorativă impresionistă a pereților etc.). E o artă mai romană decât cea din timpul lui August; însă în secolii următori ea începe din nou a suferi puternice influențe grecești și apoi orientale.

c) În epoca dintre *Hadrian și Aurelian* începe a se accentua și în artă acel dualism, bazat pe limbă, cultură și, în genere, caracterul etnic, care a dus mai târziu la despărțirea politică între Roma occidentului și Roma orientului. În prima jumătate a acestei epoci (Hadrian—finele sec. II) arta romană suferă o puternică influență orientală, pe când în sec. III occidentul își ia din nou preponderența asupra orientului. În ceea ce privește sarcofagiile, dela Hadrian încoace încep a se produce un soi de asemenea monumente care, mai mult ca orice altă operă de artă, „ne dau puțința a recunoaște deosebirea dintre Roma și Orient, ba chiar și dialectul artistic special al fiecărei provincii”. La Roma se contopesc în tradiția grecisantă teme romane, străine răsăritului și în special sarcofagiile și acoperișul lor capătă o formă bazată pe cea etruscă, dar care pune pe primul plan nu logica formei tectonice, ci plăcerea podoabei reliefurilor. Se observă însă și un semn de *decadență* (la începutul sec. III) prin faptul că se înlocuiește calitatea operei prin *massă și scumpete*. Apare apoi și o influență orientală, care ne duce spre arta din Mesopotamia și Persia. În Asia Mică, Siria și chiar în Grecia apar tipuri de sarcofagii, ce se exportă în mare număr spre occident — pe când sarcofagiile romane găsesc prea puțini amatori în orient — și dintre care, unele, își împodobesc fațada cu coloane și nișe, în timp ce capul, după obiceiul roman, arată chipul mortului deasupra. În arta provincială dela granițele răsăritene din spre Partii, apar idei și inspi-

rații, care vor trece mai târziu și în arta antică târzie și'n cea bizantină.

d) *Epoca antică târzie* (dela Dioclețian până la Iustinian) face tranziția între arta clasică și cea medievală. Este o epocă de decadență a artei plastice, în care se pune preț deosebit pe expresionism și simbolism. Aproape întreaga artă devine anonimă. Creațiunile vii încetează; apar în schimb reproduceri, în care fondul sărac este compensat cu forme bogate. Și luxul a contribuit mult la decadența artei. Materialul scump face să se neglijeze stilul. Enormele sarcofagii de porfir (lucrate în Egipt) ale Elenei și Constanției (Mama și fiica lui Constantin cel Mare), păstrate în galeria Vaticanului și lucrate în stil mediocru, impresionează mai mult prin proporțiile lor. Numai restaurarea primului, sub Pius IV, a ocupat 25 oameni timp de 9 ani! De aci putem deduce cât a costat lucrarea la origine. E o adevărată lucrare de rob, după un model anterior. Nu mai apar acum artiștii cari, cu vechea pietate, să se cufunde în executarea operei lor. Dela Antonini încoace, inhumarea începând a precumpăni iar asupra incinerării, se fabrică mii de sarcofagii, operație care preocupă mai mult ca ori și ce pe sculptorii sec. III. Acest mod de a lucra a avut și o parte demoralizantă, căci sarcofagiile prea arareori se execută după comandă; ele se fabrică pentru desfacere și, pentru aceea, patronul atelierului căuta să satisfacă gustul mijlociu, care prețuia ce e pompos. În această epocă se reprezintă pe sarcofagii scene simbolice, care voiau să scoată în evidență idei abstracte și astfel să treziască la privitor un interes mai viu. După cum se pune preț pe scumpetea materialului, tot așa și pe proporțiile colosale, ca să treziască admirație. De o plăcere personală a artistului la executarea operei, abia dacă se mai poate vorbi. Artistul e un executor anonim al unui bun general, așa ca'n Egiptul de odinioară. Iar predilecția pentru figuri simbolice domină gustul popular și ea apare și în tabloul pe care și-l puse Constantin cel Mare la poarta reședinței, tablou pe care se vede Licinius, sub chipul unui balaur străpuns de săgeți, având deasupra semnul crucii, iar dedesubt o prăpastie ¹⁾).

Căreia dintre aceste epoci i-ar aparține sarcofagul nostru? De și convingerea noastră înclină spre ultima dintre cele menționate, totuși, chestiunea nefiind din specialitatea noastră, nu vom hazarda nici o

¹⁾ *Jacob Burckhardt: Die Zeit Konstantins des Grossen, Leipzig 1924, pag. 284—296.*

afirmare, ci vom lăsa meritul acestei precizări în primul rând arheologilor, al căror cuvânt competent îl așteptăm.

Dar, cu aceasta, tot nu pot fi satisfăcuți cei ce se interesează de *numele* persoanei inhumate în sarcofag. De aceea cred că cercetarea trebuie să meargă într'una din următoarele trei direcții:

1. Sau că simbolurile de pe arcă au vre-o relație cu *starea socială și ocupația* personajului și atunci ele trebuiesc interpretate în acest sens, pe cale comparativă, cu tot aparatul de cunoștințe arheologice, spre a se deduce direct ocupația inhumatului și indirect, ipotetic, identitatea sa (fără însă a se neglija și cercetarea epocii sarcofagului);

2. Sau că simbolurile de pe arcă trebuiesc interpretate ca un *rebus* oarecare, din care să rezulte numele celui inhumat în ea;

3. Sau că simbolurile de pe arcă au un *sens mistic mai înalt* și, în acest caz, ele ar putea apărea și pe alte monumente funerarii ieșite din acelaș atelier și, prin urmare, n'ar putea spune nimic cu privire la chestiunea identificării mortului, cea atât de desbătută de public și de presă.

Prima ipoteză.

Am atins-o și eu într'un prea sumar articol din ziarul *Universul* dela 20 Aug. 1931 — unde mă exprimam cu rezerve — arătând că anumite date mă îndeamnă a crede, că (sarcofagul) ar aparține unui personaj foarte bogat, dar fără cultură înaltă¹⁾. Mai adăogam în acel articol: „Nu era cine să cheltuiască atât pentru funeriile nefericitului exilat (Ovidius); iar, *dacă* ar fi fost, reliefurile simbolice (poate că) ar fi reprezentat muzele, o liră, amorași, scene erotice, sau motive mitologice în legătură cu viața și opera acestui delicat poet antic“. În orice caz, pentru Ovidius s'ar fi putut cumpăra din atelierelor vremii un sarcofag mai potrivit ca dimensiuni, mai puțin costisitor și cu reliefuri mitologice mai adecuate decât această enormă casă de marmură, în care se poate inhuma o familie întreagă²⁾.

1) Menționez aci că academicianul nostru, d-l *M. Soutzo*, consideră sarcofagul că ar data cam din sec. III d. Cr. (comunicare verbală). La precizarea epocii, atrag atenția asupra unui amănunt: ochii Medusei au și pupilele sculptate, fapt pe care nu-l observăm în arta sculpturală mai veche. Chipul Medusei însăși arată o artă mai târzie, mai evoluată, căci nu mai e figura grozavă cu șerpi în păr, ci fecioara tristă și simpatică dela sfârșitul evoluției acestei reprezentări mitologice.

2) Sarcofagul nostru a fost evaluat la circa 16 milioane lei de arheologul *Silvio Ferri*.

La obiecția (atât de elegantă!), că „într'adevăr, ce ar fi fost, dacă incineratul (sic) din sarcofag era cârnațar? Ar fi pus să i se sculpteze o ghirlandă de cârnați pe sarcofagul de marmură de Paros (sic)?” și la a doua obiecție tot atât de elegantă, că „dacă ar fi fost doctor de talia lui Ovidiu, l-ar fi făcut cu clisfiru în mână? (sic) Dar ce, suntem la mahala?” (sic)¹⁾, — s'ar putea răspunde: Și de ce nu? Dovada? Dovezile? :

Petronius (arbitrul eleganței!) în opera *Trimalchion* (sat. 71) scrie: „*Te rogo, ut naves etiam monumenti mei facias plenis velis euntes*”.

Există în arta antică destule monumente funerare, pe care s'au sculpat în relief obiecte, în scopul de a arăta starea socială și ocupația răposatului în timpul vieții²⁾. Există numeroase reliefuri, după care se poate ști că sub monumentele funerare considerate odihnesc: Flamini, Auguri, Preoți ai cultelor streine, Preotese, Medici, Profesori, Elevi, Arhitecți, Ingineri agrimensori, Actori, Muzicanți, Giuvaergii, Fierari, Tâmplari, Zidari, Constructori de corăbii, Pietrari, Cizmari, Brutari, Cofetari, Măcelari, Olari, Prisăcari, Economii de vite, Vânători, Minerii, Negustori, Cerealiști, Pescari, Cârciumari, Postăvari, Zarați, Hotelieri, Bărbieri, Marinari, Gropari etc. etc. etc.!

Pe una din aceste pietre funerarii, găsită în catacombe, se vede atelierul unui *fabricant de sarcofagii*, în care fiul unui oarecare *Eutropos* lucrează alături de doi ucenici la un sarcofag, lângă care se mai văd altele două, plus instrumentele specialității. Pe o altă piatră funerară, un *negustor* ține într'o mână un catastif de socoteli, iar cealaltă o întinde spre o pungă cu bani. Lângă el o femeie toarnă băutura pe o pâlnie într'un vas. Pe altă piatră se vede tot un *negustor* ce ține în dreapta o balanță, iar în stânga un soi de scafă etc.

Deci: *se poate!* Obiceiul de a reprezenta pe monumente funerare ocupația mortului nu este o invenție romană. El a venit în Italia tot din orient (Egipt, Asia Mică, Grecia), dar a prins rădăcini adânci la acest popor și a căpătat un caracter realist, răspândindu-se, odată cu cuceririle, până la marginile imperiului. În special în părțile Meusei și Rinului obiceiul s'a practicat cu predilecție.

¹⁾ Prima a d-lui *Em. C. Grigoraș*, criptolog, în *Adevărul* dela 29 Sept. 1931; a doua a d-lui *Architect Cr. Cerkez*, în *Universul* 3 Nov. 1931.

²⁾ Vezi studiul Dr. *Robert Gall*: *Reliefs die sich auf den Stand u. Beschäftigung des Verstorbenen beziehen*. In „*Siebenten Jahresbericht über das k. k. Staatsgymnasiums in Florisdorf*“. Wien 1907. Unele monumente de acest soi au fost create drept firme de prăvălie!

Aplicând, deci, acest soi de interpretare la sarcofagul nostru, ne întrebăm: ce poate să însemneze figurile următoare; *balanța, capul de bou cu banda pe frunte, securea și sulita pe dreapta; apoi cravașa* (vâna de bou?), *clopotul*¹⁾ cu mâner și enormul *clește* pe stânga?

a) Să fie obiectele principale de vânzare din magazinul unui mare negustor? (În acest caz capul de bou cu panglica pe frunte ar însemna că vindea și cele necesare pentru sacrificii?). Totuși, ne îndoim că această interpretare ar fi cea justă, mai ales că obiectele simbolice sunt așezate într'o asemenea ordine și grupare, încât ne silesc a căuta *un sens*;

b) Să fie simboluri, care să arate atribuțiunile vre-unui *magistrat*²⁾ ori *demnitar*? În acest caz cumpăna în perfect echilibru (și nu în oscilare), ar însemna dreptatea desăvârșită; capul de bou sacru cu banda pe frunte, ținând în vârful coarnelor balanța în echilibru, ar însemna, poate, forța ce emană dela divinitate și care forță susține dreptatea pe pământ; securea și sulita ar însemna, poate, forța armată, cea omenească, cu care de asemenea se menține justiția pe pământ; clopotul cu mâner ar însemna impunerea tăcerii celor răi; iar cravașa și cleștele ar fi obiectele de tortură pentru ei! Deci: în dreapta simbolurile justiției divine și umane pe pământ, iar în stânga simbolurile pedepsei celor răi... Posibil!

*In cazul al doilea însă interpretarea nu ne duce la Ovidius poetul, ci cel mult la Ovidius magistratul, deoarece biografia sa ne arată că trecător a fost și magistrat*³⁾).

A doua ipoteză.

Este cea susținută de d-l *Em. C. Grigoraș*, criptologul⁴⁾. D-sa încearcă a rezolva chestiunea, — caz rar — pe calea criptografiei.

¹⁾ După Dr. *W. Pape's Deutsch-Griechisches Handwörterbuch*, Braunschweig 1872, pag. 381, anticii nu cunoșteau clopotele cele mari, cum sunt s. ex. cele de biserică, ci numai cele mici: κώδων.

²⁾ Vezi și un articol de d-l *Văgăunescu* în ziarul *Dacia* dela 15—21 Oct. 1931.

³⁾ Anume: el fu „*triumvir capitalis, centumvir și decemvir stlitibus judicandis*”, funcțiuni publice pe care, cu toate reproșurile tatălui său, le-a părăsit spre a se consacra în totul poeziei. Ovidius a trăit între anii 43 a. Cr. și 18 d. Cr.; deci făcea parte din ultima generație din epoca lui August. *Triumvir capitalis* la început era un simplu agent de poliție, mai apoi un magistrat însărcinat a opera arestări, a încarcera pe preveniți, a asista pe pretori în anumite procese civile. *Centumvir* era un jurat. Când colegiul juraților se aduna, se implânta o lance în pământ: *hasta centumviralis*. Sub Tiberiu îi prezida un praetor hastarius. *Decemvir stlitibus judicandis* sub August devine președintele tribunalului centumvirilor (După: *La grande encyclopédie*).

⁴⁾ Vezi ziarul „*Adevărul*” dela 29 Sept. 1931 și „*Dimineața*” dela 15 Nov. 1931.

Îată ce scrie : „Mi-au trebuit trei săptămâni să decriptez acest elementar rebus. Căci criptarea s'a făcut pe cale de rebus. Cele 7 semne reprezintă 7 verbe, ale căror litere inițiale sunt cele 7 litere din numele *Ovidius*. Criptarea este în seria celor găsite de mine în Dacia și în jurul ei și care era o criptare *silabică*. Numai că aici este *anti-silabică* (sic), adică, în loc de a separa *Ovidius* în *O-vi-di-us*, l-a separat în *Ov-id-ius*. Iar antisilaba a doua a fost răsturnată“. — „De asemenea, criptarea s'a făcut dela dreapta la stânga și de sus în jos, contrar scrierii latine și conform multor deciptări ale mele (sic). Iată și verbele : balanța este un oscilator, deci *oscillare*, cu litera o. Capul de zimbru al Daciei (sic) este un vânat, deci *venari*, cu inițiala v. Securea despică, deci *defindere*, cu inițiala d. Lancea, deci aruncarea cu lancea, *joculari*, cu inițiala i (sic). Avem deja *Ov-di* sau *Ovid*, cum am spus mai sus, cu a doua antisilabă inversată. Trecem la stânga. Clopotul sună, deci *insonare* (sic) cu inițiala i. Biciul șerpuitor reprezintă ondularea, deci *undare* (sic), cu inițiala u. În fine cleștele care strânge, adică *serere*, cu inițiala s. Prin urmare, ultima antisilabă (sic) : *ius*. În total *Ov-di-ius*, adică *Ovidius* ! Ne aflăm, prin urmare, în fața sarcofagului lui *Ovid*. Lumea poate jubila. S'a descoperit mormântul nefericitului poet exilat în frustra țară a *Geților*“

Revenind asupra chestiunii (în *Dimineața* 15 Nov. 1931), autorul mai scoate și numele de *Publius* din inițialele substantivelor latine ce denumesc obiectele sculptate pe sarcofag : Lancea—*Pilum* ; securea, care prezintă pe măcelar, *Lanius* ; zimbrul—*Urox* ; balanța—*Bilanx* ; cleștele care dă încheștarea—*Insertio* ; biciul ondulat—*Unda* și clopotul care dă sunetul—*Sonus*. În total *Plubius* cu metateză ca și'n *Ovdius*.

Autorul mai arată că *Ovidius* făcea parte din *secta valahă* (sic) a lui *Zamolxis* din Dacia. Și, deoarece *Zamolxis* a fost un discipol al lui *Pithagora*, iată-l pe *Ovid* *pithagoreu* ! Și fiindcă *pithagoreii*, — ca și *secta iudaică*, *magii persani*, ca și *cei chaldeeni* — erau persecutați în *Roma imperială*, pentru că treceau drept *republicani* sau *revoluționari*, iată și cauza *relegării* lui *Ovidius* la *Tomis* ! Adică, — spre a înlătura nonsensul ce-ar ieși din ordinea acestei argumentări, — am zice : *Ovidius*, fiind *pithagorean* la *Roma*, a fost *relegat* la *Tomis*, între *Geți* ; aceștia, de asemenea fiind, după *Zamolxe*, *pithagorei*, l-ar fi primit în *secta* lor „*valahă*“ și, după moarte, i-ar fi procurat un *sarcofag* enorm cu simboluri, pe care d-l *Em. Grigoraș* le-a

descifrat prin știința criptologiei cu toate procedeele ei forțate și arbitrare ¹⁾).

A treia ipoteză.

Ar privi interpretarea mistică, mai înaltă, a simbolurilor. Patria scrierii figurative, simbolice, în lumea antică, este Egiptul. „Preoții din această țară, după autorii greci, aveau trei feluri de a-și exprima gândirea. Primul era clar și simplu, al doilea simbolic și figurat, al treilea sacru și hieroglific. Acelaș cuvânt lua, în lectura lor, după voie, sensul propriu, sensul figurat, sau cel transcendent. Așa era geniul limbii lor. Heraclit a precizat această diferență de sensuri, numindu-le : sensul vorbitor, semnificativ și ascuns. În științele theogonice și cosmogonice, preoții egipteni întrebuițau întotdeauna al treilea fel de scris. Hieroglifile lor aveau atunci trei înțelesuri corespunzătoare și distincte. Ultimele două nu se puteau înțelege fără cheie. Acest fel de a scrie enigmatic și concentrat pornia dela o dogmă fundamentală din doctrina lui Hermes, după care aceeași lege conduce lumea naturală, lumea umană și lumea divină“. „Grație acestui fel de scriere, inițiatul cuprindea cele trei lumi cu o singură privire ²⁾“.

Nefiind inițiați, nu hazardăm nici o explicație, ci o lăsăm pe seama specialiștilor în materie, din rândul cărora nu avem fericirea a ne număra.

O ultimă ipoteză.

Dacă sarcofagul se va dovedi că este o lucrare posterioară epocii lui Ovidius, și dacă simbolurile de pe el mai apar (clișeu) și pe alte sarcofagii (după cum mi s'a afirmat că s'ar afla unul identic în Muzeul din Constantinopole...) și dacă el a fost cumpărat gata dintr'un atelier al orientului, iar nu comandat în vederea unei anumite persoane, care a avut o anumită ocupație, pe care cei rămași

¹⁾ Autorul afirmă în micul său articol o sumă de greșeli: 1. că marmura sarcofagului ar fi de Paros; 2. că acroteriile (colțarele) capacului ar fi sculptate în frunze de stejar, de unde deduce că sarcofagul ar fi al unui poet sau filosof, căci altfel foile de stejar n'ar avea ce căuta acolo; 3. că în arcă s'ar fi găsit „cenușa“ (deci nu scheletul) unui om (Ovidius), pe care-l numește „incineratul din sarcofag“; 4. că noi am fi scris aceste rânduri: „Oare cine va lumina această enigmă?“, pe care le și pune între semnele citației!; că subsemnatul ar fi arheolog! etc. — Pentru doctrina religioasă pithagoreică, trimitem pe cititor la Ed. Schuré: Les grands initiés, Paris 1931, spre a vedea dacă pithagoreismul poate sta atături de psihologia unei opere ca Ars amandi etc.

²⁾ Ed. Schuré: Les grands initiés pag. 181 — 182, după Fabre d'Olivet: Vers dorés de Pythagora.

în viață ar fi ținut să o evidențieze prin figuri sculptate pe arcă, — atunci în zădar se încearcă a se mai stabili vre-o legătură între aceste simboluri și personajul inhumat în sarcofag.

Avem sfinxul în față cu întrebarea sa neliniștitoare. Poate că taina nu e așa de mare ca a sfinxului și atunci felicităm pe specialistul și mai ales pe diletantul care o va deslega.

Cernăuți, 14 Nov. 1931.

Const. Brătescu
Directorul Muzeului Regional al Dobrogei

ADAOS

Articolul nostru asupra sarcofagului din Constanța era sub presă, când am primit (la 7 Dec.) următoarea comunicare din partea Directorului Muzeului de Antiquități din Istanbul, d-l A. Aziz, căruia îi cerusem oare care informații asupra sarcofagiilor identice ce s'ar afla în Constantinopole și căruia îi mulțumim pentru gentilețea și graba cu care ne-a satisfăcut cererea noastră.

C. Brătescu

RÉPUBLIQUE TURQUE

MUSÉES DES ANTIQUITÉS
DE
ISTAMBUL

Istanbul, le 3 Décembre 1931

No. 142

Monsieur le Doyen

J'ai eu le plaisir de recevoir votre lettre du 19 écoulé avec la photographie qui y était jointe.

J'ai l'honneur de vous envoyer ci-inclus les photographies du sarcophage qui se trouve dans notre Musée et qui est semblable à celui qui a été découvert à Konstantza en 1931 et j'y ai joint une notice contenant quelques détails au sujet de ce monument.

En même temps, selon votre désir, je vous enverrai par ce même courrier le Catalogue des Monuments Funéraires par André Joubin. L'autre publication est malheureusement épuisée.

Nous sommes toujours à votre entière disposition pour tout ce qui peut vous intéresser dans le domaine archéologique.

Veuillez agréer, Monsieur le Doyen, l'assurance de mes sentiments les plus distingués.

A. Aziz

Monsieur Const. Bratescu

Doyen de la Faculté des Sciences, Cernautzi

Notice

Le sarcophage trouvé en 1931 à Constantza est une pièce intéressante, tant par la forme de son couvercle orné d'acrotères colossaux, que par les figures symboliques, qui sont représentées sur un de ses grands côtés. Le couvercle représente une toiture à double pente avec de grands acrotères en quart d'ellipse et décorés d'un motif d'acanthes et de palmettes en haut-relief. *Il a certaines analogies avec le couvercle du sarcophage à guirlandes provenant de Tripoli de Syrie et se trouvant à Istambul [Cf. Mendel, Catal. des Sculptures du Musée Ottoman, III, No. 1159, p. 397] Phot. 1.*

Un couvercle trouvé récemment à Istambul même a, outre des acrotères semblables, une toiture à double pente, avec de tuiles plates, unies par des tuiles de recouvrement. *Phot. 2. Cette forme des grands acrotères semble s'être propagée de l'Asie Mineure à travers la Péninsule Balcanique jusqu'en Italie Septentrionale.* Quelques couvercles à Angora ont de grands acrotères, qui sont décorés des bustes des défunts en très bas-relief. Trois fragments d'acrotère de notre musée, ainsi qu'un couvercle trouvé en Bulgarie (cf. Bulletin de l'Institut arch. russe à Constantinople, tome X, 1905, pl. 103 9, 18, pl. 105 1—4) entrent dans la même catégorie. En Italie Septentrionale les acrotères sont creusés en de véritables niches, qui contiennent les bustes des défunts, exécutés en très haut-relief (Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Archäologischer Anzeiger 1930 p. 182, f. 6). *Le couvercle de Constantza est particulièrement intéressant, car il constitue avec celui de Bulgarie une pièce transitoire entre le groupe de l'Asie Mineure et le groupe de l'Italie Septentrionale.*

Quant aux figures symboliques, qui sont représentées sur la grande face, on les trouve fréquemment sur des stèles funéraires, provenant en majeure partie de la Phrygie et de ses environs Cf. Mendel, Cat. des Sculptures, III. p. 296 suiv.). Elles se trouvent aussi en partie sur une plaque sépulcrale découverte en 1928 aux environs de Stamboul, à Kadiköy (Archäol. Anzeiger 1931 p. 183, f. 9). *Phot. 3.*

A. Aziz

NEANT

Creștinii pot să=și facă cruce, ca de=un păgân, de=un eretic :
Din basmul lumii viitoare tu astăzi nu mai crezi nimic,
Sărmane suflet ! I=ai dat anii cei mai frumoși și mai zglobii,
Ca cele sfinte de=altă dată să=și par' acum copilării.
Inchipuirea'nfierbântată subț cerul meridional,
Care=a întruchipat pe Venus din frământarea unui val,
Pe Jupiter, pe Apolone și tot fecundul roiu de zei,
Te face să zâmbești de milă pentru naivitatea ei.
Te face să zâmbești povestea că'n veci acelaș și pribeag
Vei colinda tot nesfârșitul viețuitoarelor șireag,
Reapărând în lei, în vulturi, în șerpi ce drumului ș'aștern...
Și cauși, cauși adevărul adânc, nestrămutat, etern.

Ce trudă ! ce zădărnicie ! ...

In spațiul fără de hotar
Șaprinde ca iarăși să se stingă, se sting ca să se=aprindă iar
Planeți și sori în alergare, rostogolindu=se în gol,
De mii și mii de veacuri dându=și acelaș necurmat ocol.
In jur de tine : câmpuri late, cu holde verzi, păduri și stânci,
Inalte piscuri pân' la ceruri, prăpăstii negre și adânci,
Isvoare, râuri, oceanul... Și toate sunt pentru că sunt, —
Dar nu le știi, nu=și știu nici ele chemarea, rostul pe pământ.
Știu trunchii putrezi de ce'n preajmă se'nalță fragedul vlăstar ?
Știu mugurii de ce dau frunză ? Știu florile de ce răsar ?
Știu valurile de ce'n țarmuri, de vânt mânate, se isbesc ?
Știu nourii de ce aleargă ? Știu oamenii de ce trăesc ? ...
Nimic ! ... Supunere'n tăcere acelorași fatale legi,
Pe care tu încerci zadarnic să le cuprinzi, să le'nșelegi.
Și viața — în imensitatea ne'nsufleșită ? ... — licărire
Intr'un noian de întunerec, un punct într'o nemărginire,

O răsvrătire'n legea firii, o disonanță, o vibrație
Intr'un pustiu, un fulg în haos, o picătură într'o mare; —
Iar joc al unor forțe oarbe, și totuși totdeauna vii,
In clipa asta luminoasă îți faci și tu la jucării
De glorie, de nemurire, de raiu și iad, — te amăgești,
Cu gândul că pe totdeauna vei fi precum ai fost și ești:
Sub raza lui închipuirea s'aprinde, inima îți bate
Și cele vecinic schimbătoare îți par de-apururi neschimbate.

Pe dealurile din Tabasco, prin codrii vechi din Jucatan,
Inspăimântați de revărsarea șuvoiului pornit, dușman,
Urmașii nobililor Maya, — nefericiți răfăcitori, —
Străbat o lume minunată de alte vechi așezăminte,
Ce le vorbește din ruine, din piramide, din morminte,
Din zei ciopliți de mâni măiestre, din sfynxi cu ochi întrebători.
Trecutul lor, măreț odată, stă'n grandioasele palate
Din Chiapas și din Merida, posomorâte, 'ntunecate,
In care-au curs atâtea viețe și-atâtea planuri s'au urzit,
S'au frământat atâtea gânduri și-atâtea inimi s'au iubit.
Din Uxmal împărați puternici plecau pământul să robească,
Pe când din templele Palencei bătrânii preoți, magi, asteci,
Ceteau misterele naturii și căutau să tălmăcească
Ale vieții începuturi și înțelesul ei din veci.
Amvoanele vuiau de vorbe și'nchipuiri de nemurire,
Poporul se'nbăta de visuri într'un avânt înălțător, —
Dar moartea pus-a peste toate întunecata-i stăpânire
Și toți s'au dus și s'au dus toate cu toate visurile lor.
Grijalva și Usumacinta revarsă astăzi peste maluri
Și neacă șesul din Tabasco cu inverzitele lui lunci
Pe când Maya, — o ironie, — ascunsă'n codri de pe dealuri
Se'ntreabă trist: Unde-i mărirea și strălucirea de atunci? . . .
Idea morții te'ngrozește și te cuprind fiorii reci
Gândindu-te că te vei stinge odată pentru veci de veci,
Și fără voce ți se pune chinuitoarea întrebare:
Ce-a fost atunci viața asta, scânteeea asta trecătoare?

O, egoismul, egoismul! El te îndeamnă să te'nșeli
Cu auritele speranțe și cu deșertele'ndoeli;
Și numai singur el te face, sărmane suflet muritor,
Să nu'nțelegi că moartea este liberatoarea tuturor:

Zeifă cu ochi mari și negri, cu părul negru, despletit,
Ce te împacă iar cu firea, în care-ai fost un răsvrătit :
O blândă liniște pe simțuri, peste priviri o blândă ceață,
O încordare de-o clipită, o deslipire de viață, —
Și-apoi neantul! . . .

Iar cu dânsul din nou începe fericirea :
Imprăștiat și'n mii de forme cutreerând nemărginirea, —
Un fir de praf, un fir de iarbă, un bob de rouă lucitor,
O fărâmură dintr'o stâncă, o picătură dintr'un nor,
Petala unei flori, o frunză, un punct în bolta cea senină,
O dungă neagră de'ntuneric, ori o fâșie de lumină,
Căzând în soare cu planeta, arzând în focul lui și iar
Svârlit în depărtări albastre, în spațiul fără de hotar, —
Intr'o prefacere eternă și 'ntr'o eternă nesimțire . . .

Neant! în tine numai este adevărata fericire!
Cu tine 'ncepe nesfârșirea manifestărilor; cu tine
Se intră'n legile eterne, nestrămutate și divine,
Cu tine încetează lupta și sbuciumul neconținut
Și'ncepe starea de repaos, deapurarea nebântuit
De griji și de dureri . . .

O, suflet, dacă de mult ai zis adio
Inchipuirilor deșarte, — ca mâine moartea vom privi-o
Cu liniște ca pe-o amică, cu dor ca pe-o liberatoare . . .
.
Și totuși . . . ce-a fost viața asta, scânteea asta trecătoare? . . .

Ioan N. Roman

PE MARE...

E-o noapte grea
Și fără nici o pază.
În mâna mea
A ta întârziează.

Tăcut ascult,
Ca'n vis, a tale șoapte...
A fost demult,
La fel, o altă noapte.

În mâna mea
A ta întârziează.
E-o noapte grea
Și fără nici o pază.

Un țărniș de lut
Se întinde înapoi,
Ascult tăcut
Tăcerile din noi.

Cu trene lungi
Talazurile vin,
S'aștern în dungi
Și spumegă senin.

E-o noapte grea
Și fără nici o rază.
În mâna mea
A ta întârziează.

Și albul vas
Alunecă pe mări...
N'a mai rămas
O dungă n' depărtări.

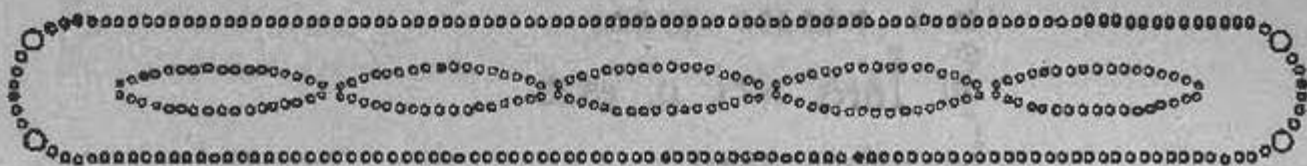
Talazuri vin
Cu foșnet de mătășă
Și fruntea-ți lin
Pe umăru-mi se lasă.

S'aude par
A inimii bătaie,
Cânt secular
De sânge și văpaie.

E-o noapte grea
Și, fără nici o rază
Și în mâna mea
A ta întârziează.

Gr. Sălceanu

ALBASTRUL NOPTILOR CU STELE

*Albastrul nopților cu stele
De mii de ani rotind în spații,
Ascunde dincolo de ele
Vârtejuri mii de constelații.*

*Focarul lumilor eterne,
Izvorul veșnicei vieți,
El mii de sori în haos cerne
Și-aprinde mii de dimineți.*

*Un zmeu cu aripi înstelate,
Cu sateliți de foc pe trup,
Luceferi din aripi se rup,
Când uraganul le străbate.*

*Neantul înfricoșător
Inflăcărat de juvaere,
In noapte poartă mii de sfere,
Cu mii de sori în jurul lor.*

*Dar în orbita unui soare,
De ce se'nvârt neosteniți,
Ținând aceeaș depărtare,
Atâția sori și sateliți?*

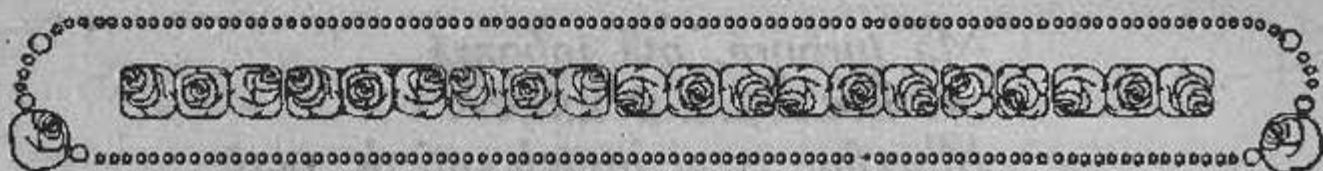
*Curgând de mii de ani încoace,
Cascada miilor de stele,
De ce păstrează' atâta pace
Și armonie între ele?*

Mă turbură, mă înfioară
Al nesfârșitului mister!
M'avânt... și brațele-mi de pară
Le'ntind tremurător spre cer...

Cum aş sbura din astru'n astru!
Dar cât de sus e lumea lor!
Iar jos, în goluri de albastru,
Mi-atârnă globul de picior!

Grigore Sălceanu

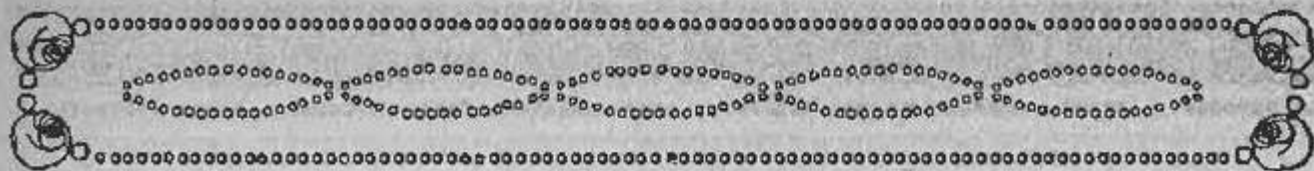

DOUĂ RÂNDUNELE

Ca două rândunele, pe o creangă, cum păsare,
Cum s'aprinde'n mii de geamuri strălucind un colț de soare,
Cum s'aruncă'n mii de valuri și brăzdează marea toată
Și încep să ciripească în tăcerea fermecată.
Ele-aud foșnind fășia nesfârșitului talaz,
Ce sclipește ca un fulger de agată și topaz,
Ele freacă din aripi, despiciând văzduhu'n sbor,
Se avântă peste-oceanul nesfârșit, clocotitor,
Se tot duc, vâslind din aripi, pe întinderi nesfârșite,
Pân' la cer se sfarmă valul, nori de pulberi le trimite.
Amețite, stau o clipă, dar s'avântă iar, sglobii,
Tot mai sus bătând din aripi, peste-albastre împărății,
Sfredelesc nemărginirea, pânza norilor o sfarmă,
Taie ceața și s'avântă peste-a valurilor larmă.

Grigore Sălceanu

ÎN PORTUL LINIȘTEI DE VECI

Corăbioara unei vieți modeste
S'a dezlipit de lâng'un țârm pustiu.
Vânt bate către larg, iar cerul este
Pătat de-un colțunaș de nor zglobiu.

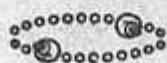
Curând vom dispărea din astă zare
In care-aveam atât de `sufenit...
Acum, cu-a cerurilor îndurare,
Vom da și noi de țârmul înflorit

Zglobiul nor coboară mai aproape
Și soarele se'ntunecă treptat ;
Râd hâde morți pe munți înalți de ape,—
Trosnește vasul către cer săltat.

Comorile de aur când și-arată
Un soare nou, ieșit din ape reci,
Lin intră apa 'n nava spintecată :
Intrăm în portul liniștei de veci !

Tighina 14 Noembrie 1931

Mihail I. Pricopie

NOAPTE PONTICĂ

*Jilțul în flacăra focului, rumenă floare te=arată ;
Întunecimile bolților umbrele'n juru=ți le=adună ;
Vezi pe ferestre cum vine în salturi o mare'nspumată,
Cum cresc în tremuru=i, brăzdând pustiile, stafii de lună.*

*Lunecă năvile, flueră, spintecă apele mării
Și cataracte de valuri s'aruncă, se'nvolbură, tună,
Vâjâie, spumegă, șueră, fâșâie'n noaptea pierzării,
Glasul pescarilor, toate s'amestecă, fierb în furtună.*

*Rupe odgoanele, sgâlțâie pânzele muntele spumei...
Parcă s'apropie ceasul potopului, stingerea lumii.
Cheiul de marmură spulberă apele până la ceruri,
Frânghia scârțâie, scârțâie punțile prinse de geruri.*

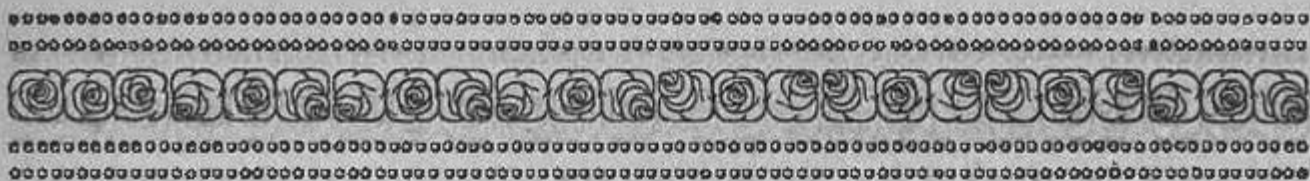
*Brațele umbrelor aprig se'nlănțuie'n golful albastru,
Urlă sirenele și depărtările'n muget răspund,
Farul străfulgeră'n negura zărilor fără de fund,
Gând rotitor ce aruncă în haosuri astru cu astru.*

*Vino cu brațele tale și'nlănțuie=mi gâtul ! Mi=e frică !
Smulge=mi din negură gândul ce sboară nălucă pe ape !
Spulberă nemărginirea c'o șoaptă din gura ta mică !
Dă=mi sărutările, adu=mi visările peste pleoape !*

*Scrie=voiu farmecul genelor tale ce deapănă visul,
Marmura brațelor cât e de roză și albă și fină,
Cei ce pe aste tărâmurile de mare târziu au să vină,
Ști=vor că'n aste pustiuri, odată, a fost Paradisul.*

Gr. Sălceanu

ȚĂRMUL DE LILIAC

Luna bate prin perdeaua amintirii
Și prin visuri... Cu parfum de liliac
Și cu foșnet de mătase trec zefirii,
Luntrea noastră lin purtând-o peste lac.

Brațu-i moale îmi înlănțuie obrazul,
Ca din șagă mă cuprinde mai aproape,
Curg miresme din văzduhuri peste ape,
Iară lacul scântează ca atlazul.

Două ceruri înstelate, două mituri,
Sus e unul, iară altul doarme'n lac,
Luntrea trece printre două infinituri,
Către țarmul cu parfum de liliac.

Grigore Sălceanu

SOARE

*Aur blond de soare, alb argint de lună,
Ce mă cheamă, oare, veșnic către voi?
Poate=un trup, odată, fost=am împreună,
Marea de lumină, stropul de noroi,
Aur blond de soare, alb argint de lună?*

*Razele de soare dornice de lut
Împletesc cu aur stropul de noroi;
Bucurii eterne picură în noi
Razele de soare dornice de lut.*

*Razele de lună picură argint,
Ne=amintesc lumina unui vis pierdut,
Ne strecoară'n inimi visuri ce ne mint,
Doruri ne'nțelese pentr'un strop de lut.*

*Alergat=am, soare, prin văzduh, cândva,
Și=am făcut ocolul haosului mort?
În adânc de suflet plânge cineva;
Nesfârșit de spații și de vremuri port
Într'un colț din suflet, ca'ntr'un palid cort.*

*Ce=am râvnit, o, soare, când eram un trup?
Am dorit în haos să ne'mprăștiem?
Am voit din tine, singur, să mă rup?
Azi, râvnesc la tine și'n zadar te chem!*

Gr. Sălceanu

FIGURINELE MAGICE DE LA POIANA ȘI CAPTIVII DE PE RELIEFELE DE LA ADAMCLISI

Cetățuia protoistorică și daco-romană de la Poiana pe stânga Siretului (județul Tecuci), despre a cărei identitate cu *Piroboridava* lui Ptolemeu am tratat altundeva ¹⁾, e una din cele mai însemnate așezări antice din răsăritul României, străjuind un punct esențial al drumului Siret-Trotuș, drumul dintre Dacia și Dobrogea cel mai umblat în antichitate ²⁾. Cetățuia a fost locuită, cu mici întreruperi, aproape două milenii: din prima jumătate a epocii de bronz până la sfârșitul stăpânirii romane în stânga Dunării ³⁾.

Printre numeroasele obiecte antice găsite în ultimul strat al acestei așezări, de epocă imperială romană post-traiană ⁴⁾, prezintă un interes deosebit trei figurine primitive de lut ars, reprezentând tipuri de barbari, a căror asemănare cu unii captivi de pe reliefele de la Adamclisi e evidentă.

Aceste figurine fac parte dintr'o descoperire întâmplată în 1928 cu prilejul celei de a doua campanii de săpături executată la Poiana de către subsemnatul în colaborare cu D-na Ecaterina Vulpe ⁵⁾.

Descoperirea constă din două jumătăți de amfore romane de formă conică, îngropate vertical la o distanță de 4 metri una de alta. Fiecare din aceste jumătăți de amfore conține mai multe figurine mici de lut ars, lungi de ca. 9—11 cm., cele mai multe din ele foarte fragile, modelate extrem de rudimentar și de expeditiv, de forme

¹⁾ Radu Vulpe, *Piroboridava: Considerațiuni archeologice și istorice asupra Cetățuiei de la Poiana în Moldova de jos*, București 1931, p. 17 sqq.; *Viața Românească*, XXIII 1931, Nr. 5, p. 162 sqq.

²⁾ Vasile Pârvan, *Castrul de la Poiana și drumul roman prin Moldova de jos*, în *Analele Academiei Române*, mem. secț. ist., ser. II, tom. XXXVI. București 1913, p. 27 sqq.

³⁾ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 16. Radu et Ecaterina Vulpe, *Les fouilles de Poiana: Campagne de 1927*, în *Dacia*, III—IV, 1926—1927 (în curs de apariție).

⁴⁾ R. Vulpe, *op. cit.*, p. 10.

⁵⁾ Inedite. Se vor publica în *Dacia*, V.

umane, nude, cu indicații foarte sumare, dar numeroase ale amănuntelor corporale. Sunt modelate cu atâta grabă, încât pe alocurea apar pe ele impresiunile digitale ale celui care le-a făcut.

Într'una din jumătățile de amfore s'au găsit 14 figurine de felul acesta, toate femeiești și de o factură ceva mai consistentă. În cealaltă erau tot 14 figurine, însă fărâmicioase. Dintre acestea fac parte și cele trei simulacre masculine amintite (fig. 1—2). Femeile sunt reprezentate în ambele recipiente cu brațele legate la spate, în situația de captive (fig. 3—4). Bărbații au mâinile libere. Unul din ei prezintă o tăietură în partea dreaptă a pieptului ca o rană produsă de o armă tăioasă (fig. 2 b).

Peste figurine se află câte o ulcică de aspect primitiv de categoria ceramicei Latène, poroase, lucrate cu mâna¹⁾. Una din jumătățile de amfore era acoperită cu o mică lespede de piatră.

Din descrierea aceasta se vede că ne aflăm în fața unui caz de magie de o specie din cele mai comune. Anume, acea formă de vrăjitorie, care dă nădejdea că gesturile de simpatie sau de dușmănie făcute asupra unei efigii de persoane, în anumite împrejurări, cu observarea unor anumite scrupule și însoțite de anumite descântece, vor produce efectul dorit asupra persoanei pe care acea efigie o reprezintă²⁾.

Epoca figurinelor e indubitabil cea romană imperială. În afară de stratul în care s'au găsit, datarea aceasta e asigurată și prin tipurile vaselor, anume al jumătăților de amfore și al ulcelelor primitive menționate, care caracterizează ceramica locală din vremea romană. De asemeni, caracterul figurinelor acestora este, în regiunile noastre, roman. Figurinele masculine nu se găsesc la noi înainte de Romani decât extrem de rar. Se știe, de altfel, că și în alte părți ale Europei centrale și apusene figurinele masculine nu apar în chip mai frecvent decât odată cu expansiunea Romanilor³⁾; iar figurinele feminine, cunoscută în Dacia în epoca eneolitică⁴⁾, reprezentări ale divinității, au

1) R. et Ec. Vulpe, *op. cit.*, catég. a. 2, type Nr. 1, fig. 41, 2—8.

2) H. Hubert, *Magia*, pag. 1517 sq., în Daremberg-Saglio-Pottier, *Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines*, III; R. Cagnat-V. Chapot, *Manuel d'archéologie romaine*, II, Paris 1920, pag. 202.

3) Joseph Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine*, II, 3, Paris, 1914, pag. 1301.

4) Ioan G. Andrieșescu, *Contribuție la Dacia înainte de Romani*, Iași 1912, pag. 100 și pl. V—VII; M. Hoernes-O. Menghin, *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa*, Wien 1925, p. 299, fig. 1—2; Vladimir Dumitrescu, *Figurinele*

cu totul alt caracter decât cele de la Poiana, de care e vorba, efigii magice ale unor anumite persoane. Desigur, Geții cunoșteau practicile magice, ca toate popoarele antichității¹⁾, însă nu utilizau pentru aceasta reprezentările figurate.

Figurinele de la *Piroboridava-Poiana* se referă deci la o magie romană, practică fie de către soldații cari aveau garnizoana acolo, fie chiar de către băștinașii Geți, în curs de romanizare. Căci, după cum rezultă din săpături, civilizația romană devenise precumpănitoare în această străveche cetate getică, în ultimele ei secole²⁾.

Dintre figurinele de care e vorba, ne interesează de aproape cele trei masculine, caracterizate printr'o indicare foarte schematică a unui tip hirsut de barbar, cu plete bogate, căzând peste urechi în față, cu mustăți lungi drepte și cu o barbă redusă numai la bărbie în formă de barbison. Cu tot caracterul extrem de rudimentar al acestor figurine, și cu toată stângăcia celui ce le-a modelat în grabă și foarte departe de orice scop artistic, trăsăturile fizionomice esențiale ale personajilor reprezentate au fost prinse cu o surprinzătoare precizie (fig. 1—2). Realismul figurinelor masculine de la Poiana e atât de reușit, încât avem dreptul să deducem că ne aflăm în fața efigiilor suficient de caracteristice ale reprezentanților unui tip etnic anumit.

Aceste efigii, după cum am amintit la început, se aseamănă cu unele chipuri de barbari de pe monumentul lui Traian de la Adamclisi, cu care de altfel se potrivesc în general și ca epocă. Evidența acestei asemănări poate fi constatată printr'o simplă confruntare a figurilor 1—2, reprezentând figurinele de la Poiana, cu figurile 5—8, reproduse după reliefele de la Adamclisi publicate de Tocilescu³⁾. Putem observa aceeași bogăție a pletelor căzând în față, aceleași mustăți lungi desprinse din figură și mai ales aceeași barbă ascuțită acoperind mai mult bărbia.

Figurinele de la Poiana sunt nude, fără nici o indicație de vestmânt. Comparația lor nu se poate face deci cu reliefele de la

anthropomorfe de os din civilizația eneolitică balcano-danubiană, Cluj, 1931. (Extr. din *Inchinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*), pag. 10

¹⁾ V. Pârvan, *Getica: O protoistorie a Daciei*, București 1926, p. 163.

²⁾ R. Vulpe, *Piroboridava*, p. 10 sqq., *Viața Românească*, XXII 1930, Nr. 9—10, p. 304 sqq.

³⁾ Gr. G. Tocilescu-Otto Benndorf-G. Niemann, *Monumentul dela Adamklissi: Tropaeum Traiani*, Vienna 1895, p. 86, fig. 93; p. 115, fig. 116; p. 116, fig. 117; p. 120, fig. 122.

Adamclisi decât pe baza aspectului facial. Dar aci lucrurile se complică, deoarece barbarii de la Adamclisi, cu care se aseamănă figurile de la Poiana, deși de un singur tip fizic, apar îmbrăcați în două feluri deosebite: unii se caracterizează printr'o cămașă prelungită peste pantaloni până la genunchi, despăcată pe umeri și strânsă pe mijloc cu o curea (fig. 7—8), iar ceilalți poartă un caftan imblănit, fără mâneci, încheindu-se în față pe toată lungimea (fig. 5—6). Archeologii cari s'au ocupat în special de reliefele de la Adamclisi sunt de acord în a-i socoti pe cei dintâi Geți, iar pe ceilalți Sarmati¹⁾. Cât despre al treilea neam de barbari de pe monument, considerați ca Bastarni²⁾, ei se deosebesc de aceștia, atât prin costum, cu pantalonii lor creți și cu o haină încrețită triunghiular pe piept, cât și prin înfățișare, cu figura lor bărboasă plină, prelungă și cu părul strâns în smoc pe o tâmplă³⁾. Această tratare diferită a Bastarnilor germanici ne dovedește că pe monumentul de la Adamclisi barbarii sunt reproduși cu un realism destul de scrupulos, pentru ca identitatea de aspect fizic dintre Geții și Sarmatii reprezentați acolo să nu poată fi luată drept o simplă întâmplare sau o simplă confuzie într'un tip artistic convențional. Explicația acestei identități nu poate fi decât cea dată în *Getica* lui Vasile Pârvan⁴⁾, anume că barbarii, cari apar pe monument îmbrăcați în haine sarmatice, sunt de fapt tot Geți, din răsăritul Daciei, cari au suferit dominația și influența Sarmatilor și cari au luptat împotriva lui Traian sub numele acestora. E de altfel tocmai situația care în vremea dintre Boerebista și Traian se potrivește pentru toată Moldova dintre Siret și Nistru și chiar pentru regiunile de dincolo de Nistru⁵⁾. La un moment dat, înainte de întinderea stăpânirii romane la nordul Dunării, prin expediția lui Plautius Silvanus Aelianus de la 53—54 d. Chr.⁶⁾, această situație a existat chiar la *Piroboridava*, după cum ne permit a deduce straturile arheologice de la Poiana⁷⁾.

¹⁾ Cf. descrierea la Teohari Antonesco, *Le Trophée d'Adamclissi*, Iassy, 1905, p. 159 sqq. V. de asemenea Pârvan, *Getica*, p. 122 sqq.

²⁾ Pârvan, *Ibidem*.

³⁾ Tocilescu, etc., *op. cit.*, de ex. fig. 65, 81, 95, 115.

⁴⁾ P. 124 sq.

⁵⁾ *Ibidem*.

⁶⁾ *Ibidem*, p. 103 sq. Cf. Pârvan, *Histria*, IV, în *An. Acad. R.*, ser. II, tom. XXXVIII, m. s. ist., București 1916, p. 35 sqq.; idem, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, București 1923, p. 83 sq.

⁷⁾ R. Vulpe, *Piroboridava*, p. 32 sq.; *Viața Românească*, XXIII 1931, Nr. 6 p. 245 sq.

Din această situație complicată rezultă că nu putem stabili cu precizie naționalitatea barbarilor reprezentați prin figurinele de la Poiana. Nu putem atribui aceste figurine cu mai multă preferință Geților propriu ziși decât celor cari apar în forme sarmate. Asemănarea tipului fizic schematizat în figurine și cu chipurile unora și cu ale celorlalți e suficientă însă pentru a confirma, prin proveniența lor dintr'o localitate din sudul Moldovei, părerea lui Pârvan că învinșii de pe sculpturile de la Admaclisi reprezintă populația din câmpille de răsărit ale Daciei; tot așa precum această asemănare servește chiar la întărirea ultimelor păreri, care au rămas în favoare după agitata discuție de acum un sfert de veac cu privire la monumentul de la Admaclisi ¹⁾, anume părerea că acest monument a fost ridicat spre a comemora o victorie a lui Traian obținută undeva în preajma Dunării de jos împotriva unei coaliții de populații getice și ne-getice din răsăritul Daciei ²⁾, o victorie care a constituit un eveniment paralel cu unul din cele două războaie dacice, poate cu primul ³⁾. Cât despre ipotezele lui Furtwängler, Cichorius, etc., după cari monumentul n'ar fi fost ridicat de Traian, ci fie de Licinius Crassus, fie de Domițian, fie în sfârșit de Constantin cel Mare, ele au încetat de mult de a mai interesa, baza lor stilistică greșită condemnându-le de la început la o definitivă izolare ⁴⁾.

Revenind la caracterul magic al figurinelor de la Poiana, ne rămâne să vedem dacă indivizii pe cari îi reprezintă făceau parte dintre locuitorii *Piroboridavei*, în acest caz urmând a-i considera cu oarecare siguranță că Geți propriu ziși ⁵⁾, sau dacă nu cumva aparțineau Geților ori Sarmatilor vecini, din afara limitelor dominației efective romane, atacatori ai acestei dominații de îndată ce aveau prilejul ⁶⁾.

1) Priviri critice rezumative asupra acestei discuții la T. Antonescu, *op. cit. passim*; Roberto Paribeni, *Optimus Princeps: Saggio sulla storia e sui tempi dell'imperatore Traiano*, I, Messina 1926, p. 327 sqq.; Silvio Ferri, *Arte romana sul Reno*, Milano 1931, p. 22 sqq.

2) De ex. Tocilescu *op. cit.*, p. 147; Antonescu, *op. cit.*, p. 249; Pârvan, *Getica* p. 122 sq.; Paribeni, *op. cit.*, p. 329.

3) Paribeni, *loc. cit.*

4) Antonescu, *op. cit. passim*; Paribeni, *op. cit.*, p. 327 sqq.

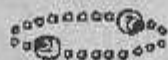
5) R. Vulpe, *op. cit.*, pp. 16, 29, 34.

6) Pentru teritoriul roman din Moldova de jos cf. Pârvan, *Castrul dela Poiana*, p. 30 sq.; id., *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, p. 128 sq.; id., *Getica*, p. 128. R. Vulpe *op. cit.*, p. 25.

Din reconstituirea sentimentului de dușmănie ce a determinat practica magică la care au servit figurinele noastre, rezultă că trebuie să acceptăm mai degrabă ipoteza a doua. E foarte puțin probabil ca dușmănia trădată de aspectul figurinelor să fi fost efectul unei răfuieli particulare dintre două familii conlocuitoare în Piroboridava. Situația de captive a tuturor femeilor reprezentate prin figurinele din cele două jumătăți de amfore amintite mai sus, precum și marea lor număr, — douăzeci și cinci, — în comparație cu cele trei figurine masculine, ne arată că e vorba de proiectul unei capturări în masă a unei întregi populații¹⁾. Operația de robire *in effigie* va fi fost făcută de soldații garnizoanei romane de la Piroboridava, constituită din auxiliari²⁾, înainte de începerea unei lupte cu barbarii vecini, răsculați împotriva autorității romane și porniți în năvală asupra teritoriului roman din stânga Dunării dobrogene.

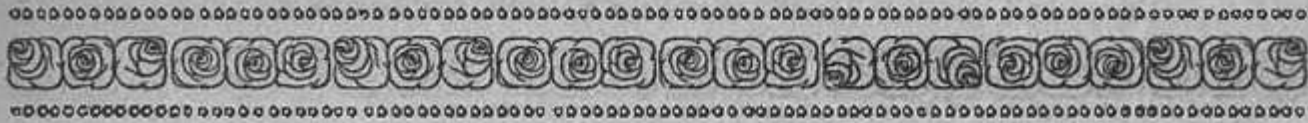
Modestele figurine de la Poiana ne documentează astfel și una din acele frecvente clipe de neliniște, care caracterizau viața cetățuiei Piroboridava, ca una din cele mai înaintate redute ale apărării romane împotriva deselor surprize dinspre nord și răsărit.

Radu Vulpe

1) Figurine contorsionate la fel, de epocă romană, tot în număr mare ca la Poiana, dar făcute din plumb, s'au găsit la Sandahanna în Palestina: Hubert, *Magia*, p. 1518, fig. 4786—4789 (în Saglio, III); Cagnat-Chapot, *Manuel*, II, p. 202, fig. 456.

2) R. Vulpe, *op. cit.* p. 19 sqq. și 33.

CHEMAREA

Ai vrut să mă încerci și ai plecat.
Eu am rămas o clipă nemișcat,
Cu ochii duși pe urma ta... și-apoi,
Simții ce-adânc abis e între noi.

Aruncă-te'n vârtejul meu de ape! —
Imi spuse marea ce vuia aproape —
Și las'să te înghită nesfârșirea,
O, mulți pe cari l-a'nșelat iubirea,
Veniră'n sânu-mi soarta să și-o'ngroape!

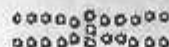
Renunță la o viață de-un minut,
În jurul tău vremelnice sunt toate,
Desbracă-te de forma ta de lut
Și te întoarce în eternitate!"

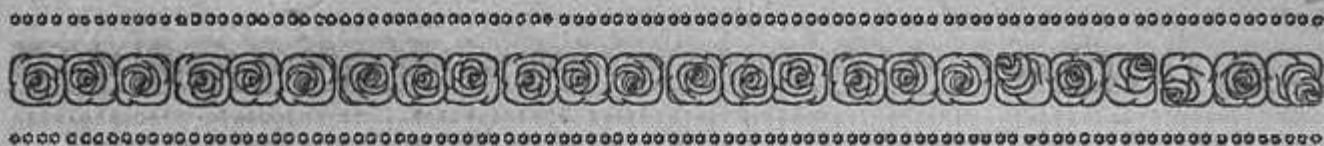
Ce mic mi s'a părut atunci un om,
În fața veșnicului Demiurg!
Nu mai eram de cât un biet atom,
Ieșit din sânul vremilor ce curg.

Și'n clipa cea tristă și pustie,
Simții cum lunecam în veșnicie...
Priveam ca'n vis talazurile'n larg,
Cum vin vind și-apoi de stânci se sparg
Și cum le'nghite marea,
Stam gata să-i primesc îmbrățișarea,
Când, de odată, țî-auzii chemarea!

Și am rămas... C'un lung și cald sărut,
Ne-am strâns în brațe cu sălbăticie
Și am simțit atunci că un minut
A'nvins o veșnicie!

Gr. Sălceanu

GRĂDINA

— „Erau bătrâni copacii : ramuri grele
Se nălăntulau, crescând încet, prin vremuri.
Să intru în grădină, mă cutremur :
Or fi și azi ca'n zilele acele ?

De când n'am fost pe-aici, trecură ani !
De teamă prinde inima să-mi bată.
Copilăria mea e îngropată
Sub umbre de cireși și de castani.

Ci n'aș putea să-i văd cu ochii mei :
Să simt, voesc, miresmele întâi ;
In floare, ca pe vremi, de-or fi, și-acum,
Să-i readuc în suflet prin parfum”.

.....

Inchise ochii : — „Du-mă tu de braț
Pe cărăruia asta în grădină.
Când fi-vom de miresme îmbătați,
Deschide-voiu pleoapeie'n lumină”.

Intrarăm în tăcere... Surzând,
Intinse mâna dibuind : — „Aici,
Sub plopul nalt cu frunza tremurând,
Cânta, pe vremi, un cuib de pitulici.

De-atâtea ori, în serile de Mai,
Pe-aleia asta ne jucam, pe lună”...

Inmărmurii, văzând doar mătrăgună
Și umbre de copaci în putregai !

— „Aici e teiul leagănelui meu ;
In umbra foșnitorului străjer,
Cum m'avântam, râzând, spre Dumnezeu,
Smulgând în goană frunze de pe cer !

Priveste-l! A'nflorit?

Mă tem: mireasma-i n'am simțit-o încă".

Șoptii îndurerat: — „A'mbătrânit!“

Era numai o scorbura adâncă!

— „Ce nume vezi săpat în coaja lui?“

Sbucnii în plâns: — „Al tău!“

Plângeam, căci nu era al nimănui...

Pălind, deschise dulcile-i pleoape,
Și când văzu paragina pustie,
Când a'nțeles că nu mai e pe-aproape
Nimic din sfânta el copilărie;

Când a'nțeles că toate sunt ruini,
Că nici un mugur nu-i să mai respire,
Sdrobită, ca o lederă subțire
A'nlănțuit uscatele tulpini!

.....
— „O! dar caișii tăi de-odinioară,
Sădiți de tine însăți, pe furis,
În tainicul grădinii ascunziș,
De care mi-ai vorbit atât, o seară?“

— „Mi-e frică par'că să ne-apropiem"...
Ea rupse'n două pânze de paing,
Deschise-o poartă... și văzui cum ning
Caișii albi, sădiți de ea, pe vreme.

Miresme dulci pluteau spre noi, ușor,
De câte ori îi mângâiau zefirii
Și legănate, ramurile lor
Ne fluturau povestea amintirii.

Un zâmbet sfânt îi licări pe-obraz
Și ochii închizându-se alene,
Striviră două lacrimi între gene,
Sclipind ca două pietre de topaz.

Intr'un târziu, iubita înțelese;
Din tot ce-a fost, atât mai rămânea:
O pânză de palanjen care țese
Și floarea unui vis sădit de ea!

Grigore Sălceanu

SCRISOARE DELA ION N. ROMAN

Constanța, 14 Iunie 1931.

Scumpe Domnule Brătescu,

Conferențiarilor Cernăuțeni recomandați de D=ta ne=au ținut prea frumoase conferințe. D=1 Romulus Cândea, vorbindu=ne despre „Propovăduitorii ideii naționale” și în deosebi despre Simion Barnușiu, a amintit, tangențial, și despre Eminescu. D=1 Leca Morariu ne=a vorbit în plin despre „Omul Eminescu”. Amândouă conferințele au plăcut mult. Amândouă s’ar putea publica în „Anale”. A d=1 lui Leca Morariu cu deosebire, ca una ce se găsește în chiar semnificația ce am voit să dăm ciclului. Manuscrisele însă doar D=ta să le poți obține de la conferențiar. Noi nu ne=am putea încumeta să le refacem după note și amintiri. Le=am caricatura...

Dintre „regășeni” au conferențiat D=na Izabela Sadoveanu și D=1 Tudor Vianu, vorbind despre „Romantism”, cu prea puține aplicațiuni din opera lui Eminescu; apoi M. Sadoveanu „Despre Ion Neculce povestitor artist”, — mai mult o lectură interesantă și distractivă din cronică lui.

La 10 Mai ar fi urmat să conferențieze D=1 S. Mehedinți „Despre prestigiul lui Eminescu”, dar m’a anunțat din timp că ocupațiunile îl silesc să=și amâne conferința pentru toamnă, (o conferință ce de asemenea promite să fie interesantă și „în materie”, cum spunem noi, avocații); — iar pentru ziua de azi 14 Iunie avem anunțată conferința D=1 lui N. N. Lenguceanu, secretarul general al Minist. de Justiție, despre „Renașterea idealismului”, care nu știu ce atingere va avea cu viața și opera poetului.

S’a mai ținut însă, între timp, o altă conferință de un distins magistrat local, Valerian Petrescu, având ca subiect „Eminescu și Marea”, care a plăcut mult și asupra căreia tu

fac aci aprecieri, deoarece le vei face D-ta însuși, celind-o în manuscrisul alăturat — singurul ce am putut obține pentru „Anale”.

Cred că vei fi de părerea mea că ea poate figura cu cinste în paginile scumpei noastre reviste. E într'adevăr o lucrare conștiincioasă, sintetică, realizată într'o formă îngrijită.

În cazul când ești de părerea mea, aș avea două rugăminți de făcut:

1. Să trimeți ultima corectură la adresa mea, eu obligându-mă de pe acum să o restitui cu întoarcerea curierului;

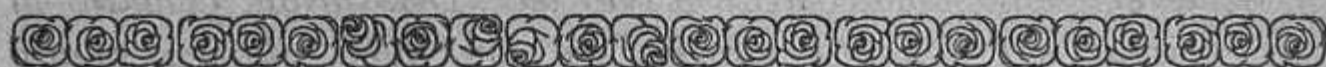
2. Să-mi comunici cât ar costa 1000 de exemplare extrase în broșură, din revistă, ca să știm cam ce preț ar urma să-i punem broșurei, care s'ar vinde tot în folosul fondului pentru Eminescu.

Pentru broșură aș trimite ulterior, după dorința d-lui Petrescu, o scurtă prefață semnată de mine ca președinte al Comitetului (o pagină, cel mult o pagină și jumătate)¹⁾.

Cu cele mai bune salutări și sentimente,

Ion N. Roman

1) Moartea prematură l-a împiedicat pe mult regretatul nostru I. N. Roman a ne trimite această prefață.

MIHAI EMINESCU ȘI MAREA

Poezia eminesciană e vastă ca marea albastră sau ca cerul senin și nemărginit și tot atât de complexă ca și fenomenele acestor elemente cosmice.

Domeniul ei de întindere se grețează pe un fond de pesimism și de adâncă profuziune a emotivității, a afectivității genialului poet care a fost Mihail Eminescu, deși în totalitatea poeziei sale multivariate, elementele de optimism constituiesc o tot atât de puternică dovadă, spre a se susține teza că lirismul său a fost promovat în cea mai mare parte de acest gen de inspirație.

Istoriografii ca și criticii contemporani, — adică o parte din ei, — ni-l prezintă pe Eminescu ca pe un poet optimist. ¹⁾ Domnul profesor Iorga, într'una din conferințele sale, sintetizând romantismul poeziei despre care ne ocupăm, relevă tocmai acest caracter al ei, spunând că poezia eminesciană, care e compusă dintr'o magie fără pereche a cuvântului, gălgăie de optimism. ²⁾ Profesor Ibrăileanu, în ale sale „Studii literare“, afirmă deasemeni că, în poeziile lui Eminescu cu caracter filosofic și social, se întâlnește, alături de concluzia lor

¹⁾ I. Slavici în volumul său *Amintiri*, tipărit în *Cultura Națională*, la pag. 31 afirmă deasemeni că „mulți l-au prezentat drept pesimist, care le vedea toate în negru și exagera păcatele altfel mici ale oamenilor. Nu e însă aceasta de cât un neadevăr convențional născocit de cei ce se simt atinși de scrierile lui. Pesimist în înțelesul cinstit al cuvântului nu putea să fie omul, care era cuprins de pietate față cu „bătrânii“, totdeauna înțelepți și buni, nici omul, care se însufletea pentru poporul despuiat și batjocorit de streini și de înstreinași, nici mai ales omul care se lupta în toate clipele pentru biruința binelui, despre care nu se îndoia niciodată“.

²⁾ Profesor universitar *Marin Ștefănescu*, în tratatul său „*Filosofia Românească*“ la pag. 205, constată că „filosofia sa este asemenea aceleia a unui Goethe, care în prima parte a lui Faust este un scepticism, dar în a doua parte a aceluiași Faust strălucește prin idealismul său. Și după cum ar fi o eroare ca să judecăm pe Goethe întreg numai după primul Faust și nu după și al doilea, așisderea ar fi o greșală ca să vedem în Eminescu numai un pesimist și nu și un idealist“.

pesimistă și concepția contrară, a problemei vieții imaginată din punct de vedere optimist. ¹⁾

Atitudinea exclusiv pesimistă, ce-i caracterizează toată lirica filosofică din perioada a doua a evoluției sale poetice, nu e rezultatul unui dur impresionism promovată de asperitățile mediului social românesc, cu care a avut raporturi de utilitate, ci ținuta subiectivă a unui pur idealism de natură revoluționară, inspirat în parte de conceptul acelui curent literar al romantismului, a cărui influență germană și franceză formează fondul de inspirație a unora din poeziile sale.

Este tot atât de adevărat că Eminescu nu a fost un răsfățat al mediului social în care a trăit. Obscuratismul politic, ca și insuficiențele aprehensiuni culturale din vremea aceea, ale unei societăți de structură eterogenă, fatalmente trebuiau să conducă la ostracizarea poetului, care era alcătuit din tășuri și inflexibilități, din acel refractarism integral care nu înțelegea să facă nici un soi de concesiuni adversarilor lui de toate genurile. Aparițiunea personalității sale era dar sortită să revoluționeze structura acestei societăți, care a fost supusă unor cercetări atente de critică socială și culturală, în lumina tradiționalismului și a misticismului nostru național.

Cu toate adversitățile de circumstanță, ca și cele de inadaptare la veleitățile unei societăți cu pretenție de cultură și de civilizație, a căror sinteză nemuritorul Carageale a reeditat-o în atâtea exemplare de comic și de ridicol, — cu toată lipsa aceasta de înțelegere dintre om și mediu, dintre geniu și mediocritatea colectivă, Eminescu nu s'a ridicat împotriva acelei stări de lucruri dintr'un imbold personal de luptă sau de revanșă, ci dintr'un motiv temperamental și de antiteză, — după cum socotea el — cu ceia ce ofereau generațiile următoare lui 1848, față de cele anterioare ale acestui an. ²⁾

Critica neînfrănată se datora, prin urmare, rigurozității de concepție asupra cauzelor realităților culturale și sociale din vremea aceea. Exprimarea sau, mai bine zis, reliefaarea acelor vicii intempestive survenite după anul 1848, ca „nerozenia unui naționalism de fraze banale“ ³⁾ sau „superficialitatea unei limbi nedefinite, etc.“, nu puteau să îmbrace de cât liniatura reținută a scepticismului social, ce se trans-

¹⁾ Gh. Ibrăileanu : „Studii literare“, pag. 151.

²⁾ E. Lovinescu : „Istoria Civilizațiunii române moderne“ ; Vol. II, pag. 144

³⁾ M. Eminescu : „Cele două generații românești : dinainte și după 1848“, în „Scrieri politice și literare“, pag. 331.

forma uneori într'un exces de idealizare a trecutului și de vehementă apostrofare a prezentului.

Circumscrierea aceasta a vieții românești, la atitudinea critică a scepticismului, s'a integrat apoi la interpretarea lumii și a vieții în genere. Lumea și viața au fost cele două entități indivizibile, cele două extreme transcendente, înăuntrul cărora s'a desfășurat toată lirica socială, filozofică și erotică a lui Eminescu.

Incontestabil însă că mobilitatea sa spirituală, ca și cea poetică, cu adânci resurse de inspirație și de sinteză, după cum vom vedea, s'a inclus involuntar disciplinei romantismului, care nu cuprindea numai elanul sau expansiunea sentimentală, ci și subiectivismul mărturisirii indiscrete, de blam al suferinții, de negație a fericirii ca și a iubirii, pe care o definește, „un lung prilej pentru durere“.

Eminescu nu a fost un statuar al poeziei vesele, cu câmpuri înflorite, cu izvoare limpezi ce surâd în soare, ca :

*Acel rege al poeziei, veselul Alecsandri,
Care râde printre lacrimi, când o cântă pe Dridri.*

Nu a fost nici măcar poetul unor zile mai senine, căruia viața să-i fi dăruit din prisosul ei de mulțumire, — dar a fost făuritorul versului muzical, inedit, incomparabil de misterios și plastic ; — a fost poetul cel dintâi care a dat un stil sufletului românesc, — după cum îl caracterizează dl Ibrăileanu, — Românul în care s'a făcut fuziunea normală a sufletului daco-roman cu acea cultură a occidentului.¹⁾

El nu a scris versuri ca să le împrăștie în bătaia vântului, pentru glorie, pentru vanitate, ci a așternut pe hârtie slova evocatoare de o vibrație excesivă, în vederea frumuseții artei, smulsă dintr'un suflet sensibil, a cărui originalitate clasică se rezolva în puterea geniului și a sorgintei de inspirație.

Eminescu și-a prelucrat poezia dintr'un material vast, a cules motivele de inspirație din toate literaturile streine. Dar mai presus de acestea s'a alimentat din izvorul nesecat al poeziei populare, din viața neamului românesc, cunoscând, ca nimeni altul, toate ținuturile locuite de Români, precum și scrierile acestora, ca manuscriptele cronicarilor, vechilor dieci, autorilor de cărți sfinte. De aceea nu se poate înțelege afirmația unora că Eminescu în opera sa nu e general uman, atunci

¹⁾ Vezi articolul „Edițiile poeziilor lui Eminescu“ publicat în V. Românească. p. 269, Februarie 1928.

când descoperă în infimitatea nației sale sensul oricărei civilizații omenești ¹⁾).

S'a prefins de către unii critici că acest mare poet a fost influențat numai de literatura germană și că Schopenhauer a avut cea mai mai mare înrâurire asupra lui. Alții l-au prezentat ca cel puțin tot atât de dependent de Lenau. ²⁾

Pe cât e de adevărată această coniectură, pe atât e de fondată și împrejurarea că el nu pleacă numai de la lirica germană, ci și de la cea franceză. Victor Hugo, care a fost un mare scriitor și gânditor, i-a servit de multe ori de model, ca și celălalt mare romantic francez, Alfred de Vigny ³⁾).

Antichitatea și preantichitatea i-au sugerat deasemeni elemente de inspirație. Poema „Egiptul” e o elaborare ce isvorăște din această sursă, caracteristică prin exotismul evocării.

Nilul, „cerul d'Egipt, desfăcut în foc și aur”, ca și natura înconjurătoare, alcătuiesc elementele de ansamblu, preliminară, în cadrul căroră se evocă orașul Memfis cu „zidirile-i antice” și mai departe cu „piramidele uriașe.” Sobrietatea descripțiunii se află într'o strânsă concordanță de armonie cu melancolica rechemare a vremurilor apuse ale antichității, în strofa următoare :

*Și în templele mărețe, colonade'n marmuri albe,
Noaptea zeei se preumblă în veșmintele lor dalbe,
Și al preoșilor cântec sună'n harfe de argint;
Și la vântul din pustie, la răcoarea nopții brună,
Piramidele din creștet aiurind și jalnic sună
Și sălbatic se plâng regii în giganticul mormânt.*

Religiunea budhistă, în aceeaș măsură i-a influențat cugetarea și meditația, — acea filosofie pesimistă, a cărei Nirvană înfățișează li-manul fericirii, al izbăvirii omului din viața aceasta plină de durere și suferință.

¹⁾ Panait Istrati, în „Adevărul Literar” din 21 Septembrie 1924, face această reflecție : „Eminescu s'a condamnat pe sine însuș, și-a mărginit propria sa operă la o meschină notorietate națională când, ca ideal de progres uman, s'a mulțumit să dorească doar binele țării sale”.

Domnul M. Dragomirescu, în Critice, Vol. II, pag. 167, afirmă că Eminescu e un poet universal.

²⁾ M. Ștefănescu, op. cit. pag. 201. M. Dragomirescu op. cit. p. 168.

³⁾ Dr. Al. Nanu : „Le poète Eminescu et la poésie lyrique française”. Librairie Universitaire. Paris. Pag. 64—65.

„Impărat și Proletar“, cunoscuta poezie cu caracter social, în care dualitatea scepticismului și a revoluționarismului se realizează pe fundamentala constatare a paradoxului vieții, a raporturilor de inechitate dintre plutocrația preeminentă și proletariatul servilitar, poate fi considerată ca o poezie ce aparține prin concepție acestei doctrine.

I s'a făcut o profundă nedreptate de către unii intelectuali, ca să nu le spunem critici, căci criticul trăește într'un raport de intimitate cu opera unui poet și deci nu poate comite erori prea mari în interpretarea ei sau a genezei acesteia, — i s'a adus, zic, o nefundată acuzație, când s'a socotit că parte din poeziile lui, — câteva, care sunt dintre cele mai prețioase, — au fost plagiate după altele străine, cum ar fi celebrul sonet: „Veneția“, care ar corespunde poeziei „Venedig“ a lui Cajetano Cerri, sau „La Steaua“, care ar fi o simplă traducere a poeziei „Der Stern“ de Gottfried Keller ¹⁾.

Eminescu era prea demn, prea extraordinar poet, ca să recurgă la asemenea proceduri și desigur că numai datorită superficialității de cunoaștere a operei lui, și-a putut cineva imagina acea bizară fantezie — căci altfel nu s'ar putea explica existența acelor suspiciuni.

Eminescu a fost, poate, unul dintre cei mai conștiincioși poeți, în mânia versului — omul de onestitate inelutabilă și de mândrie a personalității sale artistice, mai presus de toate atacurile adversarilor, oricât au fost ele de violente și de veninoase.

Da! Eminescu s'a inspirat din multiple și variate isvoare, după cum am spus.

S'a identificat națiunii sale în aspirații, în puterea de a înțelege emoția artistică și a-i da forma adecuată, inedită, genială. A depășit posibilitățile de creație din vremea aceea, căci literatura noastră își trăia atunci copilăria, iar prin el, prin revelatoarea vrajă a poeziilor sale, a trecut deodată la maturitate.

Nelimitându-se la elementele de inspirație autohtonă, nu și-a însușit însă pe cele din literaturile străine, ca să le transpună „grosso modo“ în poeziile sale, fără acea înfățișare nouă, superlativă prin conținut ca și prin originalitatea formei. Dela raportul de stimulare, până la celălalt al creației noi, desăvârșite, e o distanță mare pe scara valorilor, încât modelul de inspirație nicicând nu poate fi recunoscut în materialitatea aceleiași marmure, care acum înfățișează linie sculptu-

¹⁾ A se vedea în „Mihail Eminescu“, al lui N. Zaharia, la pag. 294 și urm. comentariul acestor învinuiri, ale altora.

Macheta monumentului lui M. Eminescu din Constanța
Sculptor: Han

rală, concepție, euristică. Statuarul cel nou a inovat, a transformat, a completat, iar marmura brută a devenit operă de artă.

Aceeași nedreaptă judecată i-a mistificat chiar și statul lui personal. E încă notorie și acum opiniunea acelor cari cred că Eminescu a fost un om, care nu ar fi avut nici un rost definit în viață; că a fost când hamal, când suffleur ambulat de teatru, când umil funcționar, iar ca o concluzie a tuturor acestor atribute, prezentat ca un vulgar proletar, de factură paradoxală.

E poate cea mai vinovată injustiție ce i se face, când se infățișează istoricește un asemenea Eminescu, care e apocrif și de concepție vulgară.

El trebuie să fie prezentat ceea ce a fost: figura olimpică, clasică, inteligența scilicet, cu vastul ansamblu de vederi, care a pătruns și a sintetizat o întreagă epocă.

Nu a fost un proletar, chiar în accepțiunea largă a cuvântului¹⁾. Nu putea fi, căci dela nevoile materiale, inerente unor împrejurări și până la starea de permanentă vulgaritate a lipsurilor, e o distanță destul de mare, mai ales dacă se are în vedere că părinții lui erau oameni înstăriți, cu dragoste de copii, pe cari i-au dat să învețe în universități străine, cum a fost Șerban Eminescu, care a studiat medicina la Viena și Erlangen în Bavaria, sau Iorgu care a învățat în Rusia, Ilie care a studiat deasemeni medicina la București, Nicu care și-a luat dreptul la Sibiu și, în fine, al cincilea copil, Matei, care a fost ofițer în armată.

Istoria cunoaște, de altfel, asemenea denaturări de fapte și nu voi aminti decât în treacăt despre altcineva, care a fost victima aceluiaș fenomen social, spre a exemplifica bizara proiecție de mit a personalității unor oameni mari pe fondul fantezist al imaginației noastre populare.

E vorba despre Tudor Vladimirescu.

Stă scris în cărți și în mintea tuturor că acest oltean virtuos, care și-a înscris numele în istorie, a fost țaran dela coarnele plugului. Toată lumea este obicinuită să și-l imagineze când răzvrătit, cu pletele

¹⁾ Titu Maiorescu, în „Critice“, vol. III. Ed. II-a din 1925, spune în această privință: „a vorbi de mizeria materială a lui Eminescu înseamnă a întrebuiți o expresie nepotrivită cu individualitatea lui și pe care el cel dintâiu ar fi respins-o. Cât i-a trebuit lui Eminescu ca să trăiască în accepțiunea materială a cuvântului, a avut el totdeauna. Crijile existenței nu l-au cuprins niciodată în vremea puterii lui intelectuale; când nu câștiga singur, îl susținea tatăl său și-l ajutau amicii. Iar recunoașterile publice le-a dispărut totdeauna“.

în vânt, când sobru, întunecat, mediativ, dar sătean în toată puterea cuvântului.

Ei bine, nu. Tudor Vladimirescu a putut fi altcineva decât un țaran din satul Vladimir. Prin naștere, prin educație, ca și prin cultură, a aparținut clasei boierești¹⁾. Numai așa se poate explica acțiunea sa îndrăzneată, independentă și bravă. Se cerea, firește, pentru rolul pe care l-a jucat în istorie, o personalitate robustă și de temperament. Nu știm dacă pentru aceasta erau suficiente numai cuminența, chibzuința și onestitatea unui țaran.

Profilarea lui istorică e deci învăluită ca într'o pânză de paianjen, — inconsistență și neverosimilă — suficient de satisfăcătoare însă, ca motiv de apoteozare națională.

Eminescu stă deasupra tuturor acestor lucruri omenești și va rămâne totdeauna ceea ce a fost: luceafărul prestigios și etern, care a privit spre lumea noastră din înălțimea geniului său, cu dragoste, cu generozitate și cu adâncă iubire de țară.

Versurile următoare din *Safira III-a*, care constituiesc replica pe care Mircea o adresează Sultanului, reprezintă forma expresivă a simțimintelor lui naționale :

*Eu ? îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul !
Și de-aceea tot ce mișcă'n țara asta, râul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este ;
Dușmănit vei fi de toate făr'a prinde chiar de veste.
N'avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se 'nfiorează de-a ta faimă, Baiazid !*

Fire timidă, discretă, refractară societății, — atribute ce-i defineau pesimismul înăscut, era firesc ca în mai toate poeziile sale să subziste acele elemente de concepție, care se armonizau mai bine cu natura sa temperamentală. Așa se explică completa negare a oricăror merite societății lui contemporane și ilustrarea cu elogii a trecutului îndepărtat. Sau atunci când natura îl inspiră, nu-l impresionează decât elementele ei active și de mișcare, pentru transpunerea stărilor lui sufletești, concepând realitatea mai mult ca un prilej de relaxare a senzațiilor emotive.

Poeziile : „*Ce stă vântul*“, „*Doina*“ ; „*Revedere*“, apoi „*Ce te legeni codrule*“, care e atât de plastică în relieful sumbrului pesi-

¹⁾ A se vedea manuscriptul lui Iordache Golescu, intitulat : „Prescurtă însemnare dă turburarea Țării Românești ce s'a întâmplat la leat 1821, după moartea lui Alecu Vodă Șuțu“, publicat de Emil Vărtosu în *Viața Românească*, No. 9 și 10 din Octombrie 1930.

mism, cuprind toate aceeași natură instabilă, incontinentă, cu conturur elegiace ca și structura lui interioară.

Se întâlnesc, totuși, unele poezii în care Eminescu evoacă, alături de sentimentul iubirii, și pe acela al naturii, ce se integrează pe un fond de optimism, cum sunt poeziile: „*Povestea codrului*“, „*Lacul*“, „*Dorința*“. Acestea constituiesc o excepție, datorită sensibilității sale erotice din tinerețe, când au fost scrise, — sensibilitate care a stimulat și a atras după sine elementul liric-descriptiv al naturii.

În „*Călin*“, poetul zugrăvește natura cu o admirabilă putere de descriere a pădurii și a viețuitoarelor din ea, — intuiție sugestivă ce se desprinde de la citirea primelor versuri chiar, de o muzicalitate neîntrecută :

*De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
Ș'auzi mândra glăsuire a pădurii de argint,*
.....

iar în „*Scrisoarea I-a*“, nota pesimistă, de tristețe, cu privire la viața noastră se definește și în sistemul de explicare cosmogonică a Universului, pe care de altfel l-a împrumutat din filosofia indiană, din cunoscutele imnuri „*Rig-Veda*“ :

*La 'nceput, pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință,
Când nu s'ascundea nimica, deși tot era ascuns...
Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.
.....
Și in sine împăcată stăpânea eterna pace!
Dar deodată un punct se mișcă... cel dintâi și singur. Iată-l
Cum din haos face numă, iară el devine Tatăl...
.....*

Am spus că pe Eminescu l-au impresionat mai mult, din vastul peisagiu al naturii, subiectele în devenire, dinamice, nestatornice. Se cuvine să facem reflecția, că poate de aceea în poeziile sale e atât de puțin „munte“, iar „codrul cu izvoarele“ se întâlnesc pretutindeni.

Nu vom exagera dacă vom afirma că marea constituie elementul cosmologic singular, care reprezintă exteriorizarea sentimentelor lui sumbre, sceptice și pline de melancolie. În mai toate poeziile, a căror varie temă evoacă tangențial marea, fie ca peisagiu de culoare, de armonie, fie ca termen de comparație, această uimitoare forță a naturii este definită ca un simbol de sbucium și de tristețe și numai în câteva din ele, — două, trei — concepția e optimistă.

Eminescu, de altfel, a avut aceeași concepție asupra mării ca toți romanticii, căci de fapt ei cei dintâi au introdus-o în literatură ca subiect de poezie.

Se știe totuși că, înainte chiar de ivirea acelei școli a romantismului, marea nu a fost absentă din literatura franceză. Poemele arturiene din sec. XIII, al căror personaj central era regele Arthur al bretonilor insulari din sec. VI, nu o ignorează, ca și romanul „Tristan et Yseult” de Thomas de Bretagne, care e construit pe drama amorului, a mării și a morții, — tripla temă a lui Chateaubriand și a tuturor romanticilor.

Roma cea veche, cu naturalismul ei păgân, nu a îndrăgit marea. Larii și Penații, acele divinități panteiste, circumscriau viața latinului în jurul căminului, în jurul domeniului rustic, patriarhal, fără a-i oferi posibilități de destindere în afară. Horațiu iubea proprietatea lui rurală din Ustrica, mai mult de cât acel „Pontus dissociabilis” — marea care desparte, — sau Virgiliu, care prefera zeilor marini ai Adriaticei, divinitățile câmpenești ale binecuvântatei Toscana...

Fortunatus et ille deos qui novit agrestes...

spunea el, adică :

Fericit și acela care cunoaște zeii câmpenești.

Concepția romantismului asupra mării, — spune Charles le Goffic în antologia sa „*Les poètes de la mer*” — s'a impus tuturor contemporanilor, chiar și unui Renan, atât de puțin romantic în unele privinți, care o definea :

„Eu sunt născut pe țărmul unei mări posomorâte, înconjurată de stânci, bătută totdeauna de furtuni. Aici, abia dacă se cunoaște soarele, etc.”...

Baudelaire, care nu s'a născut ca Renan în Bretania, țara celor două mări : Atlanticul și Marea Mânecii, despre care Strabon spunea că ținutul acesta, astfel orânduit, trebuie a fi socotit printre probele existenței lui Dumnezeu, — Baudelaire vorbea astfel despre mare :

Omul liber, totdeauna tu vei iubi marea...

Voi, amândoi, sânteși tăcuți și posomorâți...

:... Voi iubiți măcelul și moartea...

Loti care a trăit pe mare, comunica cu melancolie prima impresie căpătată : „o tristete fără nume, o impresie de singurătate pustie, de părăsire, de exil”...

Victor Hugo o descria :

*O flots, que vous savez de lugubres histoires,
Flots profonds redoutés des mères à genoux.
Vous vous les racontez en montant les marées
Et c'est ce qui vous fait ces voix désespérées
Que vous avez le soir quand vous venez vers nous".*

Concepția eminesciană nu se deosebește de acestea, nici ca colorit de evocare, nici ca mod de interpretare. Sonetul „Adâncă Mare” e o eloquentă ilustrare a subiectivismului poetului, care încearcă să dea o definițiune mării :

*Adâncă mare subț a lunii față,
Inseninată de-a ei blondă rază,
O lume 'ntreagă 'n fundul ei visează,
Și stele poartă pe oglinda-i creață.*

*Dar mâni — ea falnică, cumplit, turbează
Și mișcă lumea ei, neagră, măreață
Pe-ale ei mii și mii de nalte brațe,
Ducând peire — țări înmormăntează.*

*Azi un deluviu, mâne-o murmurire,
O armonie care capăt n'are:
Astfel e-a ei întunecată fire,*

*Astfel e sufletu'n antica mare.
Ce-i pasă ce simțiri o să ne 'nspire
Indiferentă, solitară, — mare!*

Scepticismul ce caracterizează întreaga poezie, înfățișează marea așa precum au descris-o toți romanticii amintiți: tumultoasă, cu vieți omenești îngropate sub tălăzuirea ei, posomorâtă și indiferentă.

Marea e elementul sugestiv ce-l preocupă adeseori pe Eminescu, fie ca evocare în sine, fie ca imagine de peisagiu, fie ca termen de comparație.

„Când privești oglinda mării”, e o poezie în care nu știm ce să admirăm mai mult, evocarea subtilă a mării „amară și pustie”, sau coloritul plastic și alert al naturii, în strofa următoare :

*Când privești oglinda mării
Vezi în ea
Tărmuri verzi și cerul sării,
Nori și stea;
Unda'n plesnetul ei geme
Și Eol
Suffă 'n papura ce fremă
Barcarol.*

Apoi tot peisagiu vom întâlni în „*O! vin pe mare*“, în versurile :

*O, vin pe marea ce-o cuprinde
Un cer înalt de stele plin*...

ca și în „*Scrisoarea I-a*“, unde luna plutește „pe mișcătoarea mărilor singurătate“.

Marea ca noțiune de comparație e iarăși frecvent utilizată de Eminescu. Sufletul iubitei e ca „marea de mâhnire și venin“, sau ochii ei sânt „adânci ca marea“. În „*Stele în cer*“, pe cât de pitoresc și de savant e redată comparația, pe atât de nostalgic e sentimentul ce ni se sugerează :

*După un semn
Clătind catargele,
Tremură largele
Vase de lemn :*

*Niște cetăți
Plutind pe marele
Și mișcătoarele
Pustietăți*

Din această succintă expunere, triptica reprezentare a mării rezultă cu suficiență. Nu e în intențiunea mea de a enumera aici toate poeziile în care se amintește despre mare. Pentru a înlătura însă bănuiala acelor cari cred că Eminescu a recurs la această noțiune poetică numai din considerente tehnice de construire a versului, voi afirma că peste patruzeci de poezii stau marture să le desmintă incertitudinea.

Mărturisirea de obsesiune constantă a mării o face Eminescu în „*Floare albastră*“, în care iubita, geloasă de preocupările lui, îi spune¹⁾ :

*In zadar râuri în soare
Grămădește -- a ta gândire
Și câmpiile asire
Și întunecata mare.*

*Piramidele nvechite
Urcă'n cer vârful lor mare :
Nu căta în depărtare
Fericirea ta, iubite*

.....
Hai, în codrul cu verdeală, ...

¹⁾ Gh. Ibrăileanu, op. citată, pag. 215.

Cercetându-se cu deamănuntul poeziile sale, se găsesc unele din ele, cum sânt „*La fereastra din spre mare*“ și „*Lida*“, care cuprind, ca concepție romantică, desfășurarea unui episod, unei acțiuni erotice, marea furând „chipul bălai al copilei cea de crai“, sau zăgrăvind Lidei în „adâncul ei un ideal“, ca după un an să plece „într'o luntre, pe valul vagabond cu un pescar“.

„*Când marea*“... e o altă poezie interesantă prin concepție și dramatism :

*Când marea turbează de valuri împinsă
Și-și scutură coama de spume și vânt,
Când nori alung' ziua din lumea cea plânsă,
Când lunete sânt,*

*Atunci printre nouri, prin vânt și prin unde
O rază de aur se toarce ușor
Și'n fundul sălbatic al mării pătrunde
Prin vânt și prin nor.*

*Ce caută raza din ceruri venită
Din galbena stea ce-aleargă prin cer,
Ce caută'n mare, în noaptea-i cernită
Und' razele pier?*

*În fundul cel umed al mării turbate
În lumea-i noaptoasă, în sânul-i de-amar
Lucește o stea în piatră schimbată
În mărgăritar.*

*E-amantul, a stelei ce palidă trece
Ș'aruncă prin nori a ei rază de nea
E-amantul căzut dintre stele, ce rece
În marea murea.*

În „*Doina*“, „*Moldova*“, „*Scrisoarea III*“, marea intervine ca element istoric, geografic, de graniță a Moldovei ce se întindea, ca și azi, între Carpați, Nistru și Marea Neagră :

*Din Hotin și pân la Mare
Vin Muscalii de-a călare
De la Mare la Hotin
Mereu calea ne-o așin.*

sau :

*Astfel ieșiau tot rânduri venind de sub verzi ramuri
Copii, ciobani de turme, moșnegi, păstori de neamuri.
Și au întins moșia spre răsărit și-amiiaz
Pân' unde marea sfarmă de țărnam al ei talaz.*

și tot așa :

*Rămâneți în umbră sfântă, Basarabi și voi Mușatini,
Descălecători de țară, dădători de legi și datini,
Ce cu plugul și cu spada ați înțins moșia voastră
Dela munte până la mare și la Dunărea albastră.*

Toată acțiunea din acea splendidă poezie, „Luceafărul“, e greșită pe mare. Eroina e fata „din rude mari împărătești“, iar amantul — luceafărul —, născut din dualitatea mării și a cerului. Nu se pot imagina versuri mai frumoase ca acestea :

*Din sfera mea venii cu greu
Ca să-ți urmez chemarea,
Iar cerul este tatăl meu,
Și mamă-mea e marea.*

*Ca în camera ta să vin,
Să te privesc de aproape,
Am coborât cu-al meu senin
Și m'am născut din ape.*

*.....
Colo'n palate de mărgan
Te-oiu duce veacuri multe,
Și toată lumea'n ocean
De tine o s'asculte.*

În afară de predilecția sa temperamentală, cred că Eminescu a iubit marea cu valurile tumultuoase și pentru o altă rațiune.

Oricât de armonioasă și de infinită s'ar înfățișa privirii întinderea calmă și nemăsurată a apelor albastre ce se pierd sub geana orizontului, de o grandoare mai impresionantă pare a fi involburarea acestei mase fluide, care își svârle talazurile în sus, sau și le izbește cu furie de stânci, — marea

*Care din văi adânci
Se'nalță la maluri, —
Cu brațe de valuri,
S'ar atârna de stânci, —
Și murmură 'ntruna
Când spumegând recad...*

Există, așa dar, o distincție de valoare între răsvrătirea și calmul ei, între mișcare și neclintire, între forță și echilibru. Prestigiul forței, se înțelege, depășește pe acela al inerției. De aceea, poate, pe Eminescu, ca și pe toți romanticii, l-a impresionat marea în această ipostază.

În acest punct de tangență se află, de altfel, procesul de concepție care desparte pe scriitorii romantici de cei moderniști.

Pentru contemporani, marea nu mai e acea „Thalassa” indomptabilă și desesperantă, posomorâtă și bântuită totdeauna de furtuni, ci marea care invită la voiaj, marea lui Allain Serbault ce s'a încumetat a o străbate în 90 de zile, cu barca lui insidioasă, fără a atrage asupra sa mânia zeilor, care s'a abătut acum 30 de secole asupra lui Ulysse, nefericitul erou al Troei.

Marea impresionează astăzi pe un Claude Farrère prin sentimentalitatea ce i-o inspiră pasiunea largului, ca și prin varietatea succesivă a culorilor, asociate apusurilor însângerate, ce se profilează în depărtări cu chemări vagi de panteism și de erotism păgân.

Marea i-a sugerat lui Paul Valéry pagini de meditație savantă, pline de naturalism mistic, inedit și abstract¹⁾.

¹⁾ „Mer. Marines, Marins” de P. Valéry, pag. 1 și urm.

„Cer și Mare sânt obiectele inseparabile ale celei mai vaste priviri; cele mai simple, cele mai libere în aparență, cele mai statornice în întreaga întindere a imensei lor unități și, totuși, cele mai asemănătoare lor înșiși; cele mai vizibil constrânse să-și reia aceeași stare de calm și de zbucium, de turbure și de limpede.

„Liberi pe țărmul mării, cu sarea pe buze și urechea desfătăată sau izbită de rumoarea sau vuetul apelor, dacă încercăm să deslușim ceace se năște în noi, în fața ei, regăsim gânduri schițate, bucăți de poeme, fantome de acțiune, de speranțe, de amenințări; o confuziune întreagă de dorințe ațâțate și imagini turburate de această măreție ce se oferă, ce se apără; care cheamă prin suprafață, dar care înspăimântă prin adâncime.

„Iată motivul pentru care niciun alt lucru neînsuflețit nu a fost atât de mult și de firesc, mai personificat ca marea. I s'a zis, bună, rea, vicleană, tristă, nebună, furioasă sau liniștită; i se atribuie contradicțiuni: tresăririle sau amortirile unui eu viu. E aproape imposibil minții omenești să nu însuflețească cu naivitate acest corp lichid, asupra căruia acțiunea pământului, a lunii, a soarelui și a aerului își imprimă influențele lor. Ideea caracterului fantastic și adânc voluntar, pe care cei vechi o împrumutau divinităților lor și noi înșine o atribuim câteodată femeilor, se impune tot așa și acelor cari se învecinesc cu marea. O furtună se improvizează în două ore; un nor de ceață se condensează sau se risipește ca prin magie.

„Două alte idei, foarte simple și ca toate pure, nasc încă din undă și din spirit. Una de „a fugi”, de „a fugi pentru a fugi”, ideie care produce o stranie impulsivitate spre orizont, un elan virtual către larg, un fel de pasiune sau de instinct orb al plecării. Mirosul acru al mării, vântul sărat, care ne dă senzația respirării din întinderile nemărginite, confuzia colorată și mișcătoare a porturilor, comunică o miraculoasă neliniște. Poezii moderni, dela Keats la Mallarmé, de la Baudelaire la Rimbaud, abundă în versuri nerăbdătoare ce apasă eul și îl zguduie, ca și briza proaspătă printre catarguri, care împinge corăbiile în larg.

„Cealaltă idee e probabil cauza profundă a primei. Nu putem alerga decât

Marea eternă, marea cu rostogoliri de lumini în undele ei scânteietoare, i-a sugerat lui Eminescu un cortegiu întreg de reflecțiuni cu privire la realitatea contingentă a vieții pământești, deschizând un orizont larg de interpretare a zădărniceii și absurdității ei, peste ale cărei — tot una — virtuți sau păcate, se așterne: „uitarea“.

*Ori câte stele ard în înălțime
Ori câte unde aruncă'n fața-i marea,
Cu-a lor lumină și cu scânteierea.
Ce-or fi'nsemnând, ce vor — nu știe nime.*

*Deci cum voești, tu poți urma cărarea;
Fii bun și mare, ori pătat de crime:
Același praf, aceeași adâncime!
Iar moștenirea ta și-a tot: uitarea!*

Aceeași analiză a sufletului omenesc în căutarea norocului sau a idealurilor l-a preocupat, în lumina unei constatări resemnate, reținute, cu analogia pe care i-a oferit-o marea, peste ale cărei elemente de hazard stăruie totdeauna semnul de întrebare al necunoscutului:

*Dintre sute de catarge
Care lasă malurile
Câte oare le vor sparge
Vânturile, valurile?*

*Dintre păsări călătoare
Ce străbat pământurile,
Câte-o să le'nece oare
Valurile, vânturile?*

după ceva care începe din nou. Zisul infinit, repetarea brută și stăruitoare, izbirea monotonă și reluarea identică a undelor hulei, care sună fără răgaz contra malurilor mării, inspiră sufletului obosit ca să prevadă neînvingul lor ritm, noțiunea abstractă a *Eternei Înțarceri*. Dar, în lumea ideilor, absurditatea nu stânjenește puterea. Puternica și insuportabila impresie a unei reînțeleperii externe se schimbă în dorința mâniașă de a rupe ciclul mereu viitor, întărită setea de spuma necunoscută a timpului feciorelnic și a evenimentelor infinit variate.

„Pentru mine, rezum farmecul pe care îl exercită marea, spunând că ea nu încetează să-mi arate ochilor, *posibilul*... Câte ore n'am petrecut privind fără s'o văd sau s'o observ fără niciun cuvânt în mine. În curând îmi fac despre ea o idee universală: fiecare val îmi pare o viață întreagă. În curând nu mai văd decât ceea ce ochiul simte naiv și căruia nu-i pot spune pe nume. Cum să părăsești o asemenea priveliște? Cine poate să scape prestigiului inerției vii a masei de ape? Ea se joacă cu transparența și reflexele, cu repaosul și mișcarea, cu pacea și neliniștea; orânduiește și desfășoară înaintea omului, în figuri fluide, legea și hazardul, dezordinea și rânduiala; oferă calea, saubarează drumul“.

*De-i goni fie norocul,
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vânturile, valurile!*

*Ne'nteles rămâne gândul
Ce-ți străbate cânturile :
Sboară vecinic, îngânându-l
Valurile, vânturile !"*

Pe Eminescu nu numai l-a inspirat, dar l-a și obsedat marea într'atât, încât în *Mai am un singur dor* și-a exprimat dorința de a fi înmormântat în apropierea ei

*În liniștea sării
Să mă'ngropați, pe când
Trec stoluri sburând
În marginea mării.*

*Vor arde'npreajma mea
Luminile'n dealuri
Izbind s'or frământa
Eternele valuri.*

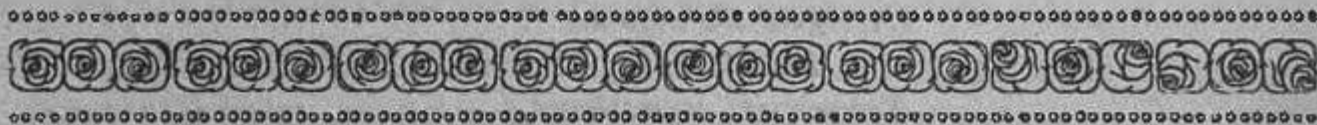
— dorință care s'a menținut în toate cele cinci variante ale acestei poezii.

Un fapt, asupra căruia curiozitatea noastră va insista, este acela dacă Eminescu a cunoscut marea românească, dacă a călătorit pe aici sau a evocat-o din proprie imaginație. Este adevărat că, în această privință, nu se află nicăeri nici o dată. Deși se cunosc multe lucruri din viața lui, au rămas totuși câțiva ani obscuri, asupra cărora biografii și istoriografii nu știu a spune nimic.

Pentru noi problema nu are prea multă importanță : a văzut sau nu a văzut marea românească, a fost sau nu a fost pe aceste meleaguri dobrogene bătute de vânturi și de soare, Eminescu e al nostru, al nației întregi și nimeni nu poate să-i răpească dreptul de a poposi aici, în vecinătatea largului, de unde, în nopți involburate și „pline de luceferi“, va asculta simfonia valurilor, ritmul neobosit al „eternei reîntoarceri“.

Valerian Petrescu

IOAN N. ROMAN

O telegramă scurtă ca un fulger și tăioasă ca un bisturiu, căzând în mijlocul preocupărilor obișnuite ale vieții, ne-a adus dureroasa veste că în Duminica de 12 Iulie, la orele 3 d. a., în urma unui atac de apoplexie, s'a săvârșit spre cele veșnice cel mai de seamă reprezentant al vieții publice din Dobrogea: *Ioan N. Roman*.

Lacrimi stăpânite, de adâncă și sinceră durere sufletească; păreri de rău amare; îngândurarea făcută și împietrită a sufletului chinuit de sensul existenței omenești; apoi, în zvonul trist al clopotelor de inmormântare, acel pustiu sufletesc, larg și fără consolare, atunci când animatorul iubit și respectat al unei întregi societăți își părăsește pe veci locul de frunte din mijlocul unor lupte epice pentru dreptate și adevăr și lasă în urmă un gol așa de greu de implinit; și iarăși lacrimi stăpânite și păreri de rău amare... acestea au fost simțimintele ce-au zguduit pe toți aceia cari, cunoscându-l mai de aproape, l-au apreciat, l-au iubit și l-au petrecut pe drumul fără de întoarcere spre „neant“.

Cu Ioan N. Roman Constanța culturală pierde pe cel mai cuprinzător, mai ager și mai fin reprezentant al ei; Dobrogea... pe unul dintre cei mai valoroși apărători ai intereselor sale naționale și politice; Țara întreagă pierde un fruntaș, al cărui loc de cinste este asigurat în istoria culturii noastre.

* * *

Originar din Săliștea Sibiiului, *Ioan N. Roman* s'a născut în anul 1866. După o versiune din familie, locul nașterii sale ar fi localitatea Tropoclo din jud. Ismail. Se pare că părinții săi, cari-și purtau turmele prin stepele Bașarabiei, fiind oieri vestiți, au neglijat înscrierea sa în registrele acestei comune, unde totuși s'ar putea descoperi ceva. După altă versiune, părinții săi, întorcându-se spre toamnă la locul de origine, ar fi făcut declarația de naștere fie la Hârlău, fie la Săliște.

Clasa I-a primară și-a terminat-o în Săliște ; celelalte clase în Basarabia, unde a copilărit și la Hârlău unde, sub direcția lui Grigore Rozan, a fost totdeauna premiantul întâiu al clasei, având printre colegi pe Dr. Gr. Cugler, Miron Băluș, Horia Carp, M. Canianu și alții. Fratele său Dumitru ajunsese cu timpul comerciant în Șipote (Iași), iar celălalt frate, Gheorghe, păstrând tradiția, rămase econom de vite prin împrejurimi.

Școala secundară și-a făcut-o la liceul Ștefan-cel-Mare din Iași.

Prin stăruința lui Gh. Panu, la „Lupta” căruia colabora, Ioan N. Roman pleacă la Bruxelles, de unde s'a înapoiat în țară doctor în drept. După o activitate bogată în domeniul politicii naționale și a celei de partid, Roman se stabilește definitiv în orașul Constanța unde, prin talentul său oratoric și-a câștigat locul de frunte în barou și epitetul îndreptățit de „magistru”, iar prin însușirile spiritului său multilateral și bogat — respectul și admirația concetățenilor săi.

În politica națională, Ioan N. Roman s'a distins atât în Ardeal, cât și în Dobrogea. În Ardeal a luptat, în calitate de redactor la ziarul „Tribuna”, alături de Ion Rațiu și alții pentru cauza Românilor opriți. Suflet idealist și înzestrat cu superioare însușiri intelectuale, Roman era un luptător pasionat pentru dreptate și adevăr ; spirit echilibrat și clasic, stilul său are măsura și cumpătarea unui Maiorescu ; jurist distins, argumentele sale au acea forță de convingere, care nu îngăduie replica ; ironia, spiritul fin și urbanitatea stilului fac din lectura articolelor sale o plăcere.

În anul 1897 a tradus, sub pseudonimul *Rosmarin*, un studiu de Max Nordau, „*Naționalitatea*”, tipărit în ziarul „Tribuna” din Sibiu.

Tot în acel an, sub pseudonimul *Dr. Romanus*, tipări în Tribuna „*Luptele Românilor*”, articole istorico-politice, retipărite în anul viitor tot în Sibiu.

Urmară apoi : „*Protestations des Roumains de Transylvanie et de Hongrie contre l'oppression magyare*” (fără loc și dată).

„*La Question roumaine en Hongrie*”, Constanța, 1915.

În timpul marelui războiu mondial, Roman, refugiat împreună cu familia sa din Dobrogea și suferind groaznice peripeții în Rusia, se'ntoarce la Iași, unde totuși dispune de multă seninătate sufletească, și colaborează la „*Neamul Românesc*” și la volumul „*La Dobrogea Roumaine*” al d-lui N. Iorga, unde publică articole judicioase asupra drepturilor noastre imprescriptibile asupra acestei provincii :

„Le Dr. Rizov et le plébiscite dans la Dobrogea“.

„La population de la Dobrogea“.

„Sur „l'ancienneté“ de l'établissement des Bulgares en Dobrogea“.

Participă într'o delegație de Dobrogeni la Rege, căruia îi înaintă un memoriu și la primul ministru Ion I. C. Brătianu, de la care primi însărcinarea să alcătuiască un studiu succint asupra Dobrogei, care s'a și publicat la Iași în 1918 și mai apoi în Analele Dobrogei an. III (1922), no. 4, sub titlul : „Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea, față de pretențiile Bulgarilor“.

Tot în Analele Dobrogei (1920) publică : „Proiecte, cuvinte și gesturi bulgărești din timpul marelui războiu“.

„Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877“ (An. Dobr. 1920).

„Probleme actuale dobrogene : colonizare, toponimie, proprietate rurală“ (în colaborare cu C. Brătescu) [An. Dobr. II, 1—2 ; 1921].

„Proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea — condițiile ei juridice și chipul cum se stăpânește“ (în Arhiva Dobrogei, 1919 și în Convorbiri Literare, 1919).

„Proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea — condiția ei juridică în legislația otomană și bulgară“ (în vol. festiv „Dobrogea, 50 ani de viață românească“, 1928).

Ca lucrări mai vechi menționăm :

„Dobrogea și drepturile politice ale locuitorilor ei“ (Constanța, 1905).

„Studiu asupra proprietății rurale din Dobrogea“ (Constanța, 1907).

„Chestiunea apei la Iași“ (șase articole extrase din Adevărul ; București, 1893).

„Reprivire „paradoxe sociologice“ de Max Nordau“, traduse sub pseudonimul *Rosmarin* și retipărite din Tribuna, 1897

Studii capitale, remarcate și consultate de toți acei cari s'au ocupat de Dobrogea.

În ziaristică, Roman s'a distins ca un fruntaș al condeiului.

A fost conducător, redactor și proprietar la *Drapelul*, organul liberal din Iași, între 18 Sept. 1888—2 Ian. 1892, la care ziar își face debutul său de publicist.

Trecu apoi redactor prim la *Adevărul* lui Beldiman în București și la „*Liberalul*“, ziar național-liberal, între anii 1884—1889,

unde duce campanie contra *Contemporanului* lui I. Nădejde și C. Dobrogeanu Gherea, sub pseudonimul *Morna*.

A fost redactor la *Tribuna* din Sibiu, pe când era încă student, alături de Rațiu și alți ardeleni naționaliști; și la *Cuvântul* din Constanța, în anul 1905, unde și-a publicat și unele poezii.

A colaborat la *Lupta* lui Gh. Panu; la *Arhiva Dobrogei*, 1919, din Constanța (sub direcția lui C. Moisil și C. Brătescu); la *Analele Dobrogei*, din Constanța (sub direcția lui C. Brătescu), începând din 1920; la *Dobrogea Jună* (director C. Sarry), unde a publicat articole istorice, politice și literatură; la *Convorbiri Literare*, unde a publicat felurite articole și poezii; la *Albina* din Botoșani (sub direcția lui Gh. din Moldova și d-na Cornelia Kernbach); la *Familia* lui Iosif Vulcan, din Oradea; la *Românul* din Ardeal și în multe alte ziare locale din Constanța, unde colaborarea sa era căutată și scrisul său era citit, apreciat și considerat ca dădător de ton și de măsură.

În presă, Roman este cunoscut nu numai ca un pasionat și convins luptător, dar și ca un mare răscolitor și frământător de idei. Până la sfârșitul vieții a rămas ostaș credincios în partidul liberal, trecând în cele din urmă în fracțiunea condusă de Gh. Brătianu. În politica militantă au făcut mare impresie articolele sale bărbătești îndreptate împotriva guvernului conservator de pe vremuri. Articolele sale de fond — și prefera în ele subiectele cu caracter economic — aveau proporțiile unui eseu, gen în care excela. Polemist de idei, el a pus în circulație o sumă de judecăți, care au contribuit la formarea spiritului obștesc. Lui se datorește în bună parte și începutul de atmosferă democratică ce s'a creiat în țară. Totuși, se zice că n'a fost socialist. Era însă teoreticianul ideologiei unei burghezii tinere și a participat cu tot sufletul la deslegarea marelui, arzătoarei probleme ce preocupa în trecut lumea politică românească: chesniunea țărănească. „Multe din adevărurile enunțate de el — scrie Adevărul dela 16 Iulie 1931 — au primit verificarea cea mai fericită sau cea mai tragică și multe din campaniile duse de el atunci, suntem încă siliți să le ducem și azi, aproape în aceeași formă și cu aceleași argumente”. Și totuși, peste toate pasiunile politice, Roman a rămas un model de urbanitate în discuțiune, evitând atacurile personale, căci Roman s'a distins întotdeauna prin idealismul său înalt, prin noblețea de caracter, prin onestitate și printr'un accentuat simț al măsurii. În ultimul timp îl interesau, din ziare, mai mult articolele științifice și filosofice; cele politice, prea puțin.

Ioan N. Roman a fost și un *literat* apreciat. El a pus bazele „*Adevărului literar*“, numărul de Sâmbătă al *Adevărului*, grupând în jurul său o pleiadă de tineri talentați pe cari-i stimula. Entuziasmului său își datorește debuturile fericite și regretatul poet St. O. Iosif, „finul spiritual al lui Roman“, căruia acesta i-a încurajat primii pași, Roman însuși fiind în poezie un discipol al marelui maestru M. Eminescu, de a cărui prietenie s'a bucurat la Iași, iar în proză al lui T. Maiorescu, de a cărui apreciere s'a împărtășit. Polemica sa cu Dobrogeanu Gherea, cunoscută în lumea literaților („*Un răspuns lui Ioan Gherea*“, Iași, 1889), trădează calitățile unui spirit critic ager și de o remarcabilă finețe.

A mai scris în proză :

„*Despre istoria limbii și literaturii române*“ de I. Nădejde (Conv. Liter., 1887—88).

„*Poeziile lui Conachi*“ (Conv. Lit. 1888—89).

„*In contra direcției literare de la Contemporanul*“ (Iași, 1887).

„*Amintiri despre Junimea și Junimiști*“ (*Adevărul*, 23/XII 1930).

A scris și poezii, publicate în *Convorbiri Literare* (anii : 1885—1892), precum : *La pădure, Scrisoare, Mariei, De ziua ei, Pe gânduri, Zile de toamnă, Din boschet, Silviei, Sonet, Lasă lumea, Năluce* ; apoi în revista *Ovidiu* din Constanța (la 1905) ; în *Literatura și arta română*, de sub conducerea lui N. Petrașcu ; în *Analele Dobrogei*, precum : *Maran Ata, Rugăciune, Un glas iubit, Reverie, La Ter-vueren, In durere, Prietenoase rândunele, Fata Morgana, Iluzia, Părăuaș, etc. etc. . . .* Poeziile sale : *Amurg, Gândacul, Noembrie și Neant* (pe care o reproducem în acest volum) se pot socoti drept capo d'opere ale talentului poetic al lui Ioan N. Roman. Traducerile sale din literatura franceză, precum : *Ochii și Roua* de S. Prudhomme, *Inimă de mamă* de J. Richepin, *Bufnițele și Pipa* de Ch. Baudelaire, *Binecuvântarea căsătoriei persane* și *Brahm* de H. Cazalis, *Trei paseri* de Fr. Copée, *Infinitul* de Ed. Grenier și *Le vase brisé* de Prudhomme, — arată un simț adânc al limbii și o mare finețe sufletească.

Unele din aceste poezii au apărut și în volum, sub titlul : *Poezii*, la București, în 1894 (cu o nouă ediție în 1895) și, în cele din urmă, adunându-și cu dragoste părintească toate aceste visuri ale ceasurilor sale de răgaz, de simțire înflorită sau chinuită, sub titlul : *Uitate și necunoscute*, intenționa să le dea la lumină în amurgul vieții sale, însă

† IOAN N. ROMAN
1866—1931

Parcele nemiloase i-au curmat brusc firul vieții, înainte de a-și fi putut realiza *Amințirile* sale și alte planuri cu deosebire dragi sufletului său. Bătrânul poet, care-și înfrățise zilele cu Marea și cu lumea dobrogeană pe țărmul stâng al Pontului ospitalier, adoarme cu zâmbetul pe buze, — zâmbet amar de suferință și lipsă — adoarme pentru veșnicie, lăsând în urmă-i regrete unanime și un gol, pe care Doșbrogea cu greu îl va putea împlini.

Când, după întoarcerea în Constanța din pribegia amară, la care ne silise marele războiu european, — de pe urma căruia și Roman avu pierderi materiale, care l-au dus la sărăcia din care nu s'a mai putut ridica, — am înființat „Societatea Culturală Dobrogeană” cu organ de publicitate „*Analele Dobrogei*”, la propunerea noastră de a se alege ca președinte al societății acea persoană, care să întrunească în sine, pe lângă cultura înaltă și renumele unei activități valoroase, dar și prestigiul ce-l dau anii, — un nume a fost pe buzele tuturor: *Ioan N. Roman*. Și Roman fu ales președinte cu unanimitatea vocilor, în care calitate a rămas până la moarte.

Când iarăși s'a pornit ideea înălțării unui monument la malul Mării genialului poet Mihai Eminescu, tot Roman fu ales președinte al *Comitetului „Pro Eminescu”*, fiind personagiul cel mai reprezentativ și mai calificat pentru aceasta.

Căci Roman era apreciat de toată lumea ca cea mai de seamă personalitate a Dobrogei. Fost primar al orașului și decan al Baroului avocaților din Constanța, apoi deputat și senator în mai multe legislații, Ioan N. Roman a fost și sub acest raport un fruntaș.

Criza materială în care se sbate țara noastră de câțiva timp l-a doborât și pe el. O însărcinare în perspectivă din partea Președinției Consiliului de Miniștri de a scrie un op asupra proprietății din Dobrogea, ca răspuns la propaganda bulgară în străinătate, însărcinare „amânată sine die” din cauza economiilor bugetare, dar care l-ar fi salvat temporar din impas, i-a răpit și ultima speranță de a se ridica.

A murit sărac și cu locuința ipotecată.

Vestea morții sale a așternut doliul peste tot orașul Constanța și peste inimile dobrogene.

Câțiva colegi de barou și prietenul său C. Sarry, directorul ziarului „Dobrogea Jună”, i-au făcut o gardă permanentă în cursul nopții, veghind în Catedrală lângă catafalcul defunctului.

Toată intelectualitatea orașului, precum și ceilalți cetățeni, în

mijlocul cărora era așa de popular, au defilat prin fața rămășițelor sale pământești.

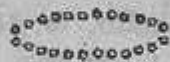
Orașul întreg și delegați din toată țara au participat la înmormântarea sa.

Constănenii, recunoscători acestui mare cetățean și apărător al Dobrogei, au hotărât înălțarea unui monument, care să-i veșnicească amintirea la malul mării.

Cercul *Analelor Dobrogei*, al cărui președinte iubit, apreciat și respectat a fost Ioan N. Roman, între anii 1920—1931, regretând adânc ireparabila pierdere, instituie, în semn de pietate, un premiu de 8000 lei pentru cea mai bună lucrare asupra vieții și operei marelii Român care a fost Ioan N. Roman.

Fie-i amintirea veșnică și țărâna ușoară !

Cercul *Analelor Dobrogei*

IOAN BRĂTESCU

Se duc premergătorii!

În dimineața zilei de 27 Iunie 1931, la revărsatul zorilor, s'a stins, intrând în veșnicie, învățătorul *Ion C. Brătescu*, în casa sa din str. Elisabeta, orașul Tulcea. Este un premergător al împlântării steagului culturii naționale în Dobrogea. Face parte din pleiada, care a înfipt plugul în ogorul înfelenit al acestui ținut, ținându-l apăsat de coarne pentru a răsturna brazde adânci, în care a răsărit cu prisosime sămânța.

S'a născut în satul Brătești jud. Roman, la anul 1851, luna Iunie 10. Primele trei clase primare le-a făcut la Roman, iar cl. IV-a la școala primară publică de băeți din Sărărie-Iași, având ca institutor pe Toma Săvescu, care era și directorul școlii. Școala normală a făcut-o tot în Iași, pe timpul directorului Melidon. Absolvind, a fost numit învățător în Basarabia, la școala din Com. *Aluatu*, atras de revizorul școlar de pe atunci, Ion Bănescu. A mai funcționat în Com. Tigheci, Enichioi și în Cartal. În acest din urmă sat l-au surprins evenimentele retrocedării Basarabiei în urma războiului dela 1877. A fost de față la depunerea jurământului populației pentru Țar și autoritățile rusești. La observația ce i-a făcut comisarul rus, în prezența căruia se depunea jurământul, că de ce nu ridică mâna în sus, a răspuns fără sfială, că este învățător și nu poate jura credință Țarului. A căutat, omul autorității, să-l convingă, că poate rămânea pe loc ca învățător, însă n'a voit să jure, urmând steagul sub culele căruia începuse lupta în viață. Ne mai putând sta în Basarabia, a trecut Dunărea la Isaccea, stabilindu-se deocamdată la Tulcea. Prin 1878—1879, luându-se măsuri pentru înființarea de școli românești în noul teritoriu ocupat de autoritățile noastre, tot prin revizorul școlar al Dobrogei a fost numit învățător la școala din satul *Osman-facă*, sat tătăresc, unde a funcționat numai un an. Dela *Osman-facă* a trecut ca învățător la școala din *Câșla*, sat moldovenesc, la depăr-

tare de 6 km. de Tulcea, în apropiere de Dunăre. În această localitate a stat vreme 14 ani, desfășurând o bogată activitate pentru răspândirea învățaturii de carte. A luat lucrurile dela început. Stăruind pe lângă locuitori, a reușit să facă un local propriu de școală, care se vede și astăzi. Primii săi școlari dela Câșla, mulți bătrâni de câte 50—60 de ani, de câte ori îl întâlneau prin oraș, îi sărutau mâna ca unui adevărat părinte sufletesc. Singura răsplată învățătoarească!...

Dela Câșla a trecut la școala din Com. *Beștepe*, iar de acolo la satul *Poșta*, unde a înființat din nou școală. Și aci a reușit să facă un frumos local, cu locuință pentru învățător, întemeind și o grădină mare prinprejur. Dela această școală a eșit la pensie pe ziua de 1 Aprilie 1910.

Generația de astăzi, care lucrează în ogorul destelenit de premergători cu multă trudă, își împlinește o sfântă datorie pomenindu-i numele, de câte ori trece prin clipe grele în viață, pentru a se oțeli în lupta ce mai trebuie cu înverșunare dusă, spre a goni cu totul analfabetismul și a nimici ignoranța, care încă tronează pe plaiurile țării noastre.

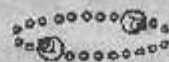
Privindu-l ca părinte de familie, răposatul lasă în urmă 6 urmași: 4 băieți și 2 fete, toți mari, cu situațiile lor în societate. Unul din ei a ridicat culmile cele mai înalte academice, ajungând profesor universitar la Universitatea din Cernăuți; altul, Gheorghe Brătescu este arhitect în București.

Inconjurat de fii, ginere, nurori și de un număr mare de nepoți, a fost condus la locuința de veci în după amiaza zilei de 28 Iunie 1931.

Veșnică fie-i pomenirea!

În viață și-a îndeplinit datoria cu prisosință, atât ca învățător cât și ca părinte, și a purtat cu mândrie stindardul tricolor, dând, cu multă dărnicie, lumină din lumina-i, ori pe unde a trecut! Poate servi ca exemplu bun de imitat pentru tineretul intrat în tagma învățătoarească.

G. Coatu-Cerna

NOUTĂȚI ARCHEOLOGICE DOBROGENE 1931

În cursul anului 1931 Dobrogea a fost teatrul unor evenimente arheologice importante. Săpăturile de la Histria, cu expoziția rezultatelor lor de la București și cu comunicarea d-lui Lambrino despre inscripția lui Agathocles, sarcofagul de marmură de la Constanța, recente descoperiri de obiecte scitice ale d-lui Andrieșescu la Hagighiol, săpăturile de la Mangalia, explorarea cetății preistorice de la Atmageaua Tătărească, sunt tot atâtea fapte de seamă, care ilustrează un an de activitate întru cercetarea bogatului trecut al provinciei noastre dintre Dunăre și Mare. Această activitate s'a bucurat de o încurajare directă și efectivă din partea d-lui Prim-Ministru Nicolae Iorga, fără inițiativa căruia săpăturile din vara acestui an de la Mangalia, de pildă, n'ar fi avut loc, iar frumoasa străduință depusă de d-l prof. Scarlat Lambrino la Histria ar fi rămas lipsită de un sprijin hotărâtor. D-l Prof. N. Iorga e, de la Kogălniceanu încoace, cel dintâiu șef de guvern, care se interesează de monumentele antice ale Dobrogei, cu o pasiune demnă de valoarea și de însemnătatea lor. În râvna d-sale de a stimula cât mai real diferitele explorări de cetăți dobrogene antice, a fost ajutat cu o deosebită sollicitudine de către d-l Mihail Manoilescu, Guvernatorul Băncii Naționale, care a furnizat o parte din fondurile necesare pentru săpături.

În rândurile ce urmează trecem, într'o scurtă revistă, diferitele localități dobrogene din care avem noutăți arheologice, insistând asupra acestor noutăți numai în măsura în care au putut ajunge la cunoștința noastră.

HISTRIA. Străvechea cetate milesiană de pe țărmul lacului Sinoe, socotită un Pompei al României, pentru deosebita bună-stare a ruinelor ei, constituie de la 1915 încoace, cu excepția anilor de războiu, cel mai activ șantier arheologic din Dobrogea. A fost descoperită de Vasile Pârvan, sub conducerea directă a căruia s'au făcut toate bogatele și importante descoperiri dintre 1915 și 1927. La explorarea cetății Histria și-au făcut prima școală de arheologie practică mai toți discipolii marelui istoric și arheolog. După moartea lui, conducerea explorării a fost încredințată unuia din cei mai de frunte dintre acești discipoli, d-lui Scarlat Lambrino, Profesor de istorie veche la Universitatea din București. D=sa, ajutat de d=na Marcelle Flot Lambrino, o distinsă reprezentantă a științei arheologice franceze, a continuat opera lui Pârvan la Histria în chipul cel mai lăudabil, reușind numai în curs de patru ani, de la 1927 până azi, să lărgescă pe considerabilă suprafață zona explorată a cetății, scoțând la iveală monumente noi și importante, și să clădească un muzeu local pentru adăpostirea obiectelor, inscripțiilor și monumentelor de artă scoase din săpături.

Publicul bucureștean a putut să aprecieze o parte din rezultatele acestei activități cu prilejul expoziției cetății Histria, care a fost organizată spre sfârșitul lunii Martie 1931 într'o sală a Academiei Române și despre care ziarele au scris la timp.

Dar cel mai de seamă din aceste rezultate constă în inscripția lui Agathocles, găsită în 1930, care a format miezul unei importante comunicări ținute de către d-l

Lambrino în primăvară la Academia Română¹⁾. Această inscripție, care poate fi socotită ca cel mai valoros document produs până acum de săpăturile de la Histria, e un decret grecesc din preajma anului 200 a. Chr., prin care cetatea Histria acordă unui cetățean al ei, Agathocles al lui Antiphilos, o serie de onoruri pentru marile servicii aduse patriei în împrejurări din cele mai grele. În descrierea acestor împrejurări constă valoarea deosebită a decretului, căci prin cunoașterea lor se umple o lacună din cele mai însemnate pe care le prezentă până acum nu numai protoistoria țării noastre, dar a întregului sud-est european. Isoarele istorice erau foarte avare cu privire la secolele III și II a. Chr. În afară de o știre vagă despre invaziile celtice și apoi bastarne, nimic prea sigur nu se știă despre ceea ce s'a petrecut prin aceste locuri în vremea dintre Dromichete, adversarul lui Lysimach, și Boerebista, contemporanul lui Caesar.

Din decretul lui Agathocles aflăm, în sfârșit, că acea vreme a fost dominată de luptele de apărare ale cetăților grecești de la Marea Neagră, printre care și Histria, împotriva unui șef trac, *Zoltes*, care căută să infiripe o nouă formație unitară tracică în sudul balcanic, îndeletnicindu-se pentru un moment cu jafuri pe socoteala Grecilor de la mare. Aceștia, spre a se putea asigura împotriva prădăciunilor trace, acceptară protecția unui rege puternic de peste Dunăre, numit *Rhemaxos*, pe care d-l Lambrino, cu argumente foarte plauzibile, îl consideră de națiune get, deci unul din urmașii lui Dromichete, cu reședința undeva în spre Carpați, în Muntenia sau în Moldova. *Zoltes* a întreprins împotriva cetăților din Dobrogea și în special împotriva Histriei, mai multe expediții prădalnice. Intr'una din ele a reușit chiar să ocupe *Bizone* (Cavarna actuală). De Histria însă nu s'a putut atinge niciodată, fie pentru că a fost împiedicat prin rezistența armată a cetății, fie pentru că a fost cumpărat cu sume importante de bani, fie în sfârșit, pentru că a intervenit împotriva lui forța și autoritatea regelui *Rhemaxos*.

Prin inscripția lui Agathocles se luminează o întreagă perspectivă din protoistoria țării noastre. Imperiul lui Boerebista încetează de a mai apărea ca o formație efemeră întemeiată de un aventurier norocos. El nu reprezintă decât o fază din evoluția continuă a vechei și statornicei puteri a neamurilor getice organizate, începând cu mult înainte de Dromichete și terminându-se cu Decebal. Din acest lanț continuu de aspecte ale evoluției Getilor ne lipsia o verigă. Inscripția lui Agathocles ne-o oferă: imperiul lui *Rhemaxos*. Pentru istoria Dobrogei în general, inscripția nu e mai puțin importantă: prin ea ni se aduce la cunoștință încă unul din numeroasele momente ale trecutului, în care provincia noastră din dreapta Dunării apare sub autoritatea unei stăpâniri din Carpați.

Săpăturile din vara anului 1931 de la Histria au scos la iveală multe monumente noi, epigrafice și sculpturale, precum și numeroase obiecte mărunte, interesante, în special ceramice. Unele din particularitățile topografice ale cetății au apărut într-o lumină nouă. De pildă s'a constatat că strada principală, care pornește de la poartă, nu continuă până la cealaltă margine a cetății, dinspre lac, precum ar fi fost de așteptat, ci este brusc întreruptă de o serie de clădiri cu străzi strâmte laterale.

TOMI. Progresele rapide ale actualului oraș Constanța, realizate în ultima jumătate de secol fără un control archeologic din partea autorităților locale, au distrus iremediabil cele mai multe din ruinele cetății *Tomii*, odinioară, în vremea romană,

¹⁾ Cf. darea de seamă a subsemnatului din *Gândirea*, XI, 9, Septembrie 1931, p. 362 sqq.

„metropola Pontului Euxin“. Sunt puține speranțe să se mai găsească vreun monument intact în cetate, în afară de urmele zidului cetății, din care o parte, descoperite de Pârvan în 1914, au fost amenajate ca un muzeu în aer liber prin grija d-lui Prof. C. Brătescu și a d-lui Aurel Vulpe, fostul primar. Noutățile mai însemnate sunt de așteptat din afara zidurilor, din zona mormintelor.

Din această zonă, din partea de S, din spre vii, ne și vine una din cele mai de seamă noutăți: descoperirea sarcofagului roman, așa zis al lui Ovidiu, care a produs atâta vâlvă în toată lumea și continuă a face încă, din pricina numelui său inventat pe de-a ntregul printr'un reportaj iresponsabil aruncat la întâmplare. Senzația produsă de acest reportaj exagerat a avut numai folosul de-a așina un moment luarea aminte a întregii Europe intelectuale asupra Constanței, dovedindu-se totodată că este încă de vie în toată lumea gloria marelui poet sulmonez, care acum două milenii și-a trăit anii sumbri ai exilului pe tărâmurile noastre dobrogene.

Sarcofagul, care și fără acest element de senzație, e prin el însuși un monument remarcabil, datorită dimensiunilor sale deosebite (2,70 m lung., 1,48 m lărg., 2,40 m înălț.), masivității și calității marmorei din care e făcut (circa 8500 kgr. de marmoră zaharoidă meridională), decorației bogate a capacului, dar mai ales obiectelor enigmatice sculptate pe fața principală, a fost descoperit întâmplător, cu prilejul unor săpături pentru scoaterea pământului necesar la lucrările portului. Desgroparea și transportarea monumentului în fața Primăriei, unde se află expus în aer liber, s'a făcut sub supraveghierea d-lui Prof. C. Brătescu. Intr'una din zilele desgropării a luat parte la operațiune și un specialist, archeologul italian Silvio Ferri de la Universitatea din Bologna, care tocmai se află în călătorie de studii prin Dobrogea.

Sarcofagul nu prezintă nici o inscripție. Obiectele sculptate pe una din fețe, de o parte și de alta a tablei ansate, și anume: de o parte, în stânga; un clopot, un clește mare și un biciu, iar de cealaltă o balanță, un cap de bou, o secure și o sulită, ambele de paradă, au dat naștere până acum la diferite discuții prin ziare, cu diferite interpretări. Dintre aceste interpretări este de remarcat numai cea dată de către d-l C. Brătescu, cu prilejul publicării unui foarte util articol informativ, ilustrat, în ziarul „Universul“ (XLIX, No. 222, 19 August 1931), după care aceste semne ar fi niște simbole, exprimând profesiunea defunctului, de pildă aceea de mare negustor de vite. Interpretarea d-lui Grigoraș din „Adevărul“ (29 Sept. 1931) și a d-lui archit. Cerkez din „Universul“ (Octombrie 1931), tinzând să demonstreze legătura sarcofagului cu Ovidiu, nu merită atenție decât cel mult pentru caracterul amuzant al argumentației folosite. Studiile științifice de specialitate asupra monumentului sunt încă așteptate.

Fără a insista asupra discuției, observăm în treacăt că simbolele de pe sarcofagul de la Constanța nu constituiesc o noutate absolută. Asemenea semne se cunosc și de pe alte monumente funerare antice, precum de pildă de pe pereții unora din hipogeele etrusce de la Caere (Al. Della Seta, *Italia antica*, Bergamo 1922, p. 191) și de pe pietrele sepulcrale din Dalmația, publicate de d-l M. Abramčić din Spalato în *Jahreshefte des österr.-archäol. Instituts in Wien*, XXV, 1929, Beiblatt, p. 53 sqq., și explicate de distinsul archeolog salonitan într'un mod similar aceluia al interpretării d-lui Brătescu, anume ca obiecte utilizate cu preferință de către defunct în timpul vieții. Semne analoage se cunosc și de pe cunoscutul fragment de cornișă de la templul lui Vespasian din Forul Roman, reprezentând obiecte de cult întrebunțate la sacrificii (Della Seta, *op. cit.*, p. 282, fig. 328). Semnele de pe sarcofagul

de la Constanța nu se potrivește toate cu interpretarea că defunctul respectiv ar fi fost un negustor de vite. Dacă simbolele din stânga tabulei ansate, clopotul, biciul, cleștele, pot sugera o asemenea interpretare, cele din dreapta, cu excepția capului de bou, cer neapărat o interpretare diferită: Balanța aceea fină, securea de paradă, atât de comună la ceremoniile religioase din vechime, sulia ornamentală, tot de paradă, ne duc mai degrabă la ideea unei înalte demnități de caracter sacru. Dacă am admite, de exemplu, că defunctul, pentru care fusese sculptat somptuosul sarcofag, va fi fost un preot însemnat, atunci pentru toate semnele reprezentate s'ar găsi o explicație: capul de bou, clopotul, cleștele, biciul, ar fi în legătură cu sacrificiile sacre (— v. elemente similare printre cele de pe monumentele citate de la Caere și din Forul Roman —), iar balanța, securea și sulia ar fi simbole ale demnității sacerdotale. Mai greu explicabil e faptul că sarcofagul a fost utilizat fără nicio inscripție. *Tabula ansata*, pe care trebuia să fie scris numele defunctului, este cu totul goală, așa cum a eșit din atelierul sculptorului. În ce privește data monumentului, s'ar putea deduce, după caracterul ornamentelor, care s'ar potrivi mai ales cu sec. II p. Chr.

CALLATIS. Ruinele acestei cetăți dorice, care la un moment ajunsese cea dintâiu din Dobrogea, atingând apogeul tocmai în epoca celei mai strălucite eflorescențe a civilizației elene¹⁾, au avut o soartă mai tristă decât ruinele Histriei și, putem spune, chiar decât ale cetății Tomi. Căci, dacă monumentele tomitane au fost sacrificate spre ridicarea înfloritorului municipiu de azi al Constanței, ruinele Callatidei au fost sistematic distruse, pentru a permite improvizarea căsuțelor modeste ale bieteii Mangalii. În timpul războiului Mangalia a fost în mare parte dărâmată. Înainte de a începe să se refacă, eră momentul ca aria cetății să se exproprieze și să dea astfel posibilitatea creerii unui vast muzeu în aer liber, similar celui de la Histria și a unor cercetări arheologice dintre cele mai interesante. Operația s'ar fi făcut atunci cu mijloace relativ puțin costisitoare și fără nicio pagubă pentru locuitori. Din nenorocire, insistentele intervenții făcute de către regretatul Pârvan în acest scop n'au găsit nicio ascultare la locul cuvenit. Pentru mentalitatea celor ce cârmuiau atunci țara, ideea eră prea puțin „politică” pentru a fi și accesibilă. Când momentul prielnic a trecut și orice insistență devenise fără speranță, Pârvan a scris o impresionantă pagină asupra acestei chestiuni în „Analele Dobrogei” din 1922. După aceea săpăturile, începute prima dată în 1915 de către d-l Prof. D. Teodorescu sub direcția lui Pârvan, au mai continuat în chip răsleț, mai ales prin opera d-lor Prof. Th. Sauciuc-Săveanu de la Universitatea din Cernăuți și Prof. O. Tafrali de la Universitatea din Iași. Săpăturile se fac foarte greu din pricina construcțiilor moderne și a proprietăților private, mărunte și numeroase.

În vara acestui an d-l Prim Ministru N. Iorga, fiind pentru câteva zile în vilegiatură la vila d-sale din Mangalia, a dispus o reluare sistematică a săpăturilor din colțul de NE al orașului, unde se făcuseră primele explorări din 1915 și unde nu se mai lucrase din 1927. Cu misiunea executării acestei dispoziții a fost onorat subsemnatul, care, ajutat de către colegul Vladimir Dumitrescu, docent la Facultatea de Litere din București, a reușit să scoată la iveală zidul de apărare al cetății pe o lungime de 80 m, dimpreună cu două turnuri pătrate, dintre care unul de dimensiuni considerabile. Zidurile, groase de circa 3,50 m, sunt lucrate foarte îngrijit, cu nucleul

¹⁾ Un articol de caracter popularizator, al subsemnatului, asupra istoriei cetății *Callatis*, a apărut în acest an, *Viața Românească*, 1931. No. 3.

de mortar și fărâșături și cu placaj interior și exterior de calcar ecuarizat, în totul un mod de construcție dintr'o epocă romană târzie, după Constantin cel Mare. De altfel, obiectele găsite în preajma lui, mai ales ceramice, confirmă această datare. Nu s'a găsit încă nicio inscripție. Printre dărâșături, multe fragmente de placaj și paviment de marmură luate de la edificii mai vechi și întrebuințate ca material de construcție.

Săpăturile noastre s'au executat și la Măgura din mijlocul Mangaliei, înspre Tătărime, considerată greșit până acum ca fortăreață sau ca amfiteatru. Această măgură s'a format în epoca apogeului cetății, prin veacul IV' a Chr., din gunoaiile aruncate din oraș, constituite mai ales din resturi ceramice și îngrămadite acolo, în felul cunoscutului *Monte Testaccio* din Roma. Măguri la fel se află și în alte cetăți antice. Mai asemănătoare cu cea de la Callatis, mai ales prin bogăția fragmentelor de statuete de lut, este Măgura de la *Tarsos* în Cilicia. Cantitatea fragmentelor ceramice existente în Măgura de la Callatis e imensă. Luând în seamă numai piesele de interes muzeografic, s'au putut alege din materialul scos de noi nu mai puțin de 321 anse de amfore cu inscripții și 234 fragmente de statuete de teracotă, unele dintre ele de o valoare artistică remarcabilă. Materialul acesta e destinat înzestrării Muzeului din localitate, care tot din inițiativa d-lui Iorga a putut lua ființă, în sfârșit, într'un loca propriu, realizat prin repararea și amenajarea fostei biserici românești din Mangalia. Notița nesemnă, publicată într'un număr din „Vremea” din Octombrie 1931, prin care se afirmă că acest Muzeu s'a realizat cu prețul unei impietăți împotriva memoriei lui Vasile Pârvan, desființându-se un muzeu pe care el l-ar fi întemeiat la Mangalia, nu corespunde adevărului. Până acum nu a existat niciun un muzeu propriu zis în Mangalia. Inceputul de muzeu realizat din inițiativa lui Pârvan în 1915 a fost cu desăvârșire nimicit în timpul războiului. După războiu, diferitele monumente și obiecte mărunte adunate de prin oraș au fost depuse provizoriu la Pretură și apoi în 1930, deci trei ani după moartea marelui arheolog, mutate în subsolul, impropriu pentru a fi muzeu, al casei de cetire „Vasile Pârvan” din localul fostei primării, la marginea plajei. Iar de acolo au fost duse, în vara aceasta, în localul special al Muzeului cel nou, căruia nu i s'a dat numele de „N. Iorga”, precum insinuează notița amintită, din „Vremea”, pe baze fanteziste. Departe de a fi vorba, prin urmare, de o impietate față de amintirea lui Vasile Pârvan, înființarea Muzeului celui nou de la Mangalia e o realizare tocmai în sensul străduințelor de altă dată ale pururea regretatului cercetător al antichităților țării.

Campania de săpături și cercetări la Mangalia, a subsemnatului, din 1931, a fost completată cu explorarea a doi mici tumuli, la 1 km. N. de oraș, la „Nemți” (— rezultat quasi-nul, mormintele din tumuli fiind profanate încă din antichitate —), și cu o anchetă în împrejurimi pe o rază de circa 20 km. Cu prilejul acestei anchete am descoperit siliștile a cinci *vici* rurali din vremea romană, anume 1) la „Zbor” (2 km NV de Mangalia, 500 m V de șoseaua Mangalia-Constanța), 2) la „Sari Iuiuc” (v. harta M. St. Major 1: 100.000, pe drumul Peceneaga (Gherengic), la 4 km de Mangalia, 2 km de Haidarchioi), 3) la Haidarchioi, în preajma aranelor Roșculeș și Aldea, 4) la Copucci (1 km 1/2 N de Copucci spre Peceneaga), 5) la marginea de S a satului Peceneaga. În apropierea fiecăreia din aceste siliști, pline cu pietre, dărâșături, cioburi romane, există câte un grup mai dens de tumuli. Pe siliștea de la Copucci s'au găsit numeroase monete, mai ales romane, dintre care multe emise de cetatea Callatis. La săteanuș Tântu din Peceneaga am văzut peste 300 asemenea monete culese de pe siliștile de la Copucci și Peceneaga.

La Mangalia a mai făcut săpături în cursul acestui an, spre iarnă, d-l Prof. Sauciuc-Săveanu, care a scos la iveală părți de edificii importante din centrul cetății.

ARGAMUM. D-l Prof. Paul Nicorescu de la Universitatea din Iași și-a continuat și anul acesta săpăturile în cetatea romană de la Dolojman, pe malul Râzelului, descoperind părți noi din ziduri și numeroase obiecte de interes arheologic.

HAGIGHIOL. În apropierea acestei localități din jud. Tulcea d-l Prof. I. Andrieșescu, directorul Muzeului Național de Antichități, a explorat complet un tumul cu un bogat mormânt scitic, făcând cea mai prețioasă descoperire arheologică întâmplată în România în acest an. Valoarea acestei descoperiri constă în numeroasele obiecte de argint, vase, căsici, cnemide, aplice, pafale, unele aurite, cu podoabe figurate de artă scitică, lucrate *au repoussé*, amintind coiful de aur găsit în 1929 în jud. Prahova și păstrat, încă inedit, în Muzeul din București. Aceste podoabe prezintă o mare varietate, cu scene de vânatoare, cu personaje barbare și cu reprezentări de animale complicate. Multe din motivele figurate apar pentru prima dată în repertoriul artei scitice. Pentru studiile asupra acestei arte, studii care sunt încă în faza începuturilor, descoperirea de la Hagighiol oferă materialul unui capitol din cele mai interesante. E cum nu se poate mai legitimă nerăbdarea de a vedea cât mai curând scos de sub tipar studiul d-lui Andrieșescu, prin care aceste admirabile obiecte vor putea ajunge la cunoștința publicului de pretutindeni. Pe lângă multele obiecte scitice amintite s'au mai găsit și câteva patere de proveniență grecească. Printre elementele scitice sunt de menționat și câteva ornamente de aur de stil animal, identice cu cele care au fost găsite în Bulgaria la Brezovo, la Bedniakovo, la Panaghiuriște și la Radiuvene (B. Filow, în *Mitteil. des kais. deutsch. archäol. Instituts, Römische Abteilung*, XXXII, 1917, p. 55 sqq.; cf. R. Vulpe, *L'âge du fer dans les régions thraces de la Péninsule Balcanique*, Paris 1930, pp. 85 și 131 sqq.). Pe baza acestor analogii ne putem îngădui încă de pe acum să atribuim o dată aproximativă descoperirilor de la Hagighiol: anume sfârșitul sec. V, cel mai târziu prima jumătate a sec. IV a. Chr.

ATMAGEAUA TĂTĂREASCĂ. În afară de ancheta făcută de d-l Andrieșescu în jud. Durostor în 1915 (cf. *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități pe 1915*, București 1916, p. 14 sqq.), în afară de săpăturile lui C. Schuchhardt la Cernavoda în timpul războiului (*Prähistorische Zeitschrift*, XV, 1924, p. 9. sqq.), despre care un studiu complimentar a apărut în ultima vreme (A. Langsdorff și J. Nestor în *Prähist. Zeitschr.*, XX, 1929, p. 200 sqq.), și în afară de descoperirile de la Baia (Hamangia) publicate de Pârvan (*Dacia*, II 1925, p. 422 sqq.), nimic mai de seamă nu se poate menționa în activitatea arheologică dobrogeană pe tărâmul preistoriei. Această lacună începe abia acum a fi completată în chip mai hotărâtor prin săpăturile pe care în anii din urmă d-l Vladimir Dumitrescu le execută la stațiunea eneolitică de la Atmageaua tătărească în județul Durostor. Ceramica abundentă găsită cu prilejul acestor săpături este de același tip cu cea de la Cernavoda și cu cea descoperită în stațiunile preistorice din stânga Dunării, în special de la Gumelnița (jud. Ilfov). Săpăturile au continuat la Atmageaua tătărească și în acest an, d-l Dumitrescu fiind de data aceasta ajutat de către d-l Dorin Popescu, fost Membru al Școlii române din Franța.

Radu Vulpe

Docent la Facultatea de Litere din București

RECENSII

Scarlat Lambrino, *Cetatea Histria; notiță istorică și descriptivă cu prilejul Expoziției Cetății Histria, dela Academia română, Martie 1931*, București 1931, 4°, 23, pp., 28 fig. Cu o prefață de I. Andrieșescu. Republicare după „Boabe de Grâu”, 1931.

Idem, *Histria romaine à la lumière des fouilles*, Paris 1931, 8°, 7 pp. Extras din „Revue des études latines”, Paris 1931.

Idem, *Empereur pré-byzantin figuré sur une coupe en terre cuite*, București 1931, 8°, pp. 63—74. Extras din „Revista istorică română”, I, 1931. fasc. 1.

Sunt trei broșuri pline de noutăți condensate, privitoare la trecutul cetății Histria, publicate de un destoinic urmaș al regretatului Vasile Pârvan întru cercetarea anticităților dobrogene. În cea dintâiu se dă pentru înțelesul marelui public, o expunere a istoriei cetății așa cum reiese din descoperirile făcute de către Pârvan și, după moartea acestuia, de către autor. Fotografii, excelente, sunt însoțite de legende foarte bogate și cuprinzătoare. Multe din fotografii și din concluziile textului, fiind inedite, prezintă un deosebit interes pentru cercurile de specialitate. Pentru aceste cercuri, mai ales pentru acele din străinătate, d-l Lambrino a scris și cea de a doua broșură, cuprinzând o expunere esențială a renașterii Histriei sub stăpânirea romană.

Ultima broșură tratează despre un foarte interesant taler fragmentar de culoare roșie, găsit în 1929 printre numeroasele resturi ceramice din cetate și având gravat pe suprafața interioară, chipul unui împărat roman din sec. IV, pe care autorul îl identifică, printr-o argumentare foarte susținută și plauzibilă, cu Constantin cel Mare.

R. Vulpe

* * *

Scarlat Lambrino, *Observations sur un nouveau diplôme militaire de l'empereur Claude*, Paris 1931, 8°, pp. 251—267. În „Revue de Philologie”, V, 1931, 3.

Un studiu complet al unei importante diplome de veteran, găsită prin săpături clandestine în 1929, într'un tumul din comuna Sarsânlar (jud. Durostor) și ajunsă în sfârșit la cunoștința d-lui Lambrino. Diploma, care e una din cele mai vechi din câte se cunosc, din anul 54 p. Chr. (cea mai veche fiind din anul 52), a mai fost publicată sumar de către d-l Lambrino în dările de seamă ale Academiei de Inscricțiuni din Paris, în fața căreia a fost prezentată în 1930 de către ilustrul istoric Jérôme Carcopino. Nu a fost găsită decât o singură parte a diplomei: *tabula posterior*. Diploma a fost eliberată unui oarecare *Romaesta Rescenti (filius) Spiurus, eques in alla Gallorum et Thraecum Antiana*, care e pentru prima dată menționată. Alături de acest corp de trupă diploma urmă să pomenească încă patru, dar pe fragmentul care s'a găsit, nu se pot citi decât numele a încă două: *ala veterana Gallorum et*

Thraecum și *ala Gallorum et Thraecum* [...?]. Aceste *alae*, care se aflau în vremea diplomei probabil în regiunile Dunării de Jos, în Moesia, au fost constituite prin fuziunea a diverse trupe de *equites* Gali și Traci. Elementele numelui pe care îl poartă titularul diplomei, sunt sigur tracice. Pe bună dreptate d-l Lambrino refuză să vadă în cognomenul *Spiurus* o transcriere greșită a numelui roman *Spurius*. Pe baza exemplelor *Zipyrus*, *Zeipyros*, *Zypyr*, din onomastica tracică, prezentate de d-l Lambrino, cât și prin analogie cu numele trace *Diuppaneus*, *Diurpaneus*, *Diurpagisa*, *Diurdanus* (cf. Mateescu, *Ephemeris Dacoromana*, I, 1924, p. 226) pentru atestarea sunetului tracic *iu*, numele *Spiurus* e sigur trac, ca și celelalte pe care le poartă veteranul de la Sarsânlar. Printre numele martorilor înscriși pe diplomă apare și un alt trac, de nașiune *Bessus*, anume *L. Valerius Volsenus*. Cognomenul acesta, cu toată rezonanța sa italo-etruscă, e curat tracic, după cum reușește a proba autorul la p. 266, nota 2. Pe baza originii etnice a acestui *Volsenus* și a camaradului său *Romaesta Rescenti f. Spiurus*, pe care îl socoate de asemenea *bes*, d-l Lambrino deduce existența, încă de la începutul sec. I p. Chr., a unui nou grup de *Bessi* în Dobrogea, anume în regiunea Durostorului. D-sa citează deasemeni și unele indicii, după care acest grup mai există încă pe vremea lui Dioclețian.

Radu Vulpe

* * *

G. Cantacuzino, *Un monument nou al cavalerului tracic*, București 1931 80, 7 pp., cu 1 planșă. Extras din „Convorbiri literare”, Aprilie 1931.

È un articol archeologic tratând despre o lespede mare de marmură (1,50 m × 0,47 m) cu figuri în relief, din epoca imperială romană (ca. sec. II—III p. Chr.). Lespedea, găsită la Constanța în Aprilie 1930, cu prilejul unei construcții pe strada Cuza Vodă lângă întretărirea cu strada Carol, se păstrează la liceul de băieți din localitate sub îngrijirea d-lui Gh. Coriolan, directorul liceului, care a pus-o la dispoziția autorului spre studiere. Lespedea, cu toată mărimea ei, nu e întreagă. Făcea parte din friza unui monument bogat, de caracter probabil funerar.

Relieful de pe fragmentul care ni s'a păstrat, reprezintă o interesantă scenă de vânătoare: doi prunci inaripați, unul călare, celălalt pe jos, vânând lei și cerb; într'o pădure. Scena este de o deosebită vivacitate, și cu toate însușirile inegale ale sculptorului, — căci în vreme ce animalele sunt redată cu mult dramatism, tratarea expresiei copiilor lasă de dorit —, această lespede de marmură constituită o piesă cu totul nouă și valoroasă printre cele cunoscute până acum nu numai din Dobrogea, dar chiar din toate provinciile dunărene ale imperiului roman.

È regretabil însă că cel dintâiu articol de caracter științific, pe care l-a inspirat acest prețios vestigiu al artei romane din părțile noastre, n'a fost tratat cu competența cuvenită. Căci, dacă până acum d-l G. Cantacuzino, cunoscut numai prin preocupări de bibliotecă despre trupele auxiliare din armata romană, putea fi privit în unele cercuri și ca un eventual archeolog, după publicarea acestui prim articol archeologic al d-sale se dovedește sigur ca fiind strein de elementele archeologiei.

Mai întâiu d-l Cantacuzino nu e deprins să vadă un monument. Confruntând fotografia scenei de vânătoare de pe lespede de marmură de la Constanța (de pe planșa anexată la articolul citat), cu descrierea făcută de d-sa în text, constatăm câteva uimitoare nepotriviri. Astfel d-sa vede un urs (p. 3) acolo unde fotografia reprezintă clar, pentru orice ochiu, un animal cu cap de leu. De asemeni, vânătorul că-

călăreț, care în fotografie e cu totul și cu totul gol, gol ca un prunc ce e, apare privirii speciale a d-lui Cantacuzino „îmbrăcat într'o tunică strâmtă, care cobora, s'ar părea, până la șolduri” (p. 3). Dar ceea ce ne apare ca o eroare și mai gravă, atât de gravă încât face inutil întreg articolul d-lui Cantacuzino *dal capo al fine*, compromișându-i serios veleitățile d-sale arheologice, e identificarea pruncului călăreț de pe relief cu chipul cunoscut al „cavalerului trac”. Pentru această identificare, d-sale i se pare de ajuns că e vorba de un călăreț la vânătoare, uitând să observe că în toate efigiile cunoscute ale eroului călăreț trac, acest erou apare *singur*, pe când pe relieful de la Constanța e reprezentată o scenă amplă cu mai multe personaje (— două numai pe fragmentul ce ni s'a păstrat). Că eroul trac mai trebuia să fie *îmbrăcat* (cf. și G. Seure, *Archéologie thrace*, I, Paris 1913, p. 110, nota 2) și de vârstă *adultă*, se pare că recunoaște și d-l Cantacuzino, din moment ce ține să îmbrace, împotriva evidenței, pe pruncul călăreț de pe relieful de la Constanța, declarându-l în acelaș timp ca având „pieptul lat, corpul greoiu și mușchiulat (sic), (p. 4), spre a părea mai în vârstă. Numai că fotografia anexată la articol îl desminte total, acest călăreț fiind, ca și tovarășul său de vânătoare, *un prunc*, absolut *nud* și înaripat.

Micile personaje înaripate de pe relieful de la Constanța nu sunt de fapt decât acei amorași, *amores*, *cupidines*, *putti*, foarte comuni în arta elenistico-romană, apărând în cele mai variate scene de viață zilnică, de la delicatele operații ale preparării parfumurilor (v. printre renumitele fresce cu amorași dela Pompei), până la scenele violente de vânătoare, ca cea de pe relieful nostru. Relieful acesta se integrează astfel într'o serie generală, de caracter pur decorativ, a artei antice¹⁾, fără să aibă nimic a face cu reprezentarea de caracter religios-funerar a eroului călăreț trac, însoțită adesea de o inscripție dedicatorie.

D-l Cantacuzino observă pe relief, și d-sa, un detaliu care nu se potrivește cu interpretarea pe care o dă pruncului călăreț. Anume detaliul că acest călăreț e înaripat. Dar, consecvent ideii d-sale preconcepute că se află în fața cavalerului trac, încearcă să înlăture dificultatea prin amuzanta afirmație, că aripile respective sunt „o particularitate” a reliefului de la Constanța (p. 4). Deci iată, în sfârșit, și o efigie înaripată a cavalerului trac, pe care până acum toată lumea îl cunoștea fără aripi, doar cu o hlamidă fluturând în vânt! Cu metoda aceasta, proprie diletantismului d-sale arheologic, d-l Cantacuzino ar putea să mărească la infiniti repertoriul de reprezentări ale cavalerului trac: n'ar avea decât s'o aplice tuturor scenelor în care apar călăreți, cu sau fără aripi.

Prin articolul d-sale d. Cantacuzino a făcut științei serviciul de a publica fotografia interesantului relief de la Constanța și de a-i prezenta dimensiunile și împrejurările descoperirii, lucru pentru care erau suficiente cele zece rânduri de la începutul primei pagini. Restul articolului e fără nici un folos pentru nimeni. Studiul competent și amănunțit rămâne încă a se scrie.

1) Spre documentare, ne mărginim a-i aminti autorului numai o bibliografie elementară, spicuită la iușeală: M. Collignon, *Cupido*, în Saglio, *Dict. des antiquités grecques et rom.*, I, p. 1608 sq.; R. Cagnat et V. Chapot, *Manual d'archéol. rom.*, II, Paris 1920, p. 61 sq., în afară de De Clarac, *Musée de sculpture*, II, pl. 184, 187, 188, 190 etc. și de K. O. Müller, *Denkmäler der alten Kunst*, Göttingen 1854, pl. LI—LV. În De Clarac *loc. cit.*, pl. 184 și 188 se pot vedea scene de vânătoare cu amorași, foarte asemănătoare cu cea de pe relieful de la Constanța.

În treacăt notăm și afirmația de la pag. 5, luată după Kalinka, anume că arborele de pe unul din reliefurile eroului trac, găsit în Bulgaria, ar fi un „portocal”. E lucru general știut că portocalul nu se cunoștea în lumea greco-romană și că a fost adus în Europa în evul mediu, din India și din Extremul Orient, pe de o parte prin intermediul Arabilor, pe de alta prin al Portugalhezilor. Altminteri ni s’ar putea spune cum se numia portocalul pe grecește sau pe latina clasică?

Radu Vulpe

* * *

C. C. Giurescu : *Despre Vlahia Asaneștilor* (în lucrările Inst. de geogr. al Universit. Cluj vol. IV, 1928—29, pag. 109—124).¹

Tema principală a acestui articol este determinarea teritoriului denumit „Valahia lui Asan”, de unde a izbucnit revolta dela 1186.

După D. Onçiu, Valahia Asaneștilor ar fi fost între Dunăre și Carpați.

A. D. Xenopol n’are o idee precisă asupra așezării acestei Valahii, căci în vol. III din *Istoria Românilor* crede că acest nume se aplică întregului imperiu al Asaneștilor, iar în vol. II afirmă că teritoriul dintre Dunăre și Balcani, adică nucleul imperiului, n’a purtat nici odată numele de Valahia.

D-l N. Iorga afirmă că revolta Asaneștilor a pornit din munții Pindului și că patria Asaneștilor ar fi Thessalia.

D-l C. C. Giurescu reia această chestiune, ca să ajungă la concluzia că :

a) „răscoala Asaneștilor a pornit din muntele (sic) Haemus (Balcan), iar nu din Pind” ;

b) „prin Vlahia lui Asan trebuie să înțelegem muntele (sic) Balcan, dela M. Neagră până în Serbia. Valahii locuiau amândouă versanturile acestui munte (sic), întinzându-se spre miază noapte până la Dunăre. Este inexactă deci afirmația că în Moesia n’ar fi locuit nici odată Românii în evul-mediu, după cum tot inexactă e afirmația că prin Valahia lui Asan trebuie să înțelegem ținutul din stânga Dunărei: adică Țara Românească” (p. 122).

Paternitatea acestor concluzii, susținute cu izvoarele acelei vremi, însă aparține nu d-lui C. C. Giurescu, ci, pe cât știm noi, unui oarecare geograf care, de sigur, fiind geograf, chiar dacă restabilește un adevăr istoric, probabil că nu poate fi luat în considerare de un istoric. Iată concluziile acestui geograf (vezi *Arhiva Dobrogei*: 1919, II. :

a) „Trebuie să stabilim că *semnalul răscoalei împotriva Bizantinilor n’a pornit din Rhodope ca să se întindă și în nordul Balcanilor, ci a pornit din părțile românești ale Bulgariei răsăritene, ca să se întindă mai târziu și la Românii dela Strumița și Rhodope*” (pag. 26).

b) „*Valahia Asanizilor, ... era între Balcani și gurile Dunării*” (pag. 24).

„*La început stăpânirea Asanizilor s’a limitat numai asupra acestei Zagore și asupra podișului răsăritean ce se lasă până în Dunăre. Cetățile maritime precum : Constanța, Varna și celalalte mai meridionale, erau în stăpânirea Bizantinilor (§ 706) ; de asemenea și părțile apusene ale Bulgariei, cu Sofia*” (pag. 27).

„*Asanizii, ca Români și stăpâni peste Vlahia lor dintre Dunăre, Mare și Balcanii răsăriteni, voiau să cucerească dela Bizantini și părțile apusene ale Bulgariei, adică cele din spre Sofia, pe care încă nu le stăpâneau, precum și părțile*

mai meridionale, spre Macedonia și astfel să întemeeze o domnie „precum a fost odinioară“ (pag. 28).

E clar, deci, că tema d-lui C. C. Giurescu a mai fost tratată cu exact aceleași două concluzii și cu aceleași izvoare principale de altcineva, cu 12 ani înaintea d-sale. Asemănările merg și mai departe, până și în unele aprecieri și considerații, care arată factura de cugetare a geografului. Deosebirea — singura — stă în aceea că, pe când numitul geograf susține că stăpânirea lui Asan nu cuprindea *la început* decât Valahia sa, adică jumătatea de răsărit a Bulgariei dintre Balcani și Dunăre, la care s'a adăugat mai apoi și Dobrogea, și numai mai târziu și părțile occidentale (care acestea, în izvoarele vremii nu se numesc Valahia, ci Bulgaria, după cum vom arăta mai jos), — d-sa crede că „prin Valahia lui Asan trebuie să înțelegem muntele (sic) Balcan, dela M. Neagră până în Serbia“ De ce? Fiindcă „Valahii locuiau amândouă versanturile acestui munte (sic), întinzându-se spre miază-noapte până la Dunăre“. Dar Valahii locuiau pe vremea aceea și mai departe, până la Adriatică, iar la Sud până în Macedonia și Epir și... unul e punctul de vedere etnografic și altul e punctul de vedere istorico-politic.

Rămâne deci de stabilit ce teritoriu înțelegeau izvoarele sec. XII și XIII prin numele de Valahia lui Asan?

Iată un izvor care privește acest teritoriu dinspre nord: descrierea călătoriei călugărului Rubruquis la Tătari, în anul 1253, deci într-o vreme când numele de Valahia lui Asan se fixase bine în nomenclatura teritoriilor. În înșirarea țărilor, călugărul păstrează ordinea succesiunii lor în spațiu față de locul de unde el vorbește, sau scrie, sau face afirmările sale. Iată ce scrie Rubruquis:

„*etiam ultra Danubium versus Constantinopolim, Valakia quae est terra Assani, et Minor Bulgaria...*“ plătesc tribut Tătarilor. Deci avem aci 2 teritorii deosebite: a) unul e Valahia lui Asan, dela gurile Dunărei spre sud, în direcția Constantinopolei și b) altul Bulgaria mică (în deosebire de Bulgaria mare dela Volga). Până unde se întindea spre S. Valahia lui Asan? De sigur, până la hotarul imperiului bizantin, care era undeva (fără precisiunea actuală) dincolo de sau chiar la clisurile Balcanilor. Dar spre W? Din Rubruquis nu putem scoate nici o concluzie. Atât putem deduce, că Minor Bulgaria trebuia să fie mai spre West, căci spre S. nu avea loc. Sau, dacă ar fi s'o căutăm mai spre sud, atunci ar trebui să limităm Valahia lui Asan numai la Dobrogea, ceea ce nici noi, nici d-l Giurescu n'o putem face și nici celelalte izvoare ale vremii nu ne permit a o face.

2) Iată un al doilea izvor, care privește Valahia Asaneștilor din spre Sud: este Geoffroy de Villehardouin, un contemporan al epopeii Asanide. El pomenește o țară „*terre de Blackye*“ (p. 288); de un rege al acestei țări: „*Iohannis, qui estoit roi de Blaquie*“ (p. 287) și de un „*montagne de la Blaquie*“ (p. 189), prin care înțelege, în acest pasaj, Balcanii din regiunea orașului Elin (= Elena, nu „Eului“, cum redă greșit d-l Giurescu în nota 5 pag. 118). Cronicarul face apoi — în alt pasaj — deosebire clară, chiar în titlul lui Ionișă, între cele 2 teritorii: Valahia și Bulgaria: „*Et Iohannis li rois de Blaquie et de Bougrie.*“ Deci, dacă Balcanii pela orașul Elena sunt „*montagne de la Blackye*, înseamnă că și teritoriul dela acești munți spre nord sunt Vlahia. Unde rămâne atunci Bulgaria? De sigur, în părțile dinspre Vest. Până acum însă este clar, după aceste două izvoare, că Vlahia este cuprinsă între gurile Dunărei și Balcani, dar nu este clar până unde se întindea spre Vest.

3) Iată și un al treilea izvor, care privește Valahia Asaneștilor din spre Vest, și care poate preciza, într-o măsură, concluzia noastră: este Ansbertus, cronicarul ex-

pediției cruciate a lui Frederic Barbarossa, un alt contemporan al epopeii Asanide. El scrie : „*Praeterea Bulgariae in maxima parte, ac versus Danubium quousque mare influit, quidam Kalopetrus Flachus et frater ejus Crassianus cum subditis Flachis tyrannizabat*“. De unde scrie aceste rânduri Ansbertus ? De pe drumul Belgrad-Niș spre Sofia, deci din imediata vecinătate vestică a Bulgariei actuale. Ansbertus distinge și el foarte clar cele 2 teritorii stăpânite de Asanești, pe care le însiră în ordinea așezării lor spațiale față de locul unde se găsea scriitorul : 1) cea mai mare parte a Bulgariei și 2) un teritoriu mai depărtat, spre Dunăre, acolo unde se varsă în mare, și pe care nu-l numește Bulgarie. Atunci care putea fi această „cea mai mare parte a Bulgariei ? De sigur, regiunea ce se întindea din apropierea drumului pe care se aflau în acel moment al povestirii cruciații, către răsărit, până unde-va (precis nu știm), unde începea alt teritoriu (Vlahia celorlalți scriitori, care nu era Bulgarie). Credem că e clar.

Pasagiul din *Robert de Clary* : „*Or est Commaine une terre qui marchist a Blakie*“, coroborat cu pasagiul din *Rubruquis*, arată că'n acea vreme teritoriul dela Nordul Dunărei se numia Cumania, iar nu Vlahia.

Invinuirea d-lui C. C. Giurescu că „Brătescu n'are dreptate când spune că grosul Valahilor lui Ioniță îl formau Românii din Dobrogea“, este pur și simplu gratuită, căci Brătescu n'a afirmat nicăeri acest lucru (am dori să ni se dea pasajul !) și ea își poate avea explicarea în oarecare fișe greșite și nu îndeajuns de controlate. Și cu atât mai ciudată este această invinuire, cu cât însuși d-l Giurescu citează din Brătescu următorul pasaj în nota 2 dela pag. 112 : „*Grosul Valahilor lui Petru și Asan îl formau Românii din Dobrogea, răsăritul Bulgariei și dela țășurile Balcanilor*“. Deci nu numai din Dobrogea ! Probabil însă că era necesară această invinuire (chiar gratuită) (și noi ne-am obișnuit de o bucată de vreme cu asemenea complimente) pentru a da cititorului iluzia originalității studiului tipărit. Noi totuși, și așa, ne bucurăm că un tânăr istoric a socotit modestul nostru studiu vrednic de a fi oferit, sub o formă ceva mai amplificată, ca omagiu unui geograf, care cunoaște, de sigur și munca noastră.

C. Brătescu

* * *

O. Tafrali : *Les Tumuli de Callatis* ; în „*Arta și Arheologia*“, an. I, fasc. 2 (1928), p. 23—53 ; București, Cartea Românească, 1928.

În jurul Mangaliei, până la 10—15 km., sunt o mulțime de tumuli (motive) cari formează obiectul studiului d-lui Tafrali. Nu sunt naturali, ci construiți de om din pământ negru deasupra, iar spre bază din strate de lut galben, consolidate cu strate de piatră. La unii din acești tumuli, d-sa a făcut o serie de săpături, care l-au dus la concluzia că ei aparțin la două mari categorii : 1) lucrări de apărare și 2) morminte.

1. Grupul de tumuli din direcția Gherengic și Accilar, la 3 km. N. V. de Mangalia, formează un sistem defensiv pentru un eventual atac dinspre cetatea Callatis. Aici se află și tumuli naturali, însă amenajați de oameni în scopul amintit. Alți tumuli, fără legătură cu sistemul de apărare, conțineau morminte. Doi din cei patru tumuli defensivi în cari s'au făcut săpături, conțineau urme ceramice, silixuri, săgeți de metal dintr'o epocă greacă sau greco-romană, un inel, un cercel, vase roșii fine, resturi de pahare antice, o monedă de bronz, probabil romană, etc. Aceasta înseamnă că sistemul acesta de tumuli defensivi este dintr'o epocă greacă apropiată, sau

greco-romană ; în orice caz, nu este mai vechiu decât cetatea Callatis, de teama căreia barbarii, cari stăpâneau acest ținut, au fost nevoiți să-și creeze acest mijloc de apărare.

2. Tumulii funerari, cercetați de d-l T., aparțin la diferite epoce și popoare. Ei serviau pentru inhumare. Într'unul s'a găsit și practica incinerăției.

Pe baza materialului arheologic găsit, autorul crede că acești barbari stăpânitori lângă Callatis, cari au ridicat tumulii, sunt Sciții, iar sculpturile primitive aparțin artiștilor naționali sciți, nu Grecilor, cum se constată pentru alte morminte, ca cele din Rusia, dela Solokha.

Dan Iliescu

* * *

O. Tafrali : *La Cité pontique de Callatis — recherches et fouilles* ; în *Arta și Arheologia*, an. I, f. I (1927), p. 17—15 ; București, Cartea Românească.

Făcând cercetări la fața locului și folosind și o bogată literatură istorico-arheologică, d-l Tafrali înfățișează trecutul cetății grecești Callatis, dela Mangalia, sub diferite aspecte : istoric, cultural, economic, politic, artistic și religios.

Sunt aici o mulțime de martori ai vechei și înfloritoarei civilizații calatiene : ruine ale zidului înconjurător, ale templelor și edificiilor publice din diferite epoce și de diferite stiluri (doric, ionic, corintic, roman), ale teatrului și băilor, apoi resturi sau vase întregi din ceramica grecească, inscripții, monede, puțuri, morminte, etc.

Callatis era o colonie dorică, a Heraclei Pontului, întemeiată pe vremea regelui macedonean Amyntas (560—492 a. H.) și înconjurată cu ziduri într'o epocă ce nu se poate preciza. Scriitorii antici ne-o prezintă ca pe una din cele mai însemnate colonii ale Pontului Stâng. Plinius spune că înainte se numia *Acervetis*.

Callatis a avut ideea și conducerea uniunii celor cinci cetăți grecești dobrogene-Pentapolis. Ea conduce revolta acestor cetăți în anul 313 a. H., aliate cu Tracii din Dobrogea, cu Sciții de peste Dunăre și cu Antigoni, împotriva lui Lisymach. Fiind curând izolată, ea înfruntă ani de-a rândul asediul lui Lisymach. Intre anii 305—302 o găsim în puterea acestuia. Războiul a slăbit-o mult. O parte din cetățeni au fost nevoiți să se refugieze în regatul lui Eumelos din Crimeea, ca e le dădu un oraș, *Psoa* și le distribui pământuri în câmp (ceea ce întărește părerea d-lui Vulpe că și la Callatis coloniștii munciau direct pământul). După moartea lui Lisymach, Callatis își recapătă libertatea. Un războiu cu Bizantinii, la 260 a. H., a slăbit-o într'atât, în cât nu s'a mai putut ridica la strălucirea de odinioară. Locul i-l ia Tomi, centrul Pentapolei și reședința Pontarchului. În vremea lui Mithridate o aflăm sub influența acestuia ; apoi curând, sub stăpânire romană. Inscriptiile vremii vorbesc de un bello Callatino și de soldați romani aici. Ea continuă să aibă relații comerciale și culturale cu multe orașe grecești.

În evul mediu nu se mai vorbește de Callatis. În hărțile sec. 17—18, în locul ei se află Pangalia (Mangalia), nume venit dela Tătarii Mangali din Crimeea.

Totuși, orașul a persistat, dovadă numeroasele puțuri antice folosite și azi.

Evliia-Celebi, pela jumătatea sec. 17, ne dă informații prețioase cu privire la înfățișarea orașului, populație, starea culturală și economică, organizarea administrativă. Tot el mai spune că cetatea a fost distrusă la 1392, sub Baiazid, fiindcă a opus rezistență.

Partea a doua a studiului o formează o serie de discuțiuni asupra unei părți din materialul arheologic dela Callatis, în special inscripții, unele inedite.

Dan Iliescu

* * *

Radu Vulpe : *Callatis* — povestea unei vechi cetăți elene din Dobrogea ; în *Viața Românească* din Iași, an. XXIII (1931), p. 251—256.

Dintre coloniile grecești din Dobrogea, *Callatis* a avut cel mai interesant trecut. A fost întemeiată pe la 570 a. H. de coloniști din *Heracleea Pontică* — pe țărmul nordic al Asiei Mici, unde e azi orașul Eregli — ea însăși colonie a *Megarei*. *Callatis* era singura colonie dorică de pe țărmul Pontului Stâng. Histria, Tomi, *Dionysopolis* și *Odessos* erau colonii milesiene, ionice.

Limanul Mangalia, la gura căruia s'au așezat *Callatienii*, purta numele getic *Cerbatis* ; aceștia l-au schimbat în acela de *Callatis*, în amintirea râului *Calis* din patria lor de origine, dând acest nume și orașului.

Condițiunile geografice erau nefavorabile aici, lipseau fortificații naturale, un port natural, regiunea din jur era săracă și slab populată. Locurile mai bune fuseseră dinainte ocupate de Milesieni. Singuri și-au construit ziduri puternice de apărare și portul destul de mare. Un fapt interesant e că „muncesc direct” pământul din jurul cetății și „fac din el unul din cele mai căutate grânare ale Dobrogei”. De aceea emblema orașului era spicul de grâu. În scurt timp, *Callatis* trece înaintea celorlalte cetăți grecești dobrogene, din punct de vedere economic, politic și cultural.

În anul 313 a. Cr. ea este în fruntea cetăților din Dobrogea, coalizate împotriva lui *Lysimach*. Reușește să atragă în alianță pe dinastia traci din vecinătate și pe *Sciții* de peste Dunăre. Toți aveau să lupte alături de *Antigon*, rivalul lui *Lysimach*. Acesta însă reușește curând să înfrângă pe fiecare dintre aliași, iar *Callatis* este izolată și asediată. După 6 ani, încă rezista lui *Lysimach* ; dar în anul 302 o găsim în puterea acestuia. De pe urma acestui războiu își pierde pentru totdeauna prestigiul politic. În anul 260 a. Cr. încearcă, în tovărășia *Histriei*, să anexeze cetatea *Tomi* cu teritoriul ei. Intervenția *Byzanțului* e fatală *Callatidei*. *Tomi* îi ia înainte. După aceea, invaziile dese ale barbarilor de peste Dunăre și pirajii cari stăpâneau Marea Neagră aduc mari pierderi coloniei și o silesc să accepte, pe rând, autoritatea lui *Mithridate*, *Buerbista*, apoi a *Romanilor*, cari să-i asigure liniștea din partea barbarilor. Sub *Romani*, ajunge din nou la o situație înfloritoare din punct de vedere economic și cultural. Invaziile barbare care urmară o slăbiră din nou ; o cucerire slavă sau avară, urmată de incendiu, o distruse definitiv.

Se reînfințează în epoca *Byzantinilor* cu numele de azi, *Mangalia*, căreia *Genevezii* îi dau o înflorire trecătoare în sec. 13—14. Sub turci decade și abia azi a început să-și revie.

Dan Iliescu

* * *

I. Popescu-Spineni : *Sur l'origine ethnique de Justinien* — communication faite au 3e Congrès d'Études Byzantines, Athènes, 1930 ; 12 pag. in 8°.

În 1623, istoricul german *Alemannus* publică, pentru prima oară, *Istoria sacră* a lui *Procop* din *Cesareea*, contemporan cu *Justinian*. În prefață și câteva note, sprijinit pe *Vita Justiniani* a lui *Theofil*, *Alemannus* afirmă că *Justinian* era Slav. De atunci, toți istoricii au fost și încă mai sunt unii de această părere.

Primul care a pus-o la îndoială a fost *Tomaschek* (1874). Istoricul englez *J. Bryce* (1887) spune că isvorul acestor note ar fi un manuscris al romanticului episcop sârb *Ivan Tomco Mrnavic*, dela începutul sec. 17. Tot *Ivan* a mai încercat să arate că *Habsburgii* sunt descendenți ai lui *Constantin cel Mare*. Istoricii slavi *Jirecek* și

Jagic susțin părerea lui Bryce, adăugând că slavizarea numelor familiei imperiale s'ar datorî imaginației unor savanți slavofili. Acelaș lucru afirmă rusul Vasiljev, apoi Krumbacher, Ch. Diehl. O părere nesperioasă e a englezului Gibbon (1789), care crede că Justinian era anglo-saxon, cu numele primitiv Uprigt.

Asupra originii lui Justinian găsim date în operele contemporanilor săi, sau aproape contemporani. Insuși Justinian, în prefața Novelei XI, spune că patria sa este *Dacia Mediterranee* (între Scoplie-Scupi, Naisus-Niș și Serdica-Sofia). Procop din Cesareea precizează că Justinian s'a născut în satul Tauresium, lângă Bederiana. Ioan din Antiochia spune că Bederiana era lângă Naisus. E sigur, deci, că patria lui Justinian e în Serbia meridională de azi, între Niș și Scoplie. În privința originii, Procop din Cesareea, Ioan Malalas și Chronicon Pascale afirmă că Justinian era Trac, ca și strămoșii săi. Fiind Trac și originar din Dacia Mediterranea, trebuie admis că era de origină traco-dacă.

Dan Iliescu

* * *

Dr. Nicolae Ulmeanu : *Băile Tekirghiol-Sat*; 68 p. în 8°; Constanța, tip. Albania, 1925.

Această stațiune balneară se găsește lângă lacul Tekirghiol, în partea de N. V. a lacului. „Numeroase vile și hoteluri în stațiune și chiar în sat, pentru toate punștile și situațiunile sociale, pot adăposti până la 10.000 de vizitatori. O piață bogată și mult mai ieftină ca la orașe, alimentată zilnic de locuitorii din sat și neguștorii stabili și ambulanți, fabrici de brânzeturi, restaurante de lux și populare, lăptării, muzici, orchestre, îndestulează și animează stațiunea. Pentru băi reci cu nômol și băi de soare, este o instalație destul de bună pe marginea lacului, cele calde se fac în zece stabilimente destul de bine instalate, dar absolut toate lipsite de săli de sudație și masaj, lucru care ar fi de cel mai mare folos“. Ceeace e trist, e că vin aici mulți vizitatori netrimși de medici; iar dintre cei trimși, mulți își fac cura fără nicio prescripție medicală.

Datorită situației geografice — mai departe de mare și deci mai ferită de curentul puternic al mării, umed și pătrunzător —, *principala specializare a acestei stațiuni va fi afecțiunile cu indicațiuni de băi calde*. Lacul și stațiunea se bucură de toate avantajele climatului marin: stabilitate termică mare, aer umed, răcoros și saturat de oxigen, presiune atmosferică ridicată și starea higrometrică invariabilă în timpul sezonului. Aerul e încărcat cu substanțe radioactive.

Lacul are forma unui triunghiu cu baza spre mare. Suprafața lui este de 1131 ha,¹⁾ cu o adâncime, până la 20 m.²⁾; fundul e puțin cunoscut și se crede că are izvoare cloruro-sodice și chiar termale³⁾. Apa are densitatea 1,0552 la 15° C, e foarte mineralizată (clorurată-sodică concentrată, bromurată și magneziană). Un litru de apă conține 72,7314 gr. săruri:

¹⁾ De fapt, 1232.

²⁾ De fapt, numai 10 m.

³⁾ Probabil, autorul nu cunoaște lucrarea d-lui R. Pascu : Cercetări preliminare asupra lacului Techirghiol (An. Inst. Geol. Rom., vol. IV, fasc. I, 1910, pag. 63 și urm.), unde se dau cunoștințe suficiente asupra fundului.

(după Dr. N. Ulmeanu) :

Clorură de sodiu	55 gr.	3972
" " potasiu	2 "	0046
" " amoniu	0 "	0036
" " magneziu	4 "	4689
Bromură de magneziu	0 "	1357
Nitrat de sodiu	0 "	0052
Sulfat de magneziu	8 "	1497
" " calciu	0 "	6001
Carbonat de magneziu	0 "	0027
Oxid de fier	0 "	0208
Oxid de aluminiu	0 gr.	0208
Silice	0 "	0072
Anhidridă liberă sau semi-		
carbonată	0 "	2841
Hidrogen sulfurat urme		
Materii organice circa	0 "	5960

După Anuarul Inst. Geologic, vol. I,
fasc. 3, pag. 391—394 :

Clorură de sodiu	—75 gr.	5373
Sulfat " "	9 "	7107
" " magneziu	1 "	1625
" " calciu	0 "	9326

Conține dar în *cantitate mare* : clor, anhidridă sulfurică, sodiu, magneziu, potasiu ; în *cantitate mică* : calciu, aluminiu, fer, amoniu, brom, anhidridă carbonică, silică, azotică, hidrogen sulfurat. *Substanțe electropozitive* : oxid de Na, K, Amoniu, Mg, Ca, Al, Fe ; *substanțe electronegative* : Cl, Br, Anhidridă sulf., carbonică, nitrică, silică. *Apa minerală din lacul Tekirghiol e mai bogată în săruri decât oricare apă similară din țară și mult mai mineralizată decât a oricărei stațiuni de băi de nomol din Europa. E de 4 ori mai sărată ca apa mării și de 22 ori mai bogată în brom. De remarcat : stabilitatea în compoziția chimică și uniformitatea densității la orice adâncime.*

Nomolul se formează prin fermentarea unor animale mici și a algelor care trăiesc în apa lacului. Ca animale trăiesc : protozoare din specia *Chamydomonas Dunali*, care colorează apa în galben-verzui și un crustaceu phyllopod, rudimentar, *Artemia salina* ; iar ca plante, alge din specia *Cladophora cristalina*, filamente subțiri, dese, verzi, în cantități enorme, în care se dezvoltă animalculele protozoare. În nomol e larva dipterului *Chironomus* (după dr. Frangopol și : *Oscilarele verzi, Diatometele, Anghilulidele, Infuzoriile*, în apă și mai ales în nomol). Din larvele unor specii ies niște musculițe care trăiesc pe suprafața algelor, formând un strat negru considerabil. Din cauza căldurii verii, algele și animalculele mor și fermentează sub influența unor bacterii incolore (genul *Beggiatoa*, specia *roseopersicina*) sau sulfuroase colorate (genul *Micrococcus Chromatium*), care sunt în cantități enorme, dând nomolului în formație culoarea șerbetului de smeură. Spre toamnă, masa de alge și animalcule arată alt aspect și compoziție : suprafață prezintă o culoare albicioasă întărită de sărurile care o îmbibă ; dedesubt, o masă omogenă neagră-verzui până la 50 cm., ca o pomadă negricioasă, unuroasă, conținută într'o rețea fină formată din filamentele algelor. Sub acest strat se văd filamentele algelor aproape neatfinse de procesul de fermentație, aderând de pietrele din fundul lacului. Vânturile și valurile desprind pachete mari din acest *nomol viu*, depunându-l pe fund, unde își continuă evoluția. Nomolul e cărat aproape tot de curenți în basinul dinspre sat (în întindere de circa 8 ha), unde procesul de macerațiune e desăvârșit după 8—10 luni. Toamna, stratul de nomol nou, de 5—15 cm, e galben-verzui, mai difluent, cu urme de fibre de alge și animalcule. Sub el vine un strat de 10—15 cm. negru intens, omogen, cu reflex albastrui, gelatinos, compact. Apoi al treilea strat păstos,

negru mat, mai granulos. În vară, primul strat are caracterelor celui subjacent; în doi ani toate straturile ajung la forma desăvârșită.

Nomolul lacului are calitatea de a se regenera: un nomol sterilizat la 120° C. — dacă i se adaugă o mică cantitate de nomol negru (de formație recentă, ne-sterilizat, proaspăt scos din lac, — își recapătă calitățile terapeutice. De aceea o cantitate de nomol se întrebuițează de mai multe ori, după fiecare întrebuițare vărsându-se în basinul lacului pentru a se regenera.

Lacul are mari rezerve de nomol: nomol negru, 1656 mil. kg. pe o suprafață de 552 ha și o grosime de circa 25 cm., iar nomol cafeniu, 6812 mil. kg. pe o suprafață de 841 ha și o grosime de circa 54 cm. Cantitatea de nomol dintr'un an poate fi utilizată 10 ani, după care se mineralizează, își pierde calitățile terapeutice, moare. La noi se folosește numai nomolul negru, proaspăt, ceea ce este un lux pe care nu și-l poate permite nicio stațiune balneară din lume.

D-rul M. Georgescu, făcând analiza nomolului, dă următoarele date:

1000 gr. nomol umed conține:

Apă și substanțe volatile	300 gr. 300	Hidrogen sulfurat	} în cantitate mică și variabilă
Substanțe organice . . .	181 „ 400	Acid carbonic	
„ anorganice fixe	518 „ 300	Hidrocarbure ușoare	

1000 părți nomol uscat, la 125°, conține:

<i>Substanțe solubile în apă:</i>			
Clorură de sodiu . . .	62,85830	Carbonat acid de amoniu	1,13927
„ „ potasiu . . .	2,42310	Silice	0,00913
„ „ magneziu . . .	9,67350	Oxid de fer și aluminiu	urme
Bromură de magneziu	0,03371	Azotat de amoniu	„
Sulfat „ „	2,69825	Subst. organice, acizi volatili, pierderi etc.	3,34864
„ „ calciu	0,59967	Hidrogen sulfurat liber	0,17000
Carbonat „ „	4,53407	Anhidridă carb. liberă și semicombinată	10,53454
„ „ magneziu	0,17696		

Substanțe insolubile în apă:

Sulfat de calciu (gips) greu solubil în apă	10,95070	Calciu (combinat cu acid carb., humic, silice)	66,53820
Silice	442,40000	Magneziu (combinat cu acid carb., și humic),	12,76870
Oxid de aluminiu	85,60000	Subst. de natura grăs. și cerei	5,35000
Oxid de fer	8,91735	Substanțe rezinoase	5,80000
Sulfură de fer	7,74169	Substanțe org., resturi de plante, pierderi etc.	255,38066
Fosfat de calciu	3,05810		

Acizi organici: formic, butiric, oleic, propilic, galic.

Cui se datorește eficacitatea terapeutică a apei minerale din lacul Tekirghiol? Puterea curativă a unei ape minerale se explică printr'un complex fizico-chimic, în anumite condițiuni, nedeterminate precis până azi, complex care s'ar putea desface în următoarele elemente: disociațiunea electrolitică a sărurilor în ioni, prezența de metale și gaze rare, starea coloidală a unor elemente din apele minerale, emanațiunile radiifere din ape și din atmosfera izvorului mineral, rezistivitatea electrică, presiunea osmotică, termicitate, mineralizare.

Din însumarea tuturor energiilor din apele minerale rezultă determinațiuni biologice din cele mai interesante : proprietăți antianafilactizante, activarea protoplasmei celulare (acțiune curativă), imunitate generală contra infecțiilor, acțiuni comparabile cu cele endocrinene și putere energetică vitală.

Urmează apoi o serie de indicațiuni asupra băilor calde cu nomol, reci cu nomol, de nisip, de mare, de soare : pentru care boale sunt recomandabile, cum trebuie făcute, care sunt efectele lor ; contraindicațiuni privitoare la băile calde cu nomol și băile de soare.

Dan M. Iliescu

P. Bujor : *Nouă contribuțiuni la studiul biologiei lacului Tekirghiol* ; 13 pag. în 8° cu traducere franceză, în „Contribuțiuni botanice din Cluj“, tom. I, fasc. 13 (1928) ; Cluj, Cartea Românească, 1930.

Înainte apariției unui studiu de ansamblu asupra lacului Tekirghiol, al d-lui P. Bujor, d-șsa face, în Congresul naturaliștilor din România, ținut la Cluj în 1928, o comunicare, pe care o reproducem în rezumat, asupra formării nămolului din lacul Tekirghiol.

Prima analiză a apei lacului a fost făcută la 1893, iar ultima la 1927. În acest interval densitatea apei a crescut de la 1,0552 (1893), la 1,075 (1927) ; a pierdut prin evaporare mai multă apă decât a primit prin precipitațiuni atmosferice și din izvoare, din cauza climei de stepă a Dobrogei.

Culoarea galben-verzuie a apei de la suprafața lacului e datorită : a) unui fenomen fizic : difracția luminii asupra particulelor în suspensie ; b) unui fenomen chimic : prezența sărurilor în soluție ; c) unor microorganisme (*Clamdomonas Dunali* sau *Dunaliella*), când se găsesc în cantitate foarte mare.

Apa e amară și sărată și, după analiza chimică, clorosodică magneziană concentrată.

Nămolul e produsul unor transformări biochimice foarte complexe și de lungă durată a substanțelor minerale și organice din lac. E format dintr-o masă argiloasă și marnoasă, amestecată cu nisip foarte fin, la care se asociază elementul principal mineralizant, în partea solubilă, ca clorura de sodiu, sulfatul de sodiu, clorura de magneziu, sulfatul de magneziu și apoi elementele secundare ca clorura de potasiu și sulfatul de calciu. Partea insolubilă în apă, dar solubilă în acid clorhidric, cuprinde carbonatul de calciu, de fier și magneziu, sulfura de fier și foarte puțini sulfuri și siliciți. Partea insolubilă în acid clorhidric cuprinde aproape exclusiv nisip, siliciți și oxizi de aluminiu și fier. Sulfur liber e în mai mare cantitate (11,25 gr.) decât în sulfure (1,2632 gr. în 3,4662 gr. sulfură de fier și sulfuri (4,9 gr.). Materiile organice sunt în mare cantitate, iar în acestea, substanțele humice sunt, relativ, puține.

Culoarea neagră a nămolului e datorită sulfurei de fier, care înconjoară masa argiloasă, firele de nisip și sfărămăturile de plante și animale (*Artemia*, larve de diptere, ouă de *Artemia*, carapace de *Cipris* etc).

Nămolul mai conține și gaze : hydrogen sulfurat, acid carbonic și amoniac. El are consistența unei creme negre, unsuroasă la pipăit, gust amar și foarte sărat și fuge ușor printre degete. În contact cu aerul se oxidează ușor, devenind cafeniu și se transformă în hidrat feros.

Când nămolul e tânăr are aspectul negru-verzui din cauza plantelor (alge, bacterii), cu miros tare de hydrogen sulfurat (probă evidentă că materia organică ia parte la formarea nămolului sub influența microorganismelor).

Asupra formării hydrogenului sulfurat s'au emis 3 păreri: a) prin putrefacția materiilor albuminoide; 2) prin reducerea biologică a sulfaților; c) prin reducerea compuşilor sulfurului sub influența hydrogenului în stare născândă.

Nămolul negru e foarte răspândit pe suprafața globului, iar în jurul continentului formează un cerc aproape continuu. În Marea Neagră se găsește asociat cu hydrogen sulfurat dela 240 m. în jos; în lacurile sărate și golfurile din jurul ei, din Crimeea până la Bosfor; în Marea Baltică, pe coasta Danemarcei; în Marea Nordului, pe coastele Olandei; apoi în fiordurile Norvegiei, în golful Napoli etc.

Păturile de nămol depuse pe fundul lacului intră în constituția scoarței pământului, cum e nămolul cafeniu, de sub cel negru, care s'a format probabil pe când lacul era un golf. În lacul Tekirghiol, nămolul s'a format în două etape: când lacul era ianăr (cum e azi Agigea și Budachi), fauna și mai ales flora fiind mai abundente, putrefacția resturilor animale și vegetale era foarte intensă; *hydrogenul sulfurat și nămolul s'au format, în mare parte, prin putrefacția acestor resturi sub influența bacteriilor de putrefacție.* Mai târziu, cum e azi, vegetația fiind mai săracă, hydrogenul sulfurat și nămolul se formează, în mare parte, prin reducția sulfaților din apa lacului, sub influența unor anumite bacterii (în special a *Microspirei aestuarii*). Deci, „ideea, că nămolul lacului Tekirghiol ar putea dispărea din cauza împușinării plantelor, nu-i justificată, de oarece reducerea biologică a sulfaților din apa lacului constituie un izvor extrem de bogat în formarea nămolului”.

Dan Iliescu

* * *

Dr. Horia Slobozianu: *Bogățiile lacului Tekirghiol*, în *Universul*, an. XLIX no. 176 din 5 Iulie 1931.

După calculele inginerilor și analizele chimiștilor, valoarea lacului Tekirghiol este foarte mare. Fundul lui e acoperit cu un strat de nămol negru, vegeto-mineral, de o mare putere de vindecare și în mare cantitate: 1600 mil. kgr. (160000 vag.) și un volum de 966000 m³. Chiar dacă nămolul nu s'ar mai reface, cel existent ar ajunge pentru băi încă 4~500 de ani.

Afară de nămol, lacul are o mare cantitate de apă foarte concentrată, 39800 mil. litri, bogată în săruri medicamentoase; o zecime din apă e formată din săruri (96,66 gr. la litru), deci de șase ori mai concentrată decât apa mării (15,81 gr. la litru). Cantitatea totală de săruri e de 4141 mil. kgr. (414119 vag.) cu un volum de 1882360 m³ (cât o piramidă ceva mai mică decât a lui Keops). Sunt 227362 vag. sare de bucătărie, care ar valora 5684 mil. lei; sare amară, 33476 vag., valorând 1640 mil. lei; clorură de magneziu, 18122 vag., cu o valoare de 2226 mil. lei. Apa și nămolul lacului sunt bogate în săruri de brom: 559 vag. bromuri, valorând peste o jumătate de miliard de lei. Sulfurul care, alături de clorura de sodiu și sărurile de magneziu și brom, joacă un mare rol în vindecarea boalelor, se găsește în cantitate de 1015 vag.; ferul, mai ales sub forma de sulfură de fer, 368 vag.; apoi oxidul de fer, de aluminiu, mangan etc. Valoarea tuturor sărurilor din lacul Tekirghiol trece de 20 miliarde de lei.

Aceste substanțe se prezintă unele ionizate, altele în stare născândă, posedând o mare energie, ceea ce explică eficacitatea lor. În apa și nămolul lacului se produc o sumă de transformări cu producție de energie electrică și radio-activă, care dau vitalitate organelor slăbite de boală. În stațiunea Tekirghiol, „lacul, marea și soarele, în cea mai fericită asociație a naturii, scaldă și revarsă valurile lor binefăcătoare asupra

tuturor acelora cari sosesc la Carmen Sylva cu credința vindecării lor" (Prof. Dr. N. Gheorghiu).

Dan Ilescu

* * *

Al. Stroe-Militaru: *Mocanii Săceleți ca element de unitate și expansiune națională*; 21 p. în 8°; tip. Viața Săceleană, Săcele, 1931.

Săcelele cuprinde 4 sate din jurul Brașovului: Satulung, Cernatu, Turcheș și Baci, la care se adaugă greșit încă 3 sate: Târlungeni, Purcăreni și Zizin.

„Constrânși de anumite fapte — fie geografice, fie de altă natură —”, Mocanii săceleți au pendulat neconținut între munte și mare, întărindu-și credința că „viața românească nu se poate desfășura deplin și armonic, decât sprijinindu-se pe țărnițele cât mai întinse ale mării”. Granița între ei și frații de dincoace de munți le părea cu totul nefirească. De aceea au rugat și au ajutat pe Radu Șerban să isbăviască țara de păgâni și de aceea au cerut lui Mavrogheni să înființeze acolo o raia sub ocrotirea sa. Obținând diferite privilegii dela Domnii români, ei își câștigau hrana în Principate, iar în Ardeal numai dădiile le plăteau. Veșnic în contact cu Țara Românească, s'au arătat și aprigi susținători ai religiei străbune. Și-au înzestrat bisericile din satele lor, iar în Țara Românească numele lor e legat de mănăstirile: Predeal, Cheia, Susana și Cocos (în Dobrogea). Au luat parte la toate mișcările culturale și naționale din Ardeal; în deosebi s'au distins în timpul revoluției dela 1848.

În ce privește Dobrogea, încă înainte de 1877 putea fi considerată ca recucerită, datorită elementului mocănesc. Veniți cu turmele lor aici, în diferite rânduri, în vremea stăpânirii turcești, o parte s'au stabilit printre vechii Români din satele dunărene, iar alții printre Turcii și Tătarii din stepă, păstrându-și vechea ocupațiune de păstori, sau schimbând-o cu aceea de agricultori ori negustori. Când, la 1878, s'a reșezat aici stăpânirea românească, Dobrogea era într'un stadiu înaintat de romanizare. Numărul Mocanilor din Dobrogea a crescut mai mult după 1882, unii dintre ei ajungând mari proprietari de pământ. O sumă de nume de familie sunt aceleași în Săcele și în Dobrogea (la care adaug județele Brăila și mai ales Ialomița).

Autorul încheie printr'un elogiu adus vitejilor săceleți, cari au contribuit cu sângele și viața lor la reîntregirea neamului și țării pe care o visau. Dan Ilescu

* * *

Ion Conea: *Considerațiuni geografice în jurul diferitelor nume ale Dobrogei*; în *Lucrările institutului de geografie din Cluj*, IV, 1928—1929, p. 81—97; Cluj, tip. Ardealul, 1931.

În istorie, dar mai ales în geografie, toponimia este un fel de geografie condensată. Numele mărunte sunt aproape toate de esență geografică, cele ale regiunilor mai întinse, de esență și însemnătate istorică. Când o regiune poartă un nume propriu, este o individualitate geografică. Dobrogea, fiind o astfel de individualitate și fiind și un pământ de răscruce, a purtat multe numiri.

Primul nume cunoscut în istorie este *Sciția mică*, *Sciția nouă*, sau numai *Sciția*, nume dat de Herodot și păstrat apoi de Strabo și Pliniu. După d-l Mehedinți, acest nume s'ar datori unui *lapsus toponimic*, la care d-l Conea adaugă un *lapsus istoric*. Adică Herodot, ca și conaționalii săi, înțelegea prin Sciți toate popoarele nomade din V. și NV. Mării Negre. Cum în Dobrogea trebuie să fi existat și Sciți, mai puțin numeroși decât Geții preexistenți, cum aceștia erau mai cunoscuți

decât celelalte neamuri și cum numele acestora eră mai sonor, Herodot a botezat Dobrogea cu numele lor. Deci, un nume istoric.

Pentru Ovidiu, Dobrogea este: *Sciția, pământ sarmatic, ogor getic, țărături getice* sau: „pământ getic, scitic și sarmatic” (toate numirile acestea în aceeaș elegie, relevată de d-nii C. Brătescu și O. Tafrali). Iar marea eră *Pontus scythicus, Mare sarmaticum, litus cimmericus, ape bissonice*.

Bizantinii i-au păstrat numele de *Scița mică* sau *Sciția*, iar în evul mediu e numită și *Sciția pontică*.

Două sute de ani înaintea revoluției Asaneștilor, e numită Paristrion-Paradúnavon (N. Bănescu), iar în vremea Asaneștilor o găsim încorporată *Vlahiei Albe, Vlahiei lui Asan* (C. Brătescu). Într'o vreme s'a numit și Misia.

Numele de azi, Dobrogea, e cunoscut de mult. Turcii l-au stabilit însă și l-au păstrat. Asupra originii acestui nume, părerile sunt împărțite. După Dănescu C. ar fi slavul *Dobro* (bun) + turco-tătarul *Bugeac* (ținut) = *Dobrobugeac, Dobrugeac, ținut bun*. După alții, ar fi slavul *dobrice* = loc pietros, nefertil. D-l Iorga și apoi V. Bogrea susțin că ar fi derivând din numele despotului stăpânitor aici, *Dobrotici*; iarăși un nume istoric, cum se dăduse și Țării Românești (Basarabia) și Moldovei (Bogdania). Sau ar veni, poate, dela *Dobrogeia*, nume de femeie din familia împărașilor bizantini din Crimeia, al cărei descendent cu acelaș nume poate să fi fost Dobrotici. Deși nu se declară pentru niciuna din aceste ipoteze, totuși se pare că d-l Conea înclină spre cea istorică, cea mai acceptabilă.

Regretatul V. Pârvan a introdus un nou nume: *Dacia scitică*, la care adaugă și o bună parte din regiunea din stânga Dunării, ținutul dintre Trotuș și Dâmbovița. Din punct de vedere istoric, numele nu e potrivit; deasemenea, nici din punct de vedere logic: acest nume compus conține noțiuni etnice în ambii termeni. Numele de *Dacia pontică*, dat de d-l Mehedintși, este cel mai potrivit, fiind în „antiteză sau în corelație” cu *Dacia Carpatică*; aceasta, în ce privește trecutul Dobrogei.

Dan Iliescu

* * *

Al. P. Arbore: *Aspecte caracteristice din viața populară dobrogeană*; în *Lucrările institutului de geografie din Cluj*, vol. IV, 1928—1929, p. 17—45 + 8 planșe; Cluj, tip. Ardealul, 1931.

Oricine a pășit în Dobrogea, ca cercetător sau ca simplu călător, a fost isbit de marele număr de neamuri de oameni îngrămădite într'un ținut destul de restrâns, un adevărat „muzeu etnografic viu”¹⁾. Națiunea predominantă e cea română, după care urmează: Turco-Tătarii, Bulgarii, Rușii, Nemții. O izolare completă a unora de ceilalți este imposibilă, așa încât, după cum reiese din studiul d-ului A., se influențează reciproc și fiecare grupare etnică nu mai seamănă perfect trunchiului din care s'a desprins.

Satele, afară de cele nemțești și rusești, sunt neregulate, cu ulițe strâmte și întortochiate și cu casele așezate oriunde în curte; e o influență balcano-mediterană. Așezarea lor e determinată în primul rând de relief și prezența apei.

Locuințele sunt făcute din ciamur, chirpici, sau piatră și învelite cu stuf „bătut nemțește” sau cu olane rotunde. Se compun dintr'o tindă și una sau două camere, când are două camere, una din ele, zisă *casa a mare*, servește pentru păstrat lucruri

¹⁾ C. Brătescu: *Populația Dobrogei* (în Dobrogea, cincizeci de ani de viață românească), p. 201.

rile mai bune și zestrea fetelor, iar cealaltă, casa a mică, pentru locuit. Cu un lux de amănunte e descris interiorul locuințelor: fiecare obiect cu numele, locul și rostul lui; pentru dependințe, la fel (de remarcat tendința de dispariție a gropilor de bucate sau *ghiveciurilor*). După aspectul casei (arhitectura și materialul întrebuințat, se poate ușor deduce naționalitatea proprietarului.

Bordeiele nu sunt întrebuințate pentru locuit, iar colibe, foarte primitive, sunt folosite numai de pescari ca adăposturi.

Cu privire la viața agricolă, sunt o sumă de termeni și instrumente necunoscute în restul țării.

Proprietatea în devălmășie eră cunoscută și aici în vremea Turcilor, sub numele de *mirië*, nume păstrat azi pentru țarină, sub forma *meriä*. Noii proprietari devălmași căpătau niște acte, *tapu*, de unde azi se spune *pământ cu tapâie* celui stăpânit din vremea turcească. Pentru că locuitorii spun că merg la deal când merg în țarină, d-l A. crede că acest *deal* trebuie pus în legătură cu *dealniță* — parte de moșie în devălmășie — sau cu slavul *dělo* sau *dělä*. Cred că e simplu *deal*, în adevărata accepțiune a cuvântului, pentru că satele, fiind de obicei așezate în locuri mai joase decât țarinile, oamenii trebuie să urce (la deal) la țarină¹⁾. Nu știu dacă, mergând la țarinile din văi, spun că merg tot la deal!

Sunt apoi o sumă de date interesante cu privire la hrană și îmbrăcăminte.

Un deosebit prilej de petrecere și sărbătoare este *Zborul*, care are loc în ziua hramului bisericii din sat și la care iau parte și satele vecine. Incepe printr'o slujbă bisericească cu mulți preoți, o masă comună, apoi veselie și petrecere mai în toate casele, jocuri și cântece pentru tineret. Obiceiul acesta e mai răspândit în Nordul Dobrogei. Și aici *furatul fetelor* e un mijloc de a înlătura piedecile ce se pun unui proect de căsătorie. Când tânărul nu este acceptat de părinții fetei, ca fiind sărac, i se cere să cumpere miresii o salbă scumpă; neputând-o cumpăra și neputând renunța nici la căsătorie, fură fata, căreia tot îi va cumpăra el o salbă. Obiceiul salbei pare a fi turco-tătar: cumpărarea femeii. Și tot influență turcească pare să fie și în obiceiul de a pune pielea berbecului, tăiat pentru pomana din ziua sfântului protector al casei, sub picioarele preotului care a oficiat serviciul religios.

Impresia pe care o lasă acest studiu e că viața românească — fiindcă Românii formează primul obiectiv — se prezintă, ca idei și manifestări, identică în oricare colț al Dobrogei. Aceasta, din cauză că nu sunt indicate totdeauna locurile de unde au fost culese datele. Apoi modul cum a împărțit Dobrogea în cele 4 regiuni²⁾ nu satisface nici punctul de vedere geografic, nici pe cel etnografic. Avem cele 2 Deliormane, din N. și din S., cu stepa dintre ele, sprijinite pe țărmul mării și căptușite în spate de fâșia îngustă, a patra, regiunea Dunării. Majoritatea Românilor din N. e moldo-basarabeană, a celor din stepă mocănească, a celor din Deliormanul de S. ceva băștinași și mocani mărgineni, cu noii coloniști, iar în regiunea Dunării, Românii băștinași, cei mai vechi Dobrogeni. Fiecare grupare se deosebește prin origină și manifestări de celelalte și acesta ar fi fost un criteriu de urmat în fixarea regiunilor.

¹⁾ Pe malul Borcii, se spune, când se duce la câmp: *am urcat la câmp*, sau *am urcat la deal*; iar când cineva iese sărbătoarea în sat, spune: *am fost de vale* sau *la vale*.

²⁾ 1. Valea Carasu; 2. Reg. nordică și a Dunării la N. de Cernavoda; 3. Reg. marilor lacuri și cea vecină cu delta; 4. Dobrogea sudică.

Prin bogăția amănuntelor și grija ce pune autorul pentru a explica fiecare fapt în mod cât mai clar și complet, prin varietatea problemelor pe care le atinge și contribuția nouă ce aduce pentru ușurința cunoașterii Dobrogei, studiul d-lui A. prezintă un deosebit interes și o valoare ce nu i se poate contesta. Dealtfel, hărnicia d-lui A. a mai înzestrat bibliografia Dobrogei și cu alte lucrări prețioase.

Dan Iliescu

* * *

D-l Prof. Al. Borza a făcut trei călătorii de studii în Insula Șerpilor, în anii 1923, 1924 și 1926, de unde a cules un interesant material privitor la vegetația și flora insulei, care au format subiectul a trei comunicări. Întrucât cercetările și concluziunile d-sale sunt de o netăgăduită valoare științifică și întrucât ele interesează în chip deosebit *Analele Dobrogei*, înfățișem pe scurt, cefitorilor revistei, conținutul comunicărilor.

1. Al. Borza : *Contribuțiuni la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor*; în „Contrib. Bot. din Cluj”, tom. I, f. 5 (1924) și „Bull. de la Soc. de Sciences de Cluj”, tome II, 2-e partie, pag. 49—68; cu 3 planșe și rezumat în franceză; Cluj, Tip. Ardealul, 1924.

E comunicarea făcută după prima călătorie în insulă, unde face următoarele observațiuni: vegetația insulei e o stepă tipică de ierburi, alcătuită din graminee și câteva burueni răslețe; arborii și tufele lipsesc, iar viața animală e redusă; dintre păsări, în număr mare sunt *Cormoranii negri* și un *Larus alb*, argintiu (*Larus cachinans*); pe șarm, printre bolovani, o mulțime de șerpi mari, negri (*Coluber hydrus*), crustacei (raci, crabii) și moluște; dintre insecte sunt greeruși, muște, o libelulă mare și un miriapod primejdios: *Scolopendra cingulata*; animale domestice: sunt câteva capre și un măgăruș; Rușii introduseseră cultura sacarei ale cărei urme mai sunt azi doar câteva burueni care au însoțit-o probabil: *Malva silvestris*, *Lepidium*, *Agropyrum*.

După un scurt istoric al explorărilor botanice în insulă, urmează o listă de 17 fanerogame, găsite în acea epocă și care formează flora insulei.

Redăm în întregime concluziile d-lui Borza, privitoare la vegetația și flora insulei:

1. „Vegetația Insulei Șerpilor este o stepă în înțelesul clasic al cuvântului, o stepă ierboasă cu puține asociații și cu faciese de subasociații stepice, condiționate de factori edafici.

2. „Flora săracă a Insulei Șerpilor are caracterul unei flore eupontice, cu precumpănirea elementelor pontico-mediterane, având tendința de a produce unele rase proprii acestei insule.

3. „Flora aceasta este tânără și pare a fi introdusă în bună parte și de om pe lângă factorii cari sunt următorii, în odinea importanței lor: paseri, vânt, apă; nu este deci înfățișare primară, ci mult influențată de om.

4. „Din punct de vedere floristic și genetic, Insula Șerpilor poate fi deci considerată ca o unitate floristică distinctă, bine caracterizată, pe care o numesc „Circumscripția Insulei Șerpilor”, făcând parte din Ținutul Centraleuropean, provincia Pontică, regiunea sau zona stepelor ruso-române”.

2. Al. Borza : *Noi contribuțiuni la cunoașterea vegetației și florei Insulei Șerpilor*; în „Contrib. Bot. din Cluj”, tom. I, fasc. 7 (1925) și „Bull. de la Soc.

des Sciences de Cluj", tome II, 2-e partie (1925), p. 113—132; cu rezumat în franceză; Cluj, Tip. Ardealul, 1925.

În a doua călătorie în insulă, d-l Borza completează datele din comunicarea întâia, privitoare la vegetația și flora insulei. D-sa stabilește următoarele asociații și subasociații :

A. Stepa ierboasă de *Bromus hordaceus* și *longipilus*, cu următoarele subasociații și faciese: *Brometum Ornithogalosum*, *Brometum matricariosum*, *Agropyretum* și *Brometum acetorum*.

B. Stepa de *Calamagrostis arundinacea*.

C. Pe panta de N. această asociație trece în asociație pură de *Matricaria chamomilla*.

D. Asociația de *Rumex Patientia*, subsp. *crispus*, amestecată cu alte specii.

E. Asociația algelor *Chlorophyceae*.

F. Asociația de licheni.

Lista fanerogamelor din prima comunicare e completată cu alte 9 specii (în total 26).

Factorul principal al populării insulei cu plante sunt valurile mării care aduc, mai ales dinspre gurile Dunării, o mulțime de resturi vegetale și vegetale ca: trunchiuri și ramuri de salcie, papură (*Typha*), cotoare de *Phragmites communis*, fructe de *Trapa natans* etc. Tot ce aduce omul are un caracter adventiv și trecător. Alți factori sunt vântul și diversele păsări. Deși sunt atâtea căi la dispoziția plantelor de pe continent, abia un număr infim a pătruns și s'a încetățenit aici — poate când distanța între insulă și continent era mai mică. Clima, concurența, factorii biotici și poate edafici au selecționat pe oaspeții vegetali; cei mai puțin pretențioși au pus stăpânire pe insulă și s'au înmulțit repede.

Solul insulei e produs omitogen și al descompunerii vegetalelor, cadavrelor de păsări și de șerpi; oile au lăsat urme considerabile.

Flora insulei pare extrem de săracă la 1841 (14 specii), bogată la 1912 (38 sp.) și săracă la 1923—24 (29 sp.). Între speciile fanerogame, permanente sau adventive, trecătoare și nestabile, găsim în mod covârșitor: 1) elemente ubicviste (unele chiar cosmopolite); 2) elemente cu arie pontică; 3) elemente mediterane; 4) plante adventive legate exclusiv de culturi.

D-sa ajunge apoi la o serie de concluziuni de interes general biologic.

3. Al. Borza: *Observații fitosociologice pe Insula Șerpilor*; în *Lucrările I-lui Congres al Natur. din Rom., Cluj, 1928*, p. 78—93 și în *Contrib. Bot. din Cluj*, tom. I, f. 11 (1928); cu traducere germană; Cluj, Cartea Rom., 1930.

În a treia călătorie d-l Borza completează lista fanerogamelor cu încă 12. Din cca. 60 specii fanerogame, 42 sunt ubicviste și chiar cosmopolite, 8 pontice, 10 mediterano — pontice; caracterul general al florei e mediterano — pontic, cu pronunțată tendință de a fi copleșită de antropofite și elemente pontice. Dintre fanerogame, abia 40—45 sunt permanente, iar 15—20 sunt efemere. Din cauza condițiilor fizice, lipsesc elementele nemorale și oreofite mesofite. Dintre helofite sunt *Phragmites*, iar dintre halophite *Spergularia marginata* (DC) KITTEL. Lipsesc și elementele de stepă caracteristice: *Stipa*, *Iris*, *Centaurea*, *Artemisia*, *Ceratocarpus*, *Carduus* etc.

Popularea insulei se datorește mai ales Mării Negre.

După o descriere amănunțită a vegetației insulei, a factorilor influenți și restricțivi cari o condiționează, a cliimei, d-sea completează concluziunile din primele două comunicări, prin următoarele:

a) Bariera de apă este o piedică însemnată în răspândirea florei de stepă pontică și cere o activitate compensativă imens de prelungită dela factorul timp pentru a produce ansamblul specific normal al stepei.

b) Maturitatea fitosociologică a stepei e în raport direct cu creșterea concentrației de H⁺ ioni a solului.

c) Importanța factorului apă în minimum și a evaporației în maximum pentru admiterea în domeniul acestei insule a plantelor noi aduse prin „hazard“ pe insulă și pentru distribuția lor este de o evidență covârșitoare.

Dan Iliescu

* * *

Al. Borza: *Flora grădinilor țărănești române. II* Plantele de podoabă, de leac, de farmece și credințe; în *Bul. Grădinii Bot. și Muz. Bot. din Cluj*, vol. V, 1925, No. 3—4, p. 49—74; Cluj, Tip. Ardealul, 1925.

D-l Borza a adunat material etnobotanic din grădinile țăranilor români, bulgari, ruși, turci etc., aducând astfel o contribuție importantă florei și horticulturii noastre populare.

Florile de podoabă și buruienile de leac variază dela un ținut la altul ca număr și nume popular, ca întrebuințare și credințe legate de ele. Ele sunt de 5 categorii:

1. Plante străvechi, nelipsite din nicio grădină; ele sunt zestrea preromană, cu nume traco-dacice și balcanice, ori derivate din latină și paleognacă, ori slave.

2. Plante răspândite mai sporadic cu numiri variate greco-romane, turcești, ungurești etc. Sunt plante străvechi, pierite la Daco-Romani și reintroduse în ultimele 2—3 secole cu alte numiri.

3. Plante de largă răspândire cu numiri diferite, după regiuni. Sunt introduse de 3—4 secole.

4. Cele mai multe sunt împrumuturi recente și răspândite foarte sporadic, cu numiri variate, împrumutate dela alte neamuri. Unele încă n'au numiri.

5. Vreo 30 de plante ce cresc spontan și sunt introduse și în grădini pentru podoabă.

Plantele medicinale cultivate lipsesc în satele vizitate de d-sea.

Lista cuprinde numele științific al fiecărei plante, numirile populare românești și streine, ariile de răspândire, locul de origină și întrebuințarea.

Plantele cultivate oglindesc trecutul neamului și istoria limbii, istoria culturală și a horticulturii la noi și istoria florei înrâurită de noi.

Dan Iliescu

* * *

Al. Borza: *Problema protecției naturii în România*; comun. la I-ul Congres al Naturaliștilor din Rom., Cluj, 1928; 35 pag. în 8° + 1 hartă, IX planșe și 32 figuri; Cluj, edit. Soc. Natur. din Rom., 1929.

E o problemă care preocupă în mod deosebit pe oamenii noștri de știință. Ceacce s'a realizat până acum la noi este puțin lucru față de ceea ce s'a realizat în alte țări. Să sperăm că dezideratele oamenilor noștri de știință, susținute cu căldură și perseverență, vor duce la îndepliniri reale.

Dușmanii naturii la noi sunt : agricultura, păscutul, vânătorii și păzitorii vânatului, turiștii, uneori chiar oamenii de știință. Depe urma distrugerii naturii suferă economia națională și știința. Au dispărut bourul și zimbrul ; aceeaș soartă așteaptă râsul, vulturii pleșuvi și de baltă, pelicanii și stârcii albi din Deltă. Au dispărut aproape fagii din Nordul Dobrogei, iar în pădurea de alun turcesc de pe Domugled, din Valea Cemei, a intrat securea. Dispar păduri, seacă lacuri, pier specii de plante și animale. Pe lângă măsurile de protecție a naturii, este nevoie și de o întinsă propagandă în această direcție. Realizările serioase la noi au început după războiu.

Desprindem din comunicarea d-lui Borza, afară de cele de mai sus : 1. ce s'a înfăptuit și 2. ce ar mai trebui înfăptuit în Dobrogea :

1. a) La intervenția naturalistilor din România, de sub proședinția d-lui A. Popovici-Bârnoșanu, o porțiune din pădurea Letea, din Deltă, a fost pusă sub paza specială a organelor silvice în 1920. Se găsesc aici : plop și gămiță (*Quercus conferta*), frasinul oriental (*Fraxinus holotricha* și *Fr. Palisae*), liane (*Periploca graeca*, *Vitis vinifera*) și un mare număr de plante de stepă și de nisipuri.

b) O rezervă forestieră la Niculișel, din partea Regelui-naturalist Ferdinand I, la intervenția d-lui Grințescu (1927). Aici sunt : teiul argintiu și părul *Pirus elaeagrifolia*.

c) La Agigea, lângă Constanța, un teritoriu de cca 10 ha cu vegetație liberă halofilă și vegetație bogată de stepă și de dune marine. Într'un petec rezervat observațiilor fitosociologice se află *Ephedra distachya*, *Convolvulus persicus* mediteranean, *Alyssum Borzaeanum* endemic și o serie întreagă de elemente luxuriante de stepă.

2. Ar mai fi de realizat : a) Capul Caliacra, cu ruine și importantă vegetație (pădure de smochini, stepă).

b) Pădurea Șefcani de lângă Silistra, cu planta endemică *Cyclamen duros-toricum*.

c) Dunele dela Șabla, cu floră interesantă.

d) Stâncile dela Hârșova.

e) Munții granitici dela Măcin cu floră interesantă și teiu argintiu.

f) Silvostepa dela Babadag, cu floră bogată în elemente meridionale și pontice rare (*Goebelia alopecuroides*).

g) Stepa dela Murfatlar, cu o porțiune a valului lui Traian ca monument istoric.

h) Insula Șerpilor în întregime, ca rezervațiune ornitologică și botanică de mare importanță.

i) O rezervațiune ornitologică și botanică mai mare în Deltă, cu colonii de pelicani, stârci albi și cu plaur.

Reiese dar și din comunicarea interesantă a d-lui Borza, că Dobrogea este una din cele mai bine înzestrate regiuni ale țării, în monumente naturale, numeroase și variate. Cât despre monumentele istorice, ea însăși este un adevărat monument de proporții uriașe.

Dan Iliescu

* * *

Emil Pop : *Bibliografia botanică a Dobrogei* (1878—1928) ; extras din Bul. Grădinii Bot. și al Muz. Bot. din Cluj, vol. IX, 1929, p. 210—220.

Pentru că în „Bibliografia Dobrogei” a lui S. Greavu-Dunăre capitolul privitor la flora Dobrogei este incomplet — lipsind multe studii ale botaniștilor contemporani români și streini — d-l Emil Pop întregeste acest capitol, dându-ne un conspect bibliografic însoțit de un indice cronologic. Bibliografia botanică a d-lui Pop cuprinde

190 de opere și este, în adevăr, indispensabilă „cui dorește să se inițieze în literatura botanică a provinciei noastre dela Mare”.

Dealtfel și noi am semnalat anul trecut unele erori în „Bibliografia” lui Creavu-Dunăre (v. Anal. Dobrogei, 1930). Dan Iliescu

* * *

Gheron Netta — *Expansiunea economică a Austriei și explorările ei orientale*; 270 pag. text și anexe în 8° + 5 planșe (din publicațiunile „Institutului economic românesc”: „Istoria economică a României”, II); București, Cartea Românească, 1931.

Este un studiu de o deosebită importanță și care privește, în bună măsură, și istoria economică a Principatelor române în sec. XVIII, în epoca de încercare de expansiune economică și teritorială a Austriei în sud-estul european.

Desvoltarea mercantilismului austriac în sec. XVII și XVIII a născut nevoia debușeurilor de desfacere. Încercarea de a creea comptoare de comerț în India și China, pe vremea lui Carol VI, n'a dus la rezultate bune; câștigarea de debușeuri în apusul Europei nu eră posibilă, deoarece produsele austriace erau inferioare celor apuseane; iar în răsărit, Polonia și Rusia prohibiseră produsele austriace, pentru protecțiunea industriilor naționale. Singur sud-estul Europei nu cunoștea mercantilismul apusean și în această direcțiune au fost îndreptate privirile imperiului austriac, mai ales după pacea dela Carlowitz. Prin convenția comercială și de navigație, încheiată cu Turcia la Passarowitz și reconfirmată la 1739 și 1747, Austria își asigură comerțul în imperiul turcesc și navigația în apele turcești, afară de Marea Neagră și Țurile Dunării; apoi, prin „Sinedul de Comerț” de la 1784, capătă libertatea de a naviga în toate apele turcești. Totuși, greutățile pe care le întâmpină expansiunea economică austriacă în sud-est sunt destul de mari. „Compania Orientală” de Industrie și comerț, înființată la 1719, e silită să lichideze după 11 ani. Dacă despre o concurență a orașelor italiene și Olandei în sud-estul Europei nu eră nici o teamă, rămâne însă în picioare aceea a Angliei și Franței, cu privilegiile comerciale mai vechi, la care s'a adăugat apoi concurența politică și economică a Rusiei. Pe de altă parte anarhia, nesiguranța și sărăcia din imperiul turcesc erau altele piedici destul de serioase.

Pentru asigurarea unui larg debușeu expansiunii ei economice, Austria a trebuit să acționeze în sud-est timp îndelungat printr'o politică complexă și susținută, luând o serie de măsuri: 1) politice: păstrarea și obținerea de tratate favorabile și cuceriri teritoriale; 2) economice: formarea de negustori pentru comerțul oriental și dezvoltarea căilor de transport și comunicație. Pentru o cât mai exactă cunoaștere a acestui sud-est european, s'au făcut amănunțite cercetări și studii de un șir de călători și informatori la Dunărea de jos, la Marea Neagră, în Balcani și la Bosfor.

Unul dintre acești informatori și exploratori oficiali este Wenzel von Brognard, dela care au rămas trei rapoarte inedite, comentate și reproduse ca anexe în studiul d-lui Gh. Netta.

Primul raport este o „expunere statistică asupra Moldovei” din 1782, cu următorul cuprins: 1. Situația și întinderea țării; 2. Vecinătățile Moldovei; 3. Clima; 4. Pământul; 5. Apele; 6. Împărțirea administrativă; 7. Căile de comunicație cu alte țări; 8. Numărul și caracterul locuitorilor; 9. Clasificarea populației; 10. Religiunea; 11. Științele; 12. Economia țării; 13. Industria; 14. Comerțul; 15. Re-

gentul; 16. Organizarea civică; 17. Organizarea spirituală; 18. Armata; 19. Finanțele; 20. Pretențiuni îndreptățite și alte observațiuni.

Al doilea raport e privitor la călătoria în Marea Marmara și Marea Egeică, în 1786, publicat la 1831 în Oesterreichisches Archiv, din Viena.

Al treilea raport cuprinde „relațiuni asupra coastei de apus a Mării Negre” tot din 1786. Din acest raport vom reproduce pasagiile privitoare la coasta de apus a Mării Negre din dreptul Dobrogei, în traducerea și rezumatul d-ului Netta:

„La Midia, cam la două mile spre sud de această localitate, începe faimosul „codru „Delii Orman”, care se întinde de la Varna și până la Silistra. Codrul „Delii Orman” era principalul cuib al tâlharilor cari neliniștau drumurile de comerț.

„Varna era locul de depozit al mărfurilor din Muntenia, Moldova, Serbia, „Bulgaria, precum și al mărfurilor din alte ținuturi de la nord, care nu fuseseră încredințate lungului transport maritim pe la Sulina, ci erau aduse la Rusciuc sau la „Silistra și de acolo cu carele la Varna.

„Balcicul avea 400 de case, iar în portul său liniștit și sigur ancorau vase „mari, chiar în fața pieșii sau a magaziiilor-depozite.

„La șase mile distanță de Balcic se găsea celălalt mare centru, *Cavarna*, de unde, ca și de la cel dintâiu, se trimetea mult grâu la Constantinopole, grâu ce „veniă din ținuturile dela Dunărea de jos. Tot aci se descărcau și importante cantități de sare marină destinată Silistrei sau altor orașe din Bulgaria.

„Mangalia era un port bun pentru acostarea vaselor și număra la 500 de „case, aparținând în cea mai mare parte Grecilor. Mangalia făcea în primul rând „comerț cu cereale. De aceea se găseau aci, dealungul țărmului, un șir întreg de magazii construite în piatră.

„Altă schelă importantă pentru încărcarea grâului era *Constanța*. Von Brognard „vede aici rămășițele unui foarte vechiu port, apoi magaziiile de piatră pentru cereale, „care sunt asemănătoare acelor dela Mangalia, Cavarna și Balcic. În ultimul războiu „toate aceste magazine, până la Varna, fuseseră păgubite de Ruși. Tot atunci „Constanța, locuită cu deosebire de Turci și care altădată număra la 800 de case, „fusesese aproape în întregime incendiată. Raialele, protejate de trupele rusești, ar fi „mărit și mai mult dezastrul, prăbușind zidurile încă fumegânde ale caselor turcești. „Este grozav să vezi acum acest oraș de ruine, în care n'au mai rămas nici 200 de „case nevătămate. Populațiunea din Constanța era în general răutăcioasă. Dela navi- „gatorii în treacă pe aici ea storeea de toate, dar mai ales bani, vin, tutun și cu „deosebire rachiu. Pe deasupra, navigatorii la Constanța mai erau siliți să plătească „și o dare de 15⁰⁰ parale de cap. De aceea toată lumea se teme să se opriască la „Constanța fără o nevoie imperioasă. Tot din această cauză raialele și chiar Turcii „cari călătoriau înspre Moldova sau spre Muntenia luau drumul Varnei și preferau „să treacă peste Balcani, înfruntând pericolele de acolo, decât să suporte indolența „oamenilor dela Constanța. Totuși, pentru streinii cari călătoriau sub scutul firma- „nelor sultanului era mult mai recomandabilă călătoria pe mare până la Constanța, „decât aceea pe la Varna. Aceasta, pentru că dela Constanța în puține ore se ajungea „cu multă ușurință, pe un drum întins, până la Dunăre și pentru că se evitau astfel „pădurile pline de tâlhari, așezate dealungul drumului dintre Varna și Dunăre.

„La *Karakerman*, mai sus de Constanța, port utilizat mai ales vara, von „Brognard vede grămezi enorme de grâu, așteptând încărcarea în vase mari. Maga- „ziile de cereale de aci fuseseră arse și dărâmate până la temelii de către Ruși.

Fig. 1. Poiana. Figurine masculine.

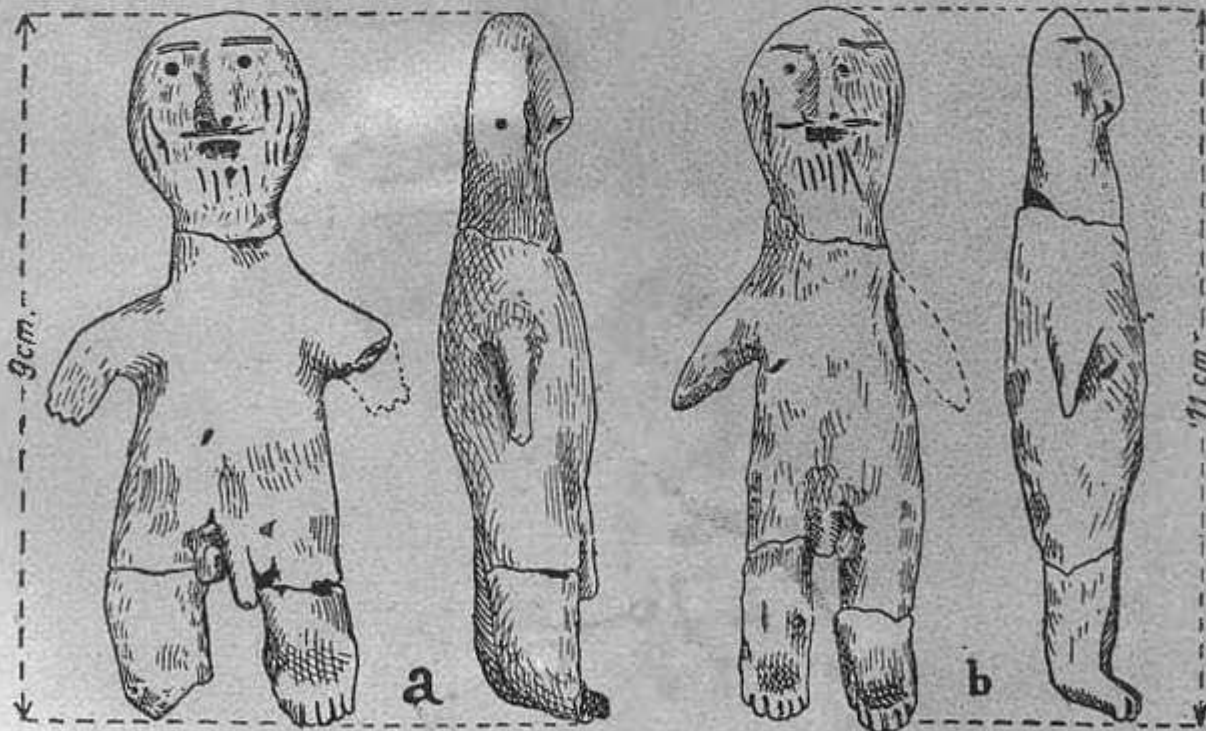

Fig. 2. Poiana. Aceleaşi figurine.

Fig. 3. Poiana. Figurine feminine.

Fig. 4. Aceleași figurine, din spate.

Fig. 5. Adamclisi. Barbar captiv.

Fig. 6. Adamclisi. Barbar captiv.

Fig. 7. Adamclisi. Barbar captiv.

Fig. 8. Adamclisi. Barbar captiv.

„Portul se refăcã însă repede, datorită situațiunii lui favorabile pentru adunarea cerealelor din locurile de câmp și dela Dunăre. Karakerman erã locuit de peste 300 de familii, din care două treimi erau familii turcești.

„De aici până la *Portița*, „prima gură a Dunării“, nu erau sate. Puținele bordeie sărăcicioase de pescari se răspândiau dealungul coastei.

„In această regiune, apa mării, pe o însemnată suprafață în interior, era foarte puțin adâncă, astfel în cât navigațiunea vaselor mari nu era posibilă. După ce descrie regiunea dela *Portița*, von Brognard adaugă că pe aci se lega, pe cel mai scurt drum, Marea Neagră cu Galații. Calea aceasta nu putea fi însă utilizată decât de caice foarte mici, din cauza apei puțin adânci.

„După unele peripeții, pe care ni le povestește, von Brognard ajunge la „a doua gură a Dunării“, la *Edreles Boghasi* (Sf. Gheorghe). Coasta aici se prezenta defavorabil, din cauza limbilor de nisip, care se prelungeau foarte mult în mare. „Gura Sf. Gheorghe e descrisă ca având două deschizături în care se afla o insulă. Singură deschizătura dela nord era navigabilă. Pentru orientarea marinarilor în acel loc, se întreținea pe insulă un foc.

„Spre nord de această deschizătură se afla satul *Edreles* cu 120 de case, locuite de oameni muncitori și dibaci, pescari și crescători de vite. Locuitorii de aci duceau în Muntenia sau în Moldova pește proaspăt, uscat sau sărat, ouă, brânză și luau de acolo în schimb cereale. Bărbații își petreceau o jumătate din viață pe mare și ajungeau bărcile lor până la Galați, Varna și chiar până la Constantinopole.

„Dela Sf. Gheorghe la Sulina, drumul pe mare dealungul țărmlui se prezenta mai puțin periculos pentru vasele mici, ca drumul dela *Portița* până la Sf. Gheorghe. Aceasta, fiindcă limbile de nisip nu se mai întindeau atât de mult. Vasele mari, care voiau însă să intre prin gura Sulinei, trebuia să navigheze mai întâiu la o distanță de peste 15 mile.

„Asupra Sulinei, von Brognard nu se oprește prea mult în jurnalul său. Regiunea de aci înainte, spre Moldova, fusese descrisă în mod amănunțit de către exploratorul austriac care-l precedase, căpitanul Lauterer, în relațiunea sa din 31 Decembrie 1779, făcută curții imperiale, cu privire la călătoria pe Dunăre. Dela Sulina până la Galați, von Brognard călătorește patru zile pe Dunăre. El spune că dela Rusciuc și până la gurile Dunării, călătoria era adesea amenințată de tâlhari. În special regiunea de dincolo de Tulcea se prezenta ca foarte periculoasă. Acolo, vasele mici suferiau atacuri chiar în timpul zilei. Vasele mari riscau mai puțin din partea tâlharilor, deoarece ele aveau posibilitatea să se apere.

„In opoziție cu căpitanul Lauterer care, în raportul său asupra călătoriei pe Dunărea de jos, afirmase că singurul braț navigabil al Dunării, pe care se putea ieși la mare, era Sulina, von Brognard arată că și Chilia a servit și servia la aceasta. Atât în timpul războiului dela 1739, cât și după pacea dela Belgrad, foarte multe vase au intrat și au ieșit din Mare pe acest braț.

De aici, călătorul își urmează drumul prin Tecuci, Focșani, Râmnicul Sărat, București, spre Viena.

Din lucrările d-lui Gheron Netta, mai cităm :

1. Din cauzele economice ale războiului european. Craiova, 1916.
2. Negustorii orientali la Lipsca, contribuțiuni la istoria comerțului românesc. București, 1916.

3. Die Handelsbeziehungen der Stadt Leipzig zu Ost und Südost Europa. Zürich, 1920.
4. Viitorul economic al Severinului. București, 1921.
5. Politica economică ungurească și statele sud-estului Europei. București, 1921.
6. Cercetări economice asupra regiunii Orșova-Severin. București 1924.
7. Relațiunile economice polono-române. București, 1924.
8. Evoluțiunea istorică a târgurilor periodice. București, 1925.
9. Regimul bancar în Europa. București, 1927.
10. Incercări de navigație pe Olt (premiată de Ac. Rom.). București, 1928.
11. Problemele miciei economii. București, 1929.
12. Cultivarea economiei în statele apusene. București, 1930.

Iliescu M. Dan

* * *

Milcovia, revistă regională de studii, anul II, vol. I ; 188 pag. în 8⁰+ 4 planșe ; Focșani, tip. „Cartea Putnei“, 1931 ; redactor: N. Al. Rădulescu.

Într-o formă îngrijită și aleasă, revista pășește în al doilea an cu următorul cuprins, bogat și variat :

Simion Mehedinți : *Vadul moldo-muntean* (p. 1—4). Regiunea dintre munții Vrancei și cotul Dunării la Galați e pământul cel mai însemnat pentru viața statului nostru, e nodul vital al Statului român. Aci e vadul cel mare al apelor și șleaul cel mare al drumurilor care se îndreaptă dela Cetatea Carpaților spre Marea Neagră. Aci se adună apele dela Prut până în basinul Teleajenului. Până a nu se descbide clisurile dela Cazane, Siretul era o adevărată Dunăre, având pe stânga ramura Prutului, iar pe dreapta o altă ramură cu vărfurile până în apusul Olteniei ; Siretul ar fi părut adevărata prelungire a trunchiului dintre deltă și Carpați.

Fiind aici cel mai mare „nod hidrografic“ al întregului pământ românesc, rolul acestui vad este unic : cum se adună râurile, așa se adună și oamenii, și mărfurile, și drumurile. În antichitate, aci era un drum care lega Dunărea de jos cu Dacia Carpatică, pe valea Troțușului, folosit pe rând de Fenicieni, de Greci, apoi de Romani, cari l-au întărit prin valuri paralele cu Dunărea.

Tot în legătură cu această orientare a apelor a stat în evul mediu tendința Basarabilor de a stăpâni fâșia limanurilor, completând astfel stăpânirea basinului de jos al Siretului, până în munții Vrancei. Aceleași cauze geografice au determinat apoi planul lui Ioan Corvin, Ștefan cel Mare și Turcilor, de a stăpâni această regiune. Făptura locului a făcut să penduleze mereu hotarul aici ; din vechime și până în sec. XIX, nicăeri nu s'a văzut pe pământul nostru mai multe și mai schimbătoare linii de frontieră ca cele dintre Vrancea și deltă.

Pe aici s'au scurs cetele barbarilor, aci e vadul cel mare al plutelor care coboară din Carpații Moldovei, aci e calea oilor dinspre Breșcu spre Bugeac și Dobrogea și drumul mărfurilor dela Galați în țară. Aci era firesc să se așeze și centru politic al Statului, nu la București. Eroarea s'a văzut în timpul marelui războiu când tot aci, între cotul Carpaților și al Dunării, s'a hotărât soarta războiului (Mărășești).

Urmează apoi o serie de articole destul de interesante, în care sunt înfățișate, crâmpie din trecutul regiunii *Milcovia*, sub diferite aspecte : istoric, religios, cultural, juridic, militar, etnografic, artistic și economic, semnate de d-nii :

Al. P. Arbore : Populația județului Putna la jumătatea veacului trecut, după Ion Ionescu dela Brad (p. 5—15).

Aurel V. Sava: Contribuțiuni la istoria bisericii vrâncene (p. 16—38).

I. Diaconu: a) Folklor din Râmnicul Sărat (p. 39—43);

b) Contribuțiune la informațiunile călătorilor streini despre regiunea Milcovia (p. 76—107).

I. C. Băcilă: Lupta dela Focșani, 3 August 1789 (p. 44—51).

I. Rădulescu-Râmnic: Liga culturală, secția Focșani, viața și activitatea ei (p. 52—67).

Ion M. Gane: Primele tipografii râmnicene (p. 68—75).

Mih. Popescu: Contribuțiuni la istoricul școalelor publice din Focșanii-Moldoveni și Munteni (p. 108—124)

George Tatulescu: Câte-va considerațiuni asupra criminalității în județul Putna în perioada post-belică (p. 125—135).

I. M. Dimitrescu: Trei îndrumători ai vieții culturale focșănene (p. 136—143).

N. Al. Rădulescu: Târgurile anuale din ținutul Putnei (p. 144—152).

I. Romanoai: Date focșănene asupra hotarului și unirii (p. 153—172).

Maior D. Cantea: Județul Putna din punct de vedere militar (p. 173—185).

N. Jechianu: Camera de agricultură a județului Putna (168—188).

Dan M. Iliescu

* * *

Dr. E. I. Păunel: *Viața și opera lui H. C. Andersen și trecerea lui prin România în 1841*; extras din *Convorbiri Literare*; 34 pag. în 8°; București, Socec, 1930.

Din notele de călătorie prin România în 1841, ale lui Andersen, desprindem următoarele: Venind din Constantinopol pentru a merge prin Viena în Olanda, Andersen s'a oprit la Constanța, de unde trebuia să-și urmeze drumul pe uscat, prin Dobrogea, până la Cernavoda, ca să evite ocolul de câteva zile pela gurile Dunării. Constanța fusese complet distrusă de Ruși în 1809 și după 32 de ani se părea că e distrusă de câteva săptămâni. Peste tot ruine și sărăcie. La o cafenea, câțiva Turci săraci ședeau întinși, fumându-și ciubucele și sorbindu-și cafelele, nepăsători; pe stradă alții, grozav de zdrențuiți, adunau gunoaie ca să facă foc. Lângă oraș a văzut urmele valului lui Traian. Cât putea privi în jur nu vede decât „marea sau o stepă imensă, nicio casă, nicio fum dela vreo șiră de lemne a unui cioban, nicio turmă de vite, nicio punct manifestând viață; totul era o câmpie verde fără de sfârșit. În apropierea orașului se mai arătau câteva bucăți de loc, neîngrădite, unde crește grâu, înalt ca iarba și de aceeaș culoare”.

Lucrurile călătorilor cari mergeau la Cernavoda au fost încărcate în care mari de lemn trase de boi. „Țărani munteni, în cojoace de oaie și cu pălării negre de pâslă, ale căror boruri atârnav ca adevărate umbrele gigantice peste spate și umăr, urmau cu carele. Ni se dăduse asigurarea că pe drumul acesta țara ar fi foarte liniștită și că nu vom întâlni în călătoria noastră prin stepă decât nomazi munteni”.

Ceața deasă și umedă, precum și vânturile și uraganele puternice din timpul iernii, despre care i-a povestit hangiul, l-au impresionat mult. I-a mai povestit cum îngheață marea, cum gonește viscolul pe păstori cu turmele lor prin stepe, cum umblă cetele de câini fără stăpâni și luptele acestora cu haitele de lupi. La Constanța a vizitat și o colibă de Tătar, săracă, murdară, cu acoperișul aproape de pământ.

Călătoria au pornit cu o zi în urma bagajelor, pentru a ajunge împreună la Cernavoda. Călătoria au făcut-o călare, pe cai vioi muntenești, cari jucau, săreau și

se băteau cu picioarele dinapoi. Convoiul era condus de „hangiu în uniformă veche austriacă. Drumul l-au făcut pe valea *Kurasu* (Carasu), despre care i s'a spus că a fost un canal care lega Dunărea cu marea, făcut de Traian și despre care credea că n'ar fi greu de refăcut, dacă nu s'ar opune Turcii; socotia că ar costa mai ieftin decât calea ferată. A trecut pe lângă multe redute din ultimul războiu rusesc, în care se ascundeau câinii, vara de căldură și iarna de frig. Au ajuns la un sat, unde „fiecare casă avea aspectul unei movile mizerabile pe o masă pietroasă”; erau și „câteva coloane de piatră cenușie dela o biserică devastată”. În mijlocul stepei au întâlnit un cimitir turcesc părăsit; satul fusese șters de pe pământ. „Vedeam turme de vite, care din depărtare se înfățișau ca o tabără mare de războiu. Păștorii munteni semănau cu totul oamenilor sălbateci; ei purtau cojoace lungi de oaie, cu lâna scoasă în afară, pălării gigantice, sau o căciulă strâmtă de blană aspră; părul lor lung, negru și sbârliț le atârnă peste umere; toți purtau un topor greu”. Au suferit de căldură și lipsă de apă. „În această arșiță de soare, păstorii munteni stăteau liniștiți în cojoacele lor grele de piele, rezemați pe ciomegele lor. Sărmanii nomazi! Auziam cântecele lor; pare că aud încă melodia, trebuie să-i dau și un text”. Urmează un cântec în 4 strofe cu refrenul: „O, saltie verde cu crângile tale pletoase”. Andersen cântă viața păstorului rătăcitor peste bărăganurile întinse din cuprinsul celor trei împărății, suferințele și dorurile lui.

A ajuns la Cernavoda, model de oraș căzut în ruină. Și aici aceeași sărăcie și mizerie ca la Constanța. Dunărea inundase lunca, iar colinele din spate aveau caracterul unui peisaj danez.

Călătoria în susul Dunării a făcut-o cu vaporul austriac „Argo”, printre insule inundate, „unde capetele sălciilor și vârful colibelor de trestii ieșiau din apă”. În nici un loc n'a văzut Dunărea în întreaga ei lățime. Din cauza mulțimii fânțarilor din timpul nopții, dimineața „eram cu toții pe bord, fiecare obraz sângerând și umflat”. A ajuns la Turtucaia: „înaintea fiecărei case era o grădiniță mică; la poala povârnișului alergau copii jumătate goi și strigau: „Urolah”. Aci toate indicau pace și niciun pericol”.

Dan Iliescu

* * *

Const. N. Sarry: *Cum s'ar putea rezolvi criza economică*; 16 p. în 8° Constanța, Dobrogea Jună, 1931. — O problemă de actualitate. — am putea spune universală —, care preocupă în cel mai înalt grad lumea financiară dela noi și de aiurea. D-l S. găsește că principala cauză a crizei, la noi, e un sistem defectuos de raporturi între Stat și Banca Națională, sistem care a dus la deprecierea monetei, iar de aci la „nimicirea economiilor cetățenești și scumpirea traiului”, la o fiscalitate exagerată și criza de credit. Statul are datoria, în asemenea situație, să intervină, rezolvind raporturile dintre creditori și debitori prin legiuiri speciale. Între soluțiile de îndreptare, propuse de d-l S., menționăm: *exproprierea creanțelor ca „necesitate națională și de utilitate publică”, extinderea legii concordatului preventiv, reprimarea cametei uzurate și mai ales o... bună și cinstită gospodărie*. Recomandăm călduros această broșură tuturor acelor cari, cel puțin din curiozitate, voiesc să afle cam cum stau lucrurile cu „criza”.

Dan Iliescu

* * *

C. Saroglu: *Sassiada*; 55 p. în 8°; desenuri de A. Cristea; Constanța, Dobrogea Jună. — *Sassiada* cuprinde o serie de 12 scrisori din călătorie, în versuri, ale lui „Văru Vasile către Văr'su Niță” și câteva parodii. Făcând abstracție de scopu

politic care călăuzește pe autor (d-l Sarry), trebuie să remarcăm belșugul de humor sănătos și ironie fină, îmbinate în chip minunat și într' o formă ușoară care face lectura plăcută și distractivă.

Dan Iliescu

* * *

Prof. G. Vâlsan: *Les Terrasses de la Plaine Roumaine.*

În publicația: „*International Geographical Congress, Cambridge, July 1928*” tipărită în 1930. Autorul a participat în Comisiunea No. 3, numită „*Comisiunea teraselor pliocene și pleistocene*”, unde și-a ținut și prezenta comunicare, pe care o dăm în traducere credincioasă, după rezumatul publicat la pag. 162—164.

„Studiul teraselor Dunărei-de-jos și ale afluenților ei din România ne permite a urmări de aproape evoluția morfologică a Câmpiei Române și ne aduce probe decisive în sprijinul hipotezei mișcărilor recente ale acestei câmpii (Cobălcescu, Mrazec, de Martonne).

În lungul Câmpiei Române, Dunărea e însoțită de un sistem de terase destul de complicat, dintre care două sunt constante și cu o valoare morfologică.

Terasa superioară, foarte dezvoltată în Oltenia și găsindu-se la un nivel precis inferior aceluia al câmpiei formate din depozite lacustre levantine, este prima urmă de activitate a fluviului dealungul Câmpiei Române. Ea arată că Dunărea actuală și-a făcut apariția în această câmpie într' o epocă postlevantină, împrumutând albia unei Pre-Dunări, care și avea izvoarele în masivul Porților de fier și și adâncise o albie destul de adâncă la contactul depozitelor levantine cu formațiunile cele mai vechi ale podișului bulgar.

*Această terasă superioară dispare, ca terasă, la gura Argeșului, unde este încă dominată de câmpie cu 25 m. și domină fluviul cu 45 m. Mai la vale, altitudinea joasă a restului câmpiei dovedește că în epoca acestei terase, (quaternarul mediu: *Eleph. primigenius, Eleph. antiquus, Camelus alutensis*), pe câmpia orientală exista încă o întinsă baltă, ultimă rămășiță a lacului levantin.*

Terasa inferioară, de 20—15 m., mai joasă ca precedenta și apropiindu-se de nivelul fluviului în aval, ia o mare extensiune în câmpia răsăriteană și ne permite a urmări etapele de uscare ale bălții ce exista în epoca terasei superioare. Așa, un mare braț al Dunării din această epocă străbatea stepa actuală a Bărăganului (Mur-goci) și câmpia Brăilei, pentru a ajunge în câmpia joasă a Siretului. Era o imensă, Baltă, astăzi acoperită de o groasă pătură de loess — remaniat la rândul său de activitatea eolică — care abia lasă să ghicești marile trăsături morfologice ale țării.

Dealungul tuturor afluenților români, se poate urmări, până în zona carpatică, terase corespunzătoare cu cele ale Dunării. Dar pe când râurile Olteniei sunt însoțite de terase mai mult sau mai puțin paralele cu actualul curs, toate râurile valahe arată la ieșirea lor dintre coline, o largă desfășurare de terase în evantai, indicând că aceste râuri și-au schimbat direcția recent cu 75—120°, totdeauna spre Est. Acest fenomen se datorește scufundării continue a Câmpiei Române, scufundare care se poate urmări, grație studiului teraselor și a vechilor cursuri părăsite, din quaternarul mediu până în zilele noastre, atât în alura generală, cât și în variațiile locale.

La acest comunicat al d-lui Prof. G. V., d-l Prof. E. de Martonne adaogă:

„Observările d-lui Vâlsan sunt de un mare interes, căci ele se raportează la o țară în care se pare că e posibilă constatarea în același timp a teraselor în raport cu mișcările eustatice, a teraselor datorite mișcărilor scoarței și a teraselor de genul

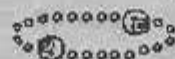
acelora pe care M. Chaput le-a numit polygenice. Primul fel de terasă a fost semnalat la Prut și Siret (Sevastos). Cu toate acestea, trebuie să observ că ridicarea nivelului M. Negre în quaternar, la care face aluzie d-l Vâlsan, nu se poate compara cu mișcățile eustatice; e vorba de o mare internă închisă, care se găsea, ca și Caspica actuală, sub nivelul oceanelor și care a fost năpădită de apele oceanice în urma formării Bosforului și Dardanelelor. E probabil că unele din terasele Câmpiei Române să poată fi interpretate ca terase polygenice. Dar, în total, scufundarea acestei regiuni în quaternarul recent n'ar părea îndoișoasă. Coturile râurilor afluențe ale Dunării au fost interpretate ca indicând atracția persistentă a unei arii de scufundare situată între Buzău și Galați. D-l Vâlsan nu numai că a dovedit că așa este, dar a și frasat în chip definitiv cursurile succesive urmate de fiecare râu ce s'a deplasat spre Est. Puține exemple de studii așa de decisive există din acest punct de vedere.

Din această notiță a marelui geograf francez rezultă că, în comunicarea d-sale, d-l G. V. a înaintat și alte afirmări, pe care regretăm că nu le-a trecut în rezumatul d-sale, cum ar fi acelea privitoare la oscilările de nivel ale M. Negre în quaternar, care oscilări, neputându-se compara cu mișcățile eustatice ale mărilor marginase și oceanelor, au făcut superfluă, în urma criticii, menționarea lor în rezumatul de mai sus. Cu privire la unele constatări pe care le face d-sa în acest rezumat, se poate atrage atenția asupra faptului că ele au fost făcute în studiul nostru din 1920 „Mișcări epirogenetice și caractere morfologice în basinul Dunărei de jos”, precum și în studiul din 1928 „Pământul Dobrogei” (Analele Dobrogei IX, I). În aceste lucrări am adus dovezi suficiente despre mișcățile epirogenetice quaternare ale regiunilor din basinul Dunărei de Jos, despre diformarea platformelor dobrogene și în special a celei meridionale, levantine, precum și despre terasele dunărene văzute în lumina epirogeniei și despre lipsa de corespondență între terasa superioară și suprafața câmpiei de la E de gura Argeșului, pentru a respinge interpretarea formelor morfologice quaternare prin mișcățile eustatice, interpretare de partea căreia s'a dat și d-l A. Nordon, fără temei, precum vom arăta cu alt prilej. Când ultimele depozite levantine se găsesc în Măgura Odobeștilor la circa 1000 m peste nivelul mării, iar pe buza înaltă a pozișului Dobrogean, și numai în jud. Constanța și Durostor, la circa 100 m (depozite litorale de faleză), în timp ce în jud. Covurlui, spre Dunăre, ele-s la abia câțiva metri peste nivelul mării, iar pe latura maritimă a Dobrogei ele lipsesc cu desăvârșire, deși condițiile de păstrare nu lipsesc, în schimb însă avem un șelf enorm cu văi continentale inecate, cred că nu mai este loc de șovăire pentru admiterea mișcărilor scoarței pe verticală în aceste regiuni cercetate și azi de cutremure repetate.

Oscilările de nivel ale M. Negre, pe care le-au provocat perioadele climaterice quaternare și deschiderea strâmtoarelor turcești cad pe planul al doilea față de cauza epirogenetică, care e hotărâtoare. Dar, să nu anticipăm. Problema aceasta foarte grea și complicată nădăjduim a o rezolva într-o viitoare lucrare în curs de pregătire, asupra întregului basin al M. Negre.

C. Brătescu

La Commission Européenne du Danube et son oeuvre de 1856 à 1931; Paris, Imprimerie Nationale 1931. Această monumentală lucrare, sosindu-ne în ultimul moment, ne vom face o plăcere a o recenză pe larg în numărul viitor.

P R E M I U

Cercul Analelor Dobrogei *institue un premiu de lei 8000 pentru cea mai bună lucrare asupra vieții și operei ilustrului dobrogean Ioan N. Roman. Termenul predării manuscrisului este până la 1 Decembrie 1932. Manuscrisele se vor înainta d-lui C. Brătescu, Profesor universitar, Cernăuți. Lucrarea cea mai calificată se va tipări în Analele Dobrogei. Manuscrisul rămâne proprietatea redacției revistei.*

O

Lucrări primite la redacție

- I. E. Toroușiu și Gh. Cardaș : Studii și documente literare vol. I. Junimea. București 1931. Tipografia Bucovina.
- I. E. Toroușiu : 1. Heinrich Heine și Heinismul în literatura românească.
2. Hermann Sudermann în literatura românească.
3. Hermann și Dorothea. Ienăchiță Văcărescu. Pagini din monografia Goethe. București 1931.
- Dr. R. I. Călinescu : 1. Metoda geografică în cercetările biologice. (Extras din Bulet. Soc. R. R. de geografie XLIX).
2. Considerațiuni zoogeografice asupra migrațiunii păsărilor din România. (Extras din Bulet. Agriculturii vol. I—II. No. 1—4. 1930).
3. Contribuțiuni statistice=antropogeografice la istoricul vânătoarei în România. (Extras din Revista Vânătorilor An. XI No. 6. București 1930).
4. Considerațiuni generale asupra repartiției mamiferelor de interes vânătoresc din România. (Extras din Revista Vânătorilor XI, 7, 1930).
5. Șacalii în România. (Extras din Arhivele Olteniei IX, 49—50, 1930).

La Commission européenne du Danube et son oeuvre de 1856—1931.

- Comisiunea monumentelor istorice, secția pentru Transilvania*: C. Daicovici: Raport pe 1922—23; 24. S. Mihali: Raport pe 1925. M. Csaki: Inventariul Monumentelor și obiectelor istorice și artistice săsești din Transilvania, 1923. D. M. Teodorescu și Dr. Martin Roška: Un vechiu cimitir românesc în fostul sat Vărarea din jud. Bistrița, 1924. *Anuarul comisiunii monumentelor istorice, secția p. Transilvania*, 1926—28 și 1929. Al. Lapedatu: Comisiunea monumentelor istorice, secția Transilvaniei și ținuturile marginase, Cluj 1922.
- I. Martian**: 1. Urme din războaiele Romanilor cu Dacii, Cluj 1921.
2. Repertoriu arheologic pentru Ardeal, Bistrița 1920.
- N. Orghidan**: Observațiuni morfologice în Bucegi, Cluj 1931.
2. Observațiuni morfologice în reg. Brașovului. (Extras din Țara Bârsei No. 2, 3 și 5 din 1931).
- Sextil Pușcariu**: Daco-Romania. Buletinul muzeului limbei române, an. VI, 1929—30.
- Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj* vol. IV, 1928—29, Cluj 1931.
- Simion Hârnea**: Popa Șarban. Focșani 1931.
- Ioachim Crăciun**: Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la Români, 1566—1608. Cluj 1928.
- Al. Borza**: 1. Guide de la sixième excursion phytogéographique internationale. Roumanie 1931.
2. Câteva noțiuni de fitosociologie. Pădurea, stepa ierboasă, lupta între aceste două formațiuni. Cluj 1923.
3. Printre flori. Biblioteca de popularizare a grădinii botanice. Cluj 1931.
4. Prin țara Goralilor. Urme românești prin Tatra polonă. Sibiu 1929.
5. Prima istorie naturală românească de Gh. Șincai. Cluj 1920.
6. Primul dicționar de științe naturale românesc de Gh. Șincai. In „Transilvania“ vol. LII, 1921, No. 10—12.
7. Contribuțiuni botanice din Cluj, Tom. I, Fasc. 8. 1927.
8. Materiale pentru studiul ecologic al câmpiei Ardealului, Fasc. I. Cluj 1928.
9. O vizită prin grădinile botanice din apus. Cluj, 1922.
10. Vegetația și flora Ardealului. București 1929.

